Laus Polyphoniae

20-29 augustus 2021

JOSQUIN

Programmaboek-LAUS21.indd 1 5/07/2021 11:24

Programmaboek-LAUS21.indd 2 5/07/2021 11:24

Inhoudstafel

Voorwoord | Kevin Vereecken 7
Inleiding | Bart Demuyt 11

Essay
Josquins leven | David Fallows 15
Een kritische blik op de Josquin-canon | Jesse Rodin 155

Liveconcerten
Vr 20.08.21 Huelgas Ensemble 85
Za 21.08.21 Cappella Pratensis 105
Zo 22.08.21 Pluto-ensemble 121
Wo 25.08.21 Vox Luminis 263
Vr 27.08.21 Cappella Pratensis 307
Vr 27.08.21 Huelgas Ensemble 329
Za 28.08.21 Utopia 345
Zo 29.08.21 Ratas del viejo Mundo 365

Laus Polyphoniae @ YORK, BOSTON, TOKIO
Ma 23.08.21 Stile Antico 191
Di 24.08.21 Blue Heron 227
Do 26.08.21 Vocal Ensemble Cappella 281

Docu-concertreeks MISSE JOSQUIN
De missen van Josquin des Prez | Frederic Delmotte 65
Missa Ave maris stella | Cappella Pratensis 71
Missa Malheur me bat | Huelgas Ensemble 101
Missa Hercules dux Ferrarie | Vox Luminis 117
Missa Pange lingua | Cappella Pratensis 203
Missa Faisant regretz | Huelgas Ensemble 271

Programmaboek-LAUS21.indd 3 5/07/2021 11:24

Missa Gaudeamus | Cappella Mariana 341
Missa L'homme armé super voces musicales | Huelgas Ensemble 361
Missa Fortuna desperata | Blue Heron 375
Missa Sine nomine | Stile Antico 379
Missa L'homme armé sexti toni | Vox Luminis 383
Missa La sol fa re mi | Cappella Mariana 387
Missa De beata virgine | Vocal Ensemble Cappella 391

JOSQUIN-dag 295
Vr 27.08.21 Vox Luminis 299
Vr 27.08.21 Cappella Pratensis 307
Vr 27.08.21 Huelgas Ensemble 329

International Young Artist's Presentation 135
Ma 23.08.21 Amaconsort 137
Ma 23.08.21 Fair Oriana 141
Di 24.08.21 EGERIA 207
Di 24.08.21 UnderStories 223
Wo 25.08.21 Sponte Sua 243
Wo 25.08.21 Ibera Auri 247

Familievoorstelling, cursussen, radioprogramma's
Joskin, Gosse, Juschino: wie was Josquin des Prez? | onlinecursus Davidsfonds Academie 79
Klara Live @ Laus Polyphoniae 83
International Summer School 235
Starterscursus muzieknotatie van renaissancepolyfonie 239
OORT | Theater De Spiegel 275
De zomer van Klara @ Laus Polyphoniae 305
Muziekvakantie voor kinderen 327

Programmaboek-LAUS21.indd 4 5/07/2021 11:24

Verklarende woordenlijst 395
Biografieën 401
Uitgevoerde werken 417
Praktische info 427
Organisatie AMUZ 428
Subsidiënten en partners 431
Colofon 432

Programmaboek-LAUS21.indd 5 5/07/2021 11:24

Programmaboek-LAUS21.indd 6 5/07/2021 11:24

Laus Polyphoniae 2021

Voorwoord

Kevin Vereecken, voorzitter
AMUZ (Festival van Vlaanderen Antwerpen)

Laus Polyphoniae 2021 wordt zonder enige twijfel een festivaleditie die een vaste plaats in ons geheugen zal innemen. Op 27 augustus is het immers exact 500 jaar geleden dat de illustere Josquin des Prez overleed. Een datum die al enige jaren met stip genoteerd stond in de AMUZ-kalender. Dat we echter zo enorm zouden uitkijken naar deze editie, had niemand kunnen vermoeden.

Het feest dat we ter ere van Josquin wilden geven, hebben we ingrijpend moeten aanpassen aan de intussen gekende situatie. Het echte feestgedruis laten we dan ook nog even achterwege, maar het uitbundige gevoel zal er niet minder om zijn. Ik ben niet alleen als voorzitter, maar ook als muziekliefhebber verheugd dat de voormalige Sint-Augustinuskerk na lange tijd weer de spil wordt van een reeks liveconcerten. Dat Laus Polyphoniae dit jaar integraal in AMUZ plaatsvindt, voelt dan ook helemaal niet aan als een aanpassing, maar eerder als de thuismatch waar we allemaal naar snakken. Dat thuismatchgevoel wordt nog eens versterkt door het feit dat we dit jaar uitsluitend ensembles uit de Lage Landen ontvangen voor de

Programmaboek-LAUS21.indd 7 5/07/2021 11:24

live avondconcerten: Huelgas Ensemble, Cappella Pratensis, Utopia, Vox Luminis, Ratas del viejo Mundo en Pluto-ensemble. Met deze partners uit de bakermat van de polyfonie is kwaliteit gegarandeerd. De namen in onze line-up gooien immers stuk voor stuk hoge ogen in binnen- en buitenland.

Het oeuvre van des Prez komt trouwens niet alleen in AMUZ opnieuw tot leven, maar ook bij u thuis. Elk concert – zowel in AMUZ als op internationale podia – kan u live vanuit uw woonkamer volgen. Naast de concerten bieden we u ook verschillende online docu-concerten aan over het werk van des Prez. Daarvoor kon onze inhoudelijke partner Alamire Foundation, Internationaal Centrum voor de Studie van Muziek in de Lage Landen, een beroep doen op de absolute wereldtop inzake wetenschappelijk onderzoek naar het werk van Josquin. Ons festival is immers al jaren op een unieke manier stevig verankerd in de wetenschap, de meest recente musicologische inzichten worden steeds op het podium vertaald. Die link tussen onderzoek en uitvoering krijgt nu een nieuwe wending: via de docu-concerten reiken we nog meer uit naar u, ons publiek, zodat u niet alleen kan genieten van de prachtige muziek, maar ze ook nog beter kan kaderen en begrijpen.

Ik richt aan de vooravond van deze festivaleditie graag nog een bijzonder woord van dank aan de Vlaamse Gemeenschap en de stad Antwerpen voor hun erg gewaardeerde steun en vertrouwen. Mijn hart gaat ook uit naar alle partners, het AMUZ-team en hun inspanningen om deze editie waar te maken, van pril idee tot daverend applaus. En tot slot: laat ons het glas heffen. Niet enkel op zoveel muzikale schoonheid, maar ook en vooral op ons weerzien!

Programmaboek-LAUS21.indd 8 5/07/2021 11:24

Without any doubt, Laus Polyphoniae 2021 will be a festival that gains a permanent place in our memories. After all, 27 August is exactly 500 years after the death of the illustrious Josquin des Prez. That date has been circled in AMUZ' calendar for several years. Nobody imagined how much we would be looking forward to this edition.

We have had to make sweeping changes to the celebration we wanted to organise in Josquin's honour, for reasons that are obvious enough. So we won't be organising any wild parties for a little while yet, but the sense of celebration will be none the less for that. I am delighted to announce, both as the President and as a music lover, that the former St. Augustine's Church will be the hub of a series of live concerts again after such a long time. The fact that Laus Polyphoniae will be held entirely at AMUZ this year does not feel like a concession at all, but more like the home game we have all been longing for. That sense of a home game will be strengthened even more by the fact that all the ensembles we are welcoming this year for the live evening concerts come from the Low Countries: Huelgas Ensemble, Cappella Pratensis, Utopia, Vox Luminis, Ratas del viejo Mundo and Pluto-ensemble. With these partners from the birthplace of polyphony, quality is guaranteed, since all the names in our line-up draw admiring glances at home and abroad.

Incidentally, the music of Josquin des Prez will not only be brought back to life at AMUZ, but in your own home as well. You can watch every concert – whether it is held at AMUZ or on an international stage – live from your living room. As well as the concerts, we are offering various online documentary-concerts on the work of des Prez. AMUZ's scientific partner, Alamire Foundation, International Centre for the Study of Music in the Low Countries, has been able to make use of the world's absolute best scientific research into Josquin's oeuvre for these documentary-concerts. As you know, our festival has had uniquely strong roots in

Programmaboek-LAUS21.indd 9 5/07/2021 11:24

science for many years, bringing the most recent musicological insights to the concert stage. That link between research and performance is now taking a new turn: these documentary-concerts are our way to offer even more to you, our audience, so that as well as enjoying the wonderful music, you can understand it and put it into context even better.

On the eve of this edition of the festival, I would also like to offer a special word of thanks to the Flemish Community and the City of Antwerp for their greatly appreciated support and trust. My heart also goes out to all the partners, the AMUZ team and their efforts to make this edition happen, from the very first ideas to deafening applause. And last but not least: let's raise our glasses. To all this musical beauty, but above all to seeing each other again!

Programmaboek-LAUS21.indd 10 5/07/2021 11:24

Laus Polyphoniae 2021

Inleiding

Bart Demuyt, algemeen & artistiek directeur
AMUZ (Festival van Vlaanderen Antwerpen)

Op vrijdag 27 augustus, tijdens Laus Polyphoniae 2021, zal het exact 500 jaar geleden zijn dat Josquin des Prez overleed. Josquin was in zijn tijd al een geroemd componist, en vandaag kunnen we zeggen: hij was de Bach van de late middeleeuwen en de vroegrenaissance. Met transparante, expressieve motetten, missen en chansons zette hij de toon onder de Franco-Vlaamse polyfonisten. Laus Polyphoniae 2021 wordt niet alleen een hybride festival dat Josquin in een nieuw daglicht plaatst, het wordt ook de eerste editie waarbij we opereren vanuit verschillende werelddelen en we een virtueel netwerk van burchten bouwen over de hele wereld. Een internationale droom die werkelijkheid is geworden en waaraan we de komende jaren ambitieus verder zullen werken. Omdat polyfonie verbindt.

Samen met onze inhoudelijke partner Alamire Foundation, Internationaal Centrum voor de Studie van Muziek in de Lage Landen, hebben we ingezet op virtuele docu-concerten met nieuw gemaakte opnamen van de missen waarvan met zekerheid is aangetoond dat ze van de hand van Josquin des Prez zijn. De samenwerking met een twintigtal van de beste

Programmaboek-LAUS21.indd 11 5/07/2021 11:24

musicologen aan universiteiten van over de hele wereld is uniek. Ook hier kiezen we voor een combinatie van jong toptalent zoals Jesse Rodin, Stanford University (VS) en wereldvermaarde emeriti zoals David Fallows, University of Manchester (VK).

Met deze editie van Laus Polyphoniae en de wereldconferentie in 2022 hopen we de basis te leggen voor het Josquinonderzoek van de komende decennia. En daar willen we samen met Alamire Foundation een trendsetter zijn, omdat we merken dat welk werk we ook analyseren, het telkens opnieuw verbluffend is. Of het nu een kort motet betreft of een lang uitgesponnen mis, Josquin blaast je van je sokken met zijn genialiteit.

Wij kijken er enorm naar uit om u voor de liveconcerten in AMUZ eindelijk weer te kunnen begroeten. Daarnaast zijn we ook erg verheugd om opnieuw op virtuele wijze musici en luisteraars, jong en oud wereldwijd te kunnen verbinden en inspireren.

Tot slot zijn we erg blij om u weer een editie van de International Young Artist's Presentation (IYAP) te kunnen presenteren. Het is niet alleen fijn om de energie van dit jonge geweld op het podium van AMUZ aan het werk te zien, we zetten zoals steeds in op ondersteuning door de beste coaches en sturen deze talentvolle musici en ensembles versterkt opnieuw de wereld in.

Aan Laus Polyphoniae 2021 | JOSQUIN gingen jaren van voorbereiding vooraf door de hechte en gedreven teams van Alamire Foundation (KU Leuven) en AMUZ (Festival van Vlaanderen Antwerpen). Het resultaat hiervan willen wij met u delen. Ik wens u een feestelijk festival toe, met unieke momenten, virtueel of live, en veel leesgenot in dit kleinood.

Omdat polyfonie verbindt.

Programmaboek-LAUS21.indd 12 5/07/2021 11:24

Friday 27 August, during Laus Polyphoniae 2021, will be the exact 500th anniversary of Josquin des Prez' death. Josquin was already a renowned composer in his own time, and today we can say that he was the Bach of the late Middle Ages and early Renaissance. With transparent, expressive motets, masses and chansons, he set the tone among Franco-Flemish polyphonists. Laus Polyphoniae 2021 promises to be more than a hybrid festival that reveals Josquin in a new light. It will also be the first edition of the festival in which we work on different continents and build a virtual network of castles all over the world. An international dream that has come true, and one which we will continue to expand upon with ambitious plans for the coming years. Because polyphony connects.

Along with our partner in content the Alamire Foundation, International Centre for the Study of Music in the Low Countries, we have put great care into our virtual documentary concerts. They feature new recordings of the masses for which there is evidence that they were certainly written by Josquin des Prez himself. The collaboration with around twenty of the best musicologists from universities all over the world is unique. Here, too, we have opted for a combination of young, upcoming talent such as Jesse Rodin from Stanford University (USA) and world-famous emeriti such as David Fallows from the University of Manchester (GB).

We hope that this edition of Laus Polyphoniae and next year's world conference will lay the foundations for research into Josquin over the coming decades. Along with the Alamire Foundation, we aim to set the trend in this field, because we have noticed that whichever work we analyse, the results are always astonishing. Whether in a short motet or an extensive mass, Josquin always sweeps you off your feet with his genius.

We can't wait to be able to welcome you back to live concerts at AMUZ at last. We are also really looking forward to connecting and inspiring

Programmaboek-LAUS21.indd 13 5/07/2021 11:24

musicians and listeners, young and old around the world by virtual means. Last but not least, we are really pleased to be able to present another edition of the International Young Artist's Presentation (IYAP). Besides the excitement of seeing the energy of all these young people at work on stage at AMUZ, we are committed as always to providing support from the best coaches and sending these talented musicians and ensembles back out into the world even stronger than before.

Laus Polyphoniae 2021 | JOSQUIN took years of preparation by the close-knit and passionate teams at the Alamire Foundation (KU Leuven) and AMUZ (Festival of Flanders Antwerp). We are looking forward to sharing the results with you. I wish you a genuine celebration of a festival with unique experiences, be they virtual or live, and great pleasure in reading this little gem.

Because polyphony connects.

Programmaboek-LAUS21.indd 14 5/07/2021 11:24

Essay

Josquins leven

David Fallows

Tot 1997 leek het leven van Josquin een uitgemaakte zaak. Maar in dat jaar werden twee belangrijke ontdekkingen gedaan. Pamela Starr toonde aan dat het begin van Josquins carrière aan de pauselijke kapel drie jaar te vroeg was gesitueerd: de vroegste documenten vermeldden hem zogezegd als 'Jo. de pratis', maar dat blijkt om Johannes de Pratis te gaan, ook bekend als Johannes Stockem. Dat leek een klein detail – want ook al maakt deze bevinding Josquins tijd in Rome enkele jaren korter, dan nog verbleef hij er blijkbaar tien jaar – maar is niet onbelangrijk. Want het maakte ons waakzaam voor de mogelijkheid dat nog meer documenten wel eens over andere mensen met gelijkaardige namen konden gaan.

Toen kwam de donderslag bij heldere hemel: Paul Merkley en Lora Matthews maakten bekend dat de Josquin die in de kathedraal van Milaan had gediend en daarna van 1459 tot 1479 aan het Sforza-hof, een vader had die niet de vader was van Josquin des Prez[1]. Op slag verdwenen de

1. In de bronnen duiken verschillende versies op van Josquins naam: Josse, Gosse, Gossequin,

Programmaboek-LAUS21.indd 15 5/07/2021 11:24

eerste twintig jaar van de carrière van de componist, waarvan men altijd had gedacht dat hij die in Italië had doorgebracht.

Er waren al langer aanwijzingen dat niet alles op orde stond in de biografie van Josquin. In de jaren 1980 verschenen twee documenten waaruit bleek dat hij aan het Zuid-Franse hof van René van Anjou was, terwijl hij in Milaan had moeten zijn. En wellicht kwam het keerpunt vroeg in de jaren 1990. Toen werd een portret ontdekt van Jacob Obrecht waarop stond dat hij geboren was in 1457-58. Aangezien de muziek van Obrecht in de bronnen iets vroeger opduikt dan die van Josquin, slaat het nergens op hem als twintig jaar jonger dan Josquin te beschouwen, van wie men op dat moment dacht dat hij was geboren rond 1440.

En dan was er nog de kwestie van de betalingen voor stallingen. Jarenlang dacht men dat Josquins positie onderaan de loonschaal van de hofkapel van Sforza kon worden verklaard doordat hij een substantieel inkomen had van externe beneficiën. De publicatie door Evelyn Welch van de boekhouding van de stallen aan het hof in 1476 brengt inderdaad aan het licht dat Gaspar van Weerbeke vier paarden deelde met een andere zanger, dat Loyset Compère drie paarden deelde, en dat Josquin dus wel degelijk ook hier onderaan de ladder zat met slechts twee paarden om te delen.

In feite waren de aanwijzingen al geruime tijd aanwezig. In 1976 had Jaquelyn Mattfeld al een artikel gepubliceerd waarin ze zich afvroeg waarom er in het werk van Josquin geen spoor was van de Ambrosiaanse gezangen uit Milaan, aangezien hij daar tijdens de cruciale eerste twintig

Jossequin, Joskin, Josquinus, Jodocus, Judocus, Juschino; Desprez, des Près, des Prés, de Prés, des Prez, a Prato, de Prato, Pratensis. Voor dit programmaboek nemen we de schrijfwijze over die de muziekencyclopedie *The New Grove Dictionary of Music and Musicians* als eerste optie hanteert: Josquin des Prez. In sommige bronnen komt de naam van Josquins vader en grootvader als Desprez voor.

Programmaboek-LAUS21.indd 16 5/07/2021 11:24

jaar van zijn loopbaan zou zijn geweest. Een vluchtige blik op de vier bekende Gafurius codices in de kathedraal van Milaan leert ons dat deze veel composities bevatten van van Weerbeke en Compère, maar geen noot van Josquin tot een hele poos na 1500.

Maar vanaf 1997 stroomden de nieuwe documenten over Josquin binnen. Merkley en Matthews publiceerden meer onderzoek over Milaan, maar ook over Ferrara, Condé en Aix-en-Provence. Adalbert Roth ontdekte nieuwe pauselijke documenten. Rob Wegman vond verrassende details in Troyes. Bruno Bouckaert kwam twee verbluffende nieuwe documenten op het spoor in Cambrai: een van deze documenten leidde tot het inzicht dat Josquin er koorknaap was, en het andere toonde met vrij grote zekerheid aan dat hij de pauselijke kapel had verlaten vrij kort na 1494, waarna er ook geen documenten meer zijn. Dat herleidt zijn periode in Rome van de eerder aangenomen twaalf jaar tot slechts vijf. En uiteindelijk slaagde Herbert Kellman erin heel wat details te vinden over Josquins vader en grootvader.

Dit alles voelde als een ongelooflijke roetsjbaan. Ik kan me niet meer voorstellen waar ik de moed vandaan haalde om in 2008 mijn eigen boek *Josquin* op te sturen naar de uitgevers. Maar ik kon wel zeggen dat alle documenten van voor 1489 ontdekt waren in de laatste tien jaar. Nu wil het ongelooflijke toeval dat, nadat ik mijn boek had ingezonden, er geen nieuwe documenten meer opdoken. En nu, twaalf jaar later, kan ik stellen dat er sindsdien nog steeds geen enkel nieuw document over Josquin aan de oppervlakte is gekomen. Anderzijds, nu ik naar het onderwerp terugkeer, zie ik toch een aantal belangrijke tekenen die ik toen heb gemist.

Het nieuwe verhaal heeft nog altijd ontelbare gaten en het blijft soms giswerk, maar het beeld is alvast veel scherper dan hetgeen we vroeger hadden. Voorzichtig geschat heeft Josquin minstens vier koningen en

Programmaboek-LAUS21.indd 17 5/07/2021 11:24

twee pausen gediend. Het oude verhaal, met zijn twintig jaar in Milaan en twaalf jaar in Rome, was volledig op Italië gebaseerd. Het nieuwe verhaal brengt hem naar Cambrai, naar Aix-en-Provence, naar Parijs, naar Milaan, naar Wenen (!), naar Condé en waarschijnlijk zelfs naar Spanje. De klemtoon ligt niet langer op Italië, maar het is een internationaal verhaal, met een focus op Frankrijk en de Lage Landen.

Toch moet dat verhaal beginnen op het meest onbetwistbare punt in Josquins leven: het moment waarop hij opdook in Condé in 1483 om een erfenis van zijn tante en oom op te eisen. Pas vanaf dat moment kunnen we zijn leven chronologisch reconstrueren. De documenten uit Condé zijn om twee redenen belangrijk voor ons. Eerst en vooral geven ze de volledige naam van Josquin en van zijn vader: "Jossequin Lebloitte dit Desprez", zoon van "Gossard Lebloitte dit Desprez". Aangezien zijn vader ook Desprez werd genoemd, maakt dit document in één klap komaf met stapels van publicaties die naar de geboorteplaats van de componist hadden gezocht op basis van de naam Desprez.

Ten tweede stelde Josquin niet minder van vijftien gevolmachtigden aan om zijn erfenis te regelen. Dat is een groot aantal, en elk van hen moest worden betaald. Daaruit kunnen we afleiden dat zijn erfenis substantieel was. Volgens mij verklaart dit vele latere details in zijn levensverhaal, in het bijzonder waarom hij nooit lang op één plaats bleef. Werkzekerheid was niet langer een grote zorg voor hem.

De vroege jaren

Nu kunnen we het verhaal beginnen bij het begin, namelijk bij Josquins vader en grootvader. Herbert Kellmans onderzoek naar de vader leidde tot twee personen, beiden met de naam Gossard Lebloitte dit Desprez, en beiden politieagent in het district van Ath, zo'n twintig kilometer ten oosten van Doornik, documenteerbaar van 1393 tot 1448.

Programmaboek-LAUS21.indd 18 5/07/2021 11:24

Het lijkt erop dat de "zoon Gossard Despres" die wordt genoemd in 1424-25, de vader van de componist was. Hij was een problematisch figuur. Hij werd volgens het strafregister verschillende keren veroordeeld voor het gebruik van buitensporig geweld tijdens het uitoefenen van zijn beroep. Om die reden zat hij in 1440 acht maanden in de gevangenis in Doornik en moest hij in 1444 een hoge boete betalen. Bovendien werd hij in 1438 aan het bisschoppelijk hof van Cambrai vervolgd voor het schenden van een trouwbelofte. Catherine de le Honte legde de zaak voor aan de rechter om te verhinderen dat Gossard zou trouwen met Jeanne Jeheyme. Het resultaat was dat hij een boete moest betalen, maar ook dat hij moest huwen met Jeheyme. Als Josquin werd geboren in de vroege jaren 1450, is het onwaarschijnlijk dat Jeanne Jeheyme zijn moeder was, zo'n vijftien jaar na het huwelijk. Dus lijkt het op basis van de weinige details die we kennen het meest aannemelijk dat Josquin wel de zoon was van de eigengereide jongere Gossard, maar dan uit een later huwelijk of minstens van een andere moeder. Het is niet moeilijk zich de omstandigheden voor te stellen waarin Josquins oom en tante in Condé de noodzaak zagen om in zijn levensonderhoud te voorzien. Het document van 26 februari 1483 vermeldt dat zij hun testament hebben gemaakt in 1466, en daarbij hun volledige rijkdom overlaten aan hun neef "Jossequin Desprez", zoon van Gossard.

Het is wellicht geen toeval dat "Gossequin de Condet" in de zomer van datzelfde jaar 1466 stopte als misdienaar bij de collegiale kerk van Saint-Géry in Cambrai. Als het Josquin was die rond 1460 misdienaar werd in Saint-Géry en 'de Condet' werd genoemd, dan impliceert dat ook dat hij op dat moment al bij zijn oom en tante woonde. Dat brengt dan weer met zich mee dat zijn beide ouders ofwel overleden waren of dat zijn vader opnieuw in de gevangenis zat.

Cambrai gold gedurende minstens een eeuw als een van de belangrijkste muzikale centra in het Noorden. Die positie was overwegend te danken

Programmaboek-LAUS21.indd 19 5/07/2021 11:24

aan de kathedraal, die een van de meest toonaangevende muziekinstellingen onderhield binnen het westerse christendom. Hier was Guillaume Du Fay – onbetwist de toonaangevende componist van de eerste helft van de 15de eeuw – koorknaap geweest en zou hij het grootste deel van zijn leven doorbrengen als inwonende kanunnik. Maar de collegiale kerk van Saint-Géry, waar Josquin tot 1466 misdienaar was, blijkt niet veel minder gerenommeerd. Er waren 48 kanunniken, ten opzichte van 50 aan de kathedraal, en ze werden maar belast tegen £ 42 (Franse pond) in plaats van de £ 85 9s (sous) aan de kathedraal. Tegen het einde van de eeuw bevonden zich onder de kanunniken van Saint-Géry verschillende mannen die belangrijk waren in Josquins leven. Loyset Compère (deken, resident van 1498 tot 1500) was blijkbaar een goede vriend, en de componist die veel technieken ontwikkelde die Josquin later zou gebruiken. Jean Molinet (kanunnik van 1491 tot 1502, maar slechts af en toe vermeld als aanwezige bij kapittelvergaderingen) was misschien wel de meest vooraanstaande Franse schrijver van het moment. Hij was een vriend van vele componisten en had zelf een grote muzikale bagage. Mogelijk componeerde hij ook zelf, maar vast staat dat hij de tekst leverde voor Josquins klaaglied voor Ockeghem, *Nymphes des bois*. Antoine Banestone (residerend kanunnik 1506-1510) was wellicht een neef van Josquin, maar in elk geval zijn gevolmachtigde in 1489. Egidius Cosse zou later opduiken als getuige in een document over Josquin en was gedurende een periode provoost aan Saint-Géry. Belangrijker is het feit dat hij koorknaap was aan de kathedraal van Cambrai, waar hij slechts enkele weken voordat Josquin wegging uit Saint-Géry, vertrok. Innocent Cosse (provoost, minstens van 1491 tot 1509) was ook een gevolmachtigde voor Josquin in 1489 en een collega in het pauselijk koor. Jean de Monstreuil (kanunnik van 1495 tot 1496) was een collega van Josquin in het pauselijk koor, naast Banestone en Innocent Cosse. Johannes Lomont was getuige bij twee aktes voor Josquin in Milaan en was ook gedurende een korte tijd provoost bij Saint-Géry in de jaren 1480. De meest intri-

Programmaboek-LAUS21.indd 20 5/07/2021 11:24

gerende van allen is een zekere Egidius Desprez (kanunnik van 1485 tot 1506), die zeker niet dezelfde man is als Josquins oom Gille Desprez in Condé (die overleed in 1483), maar die wel verwant zou kunnen zijn aan Josquin en die vrijwel zeker dezelfde Egidius Desprez is die samen met Josquin zong aan de kapel van René van Anjou in de jaren 1470.

Over de muziek aan Saint-Géry is weinig bekend, al is er een grote verzameling van onuitgegeven archiefmateriaal. Maar het is duidelijk dat de voornaamste muzikale activiteit van de koorknapen in de jaren 1460 er dezelfde was als aan de honderden collegiale kerken in heel West-Europa, en precies wat al vele eeuwen gebeurde: het monofoon zingen van dagelijkse psalmen en erediensten. Dat was doorgaans de voorbereiding om priester of minstens clericus te worden, niet zozeer muzikant of componist. Er waren wellicht wel enkele gelegenheden om polyfonie te zingen, en er is zelfs een beschrijving van hoe de koorknapen van Saint-Géry een motet zongen om bisschop Jean de Bourgogne te verwelkomen in 1442. Maar dat wil hoegenaamd niet zeggen dat we de 'pueri altaris' kunnen zien als de middeleeuwse evenknie van de Wiener Sängerknaben of zelfs King's College in Cambridge. Wat een koorzanger vooral leerde, was vrome toewijding, het gregoriaanse repertoire en de psalmen en de verzen die werden gebruikt tijdens de kerkdiensten.

Anderzijds was er een uitgebreide muzikale uitwisseling tussen de kathedraal van Cambrai en Saint-Géry. Du Fay had zelf zijn eerste beneficie gekregen aan Saint-Géry, kort nadat hij was gestopt als koorknaap in de kathedraal, en zou die behouden voor twee decennia, tot hij kanunnik werd aan de kathedraal. Johannes Hemart was de meester van de jongens aan Saint-Géry toen Josquin er was, bekleedde dezelfde positie aan de kathedraal rond 1469, en werd daar uiteindelijk vervangen door Jacob Obrecht, die zelf ook nog kort had gediend aan Saint-Géry en aan nog een andere kerk in Cambrai, de Sainte-Croix. Toen Obrecht na amper een

Programmaboek-LAUS21.indd 21 5/07/2021 11:24

jaar dienst de kathedraal verliet, werd zijn positie ingevuld door iemand van Saint-Géry: Denis de Holain.

Eerste professionele ervaring

Voor een periode van bijna tien jaar hebben we geen spoor van Josquin, tot hij opduikt in Aix-en-Provence als zanger en kapelaan bij René van Anjou, die heerlijk romantische figuur die de feitelijke titulair koning was van Sicilië en Jeruzalem. Hoelang Josquin daar op dat moment al was, of hoelang hij er is gebleven, kunnen we niet weten. Maar de beschikbare documenten plaatsen hem daar in 1475-78; en het is goed mogelijk dat hij daar bleef tot aan Renés dood in juli 1480.

Hoewel we geen rechtstreekse aanwijzingen hebben over de muziek aan het hof van René, kunnen we makkelijk aannemen dat er een zekere nadruk lag op volksliederen. René zelf schreef een lang verhalend gedicht over de liefde voor zijn jonge tweede vrouw, Jeanne de Laval, *Regnauld et Jeanneton*; en in dat gedicht beeldt hij hen af als herder en herderin. Het lijkt erop dat Josquins vele drie- en vierstemmige zettingen van volksliederen erg geschikt zouden zijn geweest voor dat hof. Als dat het geval was, dan was het ook door deze zettingen dat Josquin verschillende manieren van canonisch schrijven onderzocht, wat hem dan weer de technische bagage opleverde voor de volledig imitatieve stijl van zijn latere werken.

Toen René stierf, was het zijn neef koning Lodewijk XI van Frankrijk die zijn muziekkapel beheerde, omdat ze de beste zangers had, zoals de historicus Jean de Bourdigné later zou rapporteren ("pource qu'il scavoit que son deffunct oncle de Sicille avoit en sa chappelle de meilleurs chantres que l'on sceust trouver"). Deze zangers worden nergens met naam vermeld, maar we weten wel dat ze met acht waren en dat ze uiteindelijk in de Sainte-Chapelle du Palais in Parijs terechtkwamen, wat

Programmaboek-LAUS21.indd 22 5/07/2021 11:24

tot een zekere spanning leidde met de daar aanwezige zangers. Deze situatie duurde echter niet lang, want Lodewijk XI overleed in augustus 1483.

Ondertussen had Josquin echter ook zijn beroemde bezoek aan Condé gebracht in de lente van 1483 en de controle genomen over zijn erfenis. Nu niets hem nog bond aan Frankrijk, zette hij koers naar Italië en meer in het bijzonder naar Milaan. Tegen mei 1484 treffen we hem al aan in het huishouden van kardinaal Ascanio Sforza, maar daar zou hij niet lang blijven. In de zomer van 1485 verliet hij Ascanio om elders zijn eigen belangen te behartigen ("ad aliena loca").

Hier komt zijn gecontesteerde associatie met koning Matthias Corvinus van Hongarije in beeld. Die kennen we enkel door de veel latere vermelding dat Matthias beschikte over excellente schilders en muzikanten, onder wie ook Josquin zelf ("quod pictores et musicos excellentes habuerit, inter quos etiam Josquinum ipsum"). Zo is het opgetekend in een dagboek uit 1539 – een halve eeuw nadat Matthias was gestorven – geschreven door de pauselijke nuntius in Wenen, kardinaal Girolamo Aleandro. Aleandro baseerde zich dan weer op een uitspraak van Pál Várday, toenmalig aartsbisschop van Esztergom en kerkvorst van Hongarije. Hoewel hij sinds ongeveer 1500 nauw verbonden was met het Hongaarse hof en later zelfs tot regent van het land zou worden benoemd, werd Pál Várday pas geboren in 1483. Hij was dus pas zeven jaar oud toen Matthias Corvinus stierf in 1490. Ook hij kan die informatie dus niet uit eerste hand hebben vernomen. Wellicht kwam die van Péter Várday (Váradi, de Varadino), de bisschop van Kalocsa tussen 1481 en 1501, en beroemd vanwege een brief aan Beatrix van Aragon waarin hij Tinctoris vermeldt. Het is duidelijk dat zowel Aleandro als Pál Váldry het over Josquin hadden, aangezien de woorden "etiam Josquinum ipsum" in die tijd onmogelijk naar iemand anders konden verwijzen. Anderzijds nemen veel hedendaagse autori-

Programmaboek-LAUS21.indd 23 5/07/2021 11:24

teiten aan dat hij zich gewoon vergiste, en het ligt voor de hand om aan te nemen dat het bewijs extreem indirect is.

In feite begon het muzikale patronaat van Matthias Corvinus niet toen hij op vijftienjarige leeftijd koning werd, maar bijna twee decennia later in 1476, toen hij huwde met Beatrix van Aragon, dochter van het geculti-veerde koningshuis van Napels. Als Josquin daar al zou zijn geweest, zou dat waarschijnlijk tijdens de jaren 1480 zijn geweest, na zijn tijd bij René van Anjou en voor de dood van Matthias in 1490. Bovendien houdt het weinig steek te zeggen dat Josquin hofmuzikant was, als hij daar niet minstens één of twee jaar is gebleven. Josquin was zeker in Condé in het begin van 1483 en in Milaan in augustus 1484; het enige mogelijke moment voor een bezoek aan Hongarije zou vallen tussen 23 juli 1485, toen hij Ascanio Sforza verliet, en 7 januari 1489, toen hij terug in Milaan was voor juridische zaken; een periode van drie en een half jaar. Aangezien het document van juli 1485 effectief vermeldt dat hij elders naartoe gaat, is er veel kans dat die 'elders' in feite het hof van Matthias Corvinus was.

Ook belangrijk voor ons verhaal is het feit dat Matthias Corvinus in Wenen resideerde van de zomer van 1485 tot aan zijn dood in april 1490, aangezien hij de stad had veroverd en de controle had gegrepen over Oostenrijk.

Er is een verbazingwekkende getuigenis over het muziekleven aan het hof van enkele jaren eerder, in 1483. Die werd opgetekend door iemand die uitstekend was geplaatst om te oordelen, Bartolomeo de Maraschi, bisschop van Città di Castello, die kapelmeester van de pauselijke kapel was sinds 1473 en dat zou blijven tot zijn dood in 1487. Hij was in Buda als gezant van de paus om te helpen bij vredesonderhandelingen met de keizer. Hij stelde dat "Matthias Corvinus het beste kapelkoor heeft dat hij ooit had gezien" (een verhaal dat de 19de-eeuwse historicus Haberl al snel in verband bracht met de substantiële groei van de pauselijke kapel

Programmaboek-LAUS21.indd 24 5/07/2021 11:24

in november van hetzelfde jaar, hoewel het relevant is dat de Sixtijnse Kapel zelf al was ingewijd in augustus). Hij vermeldt ook dat er aan het hof geen diner voorbijging zonder dat er verschillende soorten muziek waren. Aangezien alle feitelijke documentatie uit Hongarije werd vernietigd tijdens de Turkse invasies van de 16de eeuw, is er wel wat ongegronde extrapolatie geweest over de kapel van Matthias Corvinus, maar er is absoluut geen reden waarom Josquin zich op een bepaald moment niet onder die muzikanten zou hebben bevonden. En in feite past dit in het patroon van zijn leven: het dienen van drie koningen in een periode van iets meer dan tien jaar.

Pauselijke kapel

Josquins aanwezigheid in Milaan in januari 1489 was van korte duur (hoewel vijf documenten bevestigen dat hij daar in januari en februari was). Tegen de zomer van 1489 bevond hij zich immers in Rome als lid van de pauselijke kapel.

De Sixtijnse Kapel was slechts zes jaar eerder ingewijd, op 15 augustus 1483, en was een van de laatste handelingen van paus Sixtus IV (hij gaf de opdracht bijna meteen na zijn verkiezing in 1471 en de bouwwerken begonnen in 1476). Op dat moment nam het aantal zangers in de pauselijke kapel toe van het dozijn dat voor het grootste deel van de eeuw in dienst was tot ongeveer vierentwintig.

Het is moeilijk te zeggen hoelang Josquin daar is gebleven. De betalingsregisters van april 1494 tot december 1499 zijn verloren gegaan. Maar in augustus of september 1495 kreeg Josquin wijn van het kapittel van Saint-Géry in Cambrai (opnieuw volgens een document dat pas in 2005 opdook), en het ziet ernaar uit dat hij voor een langer verblijf naar het Noorden was teruggekeerd. Dat zou ook betekenen dat zijn verblijf in Rome met moeite meer dan vijf jaar duurde.

Programmaboek-LAUS21.indd 25 5/07/2021 11:24

Er zijn verschillende details die aansluiten bij het veranderende beeld. Eerst en vooral kwam Josquin bij de pauselijke kapel op een moment waarop verschillende andere leden vertrokken, onder wie ook Gaspar van Weerbeke. Het lijkt er erg op dat ze vertrokken, omdat paus Innocentius VIII financiële problemen had en zijn betalingen voor de kapel aanzienlijk uitstelde. Josquin, wiens privékapitaal dankzij zijn oom en tante blijkbaar vrij groot was, vond dat wellicht minder problematisch. Ten tweede zijn de luttele vijf jaar die hij daar spendeerde erg gelijkaardig aan de drie jaar bij Lodewijk XI en de vermoedelijke twee jaar bij Matthias Corvinus. Hij bleef net lang genoeg om zijn stempel te drukken op het koor. Dat deed hij trouwens ook letterlijk. Zijn naam is ingekerfd in de stenen muur van de 'cantoria' van de Sixtijnse Kapel, die pas ontdekt werd tijdens de restauratiewerken van 1997-98. Het is een van de bijna vierhonderd namen die er in steen gekrast staan, waarvan er meer dan honderd met zekerheid kunnen worden geïdentificeerd als zangers in de pauselijke kapel tussen 1480 en het einde van de 18de eeuw (toen alles werd verborgen achter een fresco). Er staat slechts 'Josquin' of mogelijk 'Josquinus'. Op het eerste gezicht lijkt de kans dat dit met de beroemde componist kan worden geïdentificeerd eerder beperkt, maar Klaus Pietschmann heeft deze zaak met zorg en behoedzaamheid onderzocht. Hij wijst erop dat enkel de zangers toegang hadden tot de cantoria. Hij vermeldt andere namen van bekende zangers die in de stenen gekerfd staan, waarvan er veel zijn doorgekrast, maar de naam van Josquin bleef duidelijk zichtbaar. Hij toonde ook aan dat de naam 'Josquin' in latere jaren enkel naar Josquin des Prez kon verwijzen, aangezien de naam Josquin Dor bijvoorbeeld altijd voluit werd geschreven in de rekeningen en de koorboeken. Hij wijst er ook op dat de stijl van de letters inderdaad noordelijk en 15de-eeuws is, en hij duidt op de vermelding van Josquins gravure in de geschriften van Andrea Adami, vermoedelijk gepubliceerd in 1711, maar wel gebaseerd op een uitgebreide kennis over de pauselijke kapel en haar tradities. Kortom, de bewijsvoering van Pietschmann

Programmaboek-LAUS21.indd 26 5/07/2021 11:24

lijkt voldoende om zelfs een sceptische lezer ervan te overtuigen dat de inscriptie inderdaad hoogstwaarschijnlijk van Josquin des Prez is.

Het is algemeen geweten dat de twee pausen die Josquin in de kapel diende tot de meest losbandige in de geschiedenis behoorden. Maar daar waren redenen voor. De verwarring die overbleef na de 14de eeuw – eerst de pauselijke residentie in Avignon en het feit dat er bij momenten twee of zelfs drie pausen tegelijk waren – had de positie van het pausdom ernstig verzwakt. Een succesvolle paus liet zich niet opmerken door devotie, maar door zijn vaardigheden om op te treden als leider en als diplomaat, ook al is er reden genoeg om zich af te vragen of een van deze vaardigheden succesvol werd aangewend in deze jaren.

Toen Josquin in Rome aankwam, zetelde Innocentius VIII (Giovanni Battista Cibo) als paus. Hij was toen al doodziek, maar zou toch nog twee jaar leven. Hij was in 1484 op 52-jarige leeftijd verkozen. Tegen de herfst van 1489 was hij een kruistocht aan het plannen. Hij nodigde alle Europese grootmachten uit naar Rome voor een congres op 25 maart 1490. Hoewel het congres met een maand moest worden uitgesteld, werd de officiële opening wel op 25 maart op schitterende wijze gevierd met een grootse toespraak van de bisschop van Cesena. Toen koning Matthias Corvinus van Hongarije op 6 april plots aan een hartaanval overleed, kwam een groot deel van centraal Europa in een chaos terecht. Hierdoor kreeg aartshertog Maximiliaan opnieuw de controle over Wenen; het congres werd afgelast. Aangezien geplande kruistochten vaak aanleiding gaven tot het componeren van *L'homme armé*-missen, waren de voorbereidingen voor het afgelaste congres een uitstekende gelegenheid voor een nieuwe mis op deze melodie. Van de hand van de leden van de pauselijke kapel hebben we *L'homme armé*-missen van Orte en Vaqueras, en ook de twee missen van de pas aangekomen Josquin.

Programmaboek-LAUS21.indd 27 5/07/2021 11:24

Alexander VI (Rodrigo Borgia) was wellicht niet de verwachte opvolger in 1492. Ascanio Sforza en Giuliano della Rovere (die later paus Julius II zou worden) waren meer voor de hand liggende keuzes. In feite werd Alexander slechts verkozen met behulp van Ascanio Sforza, die daarvoor later rijkelijk werd beloond. Rodrigo Borgia was in 1456 tot kardinaal gewijd door zijn oom, paus Calixtus III (Alonso de Borja), algemeen beschouwd als een van de meest godvruchtige pausen van de eeuw, en een man met duidelijke visies. Dat Rodrigo toen slechts 25 jaar oud was, veroorzaakte wel wat wrevel, maar hij liet zich al vroeg opmerken als een succesvol pauselijk gezant. Hij werd al snel aangesteld als vicekanselier van de Kerk, enkel ondergeschikt aan de paus; een positie die hij met verve vervulde voor de volle 35 jaar, tot hij zelf tot paus werd gekozen. In 1458 speelde hij een belangrijke rol bij de verkiezing van de opvolger van zijn oom, Pius II, die duidelijk grote waarde hechtte aan zijn voortgezet advies.

De geschiedenis was hem minder gunstig gezind. De Florentijnse geschiedkundige Francesco Guicciardini schreef het nogal ongezouten: "In Alexander VI zagen we werkijver en een uitzonderlijke wijsheid, een uitstekend oordeelsvermogen, een fantastische gave om te overtuigen en een ongelooflijke vaardigheid in alle zaken van ernstig belang. Maar deze verdiensten werden ruimschoots tenietgedaan door zijn ondeugden: obscene gewoonten, een gebrek aan oprechtheid, een gebrek aan schaamte, een gebrek aan eerlijkheid, een gebrek aan geloof, een gebrek aan religie, onverzadigbare hebzucht, grenzeloze ambitie, wreedheid die verder gaat dan barbarisme, en een brandend verlangen om zijn vele kinderen te bevorderen."

Onder die kinderen had je Lucrezia, die later een rol zal spelen in ons verhaal, en de angstaanjagende Cesare, kwaadaardiger dan men kan geloven, hoewel verheerlijkt door Machiavelli die hem als model zag voor een van de meest beklijvende politieke traktaten aller tijden, *Il principe*.

Programmaboek-LAUS21.indd 28 5/07/2021 11:24

De ontmoeting in Blois en de connectie met Ferrara

De volgende jaren in het leven van Josquin zijn minder duidelijk. Hij zou een aantal jaar in Cambrai hebben doorgebracht, als we de anekdotes mogen geloven die zeventig jaar later door Johannes Manlius werden opgetekend. (Tot de ontdekking in 2005 van de betaling in de vorm van wijn in Cambrai in 1493, dachten we dat Manlius gewoon Cambrai had geschreven in plaats van Condé). Hij had duidelijk ook contact met het Franse hof van koning Lodewijk XII en met de aartshertog Filips de Schone van Bourgondië.

En dan hebben we in december 1501 opeens een vermelding van de Ferrarese ambassadeur aan het Franse koningshof, Bartolomeo de' Cavalieri, die zegt dat hij in Blois "een zanger met de naam Joschin" heeft ontmoet. Josquin zou in Vlaanderen zijn geweest om zangers te rekruteren voor de Ferrarese kapel en was uitgenodigd door aartshertog Filips om hem te vergezellen op zijn reis naar Spanje. Deze vermelding is door de jaren heen onderwerp van veel discussie geweest. Eerst en vooral waren lezers verrast dat de beroemde Josquin des Prez door een dergelijk goed geïnformeerde diplomaat zo eenvoudig omschreven zou zijn als "een zanger met de naam Joschin". Geleidelijk aan begint men zich echter te realiseren dat er nog andere gelegenheden waren waarbij hij gewoon een zanger werd genoemd, of waarbij hij zichzelf blijkbaar als dusdanig omschreef. Maar ten tweede vermeldt de brief duidelijk dat Josquin op de uitnodiging van de aartshertog wilde ingaan, en dat hij de hertog van Ferrara om toestemming vroeg. Hieruit kunnen we twee conclusies trekken. Eén: dat het rekruteren van zangers voor de kapel en de wens om Josquin in Ferrara te hebben, verbonden waren met het nakende huwelijk van Alfonso d'Este met Lucrezia Borgia dat plaatsvond in de tweede week van februari 1502. En twee: dat Josquin daadwerkelijk naar Spanje ging, terwijl hij in Ferrara had moeten zijn.

Programmaboek-LAUS21.indd 29 5/07/2021 11:24

Dit is de communicatie van Cavalieri aan de hertog van Ferrara: "Ho trovato qua uno cantadore che vostra excellentia haveva mandato in Fiandra per haver de li cantori chiamato Joschin ilquale dice che ha lassati [sic] li dinari a Bruges in bancho che siano trovati li cantori et che l'archiduca l'ha pregato che voglia andare con luy in Spagna et che ha scritto a vostra excellentia che sia contento di prestarglelo." Dit is moeilijk te vertalen, deels omdat het verwarrend en als een directe gedachteweergave is geschreven: "Ik heb hier een zanger gevonden, die uwe hoogheid naar Vlaanderen had gezonden om zangers te halen, genaamd Joschin, die zegt dat hij het geld heeft achtergelaten bij een bank in Brugge, dat hij de zangers heeft gevonden en dat de aartshertog hem heeft gevraagd of hij hem zou vergezellen naar Spanje, en dat hij aan uwe hoogheid heeft geschreven [met de vraag] of u hem dit zou willen toestaan."

Dit is wel degelijk verwarrend. Waarom had Joschin het geld achtergelaten bij een bank in Brugge? Ongetwijfeld moest het worden gebruikt om de reis van de zangers naar Ferrara te betalen. Het is ook niet helemaal duidelijk wie naar de hertog van Ferrara had geschreven voor de toelating om Joschin naar Spanje te laten reizen. Maar het lijkt vrij duidelijk dat Josquin onder contract stond bij de hertog van Ferrara, of dat hij minstens in Ferrara werd verwacht voor het huwelijk twee maanden later. Het lijkt ook duidelijk dat hij, zoals zo vaak in zijn leven, snel voor een nieuwe aanstelling koos zonder er twee keer over na te denken.

Hoe dan ook, de volgende gedocumenteerde passage van Josquin is in Lyon in april 1503, toen het hof van aartshertog Filips onderweg was naar huis na het bezoek aan Spanje. Ik leid hieruit af dat Josquin effectief met het Bourgondische hof naar Spanje was getrokken – hoewel er tot op vandaag nog steeds geen snippertje documentatie is om dat te bewijzen.

Programmaboek-LAUS21.indd 30 5/07/2021 11:24

En het was een glorieus bezoek, want Filips was nu troonopvolger in Castilië via zijn vrouw, prinses Johanna, en ze werden over het hele Iberische schiereiland gehuldigd.

Terwijl Josquin in Spanje was (daar gaan we van uit), schreef de zanger Gian d'Artiganova in september 1502 zijn beroemde brief aan hertog Ercole I d'Este waarin hij Isaac aanbeveelt als betrouwbaarder en meer aangenaam in de omgang, ook al componeerde Josquin beter ("vero è che Josquin compone meglio"). Hij voegt er nog aan toe dat Isaac zou komen voor 120 dukaten, terwijl Josquin er 200 vraagt. Dit is het belangrijkste deel van zijn brief: "Ik moet uw heerschap ervan op de hoogte brengen dat de zanger Isach in Ferrara is en in twee dagen tijd een zeer goed motet heeft gecomponeerd op een fantasie getiteld *La mi la sol la sol la mi*. Op basis hiervan kunnen we enkel oordelen dat hij heel snel is in de kunst van het componeren; bovendien is hij aardig en gemakkelijk in de omgang, en het lijkt me dat hij de juiste man is voor uw heerschap. Signor Don Alfonso verzocht me hem te vragen of hij in dienst zou willen komen van uw heerschap, en hij antwoordde dat hij liever voor u zou werken dan voor eender welke andere heer die hij kent, en dat hij het voorstel niet afwijst; en hij heeft een periode van één maand genomen om te antwoorden of hij u al dan niet zal dienen. We hebben deze termijn aanvaard – enkel om u hierover te adviseren – en we hebben hem tien dukaten per maand voorgesteld, op voorwaarde dat u akkoord gaat, en we vragen u of u zich zou willen verwaardigen om ons te laten weten of u instemt of niet. Mij lijkt hij heel geschikt om uw heerschap te dienen, meer nog dan Josquin, want hij is beter geplaatst dan zijn medestanders en hij zal vaker nieuwe werken ("cose nove") componeren. Het is waar dat Josquin beter componeert, maar hij componeert wanneer hij het zelf wil en niet wanneer iemand dat van hem verlangt, en hij vraagt een jaarsalaris van 200 dukaten terwijl Isach zal komen voor 120. Maar uw heerschap zal beslissen."

Programmaboek-LAUS21.indd 31 5/07/2021 11:24

De brief gaat nog ongeveer even lang verder over de mogelijkheid om sommige andere zangers in de kapel te ontslaan. Zoals we weten, koos hertog Ercole d'Este inderdaad voor Josquin. Hierdoor ligt de titel van de *Missa Hercules dux Ferrarie* tot op vandaag op de lippen van iedereen die zelfs maar een beetje geïnteresseerd is in renaissancemuziek. Wat echter weinig mensen beseffen, is dat Ercole in drie opeenvolgende jaren niet alleen Josquin, maar daarna ook Obrecht en Brumel rekruteerde als meesters van zijn kapel. Geen enkele andere beschermheer in de hele muziekgeschiedenis kan tippen aan dat record.

Maar het lijkt erop dat Gian d'Artiganova niet meer tot de opiniemakers behoorde (hij werd later geëxecuteerd voor zijn rol in een samenzwering om Alfonso d'Este te vermoorden) en dat Ercole al lang had beslist dat hij Josquin wilde, zoals blijkt uit de vermelding uit december 1501. In ieder geval, zodra Josquin in Lyon was, ging hij op weg naar Ferrara, geëscorteerd en luxueus behandeld door een andere hofzanger, Coglia.

Petrucci

Er vond nog een andere belangrijke gebeurtenis plaats in Italië terwijl Josquin klaarblijkelijk in Spanje was: de uitvinding van de muziekdruk met losse drukvormen. De eerste toepassing ervan was in een boek van een honderdtal liederen, groots getiteld als *Harmonice musices odhecaton A*. Maar het sleutelmoment was de publicatie van een monografisch volume gewijd aan miscycli van Josquin in 1502. Die publicatie had de bondige titel *Misse Josquin*: missen van Josquin. De uitgever, Ottaviano Petrucci, zou later nog twee boeken met missen van Josquin uitgeven, maar dit eerste volume geldt als een mijlpaal in de muziekgeschiedenis. Zoals alle muziekdrukken die Petrucci in de komende twintig jaar zou produceren, had deze publicatie een eenvoudige titelpagina; de datum en andere publicatiedetails stonden achteraan. Dan nog zou een geïnformeerde koper op het eerste gezicht hebben gezien dat het om muziek ging. Het langwerpige formaat

Programmaboek-LAUS21.indd 32 5/07/2021 11:24

was immers erg zeldzaam: Petrucci was de eerste die het gebruikte voor een gedrukt boek, en hij deed dat voor al zijn muziekboeken. Bovendien waren de fraaie typografie en het ontwerp al bekend van drie eerdere publicaties van Petrucci, alle uitgebracht in het jaar voordien. Maar deze eerdere boeken, die aan het begin staan van de muziekdruk in Europa, waren verzamelingen van kortere stukken door verschillende componisten. Nu was een muziekdruk voor het eerst gewijd aan slechts één componist. Dat het woord 'Misse' in de titel van het boek naar een groep van polyfone misordinaria verwees, was wellicht niet zo vanzelfsprekend voor wie het boek in handen kreeg. Missa betekende nog andere zaken, maar het betekende vooral de belangrijkste viering van de kerk. Strikt genomen hoorde daar zelfs geen muziek bij, laat staan gesofisticeerde polyfonie. Pas in de vijftig jaar daarvoor hadden componisten de gewoonte aangenomen om miscycli te componeren voor de vijf delen van het misordinarium – *Kyrie*, *Gloria*, *Credo*, *Sanctus* en *Agnus Dei*. Zelfs deze cycli waren nog altijd zeldzaam, en meestal beperkt tot rijke instellingen en voor speciale gelegenheden. Petrucci's nieuwe publicatie zou dit veranderen en het repertoire veel breder beschikbaar maken.

Dat het woord Josquin voor de componist Josquin des Prez stond, is meer intrigerend. Het onderzoek naar Josquin wordt gecompliceerd doordat er zoveel andere muzikanten en clerici met dezelfde naam waren. Maar blijkbaar was het in 1502 voor alle ernstige klanten duidelijk dat dit muziek was van de beroemde Josquin des Prez. Het is zelfs mogelijk dat het gebruiken van één woord voor de naam van de componist een onderdeel was van de marketingstrategie van Petrucci: om aan te geven dat de componist zo bekend was dat het woord Josquin volstond.

Het vernieuwende in de *Misse Josquin* zat in nog een ander detail. Het is niet één boek, maar bestaat uit vier stemboeken, zoals alle latere miscollecties van Petrucci. Zijn drie eerdere drukken waren vormge-

Programmaboek-LAUS21.indd 33 5/07/2021 11:24

geven als koorboeken, met de stemmen zo afgedrukt dat ze tegenover elkaar liggen wanneer het boek is opengeslagen, zodat alle uitvoerders vanuit hetzelfde exemplaar konden lezen. De beslissing om stemboeken te gebruiken voor de missen kan zijn ingegeven door de lengte van de afzonderlijke bewegingen, maar het blijft toch verrassend. Los van alles bemoeilijkt dit het drukproces om verschillende redenen. De vroege geschiedenis van stemboeken is moeilijk te achterhalen, omdat de meeste muziek in koorboeken werd uitgegeven. Zangers kopieerden wellicht hun afzonderlijke stemmen om ze in te studeren of zelfs om uit te voeren; en enkele van zulke losse bladen zijn bewaard. Maar de eerste bekende verzameling van stemboeken dateert van slechts twintig jaar eerder dan de *Misse Josquin*: het *Glogauer Liederbuch*, gekopieerd in Oost-Duitsland. Het was een verzameling kortere stukjes, meer zoals Petrucci's drie eerdere volumes. Daarna is het moeilijk om met zekerheid data te plakken op eender welke verzameling voor 1502. Stemboeken waren dus een zeldzaamheid in die tijd, al zouden ze daarna snel ingeburgerd geraken.

In die jaren werden polyfone missen gewoonlijk gekopieerd in grote koorboeken, waarbij alle stemmen zichtbaar waren op één bladspiegel en die groot genoeg waren om te worden gelezen door een koor van tien of twaalf. En in de praktijk werden de kleine stemboekjes van Petrucci later vrij vaak door anderen gekopieerd in grotere koorboeken. Het koorboek dat we kennen als *Librone III* in de kathedraal van Milaan bevat Josquins *Missa L'homme armé sexti toni*, rechtstreeks gekopieerd uit Petrucci's druk uit 1502. Aan de hofkapel van Neuburg was alle muziek uit de *Misse Josquin* in 1544 gekopieerd in een koorboek dat later verloren ging. En Petrus Alamire – hoofd van het meest luxueuze kopieercentrum van zijn tijd, verbonden aan het hof van Habsburg-Bourgondië in Mechelen – kopieerde onderdelen van de missen *L'homme armé super voces musicales* en *Fortuna desperata* rechtstreeks van Petrucci.

Programmaboek-LAUS21.indd 34 5/07/2021 11:24

Het lijkt er haast op dat de drukken van Petrucci louter werden beschouwd als een handige manier om de muziek te laten reizen, en dat ze met een zekere minachting werden bekeken, misschien als het muzikale equivalent van instantmaaltijden. De mate waarin ze de aanblik van de muziek en het muziekvak zouden veranderen voor de komende vijfhonderd jaar, werd wellicht niet ingeschat.

Het is niet duidelijk in hoeverre Josquin werd betrokken bij de keuze van de werken. Hij was wellicht niet in Italië op dat moment. Het is vrijwel zeker dat, toen Petrucci een jaar later de *Misse Petri de la Rue* drukte, de la Rue al twee jaar op reis was met de kapel van Filips de Schone in Spanje. Sommige vreemde of foute passages in *Misse Josquin* doen vermoeden dat het materiaal werd samengevoegd door iemand anders. Mogelijk was dat Petrus Castellanus, muziekmeester aan de basiliek van Ss Giovanni e Paolo in Venetië, aan wie uitdrukkelijk de selectie en uitgave van de muziek werd toegeschreven voor Petrucci's eerste publicatie, de *Odhecaton A*. Wie het ook samenstelde, dit is een verbazingwekkende en schitterende anthologie van sommige van Josquins beste late werken, mogelijk allemaal gecomponeerd in het decennium daarvoor.

Misse Josquin was duidelijk een onmiddellijk succes. Er was nood aan een herdruk in 1506 en Petrucci maakte door de jaren heen minstens vier nieuwe uitgaven. Het resultaat van die herdrukken is dat de vijf missen in *Misse Josquin* tegen 1520 in meer kopieën beschikbaar was dan eender welke vroegere polyfonie, wat overigens niet werd geëvenaard tot Arcadelts eerste boek van vierstemmige madrigalen voor het eerst werd gedrukt in 1538. En deze herdrukken waren het antwoord op een grote vraag. Er is geen sluitend bewijs dat eender welke andere Venetiaanse publicatie waarin Petrucci werk van één componist bundelde, moest worden herdrukt. De enige mogelijke verklaring voor het grotere succes

Programmaboek-LAUS21.indd 35 5/07/2021 11:24

van het Josquin-volume is dat veel mensen zijn muziek beter vonden: ze is op geen enkele manier meer populariserend dan de missen van Obrecht, Agricola, Brumel en de anderen.

Uit succes komt succes voort. Een derde boek met missen van Josquin werd onvermijdelijk. Alle drie de boeken werden meerdere keren herdrukt, hoewel de laatste twee niet zo vaak als het eerste. Desondanks waren kopieën weinig voorhanden. In 1513 bezocht de Spaanse boekenverzamelaar Ferdinand Columbus – zoon van de ontdekkingsreiziger – Rome en kocht er bijna alles wat Petrucci tot dan had gedrukt. Er waren twee boeken die hij niet kon vinden: *Misse Josquin* en de opvolger uit 1505, *Missarum Josquin liber secundus*. Blijkbaar waren ze niet meer in voorraad, ondanks de herdruk van *Misse Josquin* in 1506. De enige boeken met missen van Josquin die zijn opgelijst in de exhaustieve catalogus die Columbus in 1526 maakte, waren de Romeinse herdrukken van de drie boeken. Ook Raimund Fugger de Oudere was in het bezit van de meeste van Petrucci's drukwerken, met uitzondering van de drie misverzamelingen van Josquin. Hij zou die moeten bestellen in manuscript bij het atelier van Alamire, wellicht in 1519.

De pioniersdruk van Petrucci's *Misse Josquin* blijft een cruciaal document in de muziekgeschiedenis. Het zette de standaard voor de muziekdruk van de volgende vijfhonderd jaar. Het lijkt Josquin definitief op de kaart te hebben gezet als de belangrijkste componist van zijn generatie, en het lanceerde hem in een carrière die van hem de meest invloedrijke componist van de 16de eeuw zou maken. Het is een referentiepunt in de geschiedenis van de westerse muziek.

De laatste jaren

Maar laten we Petrucci's verwezenlijkingen achterwege laten en terugkeren naar Josquins leven. Josquin spendeerde slechts een jaar aan

Programmaboek-LAUS21.indd 36 5/07/2021 11:24

het hoofd van de hofkapel van Ferrara: binnen een aantal dagen na zijn aankomst ondertekende hij in alle openheid een trilaterale uitwisseling van beneficiën waardoor hij provoost werd van zijn thuisstad Condé. Maar het was een verbluffend jaar: hij componeerde minstens twee van zijn grootste motetten (*Miserere* en *Virgo salutiferi*) en kort voor hij vertrok in april 1504, ontving hij een bijzondere en substantiële betaling, niet van de hertog, maar van de zoon en erfgenaam van de hertog, Alfonso d'Este. Zes maanden later is er een volgende betaling van Alfonso's rekening voor het kopiëren van een mis van Josquin ("per have notado una mese che feze Juschi[no] cantore"). Er lijkt weinig twijfel over te bestaan dat dit de *Missa Hercules dux Ferrarie* was, logischerwijze betaald door Alfonso, maar ter ere van de oude hertog, Ercole I. De mis werd een jaar later gedrukt in Petrucci's tweede boek van Josquin-missen en werd rond dezelfde tijd gekopieerd in het manuscript Brussel 9126, opgedragen aan aartshertog Filips, op dat moment koning Filips van Castilië en zijn vrouw koningin Johanna.

Josquins terugkeer naar Condé in 1504 lijkt het begin te zijn geweest van het enige langdurige verblijf in zijn leven. Op 5 september 1504 had hij al een huis gekocht in Condé, en het lijkt er sterk op dat hij zijn aanstelling daar wilde vervullen als inwoner, in tegenstelling tot zijn voorganger die hoofdzakelijk in Brussel had gewoond.

In ieder geval waren er gebeurtenissen waarbij hij op grond van zijn positie aanwezig moet zijn geweest. Een eerste gebeurtenis was de luisterrijke wake opgedragen aan de overleden koningin Isabella I van Castilië (bijgenaamd de Katholieke), waardoor aartshertog Filips en zijn vrouw koning en koningin van Castilië werden. De herdenking voor Isabella I van Castilië werd gevierd in de kerk van Sint-Goedele in Brussel op 14-15 januari 1505. Het nieuwe koningspaar vertrok kort nadien naar Spanje, maar toen stierf de koning in Burgos op de leeftijd van 28 jaar, waardoor

Programmaboek-LAUS21.indd 37 5/07/2021 11:24

de zes jaar oude Karel (de toekomstige keizer Karel V) achterbleef als erfgenaam. Zo werd zijn zus Margareta van Oostenrijk, die nog niet lang weduwe was, aangeduid als landvoogdes van de Nederlanden. Een van de eerste realisaties van Margareta was het verdrag van Calais, waardoor de jonge aartshertog Karel werd verloofd met Maria Tudor. De feestelijkheden rond dit verdrag (op 1 januari 1508 in Margareta's vaste residentie in Mechelen) waren de aanleiding voor een van de weinige dateerbare composities van Josquin, het quasi-rondeau *Plus nulz regretz*.

Later dat jaar was er een vreemd voorval in Condé. Margareta's ambtenaren schreven naar het kapittel in de veronderstelling dat de provoost was gestorven en met het voorstel voor een opvolger. Maar die provoost was Josquin, en de persoon die was gestorven, was eigenlijk de vorige provoost, Pierre Duwez. Nu is dit de aanleiding voor een merkwaardige brief van het kapittel aan Margareta, met de kokette opmerking: "Nostre prevost est en tres bonne sancté appellé Josquin Desprez" (Onze provoost is in goede gezondheid en heet Josquin Desprez). Deze brief is zo absurd dat er redenen zijn om te geloven dat Josquin hem eigenlijk zelf heeft geschreven.

Welke composities Josquin in zijn laatste jaren in Condé precies heeft geschreven, is moeilijk te zeggen. De meeste onderzoekers zijn het erover eens dat zijn vijf- en zesstemmige liederen uit deze jaren dateren: kleinschalige werkjes, gevormd tot de perfectie. Zijn grote zesstemmige motet *Pater noster / Ave Maria* werd in zijn testament vermeld met de vraag om het buiten aan zijn huis te zingen tijdens elke processie in de stad Condé. Dat motet verscheen later in een gedrukt boek met een handgeschreven notitie "1520". Aangezien deze notitie in het handschrift is van Ludwig Senfls getrouwe collega Lucas Wagenrieder, kunnen we de datum wellicht vertrouwen. In elk geval is er in september van dat jaar een betaling van de rekening van de nieuw verkozen keizer Karel V voor

Programmaboek-LAUS21.indd 38 5/07/2021 11:24

twee zangers uit de stad Condé, van wie één Josquin heet ("dont l'ung se nommoit Joskin"). Opnieuw zien we hier die vreemde formulering 'een zanger die Josquin heet'. De betaling was voor "enkele nieuwe liederen" die ze aan de keizer hadden gegeven. En de som van het betaalde bedrag, gelijk verdeeld tussen hen, was enorm: £ 37 10s. De normale giften die in dit document worden vermeld, zijn veel kleiner: doorgaans zijn ze in de grootteorde van £ 4 (voor Marguerite de Sernie, weduwe van een 'varlet de chambre' van de keizer), £ 6 (de som die werd betaald aan elk van twee kloosters waarvan de kerk was afgebrand), of £ 10 (voor een voormalig kamermeisje van twee zussen van de keizer). In die context lijkt de som van £ 18 15s die elk van deze zangers van Condé ontvingen een gigantisch bedrag. Vijf jaar eerder verdiende Pierre de la Rue net iets meer dan £16 per maand als hoofd van de kapel van Karel. De som die aan de mannen van Condé werd betaald, kon dus het equivalent zijn van iets meer dan het maandloon van een voornaam lid van de kapel. Beiden kregen ze deze extreem genereuze verloning.

Een zekere Delpuech, historicus in Saint-Quentin, vermeldt dat het huis van Josquin in Condé nog altijd te bezichtigen was in 1846, maar dat het daarna werd afgebroken om plaats te maken voor barakken voor de infanterie.

Josquin werd begraven voor het hoogaltaar in de Notre Dame de Condé, een privilege dat hoogstens tot één andere persoon kon worden uitgebreid. Zijn portret werd opgehangen in de Brusselse Sint-Goedelekerk, waarbij er ook een klein gedicht te lezen was om hem te gedenken, *O mors inevitabilis*, maar beide gingen verloren tijdens de beeldenstorm in 1579-81. Aangezien er nog altijd geen duidelijke connectie is tussen Josquin en de belangrijkste kerk van Brussel, is het mogelijk dat ook dit feit het aanzien weerspiegelt dat hij genoot. Er zijn aanwijzingen dat het portret werd geschonken door Petrus Jacobi (gestorven in 1568), een

Programmaboek-LAUS21.indd 39 5/07/2021 11:24

muzikant en een voormalig pauselijk protonotarius, maar dan nog zou er een toestemming van de leiders van de kerk moeten zijn geweest.

Het gedicht dat bij het portret te lezen was, werd gebruikt door Hieronimus Vinders in zijn klaaglied voor Josquin; vier strofen van achtlettergrepige regels. Hoewel de muziek zevenstemmig is (waarom?), is er absoluut geen reden om te denken dat dit lang na Josquins dood werd gecomponeerd. Op een vergelijkbare manier geven de twee zettingen van Avidius' gedicht *Musae Jovis* – door Gombert en door Benedictus Appenzeller – de sterke indruk dat ze kort na zijn dood werden gecomponeerd.

Ongeveer duizend manuscripten en gedrukte boeken uit de 16de eeuw bevatten muziek van Josquin. Ze tonen hem als de meest invloedrijke componist van de eeuw voor de opkomst van Lassus en da Palestrina tijdens zijn laatste jaren. Hoewel het nu lijkt alsof veel van de nieuwe 'Josquin'-muziek die in deze latere boeken werd gedrukt onecht is, vormt dit een duidelijk bewijs van de grote interesse in de componist die nu model stond voor alles wat bezield en verfijnd was in het werk van de meesters van de Lage Landen.

Vertaling: Klaas Coulembier

Programmaboek-LAUS21.indd 40 5/07/2021 11:24

Josquin's life

by David Fallows

Until 1997 Josquin's life looked easy. But in that year two major discoveries were announced. First, Pamela Starr showed that we had all been putting the start of his career in the Papal chapel three years too early: the earliest supposed documents had him simply as 'Jo. de pratis', who turned out to be Johannes de Pratis, also known as Johannes Stockem. That seemed to be a small detail, however interesting. If it cut short his time in Rome by a few years, he was even so there for apparently ten years. But it did alert us to the possibility that further documents could concern other people with similar names.

Then came the bombshell: the announcement by Paul Merkley and Lora Matthews that the Josquin who had served in Milan cathedral and then the Sforza court from 1459 to 1479 had a father who was not the father of Josquin des Prez[2]. Quite suddenly the first twenty years of the composer's career, always thought to have been spent in Italy, disappeared entirely.

There had been earlier hints that not everything was in place. In the 1980s two small documents were published apparently showing him in the southern French court of René of Anjou (Le bon roi René) when he should have been in Milan. And perhaps the turning point came in the early 1990s when a portrait of Jacob Obrecht came to light, stating that he was born

2 Several versions of Josquin's name appear in the sources: Josse, Gosse, Gossequin, Jossequin, Joskin, Josquinus, Jodocus, Judocus, Juschino; Desprez, des Près, des Prés, de Prés, des Prez, a Prato, de Prato, Pratensis. For this programme book, we adopt the spelling used by the music encyclopedia *The New Grove Dictionary of Music and Musicians* as the first option: Josquin des Prez. In some sources the names of Josquin's father and grandfather appear as Desprez.

Programmaboek-LAUS21.indd 41 5/07/2021 11:24

in 1457-8: since Obrecht's music turns up in the sources slightly earlier than Josquin's it made no sense to see him as twenty years younger than Josquin, then thought to have been born around 1440.

Then there was the matter of the stabling payments. For years it was thought that Josquin's position at the bottom of the pay-scale in the Sforza court chapel was explained by his having outside benefices explained by his having a substantial salary from outside benefits'. But Evelyn Welch's publication of a court stabling-list for 1476 showed that Gaspar van Weerbeke shared four horses with another singer, that Loyset Compère shared three horses but that Josquin was again at the bottom of the list, sharing two horses with another singer.

Actually, the signs had been in place for some time. Already in 1976 Jaquelyn Mattfeld had published an article asking why there was no trace of Milan's Ambrosian chant in Josquin's work if he had been there for the crucial first twenty years of his career. And a glance at the four well-known Gafurius codices in Milan Cathedral showed that they contained many works of Weerbeke and Compere but not a note of Josquin until well after 1500.

But from 1997 new Josquin documents came pouring in. Merkley and Matthews produced more from Milan as well as Ferrara, Condé and Aix-en-Provence. Adalbert Roth found new papal documents. Rob Wegman found surprising details in Troyes. Bruno Bouckaert found two stunning new documents in Cambrai: one of them led the way to seeing that Josquin was a choirboy there and the other more or less conclusively showed that he left the papel chapel very soon after the documents there run out in 1494, thereby reducing his Rome years from the previous twelve to only five. And finally Herbert Kellman succeeded in finding many details about Josquin's father and grandfather.

Programmaboek-LAUS21.indd 42 5/07/2021 11:24

That had been an amazing roller-coaster ride. How I had the courage to submit my own book *Josquin* to the publishers in 2008, I cannot remember. But it was possible for me to say that all the documents from before 1489 had been discovered within the last ten years. Even so, the astonishing coincidence is that from the moment I submitted my book the documents suddenly stopped coming. And now, twelve years later, I can state that not a single new document about Josquin has emerged since. On the other hand, returning to the topic now I see quite a few important signs that I missed back then.

The new story still has innumerable gaps and much guesswork, but it is far more colourful than what we had had previously. On a conservative estimate, he served at least four kings and two popes. The old story, with its twenty years in Milan and twelve years in Rome, was thoroughly Italian-based. The new story takes him to Cambrai, to Aix-en-Provence, to Paris, to Milan, to Vienna (!), to Condé and probably even to Spain. The emphasis is no longer on Italy but is fully international with a focus on France and the Low Countries.

Even so, that story must begin at the most secure point in his life, the moment when he appeared in Condé in 1483 to claim an inheritance from his aunt and uncle. Only after that can we work through his life in chronological order. The Condé documents have two features that are important for us. First, they give his full name and that of his father: Jossequin Lebloitte dit Desprez son of Gossart Lebloitte dit Desprez. Since his father was also called Desprez, that document at a blow eliminated piles of publications that had guessed at the composer's birthplace on the basis of the name 'Desprez'.

Second, though, Josquin appointed no fewer than fifteen procurators to administer his inheritance. That is a very large number indeed; and all would need paying. So we must conclude that his inheritance was

Programmaboek-LAUS21.indd 43 5/07/2021 11:24

substantial. In my view that explains many later details in his life story, in particular why he rarely stayed very long in one place. Job security was no longer a major consideration.

The early years

But we can now start the story at the beginning, namely with his father and grandfather. Herbert Kellman's exploration of the father led to what seem almost certain to be two figures, both called Gossard Lebloitte dit Desprez, both of them police officers in the district of Ath, some 20 km east of Tournai, documentable from 1393 to 1448.

It looks as though the 'fils Gossart Despres' named in 1424-5 was the composer's father. He was a problematic figure. Several times the records charge him with use of undue force in fulfilling his duties; as a result he was actually jailed for eight months at Tournai in 1440 and had to pay a massive fine in 1444. More than that, in 1438 he was sued for breach of promise in the episcopal court of Cambrai. Here Catherine de le Honte brought the case to prevent him from marrying Jeanne Jeheyme: the result was that Gossart was instructed to pay a fine but also to marry Jeheyme.

If Josquin was born in the early 1450s it is unlikely that Jeanne Jeheyme was his mother, some fifteen years after her marriage. So the best guess from the few details at our disposal is that Josquin was the son of the unruly younger Gossart but of a later marriage or at least of a different mother. It is not hard to imagine circumstances in which Josquin's uncle and aunt in Condé should have seen a need to provide for him. The document of 26 February 1483 states that they made their will in 1466, leaving their entire wealth to their nephew Jossequin Desprez, son of Gossard.

It may not be a coincidence that in the summer of that same year 1466 'Gossequin de Condet' ceased to be an altarboy at the collegiate church

Programmaboek-LAUS21.indd 44 5/07/2021 11:24

of St Géry, Cambrai. So if it was Josquin who became an altarboy of St Géry in about 1460 and was called 'de Condet' that would imply that he had already been living with his aunt and uncle at that point. That in its turn would imply that both his parents were either deceased or (his father) perhaps in prison again.

For at least a century Cambrai had counted as one of the major musical centres in the north, but its place in musical history has generally been on the basis of the cathedral, which supported one of western Christendom's grandest musical institutions. Here Guillaume Du Fay, unchallenged as the leading composer from the first half of the fifteenth century, had been a choirboy and was to spend much of his life as a resident canon.

But only a little less auspicious was the collegiate church of St Géry, where Josquin seems to have been an altarboy until 1466. It had 48 canons, as against the 50 of the cathedral; and they were taxed at only £42 as against the £85 9s at the cathedral. Among the canons of St Géry at the end of the century were several men with an important place in Josquin's life. They include: Loyset Compere (dean, resident April 1498-1500), apparently a close friend and the composer who seems to have pioneered many techniques later used by Josquin; Jean Molinet (canon 1491-1502, but only sporadically attending chapter meetings), perhaps the most eminent French writer of the age, a friend of composers and knowledgeable about music, perhaps a composer himself but certainly the poet of Josquin's lament for Ockeghem, *Nymphes des bois*; Antoine Banestone (resident canon 1506–10), possibly Josquin's cousin, but certainly his procurator in 1489; Egidius Cosse, later to witness a document concerning Josquin and some time provost of St Géry but more significantly a choirboy at Cambrai Cathedral, leaving only a few weeks before Josquin left St Géry; Innocent Cosse (provost, at least 1491-1509), also in 1489 procurator for Josquin as well as a colleague in the papal choir; Jean de Monstreuil (canon

Programmaboek-LAUS21.indd 45 5/07/2021 11:24

1495-6), a colleague of Josquin in the papal choir alongside Banestone and Innocent Cosse; Johannes Lomont, who witnessed two deeds for Josquin in Milan and was also provost of St Géry for a short time in the 1480s; and most intriguingly of all a certain Egidius Desprez (canon 1485-1506), who was plainly not Josquin's uncle Gille Desprez in Condé (who died before 1483) but could well have been related to Josquin and was almost certainly the Egidius Desprez who sang alongside Josquin during the 1470s in the chapel of René d'Anjou.

About the music in St Géry little is known, though there is a large body of unpublished archival material. But it is clear enough that the main musical activity of choirboys there in the 1460s was exactly the same as in hundreds of collegiate churches across western Europe and exactly what it had been several centuries earlier: the monophonic singing of daily psalms and services. This was in general a training to become a priest or at least a cleric rather than to become a musician or a composer. There may have been a few opportunities to sing polyphony, and there is even a description of the St Géry choirboys singing a motet to welcome bishop Jean de Bourgogne in 1442; but to see the pueri altaris as medieval equivalents of the Vienna Boys' Choir or even of King's College Cambridge is to miss the point entirely. What a choirboy would have learned was devotion, the Gregorian chant repertory, the psalms, and the internal poetry of church services.

On the other hand, there was plenty of musical exchange between Cambrai Cathedral and St Géry. Du Fay himself had received his first benefice at St Géry, shortly after ending as a choirboy in the cathedral; and he retained it for two decades, until he became a canon of the cathedral. Johannes Hemart was the master of the boys at St Géry during Josquin's time there, moving to the same position at the cathedral in about 1469, ultimately to be replaced there in 1484 by Jacob Obrecht, who had himself previously served briefly at St Géry and at another Cambrai church, Ste Croix. After

Programmaboek-LAUS21.indd 46 5/07/2021 11:24

Obrecht's mere year in service at the cathedral the position was filled from St Géry again, by Denis de Holain.

First professional experience

For almost ten years after that we have no trace of Josquin, until he turns up in Aix-en-Provence as a singer and chaplain to René of Anjou, that marvellously romantic figure who was nominally king of Sicily and Jerusalem. How long Josquin had been there we cannot know; nor can we know how long he stayed. But the available documents put him there in 1475-8; and there seems a good chance that he remained there until René's death in July 1480.

Although we have no direct evidence of the music at René's court, we could do worse than to imagine that there was a certain emphasis on popular songs. René wrote a long narrative poem about his love for his young second wife, Jeanne de Laval, *Regnauld et Jeanneton*; and in it he portrays them as shepherd and shepherdess. It looks very much as though Josquin's many settings of popular songs in three and four voices would have been appropriate to that court. If so, it was through these that Josquin explored various kinds of canonic writing, which in turn gave him the technical equipment for the fully imitative style of his mature works.

When René died, his nephew King Louis XI of France comandeered his chapel, because it had the best singers anywhere (pource qu'il scavoit que son deffunct oncle de Sicille avoit en sa chappelle de meilleurs chantres que l'on sceust trouver), as the historian Jean de Bourdigné later reported. Those singers are nowhere named, though we know there were eight of them; and they ended up in the Sainte-Chapelle du Palais in Paris, causing a certain amount of friction with the singers who were already there. But this arrangement did not last very long because Louis XI died in August 1483.

Programmaboek-LAUS21.indd 47 5/07/2021 11:24

Meanwhile, however, Josquin had paid his famous spring 1483 visit to Condé and taken control of his inheritance. With nothing to keep him in France, he headed for Italy and in particular for Milan. Already by May 1484 he was in the household of Cardinal Ascanio Sforza. But he seems not to have stayed there long: in the summer of 1485 he left Ascanio's service to pursue his own affairs elsewhere (ad aliena loca).

This is where his disputed association with King Matthias Corvinus of Hungary comes into play. We know about this only from a much later statement that Matthias had 'excellent painters and musicians, among them even Josquin himself' (Quod pictores et musicos excellentes habuerit, inter quos etiam Josquinum ipsum). It is in a diary of 1539 – half a century after Matthias died – written by the apostolic nuncio to Vienna, Cardinal Girolamo Aleandro, who was relaying a statement of Pál Várday, then Archbishop of Esztergom and primate of Hungary. Although he was a close member of the Hungarian court from around 1500 and at a later stage even named regent of the country, Pál Várday was born in 1483, thus was only seven years old when Matthias Corvinus died in 1490; so even he must have had the information at second hand – just possibly from Péter Várday (Váradi, de Varadino), bishop of Kalocsa from 1481 to 1501 and famous for a letter to Beatrice d'Aragona in which he mentions Tinctoris. Plainly both Aleandro and Pál Várday were talking about Josquin des Prez, since at that late date the words 'etiam Josquinum ipsum' could refer to nobody else. On the other hand, several modern authorities think that he was just mistaken; and it is easy to agree that the evidence is extremely indirect.

Essentially, the musical patronage of Matthias Corvinus begins not when he became king at the age of about fifteen but almost two decades later in 1476, when he married Beatrice d'Aragona, the daughter of the cultivated royal house of Naples. So if Josquin was there at all, it would probably have been during the 1480s, after his time with René of Anjou and before

Programmaboek-LAUS21.indd 48 5/07/2021 11:24

the death of Matthias in 1490. More than that, it makes little sense to say that Josquin was a musician at the court unless he was there for at least a year, or possibly two. Josquin was definitely in Condé early in 1483 and in Milan in August 1484; the only likely time for a visit to Hungary would be between 23 July 1485, when he left Ascanio Sforza, and 7 January 1489, when he was back in Milan doing legal business. So there is a slot of three and a half years. Since the document of July 1485 actually states that he is going elsewhere, there seems a good chance that the 'elsewhere' was in fact the court of Matthias Corvinus.

Also relevant to our story is that from the summer of 1485 until his death in April 1490 Matthias Corvinus was resident in Vienna, having conquered the city and taken control of Austria.

There is an astonishing report on the musical quality of the court a few years earlier, in 1483. This was written by one of the people best placed to judge, Bartolomeo de Maraschi, Bishop of Città di Castello, who had been master of the papal chapel since 1473 and was to remain so until his death in 1487. He was in Buda as a papal envoy to help negotiate a peace with the emperor. He states that Matthias Corvinus has the best chapel choir he has encountered (and the 19th-century historian Haberl was quick to connect his report with the substantial increase in the size of the papal choir in November of that same year, though it is relevant that the Cappella Sistina itself was dedicated in August). He also states that there was never a dinner at court without various kinds of music. With all effective documentation from Hungary destroyed in Turkish invasions of the sixteenth century, there has been some unwarranted extrapolation about the chapel of Matthias Corvinus; but there is absolutely no reason why Josquin should not have been among his musicians at some point. And in fact this begins to fit into the pattern of his life: serving three kings in the course of just over ten years.

Programmaboek-LAUS21.indd 49 5/07/2021 11:24

Papal chapel

Josquin's return to Milan in January 1489 did not last long (though five documents confirm his presence there in January and February). By the summer of 1489 he was in Rome as a member of the papel chapel.

The Sistine Chapel itself had been consecrated less than six years earlier on 15 August 1483, one of Pope Sixtus IV's last acts (he commissioned it almost immediately on his election in 1471; building had begun by 1476). At that point the number of singers in the papal chapel rose from the dozen or so who had been employed for most of the century to around twenty-four.

How long Josquin remained there it is hard to say: after March 1494 the payment records are entirely lost until December 1499. But in August or September 1495 he was given wine by the chapter of St Géry in Cambrai (again, in a document first made known in 2005); and it looks as though he had returned to the north for a longer stay. That would mean that his time in Rome was hardly more than five years.

But various details here fit the evolving pattern. First, he came to the chapel at a time when various other chapel members left, among them Gaspar van Weerbeke. It looks very much as though they left because Pope Innocent VIII had financial problems and considerably delayed his payments for the chapel: Josquin, with the apparently generous private income he had from his aunt and uncle, could have found that less problematic. Second, the mere five years he spent there resemble the three years with Louis XI and the perhaps two years with Matthias Corvinus. He stayed long enough to leave his stamp on that choir.

In fact he did so literally. There is a graffito of his name carved into the stone of the cantoria of the Sistine Chapel and uncovered only in the restorations of 1997-8, one of nearly four hundred names carved into

Programmaboek-LAUS21.indd 50 5/07/2021 11:24

the stone there, of which over a hundred can definitively be identified with singers in the papal chapel between 1480 and the end of the eighteenth century (at which point it was all covered by a fresco). It reads just 'Josquin' or perhaps 'Josquinus'. On the face of it the chances of identifying this with the famous composer may seem marginal at best. But Klaus Pietschmann has assembled the case with care and circumspection: he points out that only the singers were able to enter the cantoria; he reports other names of known singers carved into the stone, many of them scrubbed over but Josquin's left clear to see; he shows that in later years the simple word 'Josquin' could only mean Josquin des Prez, whereas Josquin Dor, for example, tended to have his name spelled out in full in the accounts and in the choirbooks; he points out that the style of the lettering is indeed northern and of the fifteenth century; and he notes the report of Josquin's carving in the writings of Andrea Adami, admittedly published in 1711 but based on a rich knowledge of the papal chapel and its traditions. Briefly, Pietschmann's argument seems enough to convince even a sceptical reader that this carving is indeed probably by Josquin des Prez.

That the two popes under whom Josquin served in the papal chapel are among the most licentious of history is well known. But there were reasons. The turmoil left behind by the fourteenth century – first the papal residence in Avignon and then the occasions when there were two or even three popes at one time – had put the papacy in a very weak position. A successful pope was noted not for devotion but for skill as a manager and a diplomat, even if there is room for questioning whether either skill was deployed with much success in those years.

When Josquin arrived Innocent VIII (Giovanni Battista Cibo) was pope, already ailing though he was not to die for another two years. He had been elected in 1484 at the age of fifty-two. By the autumn of 1489 he was busy

Programmaboek-LAUS21.indd 51 5/07/2021 11:24

planning a crusade. He invited all the European powers to Rome for a congress on 25 March 1490; although this had to be postponed by a month, the official opening on 25 March was magnificently celebrated with a grand speech by the Bishop of Cesena. In the event, king Matthias Corvinus of Hungary died suddenly of a heart attack on 6 April, throwing much of central Europe into chaos, and particularly giving the Archduke Maximilian the opportunity to regain control of Vienna. The congress was abandoned. But if the crusading initiative was one of the reasons for the creation of *L'homme armé* masses preparations for the abandoned congress would provide a splendid occasion for a new mass on the melody. Of the papal chapel members at the time we have *L'homme armé* masses by Orto and Vaqueras as well as the two by the newly arrived Josquin.

Alexander VI (Rodrigo Borgia) may not have been the expected successor in 1492: Ascanio Sforza and Giuliano della Rovere (later to become Pope Julius II) were thought more likely to be voted. In fact Alexander was elected only as a result of help from Ascanio Sforza, who was later generously rewarded.

Rodrigo Borgia had been made a cardinal in 1456 by his uncle, Pope Calixtus III (Alonso de Borja), by all accounts one of the most devout popes of the century, and a man of clear views. That Rodrigo was only twenty-five years old at the time caused some unease; but he quickly made his mark as a successful papal legate and was soon appointed to the position of Vice-Chancellor of the Church, second in authority only to the pope, and a position he held with distinction for a full thirty-five years before he was himself elected pope. In 1458 he was a major force in the election of his uncle's successor, Pius II, who evidently much valued his continued advice.

History has been less kind to him. The Florentine historian Francesco Guicciardini put it bluntly enough: "In Alexander VI there was industry and a

Programmaboek-LAUS21.indd 52 5/07/2021 11:24

singular wisdom, excellent judgment, a marvellous gift of persuasion and in all the business of serious care an unbelievable skill. But these virtues were greatly exceeded by his vices: obscene habits, lack of sincerity, lack of shame, lack of honesty, lack of faith, lack of religion, insatiable greed, unbounded ambition, cruelty that went beyond barbarism, and a burning desire to promote in any way possible his children, of whom there were many."

Among those children were Lucrezia, who will have a part in our story later, and the dreaded Cesare, evil beyond belief, though idolized by Machiavelli, who took him as the model for one of the most chilling political tracts of all time, *Il principe*.

The meeting at Blois and the Ferrrara connection

The next years of Josquin's life are less clear. He would seem to have spent a few years in Cambrai, if we believe anecdotes reported seventy years later by Johannes Manlius. (Until the 1493 wine payment at Cambrai made known only in 2005, we had all thought that Manlius had simply written Cambrai when he should have written Condé.) He evidently also had some contact with the French royal court of Louis XII as well as with the Archduke Philip the Handsome of Burgundy.

Then in December 1501 we suddenly have a report by the Ferrarese ambassador at the French royal court, Bartolomeo de' Cavalieri, saying that he met at Blois 'a singer called Joschin', who had been in Flanders recruiting singers for the Ferrarese chapel and had been invited by Archduke Philip to join him on his trip to Spain.

This report has been the subject of much disagreement over the years. First, readers were surprised that the famous Josquin des Prez should be described by so well informed a diplomat as simply 'a singer called

Programmaboek-LAUS21.indd 53 5/07/2021 11:24

Joschin'. Slowly, though, people are beginning to realise that there have been other occasions when he was called just a singer or apparently described himself as such. But second, the letter plainly states that Josquin wanted to accept the Archduke's invitation and that he was asking the Duke of Ferrara for permission to accept it. From this two conclusions are clear. One is that the recruiting of singers for the chapel and the desire to have Josquin in Ferrara were all connected with the forthcoming wedding of Alfonso d'Este to Lucrezia Borgia, which took place in the second week of February 1502. The other is that Josquin actually went to Spain when he should have been in Ferrara. Here is Cavalieri's communication to the Duke of Ferrara: "Ho trovato qua uno cantadore che vostra excellentia haveva mandato in Fiandra per haver de li cantori chiamato Joschin ilquale dice che ha lassati [sic] li dinari a Bruges in bancho che siano trovati li cantori et che l'archiduca l'ha pregato che voglia andare con luy in Spagna et che ha scritto a vostra excellentia che sia contento di prestarglelo." This is hard to translate, partly because it reads in a distressingly stream-of-consciousness manner: "I have found here a singer, whom your excellency had sent to Flanders to get singers, called Joschin, who says that he has left the money in a bank at Bruges, that the singers have been found and that the archduke has asked him if he would like to go with him to Spain, and that he has written to your excellency [asking] that you might be willing to loan him."

This is obviously all a bit confusing. Why had Joschin left the money in a bank at Bruges? Surely it should have been used to pay the singers' travel to Ferrara? And it is not entirely clear who had written to the Duke of Ferrara for permission that Joschin the allowed to travel to Spain. But it seems quite clear that Joschin was under an obligation to the Duke of Ferrara, which is to say that he was expected in Ferrara two months later for the wedding. It also seems clear that, as so often in his life, he rushed into the new employment without giving it a second thought.

Programmaboek-LAUS21.indd 54 5/07/2021 11:24

In any case, the next documented sighting of Josquin is at Lyon in April 1503, as the court of Archduke Philip were on their way home from the Spanish visit. I conclude from this that Josquin indeed went to Spain with the Burgundian court, even though to this day there is not a shred of documentation to prove it – and a glorious visit it was, because Philip was now heir to the throne of Castile through his wife, princess Juana, and they were feted all over the Iberian peninsula.

While Josquin was in Spain (assuming he was) there was the famous letter of September 1502 from the singer Gian d'Artiganova to Duke Ercole d'Este recommending Isaac as much more companionable and reliable even though Josquin composes better (vero è che Josquin compone meglio), adding that Isaac would come for 120 ducats whereas Josquin demands 200. Here is the main body of his communication:

"I must inform your lordship that the singer Isach has been in Ferrara and has written a motet on a fantasy entitled *La mi la sol la sol la m*i, which is very good, and he wrote it in two days. From this one can only judge that he is very rapid in the art of composition; besides, he is good-natured and easy to get along with, and it seems to me that he is the right man for your lordship. Signor Don Alfonso bade me ask him if he would like to join your lordship's service, and he replied that he would rather be in your service than in that of any other lord whom he knows, and that he does not reject the proposal; and he has taken the period of one month to reply as to whether he will serve or not. We have accepted that term for taking him into service – only in order to advise you about it – and we have promised him 10 ducats a month, provided that you approve, and we ask you if you will deign to let us know if you approve of this or not. To me he seems well suited to serve your lordship, more so than Josquin, because he is of a better disposition among his companions, and he will compose new

Programmaboek-LAUS21.indd 55 5/07/2021 11:24

works (cose nove) more often. It is true that Josquin composes better, but he composes when he wants to, and not when one wants him to, and he is asking 200 ducats in salary while Isach will come for 120. But your lordship will decide." The letter then continues for about the same length discussing the possible dismissal of some other singers in the chapel.

As all readers know, Duke Ercole d'Este did indeed decide on Josquin. As a result, the name of his mass *Hercules Dux Ferrarie* is to this day on the lips of everybody with even a marginal interest in Renaissance music. What fewer people recognize, though, is that in three successive years Ercole recruited not only Josquin, but then Obrecht and then Brumel as heads of his chapel. No patron in the entire history of music can match that record.

But it looks as though Gian d'Artiganova was out of the loop (he was later executed for his part in a plot to assassinate Alfonso d'Este) and that Ercole had long decided he wanted Josquin, as the report of December 1501 seems to declare. In any case, the moment Josquin was back in Lyon he was on his way to Ferrara, escorted and extravagantly treated by another court singer, Coglia.

Petrucci

One further major event happened in Italy while Josquin was apparently in Spain: the invention of music printing from movable type. Its first manifestation was in a book of a hundred songs grandly titled *Harmonice musices odhecaton A*. But the key moment was the publication of a monographic volume devoted to mass cycles by Josquin in 1502. It had the laconic title *Misse Josquin*: Josquin masses. Its publisher, Ottaviano Petrucci, was later to issue two more books of Josquin's masses, but this first one stands as a milestone in musical history. Like nearly all of the music books Petrucci was to produce over the next twenty years, it had a simple title page: the date and other publication details were at the end.

Programmaboek-LAUS21.indd 56 5/07/2021 11:24

Even so, an informed buyer would have known at first glance that this was music. Its oblong format was very rare: Petrucci was the first person to use it for any printed book, and he used it for all his music books. More than that, the handsome typography and design were familiar from three earlier publications by Petrucci, all issued within the previous year. But those earlier books, which stand at the origins of music printing in Europe, had been collections of shorter pieces by a range of composers. Here, for the first time, a music print was devoted to just one composer.

That the word Misse in the book's title stood for a group of polyphonic mass ordinary cycles may not have been obvious to the average browser. Missa meant many other things, but it mainly meant the central celebration of the church. Strictly it did not even imply music, let alone sophisticated polyphony. Only within the previous fifty years had composers been in the habit of writing mass cycles of the five movements of the mass ordinary – *Kyrie*, *Gloria*, *Credo*, *Sanctus* and *Agnus Dei*. Even those cycles were still rare, confined largely to rich institutions on special occasions. Petrucci's new publication was to change that and make the repertory much more widely available.

That the word Josquin stood for the composer Josquin des Prez is more intriguing. Josquin studies have been bedevilled by the existence of so many other musicians and churchmen with the same name. But apparently in 1502 the name Josquin said to all serious clients that this was music by the famous Josquin des Prez. It may even be that the use of a single word for the composer's name was part of Petrucci's marketing strategy: to say that the composer was so well known that the word Josquin was enough.

The novelty of *Misse Josquin* lay in a further detail. It is not a book but four partbooks, like all Petrucci's later mass collections. His three earlier prints

Programmaboek-LAUS21.indd 57 5/07/2021 11:24

had been in choirbook layout, with the voices facing one another on a single opening so that all performers could read from the same copy. The decision to use partbooks for the masses may have arisen from the length of the individual movements, but it is a surprise all the same. Apart from anything else, it greatly complicates the printing process, for all kinds of reasons. The early history of partbooks is hard to trace because most music was presented in choirbook format. People probably copied off individual voices for learning or even performance purposes; and a few such single sheets do survive. But the first known set of partbooks dates from only twenty years earlier than *Misse Josquin*: the *Glogauer Liederbuch* copied in East Germany, a collection of shorter pieces, rather like Petrucci's three earlier volumes. After that it is hard to be sure in dating any other known set earlier than 1502. So partbooks were a rarity at the time, though they soon became very common indeed.

In these years mass polyphony was normally copied into large choirbooks, with all the voices visible on a single opening big enough to be read by a choir of ten or a dozen. And in fact Petrucci's little partbooks were later quite often copied by others into larger choirbooks: at Milan Cathedral the choirbook known as *Librone III* contains Josquin's *Missa L'homme armé sexti toni* copied straight from Petrucci's 1502 print; the court chapel at Neuburg in 1544 had all the music of *Misse Josquin* copied into a choirbook (now lost), around 1520; and Petrus Alamire – leader of the most luxurious copying centre of the time, associated with the Habsburg-Burgundy court at Mechelen – copied sections of the *L'homme armé super voces musicales* and *Fortuna desperata* masses directly from Petrucci. It is as though the Petrucci prints were often thought just a convenient way of letting the music travel and were viewed with some scorn, perhaps as the musical equivalent of instant meals. The way they were to change the face of music and the musical profession for the next five hundred years may not have been clear at first.

Programmaboek-LAUS21.indd 58 5/07/2021 11:24

It is not clear how far Josquin was involved in the choice of works. He was probably not in Italy at the time. It is quite certain that when Petrucci printed *Misse Petri de la Rue*, a year later, La Rue had been on the road with Philip the Handsome's chapel in Spain for almost two years. Certain odd or false readings in *Misse Josquin* suggest that the material was all assembled by somebody else, perhaps Petrus Castellanus, master of music at the basilica of Santi Giovanni e Paolo in Venice, who is expressly credited with choosing and editing the music for Petrucci's first publication, the *Odhecaton A*. Whoever put it together, though, this is an astonishing and wonderful anthology of some of Josquin's most accomplished mature music, perhaps all composed within the previous decade.

Misse Josquin was plainly an instant success. It needed reprinting in 1506; and Petrucci made at least four more new editions over the years. The upshot of its reprints is that the five masses in *Misse Josquin* existed by 1520 in incomparably more copies than any earlier polyphony – and in fact were not matched until Arcadelt's first book of four-voice madrigals printed for the first time almost forty years later in 1538. And those reprints were a response to a demand. There is no clear evidence that any of Petrucci's other Venetian single-composer volumes needed reprinting. The only possible explanation for the greater success of the Josquin volume is that lots of people found his music better: it is not in any way more popularly-oriented than the masses of Obrecht, Agricola, Brumel and the others.

Success breeds more success. A third book of Josquin's masses became inevitable. All three books were reprinted several times, though none so much as the first. Even so, copies were in short supply. In 1513 the Spanish book-collector Ferdinand Columbus – son of the explorer – visited Rome and bought almost everything that Petrucci had printed up to then. There

Programmaboek-LAUS21.indd 59 5/07/2021 11:24

were two books that he seems not to have found there: *Misse Josquin* and its successor of 1505, *Missarum Josquin liber secundus*. Evidently they were out of stock, despite the 1506 reprint of *Misse Josquin*. The only books of Josquin's masses listed in the exhaustive catalogue that Columbus made of his library were the 1526 Roman reprints of all three books. In the same way, Raimund Fugger the Elder owned most of the Petrucci prints but not any of the three Josquin mass volumes; he seems to have had to commission these works in manuscript from the Alamire workshop, perhaps in 1519.

The pioneering print of Petrucci's *Misse Josquin* remains a central document in the history of music. It set the pattern for music printing over the next five hundred years. It seems to have established Josquin definitively as the core composer of his generation and to have launched him on the career that was to make him the most influential composer of the sixteenth century. It is a key statement in the history of western music.

The last years

But let us return from Petrucci's achievements to Josquin's life. Josquin spent only a year as head of the court chapel in Ferrara: within a few days of his arrival there he was openly signing a triangular exchange of benefices by virtue of which he became provost of his home town of Condé. But this was a stunning year: he composed at least two of his greatest motets (*Miserere* and *Virgo salutiferi*). And shortly before he left in April 1504 he received a special and substantial payment not from the duke but from the duke's son and heir, Alfonso d'Este. Six months later there was a further payment from Alfonso's account for the copying of a mass by Josquin (per haver notado una mese che feze Juschi[no] cantore). There seems little doubt that this was the mass *Hercules Dux Ferrarie*, evidently paid for by Alfonso but honouring the old duke, Ercole.

Programmaboek-LAUS21.indd 60 5/07/2021 11:24

The mass was printed a year later in Petrucci's second book of Josquin masses and copied at about the same time into the Brussels manuscript 9126, dedicated to Archduke Philip, now King Philip of Castile, and his wife, Queen Juana.

Josquin's return to Condé in 1504 seems to have been the start of the only long-term residence of his life. Already on 5 September 1504 he had bought a house in Condé; and it looks very much as though he intended to treat his position as a resident one, whereas his predecessor had lived mainly in Brussels.

Even so, there were events that he must have attended by virtue of his position. The first of these was the magnificent obsequy marking the death of Queen Isabella the Catholic, by which Archduke Philip and his wife became King and Queen of Castile. This was celebrated at the church of Ste Gudule in Brussels on 14-15 January 1505. The new king and queen left for Spain shortly afterwards; but then the king died in Burgos at the age of 28, leaving the six-year-old Charles as his heir (the future Emperor Charles V). So his recently widowed sister, Marguerite of Austria, was appointed regent of the Netherlands.

One of Marguerite's first actions was to arrange the Treaty of Calais by which the young Archduke Charles was betrothed to Mary Tudor. The celebrations of this treaty (on 1 January 1508 at Marguerite's normal residence in Mechelen) were the occasion for one of Josquin's few datable works, the quasi-rondeau *Plus nulz regretz* in four voices.

Later that year an odd event occurred in Condé. Marguerite's officers wrote to the chapter under the impression that the provost had died and proposing a candidate for his succession. Of course the provost was Josquin: the person who had died was the previous provost, Pierre

Programmaboek-LAUS21.indd 61 5/07/2021 11:24

Duwez. But this is the occasion for the curious letter from the chapter to Marguerite with the coquettish remark 'our provost is in very good health and is called Josquin Desprez' (nostre prevost est en tres bonne sancté appellé Josquin Desprez). So absurd is the letter that there may be grounds for believing that Josquin actually wrote it himself.

Exactly which compositions Josquin wrote in his final years in Condé, it is hard to say. Most scholars would agree that his songs in five and six voices belong to these years: tiny works immaculately turned. His big six-voice motet *Pater noster / Ave Maria* was named in his will as to be sung outside his house during any procession in the town of Condé. That motet appears in a later printed book with a handwritten annotation '1520'; since that annotation is in the hand of Ludwig Senfl's long-terms colleague Lucas Wagenrieder, we can perhaps trust the date. Certainly in September of that year there is a payment from the account of the newly elected emperor Charles V for 'two singers from the town of Condé, one of whom was called Joskin' (dont l'ung se nommoit Joskin). Once again the odd formulation 'a singer called Josquin'. The payment was for 'some new songs' they had given to the emperor. And the sum of money paid them, divided equally between them, was enormous: £37 10s. The normal gifts recorded in this document are far smaller: in general they are of the order of £4 (for Marguerite the Sernie, widow of a varlet de chambre of the emperor), £6 (the sum paid to each of two convents whose churches had been burned down), or £10 (for a former chambermaid to two of the emperor's sisters). In that context, the £18 15s received by each of these singers from Condé seems a huge amount. Five years earlier, Pierre de la Rue was earning just over £16 a month as the head of Charles's chapel; so the sum paid to the men from Condé could be equivalent to just over a month's pay for a leading chapel member. Both of them received that extremely generous reward.

Programmaboek-LAUS21.indd 62 5/07/2021 11:24

The Saint-Quentin historian Delpuech reports that in 1846 Josquin's house could still be seen in Condé but was then demolished to make way for infantry barracks.

Josquin was buried in front of the high altar in Notre Dame de Condé, a privilege that could be extended to at most one other person. His portrait was hung in the Brussels church of Ste Gudule, where there was also a little poem in his memory, *O mors inevitabilis*; evidently both were lost in the iconoclastic raids on 1579-81. Given that there is as yet no clear connection between Josquin and the main church in Brussels, there is a chance that this too reflects the esteem in which he was held. Evidence would seem to suggest that the portrait was donated by Petrus Jacobi (d. 1568), a musician and a former papal protonotary; but even so there would need to have been some permission from the authorities of the church.
The poem that stood with the portrait was used by Hieronimus Vinders for his lament for Josquin; four couplets of eight-syllable lines. Even though the music is in seven voices (why?) there is absolutely no reason to think this was composed long after Josquin's death. Similarly, the two settings of Avidius's poem *Musae Jovis ter maximi* – by Gombert and by Benedictus Appenzeller – give every reason to think they were composed soon after he died.

Around a thousand manuscripts and printed books of the sixteenth century contain music by Josquin; they mark him as the century's most influential composer before the rise of Lassus and Palestrina in its last years. While it now looks as though much of the new 'Josquin' music printed in these later books may be spurious, it is nevertheless clear evidence of a massive interest in the composer who now stood as a model of all that was inspired and refined in the work of the Netherlands masters.

Programmaboek-LAUS21.indd 63 5/07/2021 11:24

Programmaboek-LAUS21.indd 64

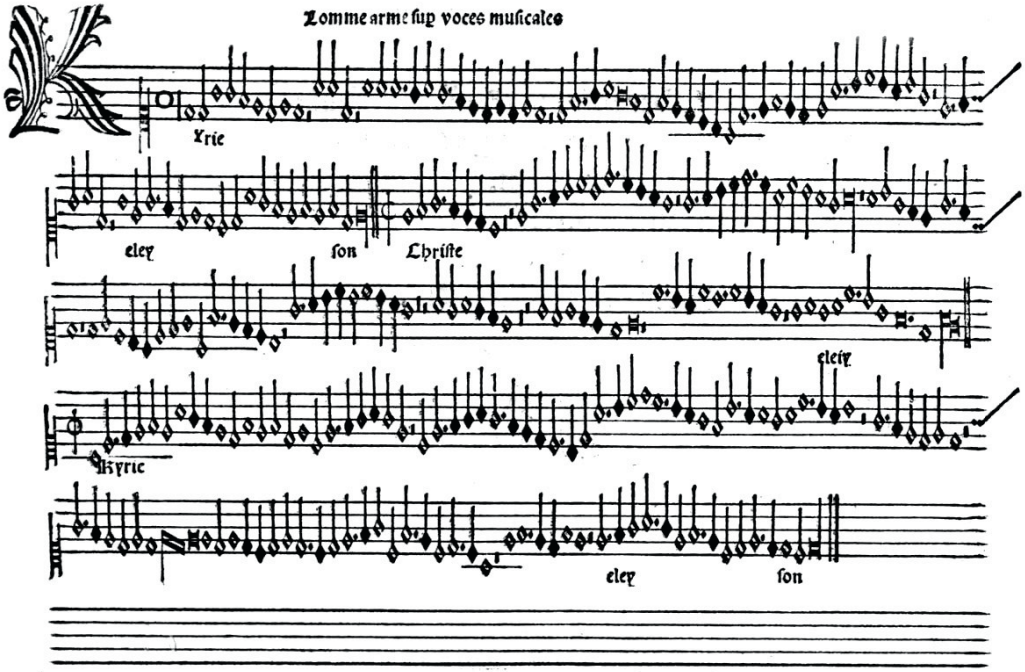

5/07/2021 11:24

Docu-concertreeks MISSE JOSQUIN

De missen van Josquin des Prez

Frederic Delmotte

De polyfone mis ontwikkelde zich in de late middeleeuwen tot een van de belangrijkste genres van de Europese muziek. Componisten konden al hun compositorisch talent en vernuft etaleren in een meerstemmig misordinarium. Vooral vanaf het midden van de 15de eeuw vormden de vijf delen van dat ordinarium (*Kyrie*, *Gloria*, *Credo*, *Sanctus* en *Agnus Dei*) steeds meer een muzikale eenheid. De ontwikkeling tot een cyclus zette zich door, en Josquin kan ongetwijfeld worden beschouwd als een van de meesters van de polyfone miscyclus.

Die erkenning was er al tijdens zijn leven. Zijn missen werden gekopieerd in tientallen handschriften, die over heel Europa werden verspreid. De Italiaanse drukker Ottaviano Petrucci wijdde vanaf 1502 meerdere drukken aan de missen van Josquin en ook later volgden in Duitsland meerdere uitgaven. Vanaf de 19de eeuw groeide de interesse voor het oeuvre van de Franco-Vlaamse school, en musicologen als François-Joseph Fétis, August-Wilhelm Ambros of Friedrich Blume haalden de muziek van Josquin van onder het stof. De Nederlandse musicoloog

Programmaboek-LAUS21.indd 65 5/07/2021 11:24

Albert Smijers begon in 1919 aan een eerste grote wetenschappelijke uitgave, *Werken van Josquin des Prés*, die in 1969, jaren na Smijers' overlijden, werd afgerond. Omwille van nieuw verworven wetenschappelijke inzichten bracht de Koninklijke Vereniging voor Nederlandse Muziekgeschiedenis vanaf 1987 een nieuwe wetenschappelijke editie uit, *New Josquin Edition* (*NJE*). Onder leiding van Willem Elders, Eric Jas en een redactioneel team van musicologen werd die editie in 2016 afgerond. Online is het mogelijk om wetenschappelijke partituren te raadplegen in in Jesse Rodins Josquin Research Project (Stanford University).

Met ons geseculariseerde oor vergeten we soms wat de oorspronkelijke functie was van de mis: ze is een muzikale uiting van devotie en wordt gezongen tijdens de christelijke eucharistieviering. De vaste gezangen van het misordinarium zijn steeds dezelfde:

Kyrie:	een korte bede in het Grieks aan de Heer en Christus
Gloria:	een lofprijzing aan de Heer
Credo:	de apostolische geloofsbelijdenis
Sanctus:	een lofzang voor de Heer door de engelen
Agnus Dei:	een bede om mededogen aan Christus, gesymboliseerd door het Lam Gods

In deze vaste structuur met steeds weerkerende tekst komt de muzikale creativiteit van de componist des te meer tot uiting. Josquin hanteert op inventieve wijze de courante compositietechnieken van zijn tijd. Het muzikale materiaal is in vele gevallen gebaseerd op reeds bestaande gregoriaanse gezangen of wereldlijke chansons. Daarnaast bedenkt Josquin ook eigen muzikale motieven. Aan dat basismateriaal geeft hij reliëf via imitatie en talloze canontechnieken. Ondanks de vaak complexe compositietechnieken wees Carl Dahlhaus op het essen-

Programmaboek-LAUS21.indd 66 5/07/2021 11:24

tiële karakter van de muziek; ze blinkt uit in balans. In zijn dissertatiethesis *Studien zu den Messen Josquin des Pres* (1952), zag de toen nog 25-jarige musicoloog eenheid in verscheidenheid. De muziek leek volgens Dahlhaus van binnenuit gedacht. De cantus firmus, de basismelodie die in de tenor ligt, is als een navelstreng waaruit de volledige compositie groeit.

Over het aantal missen dat Josquin heeft gecomponeerd, bestaat tot op vandaag discussie. Na zijn dood werden 33 missen aan hem toegeschreven, maar minder dan de helft is effectief van Josquins hand. Musicologen zijn het unaniem eens over Josquins auteurschap van twaalf missen (cf. essay p. 155-173). Alamire Foundation, die de productie verzorgt, en AMUZ hebben de krachten gebundeld om deze twaalf missen in docu-concerten aan u voor te stellen. Verschillende ensembles voeren de missen uit en meerdere vakspecialisten lichten de missen toe. De thema's die daarbij aan bod komen, zijn o.a. de problematische datering van de missen, het muzikale materiaal dat aan de grondslag ligt, specifieke compositietechnieken die Josquin hanteert, of een bijzondere receptiegeschiedenis.

De informatie omtrent de bronnen van de missen is geput uit de publicatie van Willem Elders (*Josquin des Prez en zijn muzikale nalatenschap*, Hilversum, 2011) en Christiane Wiesenfeldt (uitg., *Die Messen Josquins. Eine Einführung*, Würzburg, 2020).

The polyphonic mass developed in the Late Middle Ages into one of the most important genres in European music. Composers could showcase all their compositional ingenuity and talent in a polyphonic mass ordinary. From the mid-15th century in particular, the five parts of that mass ordinary (*Kyrie*, *Gloria*, *Credo*, *Sanctus* and *Agnus Dei*) increas-

Programmaboek-LAUS21.indd 67 5/07/2021 11:24

ingly came to form a single musical unit. The development into a cycle continued, and Josquin can surely be considered one of the masters of the polyphonic cyclic mass.
He was already acknowledged as such during his lifetime. His masses were copied into dozens of manuscripts that were distributed all over Europe. The Italian printer Ottaviano Petrucci dedicated several printed works to Josquin's masses from 1502 onwards, and other editions followed later in Germany. From the 19th century onwards, interest in the works of the Franco-Flemish school grew, and musicologists such as François-Joseph Fétis, August-Wilhelm Ambros and Friedrich Blume dusted off manuscripts of Josquin's music. The Dutch musicologist Albert Smijers embarked upon a first major, academic publication in 1919, *Werken van Josquin des Prés*, which was completed in 1969, years after Smijers' death. Following newly acquired academic insights, the Royal Society for Music History of The Netherlands brought out a new academic publication from 1987 onwards, *New Josquin Edition* (*NJE*). This edition, piloted by Willem Elders, Eric Jas and an editorial team of musicologists, was completed in 2016. It is also possible to consult scientific scores online in Jesse Rodin's Josquin Research Project (Stanford University).

With our secularised ears, we sometimes forget the original function of the mass: it is a musical expression of devotion that is sung during the Christian celebration of the Eucharist. The mass ordinary is always characterised by the same invariable hymns:

Kyrie:	a short prayer in Greek to God and Christ
Gloria:	a song of praise to God
Credo:	the apostolic confession of faith
Sanctus:	a song of praise to God by the angels
Agnus Dei:	a prayer for Christ's compassion, symbolised by the Lamb of God

Programmaboek-LAUS21.indd 68 5/07/2021 11:24

Within this fixed structure with its recurrent text, the musical creativity of the composer comes all the more clearly to the fore. Josquin made inventive use of the common composition techniques of his age. The musical material is often based on existing Gregorian chants or secular songs. Josquin also comes up with his own musical motifs. He adds texture to his basic material by means of imitation and countless canon techniques. Despite the often complex compositional techniques, Carl Dahlhaus points out the essential nature of the music: its outstanding balance. In his dissertation thesis *Studien zu den Messen Josquin des Pres* (1952), the then 25-year-old musicologist saw unity in diversity. It seemed to Dahlhaus that the music was composed from the inside outwards. The cantus firmus, or basic melody in the tenor, was like an umbilical cord from which the entire composition grew.

There is debate as to the number of masses that Josquin composed, even today. 33 masses were ascribed to him after his death, but he actually wrote fewer than half of them. Musicologists are unanimous on Josquin's authorship of twelve masses (cf. essay p. 173-189). Alamire Foundation, who took care of the production, and AMUZ Foundation have joined forces to present these twelve masses to you in documentary-concerts. Various ensembles perform the masses and several subject specialists offer explanations. The themes they cover include the problematic dating of the masses, the musical material they are based on, specific composition techniques that Josquin uses, or an unusual history of the works' reception.

The information about the sources of the masses comes from the publication by Willem Elders (*Josquin des Prez en zijn muzikale nalatenschap*, Hilversum, 2011) and Christiane Wiesenfeldt (ed., *Die Messen Josquins. Eine Einführung*, Würzburg, 2020).

Programmaboek-LAUS21.indd 69 5/07/2021 11:24

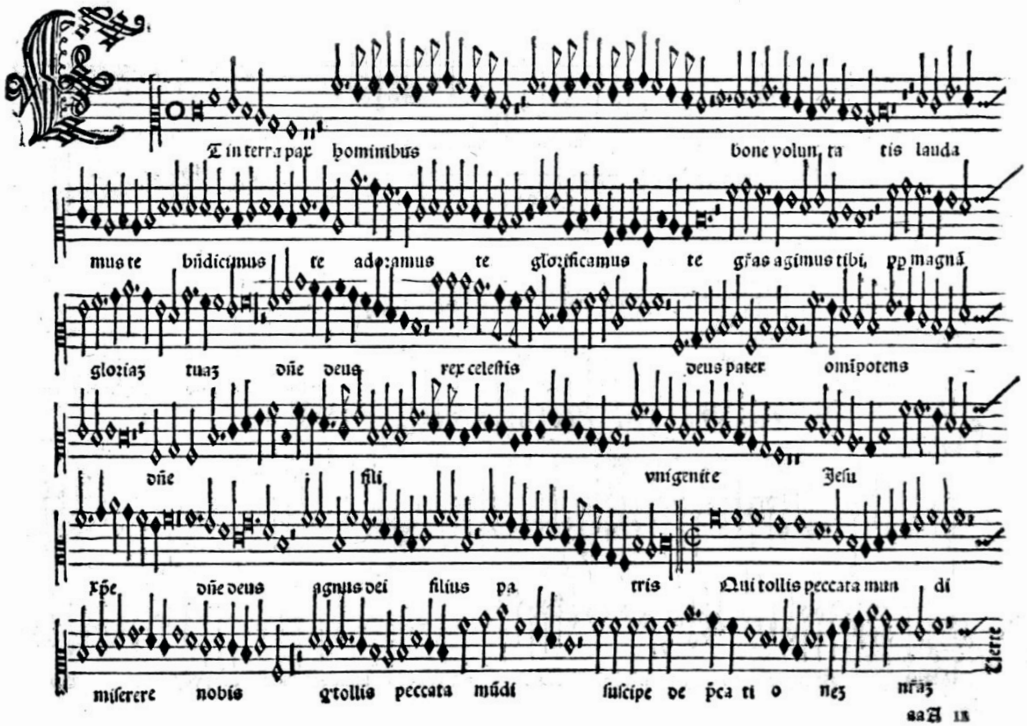

Programmaboek-LAUS21.indd 70 5/07/2021 11:24

Docu-concert 1

Missa
Ave maris stella

Josquin des Prez (ca. 1450/55-1521)

Vr 20.08.2021

Online op polyphonyconnects.com vanaf 10.00 uur
Met medewerking van Eric Jas & Stratton Bull

Cappella Pratensis

Stratton Bull	*artistieke leiding artistic direction*
Stratton Bull	*superius*
Tim Braithwaite	*superius*
Lior Leibovici	*altus*
Korneel Van Neste	*altus*
Pieter De Moor	*tenor*
Julian Podger	*tenor*
Grantley McDonald	*bassus*
Marc Busnel	*bassus*

Programmaboek-LAUS21.indd 71 5/07/2021 11:24

Josquins Missa Ave maris stella

De mis is overgeleverd, volledig of gedeeltelijk, in twintig bronnen: zeven drukken en dertien manuscripten. De belangrijkste bronnen zijn *Missarum Josquin liber secundus* (Ottaviano Petrucci, Venetië, 1505); B-Br Ms. 9126, fol. 1v-13r (Koninklijke Bibliotheek, Brussel) en D-Ju Ms. 3, fol. 29v-43r (Universitätsbibliothek, Jena). De nummering in *New Josquin Edition* is 3.1.

De cantus firmus van de *Missa Ave maris stella* is de gelijknamige gregoriaanse hymne. De mis is vierstemmig.

The mass has been passed down, in full or in part, in twenty sources: seven prints and thirteen manuscripts. The most important sources are the *Missarum Josquin liber secundus* (Ottaviano Petrucci, Venice, 1505); B-Br Ms. 9126, fol. 1v-13r (Royal Library of Belgium, Brussels) and D-Ju Ms. 3, fol. 29v-43r (Universitätsbibliothek, Jena). The numbering in *New Josquin Edition* is 3.1.

The cantus firmus of the *Missa Ave maris stella* is the Gregorian chant of the same name. The mass is in four parts.

Dit is een productie van Alamire Foundation i.s.m. AMUZ.

Programmaboek-LAUS21.indd 72 5/07/2021 11:24

Kyrie
Gloria
Credo
Sanctus
Agnus Dei
Voor de misdelen, zie p. 74-78

Programmaboek-LAUS21.indd 73 5/07/2021 11:24

Het ordinarium van de mis

Kyrie

Kyrie eleison.
Heer, ontferm U over ons.
Christe eleison.
Christus, ontferm U over ons.
Kyrie eleison.
Heer, ontferm U over ons.

Gloria

Gloria in excelsis Deo,
et in terra pax hominibus bonae voluntatis.
Eer aan God in den hoge
en vrede op aarde aan de mensen van goede wil.
Laudamus te, benedicimus te,
Wij loven U, wij prijzen
adoramus te, glorificamus te.
en aanbidden U, wij verheerlijken U
Gratias agimus tibi propter magnam gloriam tuam,
en zeggen U dank voor Uw grote heerlijkheid,
Domine Deus, Rex caelestis,
Heer God, hemelse Koning,
Deus, Pater omnipotens,
God, almachtige Vader, Heer,
Domine Fili unigenite, Jesu Christe.
eniggeboren Zoon, Jezus Christus.
Domine Deus, Agnus Dei, Filius Patris,
Heer God, Lam Gods, Zoon van de Vader,

Programmaboek-LAUS21.indd 74 5/07/2021 11:24

qui tollis peccata mundi,
miserere nobis,

Gij die wegneemt de zonden der wereld,
ontferm U over ons,

qui tollis peccata mundi,
suscipe deprecationem nostram.

Gij die wegneemt de zonden der wereld,
aanvaard ons gebed.

Qui sedes ad dexteram Patris,
miserere nobis,

Gij die zit aan de rechterhand van de Vader,
ontferm U over ons,

quoniam tu solus sanctus, tu solus Dominus,
tu solus altissimus, Jesu Christe.

want Gij alleen zijt de Heilige, Gij alleen de Heer,
Gij alleen de allerhoogste, Jezus Christus.

Cum sancto spiritu in gloria Dei Patris. Amen.

Met de Heilige Geest in de heerlijkheid van God de
Vader. Amen.

Credo

Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem,

Ik geloof in één God, de almachtige Vader,

factorem caeli et terrae, visibilium omnium et
invisibilium.

Schepper van hemel en aarde, van al wat zichtbaar
en onzichtbaar is.

Et in unum Dominum, Jesum Christum,

En in één Heer, Jezus Christus,

Programmaboek-LAUS21.indd 75 5/07/2021 11:24

Filium Dei unigenitum,
et ex Patre natum ante omnia saecula,
eniggeboren Zoon van God,
en voor alle tijden geboren uit de Vader.
Deum de Deo, lumen de lumine,
Deum verum de Deo vero,
God uit God, licht uit licht,
ware God uit de ware God,
genitum non factum, consubstantialem Patri,
geboren, niet geschapen, één in wezen met de Vader,
per quem omnia facta sunt,
en door wie alles is geschapen,
qui propter nos homines et propter nostram salutem
descendit de caelis.
die voor ons, mensen, en omwille van ons heil
uit de hemel is neergedaald.
Et incarnatus est de Spirito Sancto ex Mariae virgine,
et homo factus est.
En Hij is ontvangen van de Heilige Geest
uit de maagd Maria, en is mens geworden.
Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato,
passus et sepultus est,
Hij werd voor ons gekruisigd onder Pontius Pilatus,
Hij heeft geleden en is begraven.
et resurrexit tertia die secundum scripturas,
Hij is verrezen op de derde dag volgens de schriften,
et ascendit in caelum, sedet ad dexteram Patris.
Hij is opgevaren ten hemel en zit aan de rechterhand
van de Vader.

Programmaboek-LAUS21.indd 76 5/07/2021 11:24

Et iterum venturus est cum gloria
judicare vivos et mortuos,
Hij zal wederkomen in heerlijkheid
om te oordelen levenden en doden
cujus regni non erit finis.
en aan Zijn rijk komt geen einde.
Et in Spiritum Sanctum, Dominum et vivificantem,
qui ex Patre Filioque procedit,
Ik geloof in de Heilige Geest, die Heer is en het leven
geeft, die voortkomt uit de Vader en de Zoon,
qui cum Patre et Filio simul adoratur
et conglorificatur,
die met de Vader en de Zoon tezamen wordt
aanbeden en verheerlijkt,
qui locutus est per prophetas
et unam Sanctam Catholicam et Apostolicam ecclesiam.
die heeft gesproken door de profeten,
en in één heilige katholieke en apostolische kerk.
Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum,
et expecto resurrectionem mortuorum
et vitam venturi saeculi. Amen.
Ik belijd één doopsel tot vergiffenis van de zonden,
en ik verwacht de opstanding van de doden
en het leven van het komend rijk. Amen.

Sanctus
Sanctus, sanctus, sanctus
Dominus Deus Sabaoth!
Heilig, heilig, heilig
de Heer, de God der hemelse machten!

Programmaboek-LAUS21.indd 77 5/07/2021 11:24

Pleni sunt caeli et terra gloria tua.
Hosanna in excelsis.

Vol zijn hemel en aarde van Uw heerlijkheid.
Hosanna in den hoge.

Benedictus qui venit in nomine Domini.
Hosanna in excelsis.

Gezegend Hij die komt in de naam des Heren.
Hosanna in den hoge.

Agnus Dei

Agnus Dei, qui tollis peccata mundi,
miserere nobis!

Lam Gods, dat wegneemt de zonden der wereld,
ontferm U over ons!

Agnus Dei, qui tollis peccata mundi,
miserere nobis!

Lam Gods, dat wegneemt de zonden der wereld,
ontferm U over ons!

Agnus Dei, qui tollis peccata mundi,
dona nobis pacem!

Lam Gods, dat wegneemt de zonden der wereld,
geef ons de vrede!

Vertaling: Brigitte Hermans

Programmaboek-LAUS21.indd 78 5/07/2021 11:24

Cursus

Joskin, Gosse, Juschino: wie was Josquin des Prez?

Vanaf vr 06.08.2021
Onlinecursus op davidsfondsacademie.be

Sofie Taes *docent teacher*

Programmaboek-LAUS21.indd 79 5/07/2021 11:24

William Shakespeare, Paul McCartney, Josquin des Prez: de grote gemene deler van dit onwaarschijnlijke trio? Genie, mythe en mysterie! Net als de bio's van de 'Immortal Bard' en The Beatles, vertoont die van Josquin heel wat lacunes. Zoveel zelfs, dat sceptici tot op vandaag betwijfelen of zijn magistrale oeuvre wel aan één en dezelfde persoon kan worden toegeschreven. Wie was deze man en waarom noemt Philippe Herreweghe hem "de prins van de polyfonie"? Hoe is hij erin geslaagd het ingenieuze Franco-Vlaamse contrapunt een hart onder de ribben te steken?

Deze cursus zoomt in op de grootste Lage Lander uit de muziekgeschiedenis en de werken waarmee hij een frisse wind door het Europa van de renaissance liet waaien. Van de superhit *El grillo* over de iconische *Missa L'homme armé super voces musicales* tot het verschroeiend mooie *Miserere mei, Deus*, lichten sleutelcomposities de meest bijzondere staaltjes van zijn kunnen uit. Daarnaast speuren we, vanuit de schoenen van de meester, naar de schaduwen die hij in de tijd heeft geworpen. Deze meerstemmige cursus is zowel geschikt voor polyfonieliefhebbers die zich willen verdiepen, als voor muziekfanaten die hun eerste stappen op dit domein wagen.

Prijs: € 15. Meer info via Davidsfonds Academie: 016 31 06 70 | www.davidsfondsacademie.be

William Shakespeare, Paul McCartney, Josquin des Prez: what is the common denominator in this unlikely trio? Genius, myth and mystery! Like the biographies of the 'Immortal Bard' and the Beatles, Josquin's story is full of gaps. So many, in fact, that sceptics doubt to this day whether his masterful oeuvre can in fact be attributed to a single individual. Who was this man and why does Philippe Herreweghe call him "the prince of polyphony"? How did he manage to breathe new life into the ingenious Franco-Flemish counterpoint?

Programmaboek-LAUS21.indd 80 5/07/2021 11:24

This course homes in on the greatest composer from the Low Countries in music history and the works he wrote that blew winds of change through Renaissance Europe. From the massive hit *El grillo* to the iconic *Missa L'homme armé super voces musicales* and the searingly beautiful *Miserere mei, Deus*, key compositions reveal the most remarkable samples of his talent. Standing in the master's shoes, we also investigate the shadows he cast in his own time. This many-voiced course is suitable for both lovers of polyphony who want to explore in depth and for music fans making their first forays into this field.

Price: € 15. Find out more from the Davidsfonds Academy: 016 31 06 70 | www.davidsfondsacademie.be

I.s.m. Davidsfonds Academie

Programmaboek-LAUS21.indd 81 5/07/2021 11:24

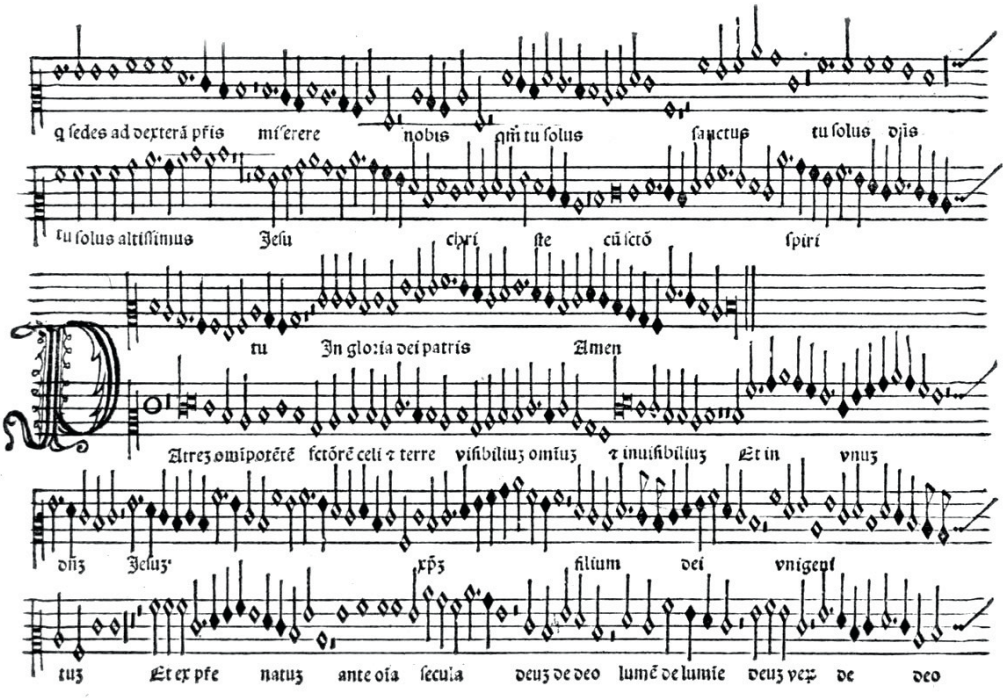

Programmaboek-LAUS21.indd 82 5/07/2021 11:24

Radio-uitzending

Klara Live @ Laus Polyphoniae

Vr 20.08.2021
Live op Klara van 18.00 tot 20.00 uur

Nicole Van Opstal	*presentatie radio host*
Liesbet Vereertbrugghen	*radioproducer producer*
Renate Weytjens	*radioproducer producer*
Hannelore Devaere	*harp harp*
Dimos De Beun	*klavecimbel harpsichord*

Programmaboek-LAUS21.indd 83 5/07/2021 11:24

Ook deze editie van Laus Polyphoniae opent met een radio-uitzending op Klara. Presentatrice en gastvrouw Nicole Van Opstal houdt Josquin des Prez, de centrale figuur van het festival, tegen het licht samen met verschillende praatgasten, onder wie festivaldirecteur Bart Demuyt, musicologe Aletheia Vanackere en Paul Van Nevel, artistiek leider van Huelgas Ensemble, die het oeuvre van Josquin des Prez al een leven lang bewondert. Hannelore Devaere en Dimos De Beun zorgen voor de muzikale omkadering. Aansluitend wordt het openingsconcert van het festival, uitgevoerd door Huelgas Ensemble, eveneens live uitgezonden op Klara.

This edition of Laus Polyphoniae will also open with a Klara radio broadcast. The presenter and host Nicole Van Opstal turns the spotlight on Josquin des Prez, the focal point of the festival, in conversation with several guests including the festival director, Bart Demuyt, musicologist Aletheia Vanackere and Paul Van Nevel, the artistic director of Huelgas Ensemble, who has admired Josquin des Prez' work all his life. With music by Hannelore Devaere and Dimos De Beun. The broadcast will be followed by the festival's opening concert, performed by Huelgas Ensemble, which will also be broadcast live on Klara.

I.s.m. Klara

Programmaboek-LAUS21.indd 84 5/07/2021 11:24

Liveconcert

Huelgas Ensemble

Vr 20.08.2021

Live @ AMUZ & Klara & online op polyphonyconnects.com om 20.00 uur

Uitvoerders

Paul Van Nevel	*artistieke leiding artistic direction*
Axelle Bernage	*cantus*
Maria Valdmaa	*cantus*
Dorothea Jakob	*cantus*
Helen Cassano	*cantus*
Olivier Coiffet	*tenor*
Paul Bentley-Angell	*tenor*
Achim Schulz	*tenor*
Loïc Paulin	*tenor*
Tom Phillips	*tenor*
Matthew Vine	*tenor*
Frederik Sjollema	*baritonans*
Kees Jan de Koning	*bassus*
Guillaume Olry	*bassus*

Programmaboek-LAUS21.indd 85 5/07/2021 11:24

Huc me sydereo / Plangent eum, à 6	*Josquin des Prez (ca. 1450/55-1521)*
Missa Malheur me bat, à 4: Sanctus	*Josquin des Prez*
La plus des plus, à 3	*Josquin des Prez*
Illibata Dei virgo nutrix / La mi la, à 5	*Josquin des Prez*
In te Domine speravi, à 4	*Josquin des Prez (?)*
La belle se siet, à 3	*Josquin des Prez (?)*
Praeter rerum seriem, à 6	*Josquin des Prez*
Missa Praeter rerum seriem, à 6: Sanctus	*Ludwig Daser (1526-1589)*
Comment peult avoir joye, à 4	*Josquin des Prez*
Inviolata, integra et casta es, à 12	*Josquin des Prez (?)*

Programmaboek-LAUS21.indd 86 5/07/2021 11:24

Josquin des Prez: a man for all seasons

De Engelse geleerde Robert Whittington (ca. 1480-ca.1553) beschreef in zijn boek *Vulgaria* (1520) de Engelse humanist Thomas More (1478-1535) als "a man for all seasons": een nederig en minzaam man met vele talenten, die geen gelijke kende. Over Josquins persoonlijkheid is weinig bekend, maar voor velen gold hij als de absolute meester van de muziek. Hij bekleedde belangrijke posities, werd geprezen door tijdgenoten, en blonk uit in vele muziekgenres van zijn tijd. Hij schreef geleerde en geestige muziek, religieuze en wereldlijke werken. Paul Van Nevel koos verscheidene composities die dat talent belichten.

Josquin was wellicht niet vertrouwd met tijdgenoot Thomas More, maar hij kende wel humanisten die in Italië actief waren. Van de Italiaanse geleerde Maffeo Vegio bewerkte hij een tekst voor het motet *Huc me sydereo / Plangent eum*, waarin het lijden van Christus wordt beschreven. Opmerkelijk is dat het motet in sommige bronnen vijfstemmig en in andere zesstemmig is overgeleverd. Voor de destijds levendige Mariaverering componeerde Josquin ook talloze Mariamotetten, zoals het twaalfstemmige *Inviolata, integra et casta es*, of het vijfstemmige *Illibata Dei virgo nutrix / La mi la*. Was Josquin een tikkeltje ijdel? In dat laatste motet verwerkte hij namelijk zijn eigen naam als een acrostichon in de verzen van de tekst. Met een eenvoudige cantus firmus van slechts drie noten weet hij het motet toch een rijke textuur mee te geven. Het zesstemmige Mariamotet *Praeter rerum seriem* is in niet minder dan vijftig bronnen overgeleverd. De melodie die Josquin als basis nam, bestond al sinds de 13de eeuw. Op Josquins motet werd dan weer door andere componisten verder gewerkt. De Duitse componist Ludwig Daser nam het volledige zesstemmige motet als basis voor zijn *Missa Praeter rerum seriem*. Deze bewerking toont aan hoe de roem van Josquin zich in de 16de eeuw ontwikkelde en zich door het Duitse taalgebied heen verspreidde. Daser

Programmaboek-LAUS21.indd 87 5/07/2021 11:24

werkte aan de hoven in München (als voorganger van Orlandus Lassus) en Stuttgart, en werd geboren na Josquins overlijden.

In de Franse chansons ging Josquin aan de slag met de oudere vormen als het rondeau (*La plus des plus*) en ook met meer volkse typologieën (*Comment peult avoir joye*).

Josquin des Prez: a man for all seasons

In his book *Vulgaria* (1520), the English scolar Robert Whittington (c. 1480-c.1553) described the English humanist Thomas More (1478-1535) as "a man for all seasons": a modest and affable man of many talents who knew no equal. Little is known of Josquin's personality, but many considered him to be the absolute master of music. He held important positions, was acclaimed by contemporaries and excelled in many musical genres of his time. He wrote scholarly and light-hearted music, religious and secular works. Paul Van Nevel has selected a range of compositions that reflect that talent.

Josquin probably did not know his contemporary Thomas More, but he did know humanists active in Italy. He adapted a text by the Italian scholar Maffeo Vegio for the motet *Huc me sydereo / Plangent eum*, which describes the suffering of Christ. It is notable that the motet has been passed down in five parts in some sources, and in six parts in others. Josquin also composed many Marian motets for the lively Marian devotions at the time, including the twelve-part *Inviolata, integra et casta es* and the five-part *Illibata dei virgo nutrix / La mi la*. Might Josquin have been a little bit vain? After all, he incorporated his own name into the verses of the latter motet in the form of an acrostic. Even with a simple cantus firmus of just three notes, he managed to give the motet

Programmaboek-LAUS21.indd 88 5/07/2021 11:24

a rich texture. The six-part Marian motet *Praeter rerum seriem* has been preserved in no fewer than fifty sources. The melody that Josquin used as a basis had existed since the 13th century. Other composers in turn expanded on Josquin's motet. The German composer Ludwig Daser used the entire six-part motet as the basis for his *Missa Praeter rerum seriem*. This adaptation shows how Josquin's fame developed in the 16th century and spread throughout the German-speaking world. Daser worked at the courts of Munich (as a predecessor to Orlandus Lassus) and Stuttgart, and was born after Josquin's death.

In the French chansons, Josquin tackled older forms such as the rondeau (*La Plus des plus*) as well as more popular typologies (*Comment peult avoir joye*).

Programmaboek-LAUS21.indd 89 5/07/2021 11:24

Huc me sydereo

Huc me sydereo descendere
jussit Olympo
hic me crudeli vulnere fixit amor.

Tot dit punt heeft de liefde me bewogen
van de stralende Olympus neer te dalen,
en dan heeft ze me een vreselijke wonde toegebracht.

Langueo nec quisquam
nostro succurrit amori
quem nequeunt dure frangere jura crucis.

Ik lijd en kwijn weg,
maar er is niemand die onze liefde te hulp kan komen,
deze liefde die de wetten van het
wrede kruis niet kan breken.

Pungentem capiti Dominum
gestare coronam fortis amor docuit
verbera tanta pati.

Het is die sterke liefde die de Heer
een pijnlijke kroon op het hoofd doet dragen:
die Hem zoveel zweepslagen doet dulden.

Felle sitim magni regis
satiavit amaro
pectus ut hauriret lancea fecit amor.

Met bitter venijn heeft ze de dorst
van de grote Koning gelest, maakte ze
dat Zijn borst met een lans werd doorboord.

De me solus amor

Enkel de liefde om mij

Programmaboek-LAUS21.indd 90 5/07/2021 11:25

potuit perferre triumphum
ille pedes clavis fixit et ille manus.
heeft de overwinning kunnen volbrengen,
zij is het die voeten en handen heeft vastgenageld.
Si cupis ergo animi mihi
signa rependere grati
dilige pro tantis sat mihi solus amor.
Als je me deze tekenen bijgevolg dankbaar wil
vergelden, acht me dan hoog voor dit alles,
alleen de liefde volstaat voor mij.

Tenor
Plangent eum quasi unigenitum quia
innocens Dominus occisus est.
Zij zullen om Hem treuren als om de enige Zoon
omdat de onschuldige Heer is omgebracht.

Sanctus
Voor de misdelen, zie p. 74-78

La plus des plus
La plus des plus, seulle sans per,
De beste van de beste, enige ongeëvenaarde,
mon cueur se vient habandonner
mijn hart komt zich overgeven
à vous servir tant qu'il vivra;
om u te dienen zolang het leeft:
n'autre vouloir jamaiz n'aura
het zal nooit een andere wens hebben,
pour mal qu'il en doye endurer.
hoeveel smart het hiermee ook te doorstaan krijgt.

Programmaboek-LAUS21.indd 91 5/07/2021 11:25

Nul ne pourroit bien deviser
Niemand kan uw kwaliteiten juist
les biens de vous, n'assés louer,
benoemen of voldoende prijzen,
pour ce mon cueur vous demoura.
daarom blijft mijn hart aan u.

La plus des plus, seulle sans per,
De beste van de beste, enige ongeëvenaarde,
mon cueur se vient habandonner
mijn hart komt zich overgeven
à vous server tant qu'il vivra.
om u te dienen zolang het leeft.

Illibata Dei virgo nutrix
Prima pars
Illibata Dei virgo nutrix,
olimpi tu regis o genitrix,
Onbevlekte maagd, voedster van God,
moeder van de Koning des hemels,
sola parens
verbi puerpera,
die slechts de enige ouder is
en het woord heeft gedragen,
que fuisti Eve, Eve reparatrix,
viri nephas tuta mediatrix,
qua prestatie de correctrix van Eva,
uitstekende bemiddelaarster van de zonde van haar man,
illud clara luce
dat scriptura.
in een duidelijk licht

Programmaboek-LAUS21.indd 92 5/07/2021 11:25

wordt dat door de schrift gesteld.

Nata nati alma genitura,
des ut leta musarum factura
prevaleat ymis, et suave.

Nazaat, die zegenend een nazaat zal baren:
geef dat dit vrolijke maaksel van de muzen
prevaleert boven de hel, en een 'Ave' mag zijn.

Roborando sonos
ut guttura efflagitent,

Regel, dat onze kelen met deze aanzwellende klanken
eendrachtig dit lied verkondigen,

laude teque pura
zelotica arte clament ave.

zodat het 'Ave' innig weerklinkt, enkel om jou te loven.

Secunda pars
Ave virginum,
decus hominum
celique porta.

Wees gegroet, sieraad van maagden,
sieraad van mensen,
poort van de hemel.

Flos humilium, virgo decora.

Bloem der nederigen, sierlijke maagd.

Vale ergo,

Wees daarom gegroet,

tota pulcra ut luna,
electa ut sol,

gij geheel schoon als de maan,
gij uitverkoren als de schitterende zon:

Programmaboek-LAUS21.indd 93 5/07/2021 11:25

clarissima gaude.
verheug u.
Salve tu sola,
Gegroet gij,
consola amica
canentes in tua laude.
de enige vriendin die hen troost
die zingen, tot uw eer.
Ave Maria, mater virtutum,
venie vena.
Wees gegroet Maria, moeder van deugden,
bron van vergiffenis.
Ave Maria, gratia plena,
Dominus tecum.
Wees gegroet Maria, vol van genade:
de Heer is met u.
Ave Maria, mater virtutum.
Amen.
Wees gegroet Maria, moeder van deugden.
Amen.

In te Domine speravi

In te Domine speravi
per trovar pieta un eterno
In U, Heer, heb ik mijn hoop gesteld
om voor de eeuwigheid medelijden te vinden,
ma in un tristo e scuro inferno
fui e frustra laboravi.
maar in een hel van droefheid en duisternis
kwam ik terecht en uitzichtloos waren mijn daden.

Programmaboek-LAUS21.indd 94 5/07/2021 11:25

In te Domine speravi.
In U, Heer, heb ik mijn hoop gesteld.
Roto al vento ogni speranza
veggio ii ciel voltarmi in pianto.
Alle hoop is nu weggewaaid,
wenend zie ik de hemel mij de rug toekeren.
Suspir lacrymae m'avanza
del mio triste sperar tanto.
Tranen en zuchten is al wat ik overhoud
aan mijn hooggestemde verwachting.

Fu ferito, se non quanto
tribulando ad te clamavi:
Ik werd gekwetst toen ik U
in tegenspoed aanriep:
In te Domini speravi.
In U, Heer, heb ik mijn hoop gesteld.

La belle se siet
La belle se siet,
au pied de la tour,
Het mooie meisje gaat zitten
aan de voet van de toren
qui pleure et souspire
et maine grant doleur.
en weent en jammert
en heeft veel smart.
Son père lui demande:
"Ma fille, qu'avez vous?
Haar vader vraagt haar:
"M'n dochter, wat is er met je?

Programmaboek-LAUS21.indd 95 5/07/2021 11:25

Volles vous mary
ou volles vous signeur?"
Wil je een echtgenoot
of wil je een heer?"

"Je ny veultz mary,
je ny veultz signeur,
"Ik wil geen echtgenoot,
en ik wil ook geen heer,
je veultz le mien amy
qui pourrist en la tour."
ik wil mijn vriend,
die in deze toren wegkwijnt."
"Par Dieu, ma belle fille,
à ce la fauldrez vous,
"Bij God, dochterlief,
dat zal niet mogelijk zijn,
car il sera pendu
demain au point du jour."
want hij wordt opgehangen,
morgen, bij dageraad."

"Hé père, s'on le pend,
"Ach vader, als ze hem hangen,
enterrez moy dessoubz,
begraaf mij dan onder de galg,
se diront les gens:
voyci lealle amour!"
dan zullen de mensen zeggen:
dat is pas trouwe liefde!"

Programmaboek-LAUS21.indd 96 5/07/2021 11:25

Praeter rerum seriem

Praeter rerum seriem,
parit Deum hominem, virgo mater.
Boven de orde van deze wereld
droeg de moeder maagd God in menselijke gedaante.
Nec vir tangit virginem,
Geen man had deze vrouw aangeraakt,
nec prolis originem, novit pater.
noch kende de vader de afkomst van het kind.
Virtus Sancti Spiritus,
opus illud celitus, operatur.
Dit werd door de Heilige Geest
vanuit de hemel bewerkstelligd.
Initus et exitus
partus tui penitus quis scrutatur?
Wie kan begin en einde
van Uw werken doorgronden?
Dei providentia,
que disponit omnia tam suave,
Gods voorzienigheid,
die alles tot zulk een perfectie heeft geordend:
tua puerperia
transfert in misteria, mater ave.
leid uw kinderen
binnen in de mysteries, moeder, gegroet.

Sanctus

Voor de misdelen, zie p. 74-78

Programmaboek-LAUS21.indd 97 5/07/2021 11:25

Comment peult avoir joye

Comment peult avoir joye
qui fortune contrent.
Hoe kan hij zich vermeien
die de speelbal is van het lot?
L'oysiau qui pert sa proye
de neus ne lui souvient;
De vogel die zijn prooi verliest,
vergeet dit niet licht;
au boys sur la verdure
n'a point tout son désir;
in het woud tussen het loof
vindt hij geen behagen;
de chanter il n'a cure
qui vit en desplaisir.
hij denkt er niet aan te zingen,
hij die ongelukkig is.

Inviolata, integra et casta es

Inviolata, integra et casta es Maria
Ongeschonden, onbevlekt en puur zijt gij, Maria,
quae es effecta fulgida caeli porta.
gij die de stralende hemelpoort zijt.
O mater alma Christi carissima
O heilige en dierbare moeder van Christus,
suscipe pia laudum praeconia.
aanvaard onze vrome lofzangen.
Nostra ut pura pectora sint et corpora:
Tot u roepen onze harten en monden:
quae nunc flagitant devota corda et ora.
mogen onze zielen en lichamen zuiver zijn.

Programmaboek-LAUS21.indd 98 5/07/2021 11:25

Tua per precata dulcisona
Door de zoete klank van uw gebeden,
nobis perpetua frui vita.
schenk ons voor eeuwig het genot van het leven.
O benigna, o regina, o Maria!
O genadige, o koningin, o Maria!
Quae sola inviolata permansisti.
Gij alleen blijft ongeschonden.

Vertaling: Brigitte Hermans, Marianne Lambregts,
Jeannine De Landtsheer, Jan Gijsel

Programmaboek-LAUS21.indd 99 5/07/2021 11:25

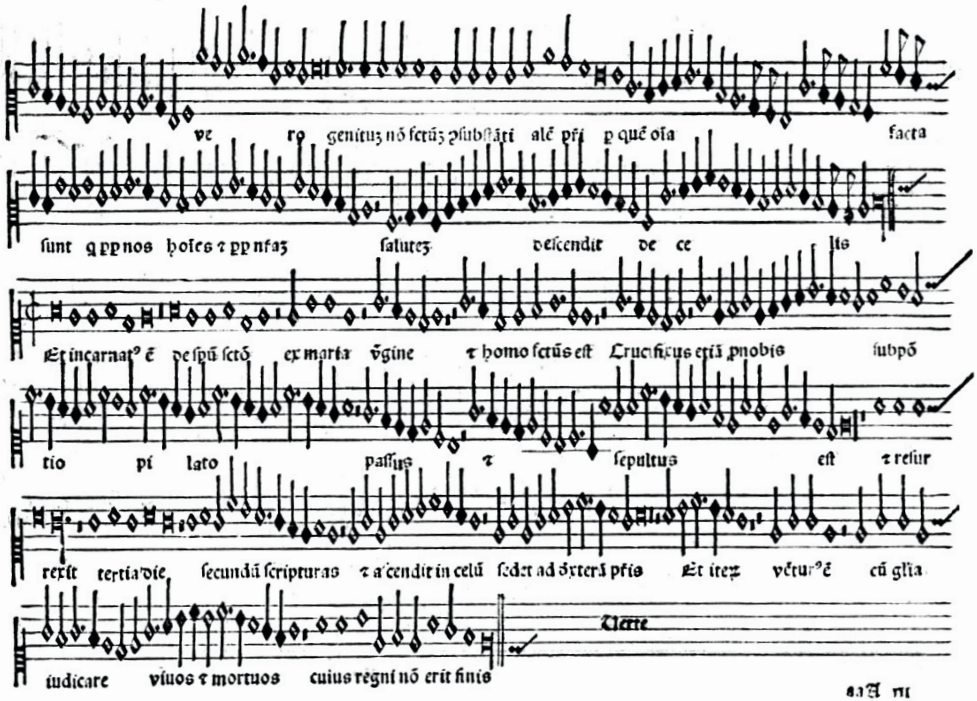

Programmaboek-LAUS21.indd 100 5/07/2021 11:25

Docu-concert 2

Missa
Malheur me bat

Josquin des Prez (ca. 1450/55-1521)

Za 21.08.2021
Online op polyphonyconnects.com vanaf 10.00 uur
Met medewerking van David Burn & Paul Van Nevel

Huelgas Ensemble

Paul Van Nevel	*artistieke leiding artistic direction*
Maria Valdmaa	*cantus*
Dorothea Jakob	*cantus*
Sabine Lutzenberger	*cantus*
Helen Cassano	*cantus*
Paul Bentley-Angell	*tenor*
Vojtěch Semerád	*tenor*
Olivier Coiffet	*tenor*
Adriaan De Koster	*tenor*
Matthew Vine	*tenor*
Tom Phillips	*tenor*
Tim Scott Whiteley	*bassus*
Guillaume Olry	*bassus*

Programmaboek-LAUS21.indd 101 5/07/2021 11:25

Josquins Missa Malheur me bat

De mis is overgeleverd, volledig of gedeeltelijk, in 27 bronnen: tien drukken en zeventien manuscripten. De belangrijkste hiervan zijn *Missarum Josquin liber secundus* (Ottaviano Petrucci, Venetië, 1505); B-Br Ms. 9126, fol. 82v-95r (Koninklijke Bibliotheek, Brussel) en A-Wn Ms. 11883, fol. 2r-11r (Österreichische Nationalbibliothek, Wenen). De nummering in *New Josquin Edition* is 9.1.

De mis is gebaseerd op het Franse polyfone chanson *Malheur me bat* (Malcourt? Johannes Ockeghem? Johannes Martini?). De mis is vierstemmig, het *Agnus Dei III* is zesstemmig.

The mass has been passed down, in full or in part, in 27 sources: ten prints and seventeen manuscripts. The most important of these are the *Missarum Josquin liber secundus* (Ottaviano Petrucci, Venice, 1505); B-Br Ms. 9126, fol. 82v-95r (Royal Library of Belgium, Brussels) and A-Wn Ms. 11883, fol. 2r-11r (Österreichische Nationalbibliothek, Vienna). The numbering in *New Josquin Edition* is 9.1.

The mass is based on the French polyphonic chanson *Malheur me bat* (Malcourt? Johannes Ockeghem? Johannes Martini?). The mass is in four parts; the *Agnus Dei III* is in six parts.

Dit is een productie van Alamire Foundation i.s.m. AMUZ.

Programmaboek-LAUS21.indd 102 5/07/2021 11:25

Kyrie
Gloria
Credo
Sanctus
Agnus Dei
Voor de misdelen, zie p. 74-78

Programmaboek-LAUS21.indd 103 5/07/2021 11:25

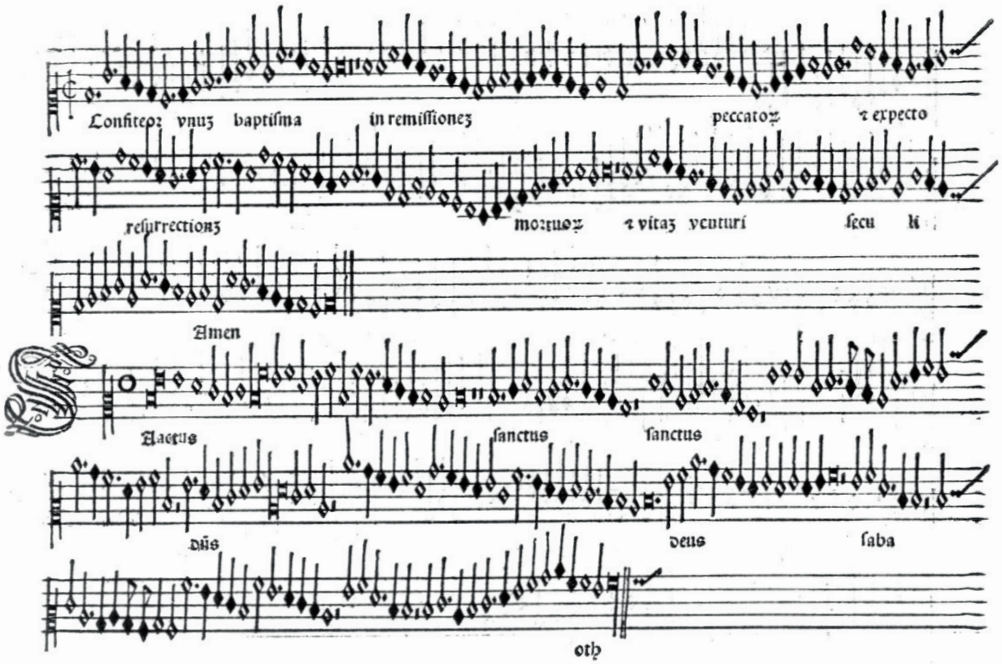

Programmaboek-LAUS21.indd 104 5/07/2021 11:26

Liveconcert

Cappella Pratensis

Za 21.08.2021
Live @ AMUZ & online op polyphonyconnects.com om 20.00 uur

Uitvoerders

Stratton Bull	*artistieke leiding artistic direction*
Stratton Bull	*superius*
Andrew Hallock	*superius*
Timothy Braithwaite	*superius*
Lior Leibovici	*contratenor*
Korneel Van Neste	*contratenor*
Peter de Laurentiis	*tenor*
Pieter De Moor	*tenor*
Marc Busnel	*bassus*
Máté Bruckner	*bassus*

Programmaboek-LAUS21.indd 105 5/07/2021 11:26

Inviolata, integra et casta es, à 5	*Josquin des Prez (ca. 1450/55-1521)*
Virgo salutiferi / Ave Maria	*Josquin des Prez*
Missa Hercules dux Ferrarie: Kyrie	*Josquin des Prez*
Missa Hercules dux Ferrarie: Gloria	*Josquin des Prez*
Benedicta es, caelorum regina	*Josquin des Prez*
Benedicta es, caelorum regina	*gregoriaans*
O admirabile commercium	*Josquin des Prez*
Quando natus est	*Josquin des Prez*
Rubum quem viderat Moyses	*Josquin des Prez*
Germinavit radix Jesse	*Josquin des Prez*
Ecce Maria genuit	*Josquin des Prez*

Programmaboek-LAUS21.indd 106 5/07/2021 11:26

Josquin in Ferrara

Josquin verbleef slechts een jaar in Ferrara, van eind april 1503 tot midden april 1504. Zijn broodheer, hertog Ercole I d'Este stond bekend als een devoot en muziekminnend man. Hij smeet een grote som geld op tafel om Josquin te kunnen aanwerven, terwijl Heinrich Isaac, een andere beroemde componist, minder hoge looneisen stelde. Daarnaast bleek ook Lucrezia Borgia, vanaf 1501 echtgenote van Ercole's zoon Alfonso, een nieuwe impuls te geven aan het culturele leven in Ferrara.

In Ferrara had Josquin de beste zangers ter beschikking en componeerde hij enkele van zijn meest beroemde missen en motetten. De *Missa Hercules dux Ferrarie* is wellicht een opdracht van Alfonso d'Este aan Josquin, om zijn vader Ercole te eren. De tenor van de mis is een 'soggetto cavato'; de noten van het belangrijkste thema werden als het ware uit de naam van de hertog getrokken (Hercules dux Ferrarie – re ut re ut re fa mi re). Dat thema is op opvallende momenten door het strenge contrapunt heen te horen.

De tekst van het vijfstemmige motet *Virgo salutiferi / Ave Maria* is geschreven door dichter Ercole Strozzi, vertrouweling van Lucrezia Borgia. Josquin noteert Strozzi's tekst bij de drie onderstemmen, terwijl de twee bovenstemmen het *Ave Maria* zingen, in een canon in het octaaf. Het motet is in drie delen verdeeld, met een intenser wordend muzikaal verloop naar het einde toe. Een gelijkaardig procedé is te vinden in *Inviolata, integra et casta es*. Het motet is eveneens voor vijf stemmen gecomponeerd, maar hier zijn het de twee middenstemmen die een canon zingen in een kwint. Het motet is overgeleverd in niet minder dan 28 bronnen. Dankzij de combinatie van perfecte compositietechniek en uiting van een sublieme devotie, werd het motet een voorbeeld voor talloze volgelingen in de 16de eeuw.

Programmaboek-LAUS21.indd 107 5/07/2021 11:26

O admirabile commercium is een cyclus van vijf motetten die wordt gezongen tijdens de vespers ter ere van het Feest van de Besnijdenis van de Heer op 1 januari.

Josquin in Ferrara

Josquin only lived in Ferrara for a year, from the end of April 1503 to the middle of April 1504. His employer, Duke Ercole d'Este, was renowned as a devout man and a lover of music. He paid a high sum to recruit Josquin, although Heinrich Isaac, another famous composer, had asked for a more modest salary. Lucrezia Borgia, who married Ercole's son Alfonso in 1501, also gave cultural life in Ferrara a new stimulus.

In Ferrara, Josquin had access to the best singers and composed some of his most famous masses and motets. The *Missa Hercules dux Ferrarie* was probably a commission for Josquin from Alfonso d'Este, in honour of his father Ercole. The tenor of the mass is a 'soggetto cavato': the notes of the main theme are taken from the Duke's name, as it were (Hercules dux Ferrarie – re ut re ut re fa mi re). That theme can be heard through the strict counterpoint at prominent moments in the piece.

The text of the five-part motet *Virgo salutiferi / Ave Maria* was written by the poet Ercole Strozzi, a confidant of Lucrezia Borgia. Josquin put Strozzi's text in the three lower voices, while the two upper voices sing the *Ave Maria* in a canon in the octave. The motet is divided into three parts, with the music becoming more intense towards the end. A similar progression can be found in *Inviolata, integra et casta es*. That motet is also composed for five voices, but here the two middle voices are the ones that sing a canon in a fifth. The motet has been passed down in no fewer than 28 sources. With its combination of a perfect composition

Programmaboek-LAUS21.indd 108 5/07/2021 11:26

technique and the expression of a sublime devotion, the motet served as an example to countless followers of Josquin in the 16th century.

O admirabile commercium is a cycle of five motets sung during vespers in honour of the Feast of the Circumcision of Christ on 1 January.

Programmaboek-LAUS21.indd 109 5/07/2021 11:26

Inviolata, integra et casta es

Inviolata, integra et casta es Maria
Ongeschonden, onbevlekt en puur zijt gij, Maria,
quae es effecta fulgida caeli porta.
gij die de stralende hemelpoort zijt.
O mater alma Christi carissima
O heilige en dierbare moeder van Christus,
suscipe pia laudum praeconia.
aanvaard onze vrome lofzangen.
Nostra ut pura pectora sint et corpora:
Tot u roepen onze harten en monden:
quae nunc flagitant devota corda et ora.
mogen onze zielen en lichamen zuiver zijn.
Tua per precata dulcisona
Door de zoete klank van uw gebeden,
nobis perpetua frui vita.
schenk ons voor eeuwig het genot van het leven.
O benigna, o Regina, o Maria!
O genadige, o koningin, o Maria!
Quae sola inviolata permansisti.
Gij alleen blijft ongeschonden.

Virgo salutiferi / Ave Maria

Virgo salutiferi,
Maagd, ongerepte moeder
genitrix intacta tonantis,
van de heilbrengende donderaar,
unicaque undosi
enige en welwillende ster
stella benigna mans,
van de onstuimige zee,

Programmaboek-LAUS21.indd 110 5/07/2021 11:26

quam rerum pater,
de Vader van de schepping heeft,
ut lapso succurret orbi,
om de gevallen wereld te redden,
nondum distincto
nog voor Hij het teken had gegeven
jusserat esse chaos,
dat de chaos vorm moest krijgen,
Jesseque sacro nasci
besloten dat gij zou worden geboren uit de heilige
de sanguine gentis
Jesse en het bloed van zijn geslacht,
et matrem statuit
en dat gij – hoewel moeder –
virginitate frui.
eeuwig maagd zou zijn.

Tu potis es prime
Gij zijt bij machte om de zonde
scelus expurgare parentis,
van de eerste moeder te zuiveren
humanumque deo conciliare genus.
en het menselijke ras met God te verzoenen.
Lacte tuo, qui te, qui cuncta elementa crearat,
Met uw melk hebt gij Hem, die alle elementen geschapen
pavisti vilis culmina tecta case.
had, gevoed, beschut door het dak van een armzalige hut.
Nunc, celi regina, tuis pro gentibus ora, quosque
Bid nu, koningin van de hemel, voor uw volk, en help hen,
tuus juvit filius ipsa juva. Alleluia.
die uw Zoon heeft geholpen, nu zelf. Halleluja.

Programmaboek-LAUS21.indd 111 5/07/2021 11:26

Kyrie
Gloria
Voor de misdelen, zie p. 74-78

Benedicta es
Benedicta es celorum Regina,
Gezegend bent u, koningin der hemelen,
et mundi totius Domina,
en heerseres van de gehele wereld,
et egris medicina.
en genezeres van de zieken.

Tu preclara maris stella vocaris,
U wordt genoemd de zeer schitterende Ster van de Zee,
que solem iustitie paris,
die de Zon der Gerechtigheid voortbrengt,
a quo illuminaris.
door wie u wordt verlicht.

Te Deus Pater
U heeft God de Vader geheiligd,
ut Dei Mater,
opdat u moeder van God zou worden
fieres et ipse frater,
en Hij zelf de broeder zou worden,
cuius eras filia.
van wie u een dochter was.
Sanctificavit, sanctam servavit,
Hij heeft uw heiligheid in stand gehouden,
et mittens sic salutavit:
en met die boodschap gegroet als volgt:

Programmaboek-LAUS21.indd 112 5/07/2021 11:26

Ave plena gratia!
Wees gegroet, vol van genade!

Per illud ave prolatum,
Door dat uitgesproken "Gegroet!"
et tuum reponsum gratum,
en uw dankbare antwoord daarop,
est ex te verbum incarnatum,
is uit u het woord vlees geworden,
quo salvantur omnia.
dat redding brengt alom.

Nunc mater exora natum,
Smeek nu, moeder, uw Zoon,
ut nostrum tollat reatum,
dat Hij onze schuld op Zich neemt,
et regnum det nobis paratum
en dat Hij aan ons het ons bereide rijk geeft
in celesti gloria. Amen.
in hemelse glorie. Amen.

O admirabile commercium
O admirabile commercium!
O wonderbaarlijke ruil!
Creator generis humani,
De schepper van het menselijke geslacht heeft,
animatum corpus sumens,
toen Hij een levend lichaam aannam,
de virgine nasci dignatus est:
Zich verwaardigd uit een maagd te worden geboren:

Programmaboek-LAUS21.indd 113 5/07/2021 11:26

et procedens homo sine semine,
en als mens, ontstaan zonder zaad,
largitus est nobis suam Deitatem.
heeft Hij ons Zijn goddelijkheid geschonken.

Quando natus est

Quando natus est
Op het uur dat U op onuitsprekelijke wijze
ineffabiliter ex virgine,
bent geboren uit de maagd,
tunc implete sunt scripture:
gingen de schriften in vervulling:
sicut pluvia in vellus descendisti,
U bent neergedaald als regen op een vacht,
ut salvum facere genus humanum.
om het menselijke geslacht te verlossen.
Te laudamus Deus noster.
We loven U, onze God.

Rubum quem viderat Moyses

Rubum quem viderat
In de niet-verbrande braamstruik
Moyses incombustum,
die Mozes zag, hebben wij de ongeschondenheid
tuam laudabiliem virginitatum.
van uw lofwaardige maagdelijkheid herkend.
Dei genitrix intercede pro nobis.
Moeder Gods, spreek voor ons ten beste.

Programmaboek-LAUS21.indd 114 5/07/2021 11:26

Germinavit radix Jesse

Germinavit radix Jesse,
De wortel van Jesse is ontsprongen,
orta est stella ex Jacob:
de ster is gerezen uit Jacob:
virgo peperit salvatorem.
de maagd heeft de Verlosser voortgebracht.
Te laudamus, Deus noster.
Wij loven U, onze God.

Ecce Maria genuit

Ecce Maria genuit nobis salvatorem,
Zie, Maria heeft voor ons de Verlosser gebaard.
quem Johannes videns exclamavit,
Toen Johannes Hem zag, riep hij uit
dicens: Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit
en zei: Zie het Lam Gods, ziehier die de zonden
peccata mundi. Alleluia.
van de wereld wegneemt. Halleluja.

Vertaling: Jan Gijsel, Rob Borst

Programmaboek-LAUS21.indd 115 5/07/2021 11:26

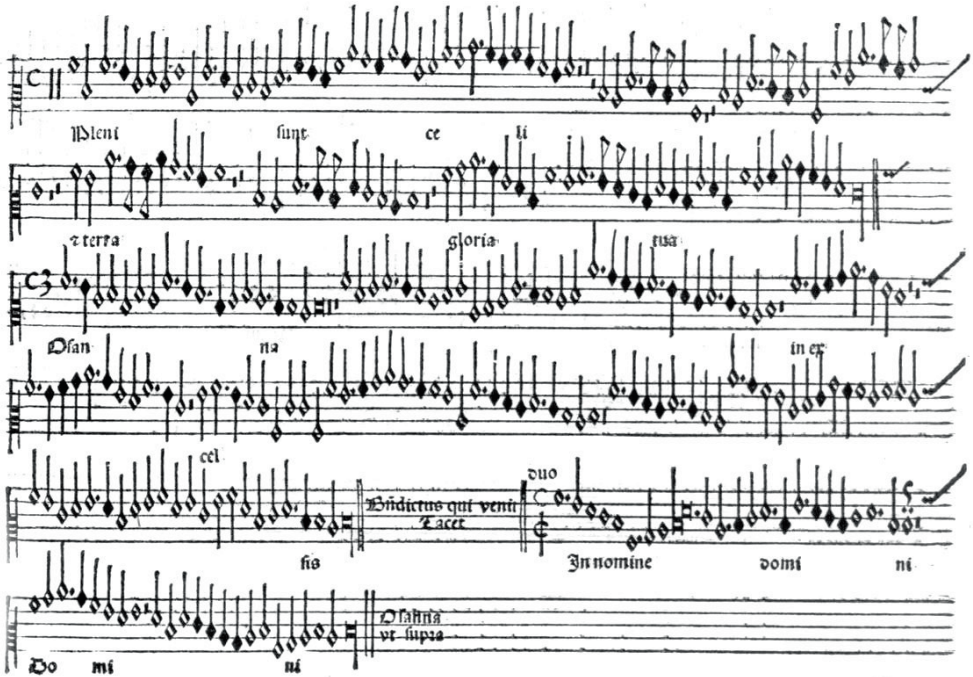

Programmaboek-LAUS21.indd 116 5/07/2021 11:26

Docu-concert 3

Missa Hercules dux Ferrarie

Josquin des Prez (ca. 1450/55-1521)

Zo 22.08.2021
Online op polyphonyconnects.com vanaf 10.00 uur
Met medewerking van Patrick Macey & Lionel Meunier

Vox Luminis

Lionel Meunier	*artistieke leiding artistic direction*
Victoria Cassano	*superius*
Alexander Chance	*superius*
João Moreira	*altus*
Vojtěch Semerád	*altus*
Adriaan De Koster	*tenor*
Jacob Lawrence	*tenor*
Lionel Meunier	*bassus*
Pieter Stas	*bassus*

Programmaboek-LAUS21.indd 117 5/07/2021 11:26

Josquins Missa Hercules dux Ferrarie

De mis is overgeleverd, volledig of gedeeltelijk, in 35 bronnen: zestien drukken en negentien manuscripten. De belangrijkste bronnen zijn *Missarum Josquin liber secundus* (Ottaviano Petrucci, Venetië, 1505); D-Ju Ms. 3, fol. 15v-28r (Universitätsbibliothek, Jena), I-Mfd Ms. 2267 (Librone 3), fol. 141v-147r (Archivio della Veneranda Fabbrica del Duomo, Sezione Musicale, Milaan) en B-Br Ms. 9126, fol. 72v-82r als *Missa Philippus rex Castille* (Koninklijke Bibliotheek, Brussel). De nummering in *New Josquin Edition* is 11.1.

Het muzikale thema van de *Missa Hercules dux Ferrarie* is een 'soggetto cavato'; de tonen zijn onttrokken aan de naam van Ercole I d'Este, hertog van Ferrara (Hercules dux Ferrarie: re-ut-re-ut-re-fa-mi-re). De mis is vierstemmig, het *Agnus Dei III* is zesstemmig.

The mass has been passed down, in full or in part, in 35 sources: sixteen prints and nineteen manuscripts. The most important sources are the *Missarum Josquin liber secundus* (Ottaviano Petrucci, Venice, 1505); D-Ju Ms. 3, fol. 15v-28r (Universitätsbibliothek, Jena), I-Mfd Ms. 2267 (Librone 3), fol. 141v-147r (Archivio della Veneranda Fabbrica del Duomo, Sezione Musicale, Milan) and B-Br Ms. 9126, fol. 72v-82r as *Missa Philippus rex Castille* (Royal Library of Belgium, Brussels). The numbering in *New Josquin Edition* is 11.1.

The musical theme of the *Missa Hercules dux Ferrarie* is a 'soggetto cavato'; the notes are derived from the name of Ercole I d'Este, Duke of Ferrara (Hercules dux Ferrarie: re-ut-re-ut-re-fa-mi-re). The mass is in four parts; the *Agnus Dei III* is in six parts.

Dit is een productie van Alamire Foundation i.s.m. AMUZ.

Programmaboek-LAUS21.indd 118 5/07/2021 11:26

Kyrie
Gloria
Credo
Sanctus
Agnus Dei
Voor de misdelen, zie p. 74-78

Programmaboek-LAUS21.indd 119 5/07/2021 11:26

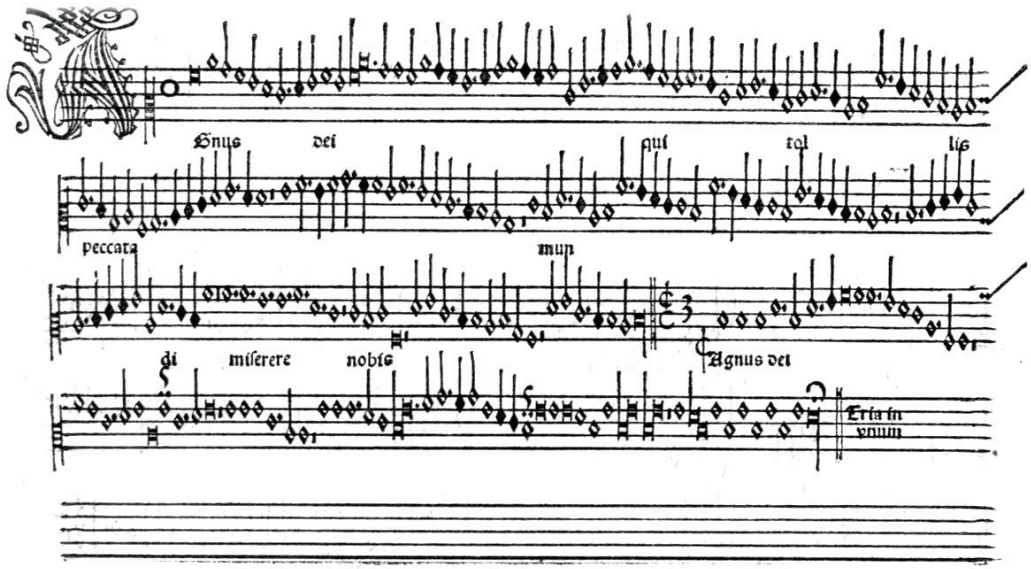

Programmaboek-LAUS21.indd 120 5/07/2021 11:26

Liveconcert

Pluto-ensemble

Zo 22.08.2021
Live @ AMUZ & online op polyphonyconnects.com om 20.00 uur *

Uitvoerders

Marnix De Cat	*artistieke leiding artistic direction*
Marnix De Cat	*superius & organetto superius & organetto*
Olivier Coiffet	*tenor tenor*
Harry van der Kamp	*bas bass*
Baptiste Romain	*vedel fiddle*
Romina Lischka	*viola d'arco viola d'arco*
Angélique Mauillon	*harp harp*

* Ook te beluisteren op Klara op woensdag 25.08.2021 om 20.00 uur.

Programmaboek-LAUS21.indd 121 5/07/2021 11:26

Jeux

Entrée suis en grant pensée — *Josquin des Prez (ca. 1450/55-1521)*

Entré je suis — *Josquin des Prez*

La Bernardina — *Josquin des Prez / Francesco Spinacino (fl. 1507)*

Fortuna d'un gran tempo — *Josquin des Prez / Ludovico Fogliano (ca. 1475-1542) / Johannes Martini (ca. 1430/30-1497)*

Scaramella — *Josquin des Prez*

Ile fantazies de Joskin — *Josquin des Prez*

Cela sans plus — *Josquin des Prez*

Court

Si j'ay perdu mon amy — *Josquin des Prez*

Vive le roy — *Josquin des Prez*

Madame helas / Dux Carolus — *Josquin des Prez*

Plus nulz regretz — *Josquin des Prez / Marco dall'Aquila (ca. 1480-na 1538)*

Que vous madame / In pace — *Josquin des Prez*

Languir

Faulte d'argent — *Josquin des Prez*

Requiem: Circumdederunt /
C'est douleur non pareille — *Jean Richafort (ca. 1480-ca.1547)*

Programmaboek-LAUS21.indd 122 5/07/2021 11:26

Nimphes nappés / Circumdederunt me	*Josquin des Prez*
Adieu mes amours / Adieu mes amours	*Josquin des Prez / Francesco Spinacino*
Cueur langoreulx	*Josquin des Prez*

Programmaboek-LAUS21.indd 123 5/07/2021 11:26

Cela sans plus. Sur les ailles de Jossequin

In de 16de eeuw gold de muziek van Josquin voor velen als het summum van perfectie; ze was evenwichtig, transparant en eenvoudig, maar tegelijk technisch geniaal. Uit Josquins werken werden compositieregels gedistilleerd voor wie de meester wilde evenaren. Adrianus Petit Coclico, een merkwaardige, uit de Nederlanden afkomstige rondtrekkende muzikant, schrijft in zijn *Compendium musices* (1552) dat hij alle knepen van het vak bij Josquin leerde. Het blijft de vraag of daar iets van waar is. Niettemin is zijn traktaat een bron van fascinerende informatie over de uitvoeringspraktijk van de vroege 16de eeuw, inclusief de improvisatie. Pluto-ensemble laat zich inspireren door Coclico's geschriften, om zelf ook improviserend aan de slag te gaan met Josquins muzikale materiaal, en dan specifiek zijn chansons.

In die chansons blijkt Josquin tegelijkertijd conservatief en progressief te zijn. In een aantal chansons volgt hij het patroon van de formes fixes. Dergelijke vormen waren vrij starre 'formats' die al sinds de 14de eeuw in gebruik waren. De rondeaus (*Cela sans plus*, *Adieu mes amours*) en virelais (*Que vous ma dame*) sluiten qua thematiek aan bij het thema van de hoofse liefde. In andere chansons neemt Josquin afstand van de formes fixes en is de vorm volkser (*Scaramella*) of net meer complex uitgewerkt. *Nimphes nappés* is bijvoorbeeld een klaaglied dat is gebaseerd op een gregoriaanse melodie die in een canon wordt verwerkt.

Een aantal werken zijn zonder tekst overgeleverd, wat op een instrumentale uitvoering wijst, zoals *Ile fantazies de Joskin*, *La Bernardin*a, of de fanfare *Vive le roy*. Zelfs uit de eenvoudige werken blijkt hoe Josquin het componeren beheerste. Volgens Coclico zei Josquin het volgende over de regels van de kunst: "Diegenen die zich 'componist' noemen zonder de praktijk van het contrapunt onder de knie te hebben, zij vliegen zonder vleugels." Niet Red Bull, maar wel Josquin 'geeft je vleugels'.

Programmaboek-LAUS21.indd 124 5/07/2021 11:26

Cela sans plus. Sur les ailes de Jossequin

In the 16th century, many people considered Josquin's music to be the absolute height of perfection: it was balanced, transparent and simple, yet marked by technical genius. Rules for composition were derived from Josquin's work for those who hoped to equal the master. Adrianus Petit Coclico, a peculiar itinerant musician originally from the Netherlands, writes in his *Compendium Musices* (1552) that he learned all the tricks of the trade from Josquin. It is uncertain whether there is any truth in that. Nevertheless, his treatise is a source of fascinating information about performance practice in the early 16th century, including improvisation. Pluto-ensemble has drawn inspiration from Coclico's writings as a starting point for their own improvisations on Josquin's musical material, specifically his chansons.

In these chansons, Josquin reveals himself to be conservative and progressive at the same time. Some of the chansons follow the pattern of formes fixes. These were fairly rigid 'formats' that had been in use since the 14th century. The rondeaus (*Cela sans plus*, *Adieu mes amours*) and virelais (*Que vous ma dame*) are all on the theme of courtly love. In other chansons, Josquin departs from the formes fixes in favour of a more popular form (*Scaramella*) or, conversely, a more complex composition. *Nimphes nappés*, for example, is a lament based on a Gregorian melody incorporated into a canon.

Several works have been passed down without a text, indicating that they were intended for instrumental performance, such as *Ile fantazies de Joskin*, *La Bernardina*, or the fanfare *Vive le roy*. Even simple pieces reveal Josquin's mastery of composition. Coclico claims that Josquin had the following to say about the rules of his art: "Those who call themselves 'composers' without mastering the practice of counterpoint are flying without wings." So it isn't Red Bull, but Josquin who 'gives you wings'.

Programmaboek-LAUS21.indd 125 5/07/2021 11:26

Entré je suis

Entré je suis en grant pensée
Ik ben aan het overwegen
pour faire nouvelle amy,
een nieuwe vriend te nemen
dont je serai courrouchée
en die zal mij verdriet geven
et aura le cueur marry.
en het hart zal onrust krijgen.

Je crois que n'est point par lui,
Ik geloof dat het zeker niet aan hem is
pour faire ma destinée.
om mijn leven te bepalen.
J'assairray aultyre que luy,
Ik zal een ander gaan uitproberen
je le mettrai en oubly.
en hem zal ik vergeten.

Fortuna d'un gran tempo

Fortuna d'un gran tempo mi se' stata,
Fortuna, jij bent voor mij al lange tijd
tanto leggiadra gratiosa e bella,
lieflijk, charmant en verleidelijk geweest;
solo una gratia t'aggio adimandata,
één keer slechts heb ik je een gunst gevraagd,
ed a quella mi se' stata ribella.
en die heb je mij geweigerd.

E chi lo vuol sapere, si lo sappia:
En wie het weten wil, dat zij 't weten:

Programmaboek-LAUS21.indd 126 5/07/2021 11:26

in questa terra voglio bene ad una,
op deze aarde is er één waar ik van hou.
Un de gli sua amanti mi minaccia,
Een van haar minnaars bedreigt me nu,
credendo ch'io la lasci per paura.
denkend dat ik haar gerust ga laten uit angst.

Scaramella

Scaramella va alla querra
Scaramella trekt ten strijde
colla lancia et la rotella,
met zijn lans en zijn schild,
la zombero boro borombetta,
la zombero boro borombetta,
la zombero boro borombo.
la zombero boro borombo.
Scaramella fala galla
Scaramella maakt de vrouwen het hof
colla scarpa et la stivala,
met de schoen en de laars,
la zombero boro borombetta,
la zombero boro borombetta,
la zombero boro borombo.
la zombero boro borombo.

Cela sans plus

Cela sans plus, et puis ola!
Dat zonder meer, en dan ... ciao!
Jenta bregiera bella de bon rebom,
Jullie fijne schurken van goede naam,

Programmaboek-LAUS21.indd 127 5/07/2021 11:26

jetes mon cor hors de vous prison.
gooi mijn hart uit jullie gevangenis.
Cela sans plus, et puis ola!
Dat zonder meer, en dan ... ciao!

Si j'ay perdu mon amy
Si j'ay perdu mon amy
Ik heb dus mijn vriend verloren
je nay point cause de rire
en heb geen reden tot lachen;
je lavoye sur tous choysy
hem had ik verkoren, boven alle anderen,
vray dieu que voulez dire?
ware God, wat wil U toch?
Il mavoyt jure sa foy
Hij had mij gezworen op zijn erewoord
de naymer aultre que moy
dat hij geen ander zou hebben dan mij;
tout au long du moys de may
ik sterf als ik hem niet heb,
que voulez dire?
wat zegt U daarvan?
Morte suys se je ne lay
Ik sterf als ik hem niet heb;
et que voulez donc dire de moy?
wat wil U toch van mij?

Plus nulz regretz
Plus nulz regretz, grandz, moiens et menuz
Geen enkele smart meer, groot, matig of klein,

Programmaboek-LAUS21.indd 128 5/07/2021 11:26

de joye nulz ne soient dictz ne escriptz.
niets van vreugde wordt nog verteld of geschreven.
Or est venu le bon temps Saturnus,
Nu komt de goede tijd Saturnus
ou peu congneuz, furent plainctez et crys.
toen weinig geklaag en geschreeuw gekend was.
Longtemps avons eu malheurs infinis,
Geruime tijd hebben alle oneindige ongelukken
batus, pugnis et faictz povres, meigrès.
ons geslagen, gestraft en arm en mager gemaakt.
Mais maintenant d'espoir sommes garnis,
Maar nu zijn we vervuld met hoop;
joinctz et unis, n'ayons plus nulz regretz.
tesamen verenigd hebben we geen smart meer.

Sur noz preaux et jardinetz herbus
Op onze zachte velden en tuintjes
luyra Phebus de ses rais ennobliz,
zal Phoebus, veredeld door zijn stralen, schijnen;
ainsy croistront noz bontonneaux barbus
zo zullen onze bebaarde knoppen groeien
sans nulz abus et dangereux troubliz.
zonder enig misbruik of gevaarlijke onrust.

Regretz plus nulz ne nous viennent aprés,
Geen enkele smart komt u achterna:
nostre eure est prés, venant des cieulx beniz;
ons uur komt nader vanuit de gezegende hemelen;
voisent ailleurs regretz plus durs que gretz,
elders bevindt zich smart harder dan zandsteen,

Programmaboek-LAUS21.indd 129 5/07/2021 11:26

fiers et aigretz et charchent autres nidz.
fier en scherp heeft het andere nesten opgezocht.
Se Mars nous tolt la blanche fleur de lis
Als Mars de blanke lelie wegneemt,
sans nulz delictz, sy nous donne Venus
geeft Venus ons zonder enig delict
rose vermeille, amoureuse de pris,
een vermiljoenrode roos, erg verliefd,
dont noz espritz n'auront regretz plus nulz.
waardoor onze geest totaal geen smart zal kennen.

Que vous madame / In pace

Que vous madame je le jure
Dame mijn, ik zweer dat ik niemand
n'est ne sera de moy servie,
zo zal dienen als ik u dien,
et tant qu'aura vostre serf vie
en dat zolang uw dienaar leeft,
garde n'avez qu'il se parjure.
hij zijn belofte niet zal breken.

Une fois a vous me donnay
Een wet gaf me aan u,
et derecef certes m'y donne.
telkens opnieuw geef ik me eraan over.
Onques riens mieulx je n'ordonnay
Ik kan niets mooiers wensen
se vostre grace a moy s'adonne.
dan dat u mij uw zegen geeft.

Programmaboek-LAUS21.indd 130 5/07/2021 11:26

Craindre me soit dicte l'injure
Mijn straf zou groot zijn
s'aultre a ma franchise asservie!
als een ander mijn recht opeist.
et mort vueil avoir desservie
Het liefst zou ik sterven
se nulle dame conjure.
als een andere dame me verovert.

Tenor
In pace in idipsum dormiam et requiescam,
Ik zal voorwaar in vrede slapen en rusten,
si dedero somnium oculis meis.
als ik mijn ogen overgeef aan een droom.

Faulte d'argent
Faulte d'argent c'est douleur non pareille.
Zonder geld, dat is een kwelling als geen ander.
Se je le dis, las je sçay bien pourquoy.
Als ik dit zeg, weet ik helaas waarom.
Sans de quibus il se fault tenir quoy:
Zonder duiten moet men zich stilletjes houden:
femme qui dort, pour argent se resveille.
Een vrouw die slaapt, wordt alleen door geld gewekt!

Circumdederunt me
Circumdederunt me gemitus mortis;
Rondom rond sloten de smarten van de dood me in,
dolores inferni circumdederunt me.
de kwellingen van de onderwereld omcirkelden me.

Programmaboek-LAUS21.indd 131 5/07/2021 11:26

Nimphes nappés

Nimphes nappés, néridriades, driades,
Nimfen van open bosplekken, water- en boomnimfen,
venez plorez ma désolation,
komt wenen om mijn diepe droefheid,
car je languis en telle affliction
want ik teer weg in een zo hevige smart
que mes esprits sont plus mort que malades.
dat mijn innerlijk meer dood is dan ziek.

Adieu mes amours

Adieu mes amours, a dieu vous command,
Vaarwel mijn geliefden, ik beveel u aan bij God,
adieu je vous dy jusquez au printemps.
ik zeg u vaarwel tot in het voorjaar.
Je suis en souci de quoy je vivray
Ik vraag me bezorgd af waar ik van zal leven
la raison pourquoy je le vous diray:
en de oorzaak daarvan zal ik u vertellen:
je n'ay plus d'argent, vivray je du vent,
ik heb geen geld meer en zal dus van de wind moeten
se l'argent du roy ne vient plus souvent.
leven, als het geld van de koning niet wat vaker komt.

Quant je voy que nul ne m'en tent
Nu ik zie dat niemand voor mij ook maar
ung seul blanc en main il sentent
een enkele stuiver in de hand neemt, is het
quil fault dire sans faire effroy:
logisch dat ik, zonder ophef, moet zeggen:

Programmaboek-LAUS21.indd 132 5/07/2021 11:26

Adieu mes amours on m'atent
Vaarwel mijn geliefden, men beraadt zich over mij;
ma bourse n'enffle ne n'etend
mijn beurs wordt niet dikker of groter
et brief je suis en desarroy
en weldra zit ik in de problemen,
jusquez a ce qu'il plaise au roy
tot het de koning behaagt
me faire avancer du content.
mij geld voor te schieten.

Ainsi quil vient il se despent
Zo het geld binnenkomt, wordt het uitgegeven
et puis apres on sen repent
en later heeft men daar spijt van,
nest ce pas? Cela je le croy.
nietwaar? Dat geloof ik stellig.
Remede ny voy quant a moy
Wat mij betreft, zie ik geen andere remedie
fors publier ce mot patent.
dan deze tekst openbaar te maken.

Cueur langoreulx
Cueur langoreulx qui ne fais que penser,
Smachtend hart, dat niets doet dan denken,
plaindre, gémir, plourer et souspirer,
klagen, jammeren, wenen en zuchten,
resjouys toy, car ta belle maistresse
verheug je, want je mooie gebiedster
par sa pitié te veult donner liesse,
wil je, uit medelijden, vreugde, genot

Programmaboek-LAUS21.indd 133 5/07/2021 11:26

joye et plaisir pour te reconforter.
en voldoening schenken, om je te troosten.

Vertaling: Brigitte Hermans, Jan Gijsel, Ike Cialona,
Marianne Lambregts, Walter Geerts

Programmaboek-LAUS21.indd 134 5/07/2021 11:26

International Young Artist's Presentation

Do 19.08.2021 t.e.m. wo 25.08.2021

Coaches IYAP 2021

Raquel Andueza
Peter Van Heyghen

Selectiecomité Board of selection

Raquel Andueza, coach IYAP 2021
Herman Baeten, Musica
Bart Demuyt, AMUZ
Robin Steins, AMUZ
Esther Ursem, Musica
Peter Van Heyghen, coach IYAP 2021

Organisatiecomité Organisation comité

Marijn Clijsters, Musica
Robin Steins, AMUZ

Programmaboek-LAUS21.indd 135 5/07/2021 11:26

De International Young Artist's Presentation (IYAP) wil jonge vocale en instrumentale ensembles die zich toespitsen op de historisch geïnformeerde uitvoeringspraktijk een duwtje in de rug geven op de internationale scene. Gedurende drie dagen worden de ensembles begeleid en gecoacht door een internationale topartiest. Omdat de coronamaatregelen concerten op intieme locaties nog niet mogelijk maken, presenteren de IYAP-ensembles zich tijdens deze festivaleditie in AMUZ aan het festivalpubliek en aan een comité met internationale vertegenwoordigers uit de oudemuziekwereld (zowel concertorganisatoren, platenlabels als radiostations). Ook zij geven feedback aan de ensembles. De International Young Artist's Presentation wil op deze manier jonge musici aanmoedigen en bekendmaken binnen de internationale muziekscene. Nadien worden deze ensembles verder gepromoot.

The International Young Artist's Presentation (IYAP) is eager to advance the international career of young ensembles, both vocal and instrumental, with a focus on historically informed performance. For three days the ensembles are tutored and coached by an outstanding artist of international renown. Due to COVID-19 safety regulations it is not possible to present the IYAP ensembles at intimate settings like usual, but during this year's festival they present themselves on the stage of AMUZ to the festival audience as well as to a committee consisting of internationally recognized exponents of the early music scene (including concert organizers and representatives of record companies and radio stations). Those experts will nurture the ensembles with some extra feedback, too. Thus the International Young Artist's Presentation aims at stimulating young musicians, while concurrently raising their visibility on the international music scene. Afterwards these ensembles will continue to be sustained by unrelenting promotion.

Dit is een productie van AMUZ i.s.m. Musica, Impulscentrum voor Muziek

Programmaboek-LAUS21.indd 136 5/07/2021 11:26

Concert IYAP 2021

Amaconsort

Ma 23.08.2021

Live @ AMUZ & online op polyphonyconnects.com om 12.00 uur

Uitvoerders

Lea Sobbe	*blokfluit recorder*
Lena Rademann	*viool violin*
Martin Jantzen	*viola da gamba viol*
Halldór Arnarson	*klavecimbel harpsichord*

Programmaboek-LAUS21.indd 137 5/07/2021 11:26

Sonata settima, à 3	*Carolus Hacquart (1640-ca. 1701)*
Sonata sesta, à 3	*Philippe van Wichel (1614-1675)*
Almande	*Cornelis Kist (fl. 17de eeuw)*
Cloris quand je vois ton visage	*Cornelis Kist*
Prins Robberts Masco	*I.H. (fl. 17de eeuw?)*
Faut atacquer la Loreyne	*Cornelis Kist*
Symphonia 2, à 3	*Nicolaus a Kempis (ca. 1600-1676)*
La Ciagogna	*Philippe van Wichel*

Programmaboek-LAUS21.indd 138 5/07/2021 11:26

From Flanders to Flanders, hoge kunst uit de Lage Landen

De Zuidelijke Nederlanden waren in de 17de eeuw over het economische hoogtepunt heen, maar de Noordelijke Nederlanden beleefden hun Gouden Eeuw. Amaconsort stelt de grote variatie aan stijlen voor die in het 17de-eeuwse repertoire van de Lage Landen te horen waren, van toegankelijke deuntjes tot intellectuele muzikale hersenkrakers. Bruggeling Carolus Hacquart zocht nieuwe oorden op en bouwde een carrière uit in het noordelijke Amsterdam. In Utrecht publiceerde hij *Harmonia parnassia, opus 2* (1686), een bundel van tien sonaten voor drie of vier instrumenten. Hacquarts doorwrochte sonaten zijn sterk beïnvloed door de Italiaanse stijl, en de viola da gamba krijgt er een virtuoze rol toebedeeld. Van een meer luchtige aard zijn de *Symphonia 2* van Nicolaus a Kempis en de dansen van Cornelis Kist en een zekere I.H. De werken van Philippe van Wichel, die in Brussel leefde, vertegenwoordigen zowel het serieuze, als het meer blijmoedige karakter.

From Flanders to Flanders, high art from the Low Countries

The Southern Netherlands were past their economic peak in the 17th century, but the Northern Netherlands were experiencing their Golden Age. Amaconsort presents the wide variety of styles to be heard in the 17th century repertoire of the Low Countries, from intellectual musical brainteasers to accessible tunes. Carolus Hacquart of Bruges went in search of pastures new and made a career for himself in Amsterdam, in the north. He published *Harmonia Parnassia, opus 2* (1686) in Utrecht, a collection of ten sonatas for three or four instruments. Hacquart's intricate sonatas are greatly influenced by the Italian style, with a virtuoso role for the viol. More light-hearted works include Nicolaus a Kempis' *Symphonia 2* and the dances by Cornelis Kist and a certain I.H. The works of Philippe van

Programmaboek-LAUS21.indd 139 5/07/2021 11:26

Wichel, who lived in Brussels, represent both the serious and more joyous types of music.

Dit is een productie van AMUZ i.s.m. Musica, Impulscentrum voor Muziek.

Programmaboek-LAUS21.indd 140 5/07/2021 11:26

Concert IYAP 2021

Fair Oriana

Ma 23.08.2021
Live @ AMUZ & online op polyphonyconnects.com om 15.00 uur

Uitvoerders

Penelope Appleyard	*sopraan soprano*
Angela Hicks	*sopraan soprano*
Sam Brown	*luit lute*
Harry Buckoke	*viola da gamba viol*

Programmaboek-LAUS21.indd 141 5/07/2021 11:26

Psalm 118	*Fraser Wilson (°1984)*
Go ye my canzonets	*Thomas Morley (1557-1602)*
Come away, come sweet love	*John Dowland (1563-1626)*
Lightly she whipped o'er the dales	*John Mundy (1555-1630) / bewerking: Fair Oriana*
The doubt of future foes *	*Queen Elizabeth I*
Dear if you change	*John Dowland*
On monsieur's departure	*Fraser Wilson*
Love's farewell	*Tobias Hume (1569-1645)*
All creatures now	*John Bennett (1575-1614)*

* Deze tekst wordt gereciteerd.

Programmaboek-LAUS21.indd 142 5/07/2021 11:26

The trials & triumphs of Oriana

In 1601 publiceerde Thomas Morley *The triumphs of Oriana*, een bundel met madrigalen van zichzelf en van collega-componisten. Er wordt aangenomen dat de bundel verscheen ter ere van koningin Elizabeth I, want de naam Oriana werd vaak gebruikt om naar haar te verwijzen.

Lightly she whipped o'er the dales van John Mundy en *All creatures now are merry-minded* van John Bennet representeren het glorieuze publieke beeld dat rond Elizabeth hangt. In contrast hiermee staan de meer intieme en emotionele liederen van John Dowland, die haar meer private en getroebleerde momenten symboliseren.

Aan de hand van vocale en instrumentale muziek, en tevens gesproken teksten van Elizabeth I zelf, krijgen we een beeld van wat achter 'het masker' van de monarch zit en dat haar verschillende emotionele toestanden personifieert. Speciaal voor dit programma werd ook een compositieopdracht uitgeschreven aan Fraser Wilson. De Britse componist zette teksten van de koningin op muziek.

The trials & triumphs of Oriana

In 1601, Thomas Morley published *The Triumphs of Oriana*, a collection of madrigals written by himself and other composers. It is assumed that the collection was created in honour of Queen Elizabeth I, because Oriana was often used as a name to refer to Elizabeth I.

Lightly she whipped o'er the dales by John Mundy and *All creatures now* by John Bennet represent Elizabeth's glorious public image. This contrasts with the more intimate and emotional songs by John

Programmaboek-LAUS21.indd 143 5/07/2021 11:26

Dowland, a reflection of her more private and troubled moments.

Vocal and instrumental music, along with texts written by Elizabeth I herself, give us an idea of the person behind the 'mask' of the monarch that personifies her various emotional states. A composition by Fraser Wilson was also commissioned especially for this programme. The British composer has set texts by the queen to music.

Dit is een productie van AMUZ i.s.m. Musica, Impulscentrum voor Muziek.

Programmaboek-LAUS21.indd 144 5/07/2021 11:26

Psalm 118

Ad Domino factum est illud
et est mirabile in oculis nostris.
Dit is de verdienste van de Heer,
en het is schitterend in onze ogen.

Go ye my canzonets

Go ye my canzonets to my dear darling
Ga en zing mijn canzonetta's voor mijn liefste lieveling
and with your gentle dainty sweets accenting
en leg met je zachte sierlijke zoetigheden de nadruk,
desire her to vouchsafe these my lamenting
verlang dat ze genadig mijn geweeklaag toestaat
and with a crownet of her rays supernal
en met een kroon van haar hemelse stralen
to adorn your locks and make your name eternal.
je lokken siert en je naam eeuwig maakt.

Come away, come sweet love

Come away, come sweet love,
Kom, ga mee, kom zoet lief,
the golden morning breaks.
de gouden morgen breekt aan.
All the earth, all the air
Heel de wereld, ja zelfs de lucht
of love and pleasure speaks.
spreekt van plezier en liefde.
Teach thine arms then to embrace
Leer je armen te omhelzen,
and sweet rosy lips to kiss
leer je roze lippen zoet te kussen,

Programmaboek-LAUS21.indd 145 5/07/2021 11:26

and mix our souls in mutual bliss.
en laten we onze zielen in verrukking verenigen.
Eyes were made for beauty's grace,
Ogen zijn er om van schoonheids luister te genieten,
viewing, rueing love's long pain,
en om liefdes lange pijn te zien, te beklagen,
procur'd by beauty's rude disdain.
dat resultaat van schoonheids brute laatdunkendheid.

Come away, come sweet love,
Kom mee, kom zoet lief,
the golden morning wastes.
de gouden dageraad vervaagt.
While the sun from his sphere,
Terwijl de zon vanuit zijn hemelse baan,
his golden arrows cast,
zijn gouden pijlen slingert,
making all the shadows fly,
zodat alle schaduwen wegvluchten,
playing, staying in the grove,
spelen en vertoeven wij in het struikgewas,
to entertain the stealth of love.
om het stiekeme van de liefde te onthalen.
Thither sweet love let us high,
Daarheen, zoet lief, laten we ons haasten
flying, dying in desire
vliegend, stervend van verlangen,
winged with sweet hopes
gevleugeld met zoete hoop
and heavenly fire.
en hemels vuur.

Programmaboek-LAUS21.indd 146 5/07/2021 11:26

Come away, come sweet love,
Kom, kom toch, mijn zoete lief,
do not in vain adorn
ga niet tevergeefs schoonheids gratie
beauty's grace, that doth rise,
aanbidden, die zou rijzen
like to the naked morn.
als de naakte morgenstond.
Lilies on the riverside
Lelies langs de waterkant
and fair Cyprian flowers new blown
en pas ontloken Cyprische bloemen,
desire no beauties but their own.
geven slechts om hun eigen schoonheid.
Ornament is nurse of pride,
Tooi is de bakermat van trots,
pleasure, measure love's delight,
en vermaak de maatstaf van liefdes lust,
haste then, sweet love, our wished flight.
bespoedig dus, zoet lief, onze vlucht van verlangen.

Lightly she whipped o'er the dales

Lightly she whipped o'er the dales,
Lichtvoetig huppelde ze over de dalen,
making the woods proud with her presence.
verblijdde de wouden met haar aanwezigheid.
Gently she trod the flowers
Zachtjes betrad ze een tapijt van bloemen
and they as gently kiss'd her tender feet,
en terwijl die teder haar voeten kusten,

Programmaboek-LAUS21.indd 147 5/07/2021 11:26

the birds in their best language made her welcome,
zongen de vogels haar een welkom met hun mooiste
being proud that Oriana heard their song.
lied, trots omdat Oriana hun gezang aanhoorde.
The clove-foot satyrs singing,
De zingende saters met hun gespleten hoeven
made music to the fauns a-dancing.
maakten muziek waarop de faunen dansten.
And both together with an emphasis, sang Oriana's praises.
En beiden samen bezongen met nadruk Oriana's glorie.
Whilst the adjoining woods with melody
Terwijl de aangrenzende wouden in melodie
did entertain their sweet harmony,
wiegden in zoete harmonie,
then sang the shepherds and nymphs of Diana.
zongen de herders en nymfen van Diana.
Long live fair Oriana.
Lang leve mooie Oriana.

The doubt of future foes (Een gedicht van Elizabeth I)
The doubt of future foes
De twijfel over komende vijanden
exiles my present joy,
verjaagt mijn huidige vreugde,
and wit me warns to shun such snares
en het verstand waarschuwt me zulke valstrikken
as threaten mine annoy;
te vermijden die me ergerlijk bedreigen;
for falsehood now doth flow,
want leugens vloeien nu

Programmaboek-LAUS21.indd 148 5/07/2021 11:26

and subjects' faith doth ebb,
en het geloof van de onderdanen ebt weg,
which should not be
wat niet zo zou wezen
if reason ruled or wisdom weaved the web.
als redelijkheid regeerde of wijsheid het web weefde.
But clouds of joys untried
Maar wolken van onbeproefde vreugden
do cloak aspiring minds,
verhullen nu eenmaal eerzuchtige geesten,
which turn to rain of late repent
die in regen van laat berouw veranderen
by changed course of winds.
wanneer de wind draait.
The top of hope supposed
De top van de hoop veronderstelde
the root upreared shall be,
dat de wortel rechtop zou staan,
and fruitless all their grafted guile,
en zonder fruit blijft al hun geënte slinksheid,
as shortly ye shall see.
zoals je snel zult zien.
The dazzled eyes with pride,
Van de door trots verblinde ogen,
which great ambition blinds,
die grote ambitie blind maakt,
shall be unsealed by worthy wights
zal het zegel worden gebroken door waardige wichten
whose foresight falsehood finds.
wier vooruitziendheid de leugens ontmaskert.

Programmaboek-LAUS21.indd 149 5/07/2021 11:26

The daughter of debate
De dochter van discussie
that discord aye doth sow
die nu toch wel tweedracht zaait,
shall reap no gain
zal geen winst oogsten,
where former rule still peace hath taught to know.
waar vroegere heerschappij nog vrede had leren kennen.
No foreign banished wight
Geen in den vreemde verbannen wicht
shall anchor in this port;
zal in deze haven voor anker gaan;
our realm brooks not seditious sects,
ons rijk duldt geen opruiende sekten,
let them elsewhere resort.
laat hen elders hun toevlucht nemen.
My rusty sword through rest
Mijn roestige zwaard zal door rust
shall first his edge employ
als eerste zijn scherpte gebruiken,
to poll their tops that seek such change
om hun toppen te peilen die zo'n verandering zoeken
or gape for future joy.
of zich vergapen aan toekomstige vreugde.

Dear if you change
Dear, if you change
Liefste, als jij verandert,
I'll never choose again.
zal ik nooit meer een ander kiezen.

Programmaboek-LAUS21.indd 150 5/07/2021 11:26

Sweet, if you shrink
Zoetste, als jij veroudert,
I'll never think of love.
zal ik nooit aan een andere liefde denken.
Fair, if you fail,
Mooiste, als jij verwelkt,
I'll judge all beauty vain.
zal ik alle schoonheid ijdel noemen.
Wise, if too weak,
Wijste, als je te zwak bent,
more wits I'll never prove.
zal ik je nooit bespotten.
Dear, sweet, fair, wise,
Liefste, zoetste, mooiste, wijste,
change, shrink, nor be not weak,
verander, verouder, noch wees zwak,
and on my faith shall never break.
geloof me, nooit zal mijn liefde voor jou versagen.

Earth with flowers
Aarde met bloemen
shall sooner heav'n adorn,
zal eerder de hemel sieren,
heaven her bright stars through earths
hemel zal zijn heldere sterren
dim globe shall move,
door de schemerige wereldbol bewegen,
fire heat shall loose
hitte van het vuur zal verdwijnen
and frost of flames be born
en vorst van vlammen worden geboren,

Programmaboek-LAUS21.indd 151 5/07/2021 11:26

air made to shine
lucht gemaakt om te schitteren
as black as hell shall prove:
zo duister als de hel zal blijken:
earth, heaven, fire, air,
aarde, hemel, vuur, lucht,
the world transform'd shall be,
de wereld zal worden omgevormd,
e're I prove false to faith
eer ik je vertrouwen zal beschamen
or strange to you.
of me van jou zal vervreemden.

On monsieur's departure

I grieve and dare not show my discontent,
Ik treur en durf mijn ontevredenheid niet te tonen;
I love and yet am forced to seem to hate.
ik bemin en toch ben ik gedwongen te doen alsof ik haat.
I do yet dare not say I ever meant,
Ik durf nu niet te zeggen wat ik ooit bedoelde;
I seem stark mute, but inwardly do prate.
ik lijk sterk verstomd, maar in gedachten kwetter ik.
I am and not, I freeze and yet am burned,
Ik ben, en ook weer niet; ik bevries en toch ben ik verbrand,
since from myself another self I turned.
aangezien ik een ander ik van mezelf schiep.
My care is like my shadow in the sun,
Mijn zorg is als mijn schaduw in de zon:
follows me flying, flies when I pursue it,
ze volgt me op haar vleugels, vlucht weg als ik haar achternazit,

Programmaboek-LAUS21.indd 152 5/07/2021 11:26

stands and lies by me, doth what I have done.
staat, en ligt naast me, doet wat ik heb gedaan.
His too familiar care doth make me rue it.
Zijn te vertrouwde zorg doet het me berouwen.
No means I find to rid him from my breast,
Geen manier vind ik om hem te verwijderen van mijn borst,
tilll by the end of things it be supressed.
tot het bij het einde der dingen wordt onderdrukt.
Some gentler passion slide into my mind,
Een wat tederdere passie sluipt mijn geest binnen,
for I am soft and made of melting snow.
want ik ben zacht en gemaakt van smeltende sneeuw.
Or be more cruel, love, and so be kind.
Of wees wat wreder, liefste, en aldus wees lief.
Let me or float or sink, be high or low.
Laat me of drijven of zinken, in de wolken of in de put zijn.
Or let me live in some more sweet content,
Of laat me leven in nog meer zoete tevredenheid,
or die, and so forget what love ere meant.
of sterven, en zo vergeten wat liefde ooit betekende.

All creatures now

All creatures now are merry minded.
Alle schepselen zijn vrolijk gezind.
The shepherds' daughters playing,
De herders' dochters spelen,
the nymphs are fa la laying
de nymfen zingen uitgelaten ritornello's,
yond bugle was well winded.
waarop de jachthoorn goed is afgestemd.

Programmaboek-LAUS21.indd 153 5/07/2021 11:26

At Oriana's presence each thing smileth.
In Oriana's aanwezigheid glimlacht alles en iedereen.
The flowers themselves discover;
De bloemen openen zich;
birds over her to hover;
vogeltjes vliegen rondom haar hoofd;
music the time beguileth.
muziek verschalkt de tijd.
See where she comes with flow'ry garlands crowned,
Kijk haar lopen, het hoofd gekroond met een bloemen-
queen of all queens renowned.
krans, beroemd als koningin van alle koninginnen.
Then sang the shepherds and nymphs of Diana.
Toen zongen de herders en nimfen van Diana:
Long live fair Oriana.
Lang leve mooie Oriana.

Vertaling: Linguapolis

Programmaboek-LAUS21.indd 154 5/07/2021 11:26

Essay

Een kritische blik op de Josquin-canon

Jesse Rodin

Bent u een liefhebber van oude muziek, dan bent u er zich mogelijk van bewust dat de canon van Josquin – zacht uitgedrukt – problematisch is. U heeft misschien de vraagtekens (al dan niet tussen haakjes) opgemerkt naast stukken op concertprogramma's of opnamen. Of u heeft onderzoekers en uitvoerders horen discussiëren over composities met een twijfelachtige toeschrijving aan de naam Josquin. Misschien hoorde u zelfs iemand grapjes maken over deze kwestie ("Straks beweren ze nog dat hij maar drie stukken heeft geschreven!") of het onderwerp als irrelevant beschouwen ("Wie kan het wat schelen of Josquin dit heeft gecomponeerd?").

Zoals blijkt uit deze voorbeelden, worden mensen soms emotioneel wanneer dit onderwerp ter sprake komt. Het is begrijpelijk dat sommigen zich bestolen voelen wanneer een favoriet werk wordt weggelaten uit de canon. Voorstellen om stukken te schrappen kunnen ons gevoel voor orde, ons gevoel van wat logisch of zelfs juist is, op zijn kop zetten. Zodra we in onze gedachten een bepaald beeld hebben gecreëerd van een

Programmaboek-LAUS21.indd 155 5/07/2021 11:26

componist die belangrijk is omwille van x, y en z, kan het ontmoedigend zijn om te moeten aanvaarden dat z eerder de grootsheid van iemand anders weerspiegelt. En als onze handboeken en populaire biografieën en uitgaven en concertprogramma's en cd-boekjes en krantenartikelen en iTunes-afspeellijsten het (min of meer) eens zijn over een lijst van composities, een uitgebreide lijst die past bij de verheven status van Josquin, kan het oprecht pijnlijk zijn om de mogelijkheid onder ogen te zien dat die lijst – zacht uitgedrukt – fout is.

Anderen hebben de neiging om emotioneel te worden om een andere reden. De filosoof Roland Barthes schreef in de late jaren 1960 over de zogenaamde "dood van de auteur". Sommigen vertrokken vanuit Barthes' weloverwogen kritiek en trokken die zover door dat ze ervan werden overtuigd dat auteurschap een soort obsessie is waarvan we onszelf zouden moeten bevrijden. Volgens deze denkwijze zouden we beter onze aandacht richten op de receptie – op hoe de muziek van een componist als Josquin werd gebruikt en geïnterpreteerd door anderen tijdens zijn leven en na zijn dood. Nu is deze hernieuwde aandacht voor de receptie natuurlijk een goede zaak. Vooral in het geval van Josquin willen we maar wat graag meer weten over, bijvoorbeeld, een uitgegeven druk van een van zijn polyfone missen die – zelfs al stond die vol fouten – door veel meer 16de-eeuwse muzikanten werd gebruikt dan een kopie in manuscript die waarschijnlijk onder zijn toezicht werd vervaardigd. Om deze en vele andere redenen is receptie belangrijk.

Maar hier botsen we op een paradox. Receptie gaat in wezen ook over auteurs en makers – alleen zijn dat andere auteurs en makers dan de persoon zonder wie er helemaal geen receptiegeschiedenis zou zijn. In die zin lijkt het extreem om zover te gaan om te stellen dat auteurschap er helemaal niet toe doet. (Barthes zelf ging nooit zover; de 'dood van de auteur' is sindsdien immers zijn eigen wetenschappelijke dood

Programmaboek-LAUS21.indd 156 5/07/2021 11:26

gestorven). Richten we ons op de essentie, dan hebben we in het geval van Josquin bewijs van een muzikale geest met een waarlijk historische subtiliteit en verfijndheid, van iemand die vrij standvastige muziekwerken creëerde die in Europa (en uiteindelijk nog veel verder) werden verspreid en die nog altijd worden uitgevoerd, beluisterd en bestudeerd door vele mensen, van beroepsmuzikanten tot bevlogen amateurs. Net zoals het weinig opbrengt om prat te gaan op een beeld van Josquin als de componist van elk goed werk waaraan zijn naam mogelijk kan worden verbonden, is het ook onwetenschappelijk om te stellen dat het probleem zelfs onze aandacht niet verdient. Het is niet zo gek om te willen weten welke muziek Josquin al dan niet componeerde.

Hoe we in deze chaos terechtkwamen

Voor een muzikant die erop hoopte internationale roem te verwerven, was de vroege 16de eeuw een goede periode om in te leven. Josquin was ongeveer vijftig jaar toen Ottaviano Petrucci in Venetië begon met het drukken van kleine, langwerpige drukken van polyfone muziek van de belangrijkste componisten van het moment. Hoewel het moeilijk is om er zeker van te zijn hoe beroemd Josquin precies was in de jaren voor dit keerpunt in de geschiedenis, weten we dat het voor Petrucci in 1502 financieel haalbaar was om de eerste muziekdruk uit te brengen gewijd aan slechts één auteur: een boek met vijf zettingen van het misordinarium met een titel die blijkbaar de bekendheid van de componist als vanzelfsprekend beschouwde. Het werd eenvoudig *Misse Josquin* genoemd.

Vanaf dat moment gingen de sluizen open. Tijdens de eerste twee decennia van de 16de eeuw drukte Petrucci een grote hoeveelheid muziek, waaronder een heleboel stukken toegeschreven aan Josquin. Het succes van Petrucci ontketende – vooral in de jaren 1530 en 1540 – een explosie van polyfone muziekdrukken, niet alleen in Italië, maar ook in Frankrijk en zelfs nog meer in Duitsland, met toeschrijvingen

Programmaboek-LAUS21.indd 157 5/07/2021 11:26

aan Josquin die opduiken in uitgaven van Antico (vanaf 1516), Grimm & Wyrsung (1520), Attaingnant (vanaf rond 1529), Grapheus (vanaf 1537), Petreius (vanaf 1538), Susato (vanaf 1545), Berg & Neuber (vanaf 1558) en anderen. Zowel in deze gedrukte uitgaven als in de op dat moment nog steeds levendige manuscripttraditie kwam Josquin naar voren als belangrijk, zelfs belangrijker dan een dode componist ooit was geweest. De invloed werd nog versterkt door de uitgebreide verspreiding van het repertoire die mogelijk werd door de drukkunst, een technologische vernieuwing waarvan de impact best kan worden vergeleken met de komst van het internet.

Nu zijn toeschrijvingen altijd onderhevig geweest aan fouten, en dat niet alleen in de muziek. Al te vaak zijn daar banale redenen voor, meestal de verwarring tussen verschillende werken met gelijkaardige of identieke titels – van de maar liefst vier zettingen van *De profundis clamavi* die aan Josquin werden toegeschreven tijdens de 16de eeuw wordt er nu bijvoorbeeld nog één beschouwd als authentiek. En soms waren kopiisten en drukkers gewoon slordig, en zetten ze Josquins naam in de index een lijntje boven of onder de eigenlijke compositie van zijn hand, of waren ze in de war door een afkorting die in feite werd gebruikt voor de naam van een andere componist.

In het laatste geval zien we voor het eerst het effect van wishful thinking – in een wereld waarin de naam Josquin zo gewichtig was, was het idee om een (voorheen mogelijk onbekende) compositie van de meester in handen te hebben zo aanlokkelijk, dat een kritische houding ten opzichte van de betrouwbaarheid van de toeschrijving vrijwel uitgesloten was. We hebben ook redenen om aan te nemen dat sommige muzikanten, onder wie mogelijk drukkers, erop uit waren om hun eigen werken aan anderen te verkopen als zijnde van Josquin, omwille van financieel gewin of persoonlijke roem. Nemen we al deze gevallen bij elkaar, dan zien we

Programmaboek-LAUS21.indd 158 5/07/2021 11:26

onszelf geconfronteerd met een probleem dat verre van een randverschijnsel is. Verkeerde toeschrijvingen aan Josquin doken regelmatig op vanaf ongeveer 1505-1520, bleven voorkomen in de jaren na zijn dood, en kenden een explosie in de jaren 1530 en 1540. In bijna twee derde van de 345 composities waar de naam van Josquin wordt vermeld, is dat enkel het geval in postume bronnen.

Nu moeten we zo'n vierhonderd jaar vooruitspoelen en nadenken over de positie van wetenschappers die het onderzoek naar Josquin in de 19de en 20ste eeuw nieuw leven inbliezen. We zijn deze auteurs, in de eerste plaats August Wilhelm Ambros, enorm schatplichtig om zoveel waardevol materiaal aan het licht te brengen en zo het fundament te leggen voor later onderzoek. En tegelijk konden deze onderzoekers, vaak Duitsers, enkel werken met de bronnen die voor hen toegankelijk waren. Het was niet evident om manuscripten te pakken te krijgen, en zelfs wanneer iemand de hand kon leggen op de bronnen, was er vaak weinig informatie op grond waarvan de datum of plaats van oorsprong kon worden bepaald. Wat vrij overvloedig beschikbaar was voor deze onderzoekers, waren drukken, vooral late Duitse drukken, die doorgaans in grotere aantallen bewaard bleven. Een ander probleem is dat er maar weinig Franse bronnen bewaard zijn uit de tijd waarin Josquin leefde, waardoor er in de 19de en het grootste deel van de 20ste eeuw een extra grote druk kwam op 'perifere' bronnen – met name de Duitse drukken. Deze gedrukte bundels waren in vele gevallen vakkundig gemaakt, en hebben een betrouwbare aanblik. Hoeveel verschil zou het, vanuit het perspectief van de jaren 1860, of zelfs 1960, hebben gemaakt of een druk gedateerd was in 1505 of 1550 en of die uit Venetië of Nuremberg kwam?

En zo vorderde het onderzoek, en kwam er geleidelijk aan een canon tot stand. In de jaren 1920 waagde de Nederlandse musicoloog Albert Smijers – nog altijd aanzienlijk beperkt door de schaarste aan beschikbare

Programmaboek-LAUS21.indd 159 5/07/2021 11:26

bronnen – zich aan een kritische uitgave die pas in 1969 werd voltooid. In de vroege jaren 1960 publiceerde Helmuth Osthoff een studie in twee volumes over het leven en werk. In 1971 was er een groot internationaal festival-congres in New York naar aanleiding van de 450ste verjaardag van Josquins overlijden. De eerste signalen dat er iets niet klopte, verschenen in een encyclopedie-artikel van Osthoff dat werd gepubliceerd in 1958. Maar het duurde tot wanneer de *New Josquin Edition* (*NJE*) al zeventien jaar in de steigers stond vooraleer onderzoekers een congres zouden houden over de problemen van het toeschrijven (Utrecht, 1986). Zelfs dan werd de aanpak van het probleem vooral gekenmerkt door stapsgewijze aanpassingen: er waren enkele foutieve en tegenstrijdige toeschrijvingen die op orde moesten worden gezet, maar de fundamenten stonden niet ter discussie.

Eén wetenschapper was een andere mening toegedaan. In een paper die hij presenteerde tijdens het congres van 1986, en waarvan de ondertitel 'Some impolitic observations' al duidelijk maakte hoe moeilijk het was om het onderwerp nog maar aan te snijden, stelde Joshua Rifkin de vraag of het probleem zo diep kon zijn geworteld dat het de twijfels die we normaal gezien bij dit of dat werk zouden hebben, onvoldoende waren. Verder suggereerde hij dat de enige verstandige aanpak was om toeschrijvingen aan Josquin te beschouwen als schuldig, of op zijn minst verdacht, tot het tegendeel is bewezen. Jammer genoeg, en omdat de *NJE* op dat moment op het punt stond het eerste volume uit te brengen, leek het niet mogelijk om te luisteren – of op zijn minst om Rifkins voorgestelde strategie te volgen en de koe bij de hoorns te vatten.

Sindsdien is onze kennis over de bronnen radicaal verbeterd, net zoals ons inzicht in de muziek – niet alleen van Josquin, maar ook van zijn tijdgenoten. Met de in 2017 voltooide *New Josquin Edition*, met digitale beelden van de vele manuscripten en drukken die online beschikbaar zijn,

Programmaboek-LAUS21.indd 160 5/07/2021 11:26

en dankzij de duizenden onderzoeken naar de muziek van deze periode, bevinden we ons, in zekere zin voor het eerst, in de ideale positie om het advies van Rifkin op te volgen.

Hoe we eruit geraken

In een te verschijnen artikel in Early Music (november 2021), getiteld *The Josquin Canon at 500*, actualiseer en versterk ik het argument van Rifkin. De methode begint met het isoleren, als een eerste stap, van een corpus van zekere en vrij zekere stukken – een kerngroep – vooraleer het in een vergelijkende en open manier uit te breiden. Het artikel bevat een uitgebreide werklijst, opgesteld in samenwerking met Rifkin, die alle muziek verdeelt in vier groepen volgens afnemende geloofwaardigheid. Ik schets voor dit betoog de onderliggende methodologie.

De kerngroep

Laat ons beginnen met een stuk waarvan we zo zeker zijn als we maar kunnen hopen: de *Missa L'homme armé super voces musicales*, gekopieerd in een koorboek van de Sixtijnse Kapel rond 1492-95, toen Josquin er aanwezig was of kort na zijn vertrek. Als deze scribent niet wist wat van Josquin was, dan wist niemand het. Dus kunnen we op basis van één manuscript al vrij zeker zijn van het auteurschap in deze compositie. Bovendien is de mis ook toegeschreven aan Josquin in tal van andere vroege bronnen, waaronder een manuscript uit de jaren 1490 dat zich nu in Barcelona bevindt, een Ferrarees koorboek van rond 1500, en in Petrucci's *Misse Josquin* (1502), zodat we nog meer zekerheid hebben om het te aanvaarden.

Om uit te zoeken welke stukken net zoals de *Missa L'homme armé super voces musicales* in de kerngroep behoren (onze categorie I), zetten we de overblijvende muzikale bronnen in het licht.

Programmaboek-LAUS21.indd 161 5/07/2021 11:26

I. Individuele bronnen

Voor elke bron die een toeschrijving draagt, beginnen we met de volgende vragen:

1. Waar komt de bron vandaan? Uit een tijd en plaats dicht bij de componist? Of ergens verder weg? (Je kan zien hoe ons begrip van de biografie en de individuele bronnen, die de voorbije decennia voortdurend zijn geëvolueerd, hier een rol speelt. Op het moment dat de *NJE* in voege kwam, was de kennis van manuscriptbronnen in het bijzonder nog erg versnipperd, en met name Josquins vroege biografie zag er heel anders uit dan vandaag.) En indien verder weg, hoe ver dan? Een manuscript dat in Italië werd gekopieerd in de jaren 1490 geeft een heel ander verhaal dan een in Duitsland gedrukt boek uit de jaren 1550. Wat dat laatste betreft, blijkt niet alleen de datum, maar ook de context betekenisvol te zijn: terwijl het manuscript zijn oorsprong heeft in een zekere geografische en chronologische nabijheid van Josquin, is dat op beide vlakken niet zo voor de Duitse gedrukte bron.

2. Kunnen de andere werken in de bron ons overtuigen om de toeschrijvingen te vertrouwen? Toegegeven, we moeten opletten voor cirkelredeneringen wanneer we deze vraag stellen. Elke compositie in een document uit de renaissance kan de samensteller of samenstellers van die bron hebben bereikt via verschillende wegen – sommige betrouwbaar, andere niet. Desalniettemin, als alle of de meeste toeschrijvingen, aan Josquin of aan andere componisten, kunnen worden bevestigd (op welke manier dan ook), kunnen we vrij zeker zijn van onze zaak. Als de toeschrijvingen in strijd zijn met andere, klaarblijkelijk meer betrouwbare bronnen (zie nr. 1 hierboven), dan moeten we op onze hoede blijven.

Slechts af en toe kunnen we voortgaan op één enkele bron. Meestal kunnen we pas tot het verdict "onschuldig" komen op basis van meerdere

Programmaboek-LAUS21.indd 162 5/07/2021 11:26

toeschrijvingen. Maar zoals we zullen zien, telt niet alleen het aantal toeschrijvingen; onder ongunstige omstandigheden zou zelfs tien niet genoeg zijn.

II. De bronnen met elkaar verbinden

Over naar de muziek dan – niet naar de beladen en onstabiele categorie van de persoonlijke stijl, maar eerder naar de constellatie van muzikale varianten. Hier vragen we ons af: welk verhaal kunnen we vertellen over hoe het werk werd doorgegeven vanuit de handen van de componist naar de bronnen die aan ons zijn overgeleverd?

We proberen te redeneren op basis van de ongeveer 1 procent muzikale verschillen – hoofdzakelijk toonhoogten en ritmen, maar soms ook notationele verschillen zoals sleutels, ligaturen en kleuren – die voor een gegeven werk twee bronnen met elkaar verbinden of net van elkaar scheiden. Het doel is te begrijpen waar de toeschrijving aan Josquin precies opduikt in de overleveringsgeschiedenis van een bepaalde compositie. Om te worden opgenomen in onze meest zekere categorie, moet een werk een toeschrijving hebben in minstens één bron die aantoonbaar zo dicht bij de componist staat, dat ze kan gelden als onbetwistbare getuige, of in minstens twee bronnen die met zekerheid los van elkaar staan en op zichzelf genoeg redenen hebben om betrouwbaar te zijn op basis van hun plaats van oorsprong, hun muzikale inhoud, en de lijst van toeschrijvingen. Wat vaak voorkomt, is een compositie met toeschrijving in drie of vier vrij vroege en vrij centrale bronnen, waarbij geen van die bronnen een voltreffer is, maar die wel een zekere onafhankelijkheid hebben. Die onafhankelijkheid doet vermoeden dat de toeschrijving teruggaat op een vroegere fase in de overlevering van het werk dan wat blijkt uit de overgebleven bronnen – mogelijk zelfs op het archetype. In zulke gevallen is het bewijs helemaal niet absoluut, maar de combinatie van de bronnen pleit dan wel voor de toeschrijving.

Programmaboek-LAUS21.indd 163 5/07/2021 11:26

Wanneer we deze methode toepassen, krijgen we een kerngroep van 54 werken.

U zal opmerken dat tegenstrijdige toeschrijvingen hier nog niet ter sprake zijn gekomen. Dat is omdat ze eigenlijk niet zoveel verschil maken. Zo zal een werk dat van bij het begin wordt beschouwd als "schuldig" een grotere kans hebben om in die categorie te blijven als we een bron tegenkomen die het met enige waarschijnlijkheid toeschrijft aan iemand anders (de vuistregel hierbij is: hoe minder beroemd de componist, hoe meer geloof we hechten aan de toeschrijving). Maar wanneer we vertrekken van een veronderstelling van schuld, vergroot het ontbreken van een tegenstrijdige toeschrijving niet de kans dat Josquin de auteur is. We moeten nog altijd een zaak kunnen maken op basis van eigen interne argumenten.

Stijl

Nu er een kerngroep is gevormd, kunnen we overgaan naar het volgende stadium van het onderzoek: het bestuderen van de muzikale karakteristieken die het werk bepalen, met de bedoeling om parameters vast te leggen voor de stijl van Josquin – meer bepaald zijn componeertaal en -techniek. Omdat dergelijk bewijs inherent comparatief is, kan het enkel worden gebruikt in deze fase.

Vanuit de kerngroep kunnen we afleiden welk soort dingen Josquin neigt te doen – en welke niet. Enkele van de meest bruikbare elementen vanuit het perspectief van toeschrijvingsonderzoek zijn compositorische 'vingerafdrukken' die uniek of minstens typisch zijn voor Josquin, en die zo alledaags of zo onopvallend zijn, dat het moeilijk is zich voor te stellen dat iemand ze doelbewust zou kopiëren – dit punt is belangrijk, omdat veel stukken die zijn overgeleverd in bronnen van ca. 1510 en later een soort navolgingen zijn. Deze vingerafdrukken zijn parameters

Programmaboek-LAUS21.indd 164 5/07/2021 11:26

zoals de behandeling van dissonanten, de mensurale praktijk, en verschillende contrapuntische gewoonten, al kunnen we ook op zoek gaan naar grotere eigenschappen die niet altijd perfect kwantificeerbaar, maar toch mogelijk informatief kunnen zijn. Gaan opeenvolgende duo's elk hun eigen weg of vormen ze feitelijk identieke paren? Ontvouwen melodieën zich 'vrij', zoals bij Ockeghem bijvoorbeeld, of met herhalingspatronen – hoewel dit in het bijzonder ons opnieuw naar de grens met subjectiviteit brengt? Even belangrijk zijn compositorische wendingen die zelden of nooit voorkomen in onze kerngroep.

Alles bij elkaar kunnen we de muziek die niet in onze kerngroep is inbegrepen, verder onderverdelen in drie categorieën: werken waarvan de toeschrijving op basis van het bronnenonderzoek en stilistische aanwijzingen plausibel genoeg is om minstens een voorlopige toeschrijving te overwegen (categorie II; 49 stukken); problematische gevallen die in omloop kwamen voor de dood van Josquin (categorie III; 35 stukken); en 'de rest' (categorie IV; 204 stukken, plus drie verloren werken). Zo kunnen we met zekerheid of met enig voorbehoud 103 composities toeschrijven aan Josquin.

Een mysterieuze mis

Laat ons, om de problemen die zich voordoen bij zoveel werken in categorieën III en IV samen te vatten, een denkoefening maken met een denkbeeldige *Missa Ave Maria … virgo incerta*. Stel dat deze zetting voorkomt in drie 16de-eeuwse bronnen: twee bronnen die attributies aan Josquin bevatten (we noemen ze x en y), en een derde die het stuk anoniem weergeeft (z).

Na evaluatie van de bronnen aan de hand van de hierboven beschreven criteria kunnen we besluiten dat de twee bronnen met toeschrijvingen, zoals vaak, een allegaartje van stukken zijn. Wat we x noemen, is een

Programmaboek-LAUS21.indd 165 5/07/2021 11:26

muziekdruk uit de tijd van Josquin, maar uitgegeven in Italië nadat hij al terug naar het noorden was getrokken; onze bron y is laat en Duits. Niets wijst erop dat de ene of de andere bron bijzonder betrouwbaar is qua toeschrijving, maar we vinden evenmin duidelijke tekortkomingen. Bron z, de enige die geen toeschrijving oplevert, is van onbekende origine en kan slechts ergens tussen 1515 en 1525 worden gedateerd. Niets helpt ons vooruit in dat geval, noch de data, noch de herkomst, noch een toeschrijving. Nog altijd schuldig – of op zijn minst nog niet helemaal onschuldig.

Wanneer we de muzikale versies van onze mysterieuze mis vergelijken, stellen we vast dat de bron die het dichtste bij de componist staat, bron z blijkt te zijn. Het gebrek aan een toeschrijving in z is geen probleem op zich, maar het laat ons ook niet toe om de naam van Josquin te verbinden met de vroegste overlevering van het werk. Ondertussen, na wat verder opzoekwerk, blijkt dat bron y gebaseerd is op x of een erg verwante bron. Hierdoor verdwijnt de toeschrijving eigenlijk als sneeuw voor de zon, waardoor we enkel nog x overhouden, waarvan de betrouwbaarheid onduidelijk is. Deze situatie komt in feite vrij vaak voor, net zoals een verwante zaak: een schijnbaar zeker werk waarvan de verschillende toeschrijvingen aan Josquin blijken af te hangen van een enkele, onbetrouwbare bron.

Op het vlak van de muzikale stijl: hoewel onze mis min of meer in de lijn ligt van de compositorische tendensen van de vroege 16de eeuw, en ze op die basis enkele karakteristieken deelt met composities in onze kerngroep, bevat ze ook twee soorten dissonanten die voor de rest niet voorkomen in categorie I. Er is een melodische beweging die niet klopt, en er zijn een aantal contrapuntische situaties die nergens anders voorkomen in Josquins uiteenlopende contrapuntische bewegingen.

Waar staan we dan nu? Omdat dit stuk een toeschrijving draagt in een bron uit de tijd van Josquin, en omdat de toeschrijving niet volledig

Programmaboek-LAUS21.indd 166 5/07/2021 11:26

ongeloofwaardig is, behoort de *Missa Ave Maria … virgo incerta* wellicht tot categorie III: 'problematisch', gaande van 'geen schijn van kans' tot 'zou kunnen', maar zijn er echt goede redenen om te geloven dat ze van Josquin is?

Een massa missen

Niet minder dan 33 miscycli worden ergens toegeschreven aan Josquin, waarvan slechts een fractie echt van de hand van onze componist kan zijn. Maar onze methodologie biedt een weg vooruit – en we komen inderdaad vrij snel bij een duidelijke scheidingslijn tussen de zekere werken en de rest. Zonder ons te veel te verliezen in de details, kunnen we vaststellen dat slechts twaalf missen zijn overgeleverd met voldoende betrouwbare toeschrijvingen. Als we de vroegste overlevering van deze werken beschouwen – dat is het eerste moment waarop ze opduiken in de overgebleven bronnen – dan krijgen we een vrij coherent beeld:

Mis	Overgeleverd voor	Geografische locatie
L'homme armé sexti toni	ca. 1490 (?)[1]	Lviv (?), Oekraïne (nu in Poznań, Polen)
L'homme armé super voces musicales	ca. 1492-95	Sixtijnse Kapel, Rome
Fortuna desperata	ca. 1492-97	Sixtijnse Kapel, Rome
La sol fa re mi	ca. 1495[2]	Sixtijnse Kapel, Rome
Gaudeamus	ca. 1500	Zuid-Duitsland

1. De precieze datering van de Lviv-fragmenten is onzeker. De vroegste toeschrijving aan Josquin verschijnt rond 1498-1502, in het Segovia-handschrift en Petrucci's *Misse Josquin* (1502).

2. Voor dit stuk en het volgende vinden we de vroegste toeschrijvingen in de *Misse Josquin*.

Programmaboek-LAUS21.indd 167 5/07/2021 11:26

Ave maris stella	1505	Habsburgs-Bourgondisch hof en druk van Petrucci (Venetië)
Hercules dux Ferrarie	1505	Habsburgs-Bourgondisch hof en druk van Petrucci (Venetië)
Malheur me bat	1505	Habsburgs-Bourgondisch hof en druk van Petrucci (Venetië)
De beata virgine	ca. 1507-08 (Gloria, Credo) / ca. 1510	Sixtijnse Kapel, Rome / Cambrai
Faisant regretz	ca. 1508	Sixtijnse Kapel, Rome
Sine nomine	1514	Druk van Petrucci (Fossombrone)
Pange lingua	ca. 1515-17	Sixtijnse Kapel, Rome / Habsburgs-Bourgondisch hof

Al deze werken circuleren met toeschrijvingen aan Josquin, niet alleen tijdens zijn leven, maar ook – en dit is het cruciale punt – in meerdere zeer, of op zijn minst redelijk betrouwbare bronnen die vrij onafhankelijk zijn van elkaar. Hierdoor kunnen we aannemen dat de toeschrijving in de meeste gevallen teruggaat op een stadium voordat deze bronnen bestonden. Wat *L'homme armé super voces musicales* betreft, hebben we het geluk om over toegeschreven kopieën te beschikken die zijn gemaakt tijdens of kort na Josquins tewerkstelling als zanger in het koor van de Sixtijnse Kapel, wat betekent dat deze toeschrijvingen zowat het beste zijn dat we kunnen verwachten (en bovendien worden ze ook nog eens bevestigd door andere bronnen). Bijna even zeker zijn we van *Ave maris stella*, *Hercules dux Ferrarie* en *Malheur me bat*, die werden gekopieerd in enkele van de vroegste Habsburgs-Bourgondische koorboeken rond de periode waarin Josquin terugkeerde naar Condé-sur-l'Escaut (1504). Maar eigenlijk geven de bronnen ons voor alle twaalf de missen voldoende redenen om vrij zeker te zijn.

Programmaboek-LAUS21.indd 168 5/07/2021 11:26

Momenteel wordt algemeen aangenomen dat de chronologie van deze werken min of meer het spoor volgt van de overlevering. De *Missa L'homme armé sexti toni* dateert wellicht van ca. 1484-89; daarna komen de drie Romeinse missen (de twee vermelde plus *La sol fa re mi*); dan twee werken die Josquin wellicht in het noorden componeerde rond het jaar 1500 (*Gaudeamus* en *Ave maris stella*); dan de Ferrarese missen (*Hercules dux Ferrarie* en *Malheur me bat*); vervolgens twee missen die vermoedelijk uit de vroege Condé-jaren dateren (*De beata virgine* en *Faisant regretz*); en ten slotte twee late missen, wellicht te situeren rond 1510-15 (*Sine nomine* en *Pange lingua*). Hoewel enkele details mogelijk fout kunnen blijken, tonen de bronnen ons een vrij rechtlijnig verhaal dat wordt bekrachtigd door het onderzoek naar de muziek – 'de muziek' verwijst zowel naar andere werken van Josquin als naar een bredere verzameling van polyfone missen uit die tijd.

Hoewel ze geen deel kunnen uitmaken van de kerngroep, zijn er nog twee missen die een ernstige overweging verdienen. De eerste is *L'ami Baudichon*, een werk dat veel kenmerken draagt van de stijl van Josquin, zelfs al zou het uiterlijk van de Milanese jaren (ca. 1484-89) moeten dateren. De mis duikt eerst op in oosterse en Italiaanse bronnen vanaf ca. 1490, maar wordt pas toegeschreven aan Josquin in de druk van Petrucci uit 1505 (*Misse Josquin liber secundus*). Het gebrek aan een toeschrijving die dit bevestigt, verhindert ons om ook maar iets met zekerheid te stellen. Maar als we rekening houden met alles wat we nu weten over Josquins stijl, zijn er goede redenen om dit stuk voorlopig te aanvaarden.

Dezelfde conclusie kunnen we trekken – zij het om andere redenen – voor de *Missa D'ung aultre amer*. De enige toeschrijvingen komen voor in Petrucci (1505) en een verwante bron – maar er zit een interessante wending in het verhaal, want in deze mis wordt in de plaats van het

Programmaboek-LAUS21.indd 169 5/07/2021 11:26

Benedictus het met zekerheid toegeschreven motet *Tu solus qui facis mirabilia* gezongen. Rifkin heeft aangetoond hoe de gemeenschappelijke overdracht van missen en motetten sterk in de richting van Josquin wijst. Hij toonde ook aan hoe dit voor de rest vreemde werk – het is een echte 'missa brevis' van een typisch Milanese strekking – pas iets betekent wanneer we het, net zoals *Tu solus* zelf, situeren in Josquins Milanese periode. De vermoedelijke werklijst bevat dus veertien miscycli: twaalf plus twee voorlopig toeschrijfbare missen uit Josquins vroege carrière.

Als we ons blikveld verruimen en de andere negentien missen in overweging nemen, storten we in een diepe afgrond. In negen gevallen ontdekken we composities die bijna zeker van andere componisten zijn, maar die ooit ergens een toeschrijving aan Josquin hebben gekregen: die kunnen we meteen buiten beschouwing laten. In vijf gevallen vinden we toeschrijvingen aan Josquin die pas erg laat in beeld komen (van ca. 1548 tot 1592) en waarbij de muziek niet helpt om de betrouwbaarheid te vergroten. Vier andere gevallen, waaronder drie missen met een toeschrijving door Petrucci (*Ad fugam*, *Di dadi*, en *Mater patris*, in 1514) en één in een Habsburgs-Bourgondische bron van de vroege jaren 1520 (*Allez regretz I*), zijn op het eerste gezicht veelbelovend. Maar wanneer de context van de bron niet goed is, dan is het vertrekpunt niet goed. En inderdaad: *Ad fugam* en *Allez regretz I* zijn stilistisch te ver verwijderd van eender welk ander werk in de kerngroep om aan Josquin te kunnen worden toegeschreven; en hoewel ze op sommige vlakken herkenbaar zijn, bevatten *Di dadi* en *Mater patris* een reeks anomalieën die vooral in de richting wijzen van imitatoren van Josquins stijl.

Dan rest er ons nog één zaak om gek van te worden. Zoals Rob Wegman heeft ontdekt, lijken de bronnen voor de *Missa Une musque de Biscaye* een aanzienlijke autoriteit te hebben: de mis is overgeleverd met toeschrij-

Programmaboek-LAUS21.indd 170 5/07/2021 11:26

vingen in een Duits manuscript van de late jaren 1490, in Petrucci's tweede *Misse Josquin* (1505) en in een Habsburgs-Bourgondische bron die wordt gedateerd in ca. 1508-11. Toegegeven, deze drie bronnen delen fouten die aangeven dat ze een 'gemeenschappelijke ouder' hebben. Dat betekent dat ze alle zijn afgeleid van een enkele, wat onzuivere bron. Onder soortgelijke omstandigheden zou dit gegeven slechts in de richting wijzen van categorie II in plaats van categorie I. Op basis van de bronnen is deze mis inderdaad een serieuze kanshebber.

Dan richten we onze blik op de muziek en vinden we haast niets dat strookt met het vaststaande corpus. Ook vinden we op bijna elke pagina anomalieën, gaande van dissonanten die Josquin anders nooit schrijft tot melodische bewegingen zonder precedent en ongewone contrapuntische procedures. Als we de 54 stukken in de kerngroep beschouwen als schakels in een veelkleurige maar vrij coherente halsketting, dan is deze mis een enkelbandje.

Zoals Rifkin het onlangs uitdrukte, moest er wel een werk zijn dat onze methode van toeschrijven zou verstoren. Maar de *Missa Une musque de Biscaye* biedt eigenlijk nauwelijks weerstand. We moeten enkel aanvaarden dat we in één en slechts één geval niet de muziek, maar wel de bronnen moeten verantwoorden. Zullen we op een dag ontdekken dat Josquin effectief deze mis componeerde, als misdienaar in Cambrai in het midden van de jaren 1460? Misschien. Maar dat scenario veronderstelt een compositorische evolutie die zo dramatisch is – vergeet niet dat de vroegste werken die onder de naam van Josquin zijn overgeleverd in de jaren 1480 stilistisch perfect in het plaatje passen – dat het de grenzen van het waarschijnlijke overstijgt. Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat dit stuk de enige miscyclus is in onze categorie 'problematisch'. De andere werken zijn vrij eenvoudig te classificeren.

Programmaboek-LAUS21.indd 171 5/07/2021 11:26

Laatste bedenkingen

De werklijst die bij het artikel in Early Music zal komen, werd opgesteld na honderden uren van bronnen en verschillende versies uitpluizen, en na het bestuderen en soms heftig bediscussiëren van problematische en minder problematische passages met betrekking tot het vaste corpus, vaak met behulp van de digitale 'search-and-analysis tools' van het Josquin Research Project. Deze honderden uren werden op hun beurt mogelijk gemaakt door miljoenen uren van onderzoek naar de bronnen, de biografie en de muziek; onderzoek dat al decennia wordt gevoerd door wetenschappers over de hele wereld – onderzoek dat de studie van Josquin fundamenteel heeft veranderd en waardoor we nu in staat zijn om de meest netelige problemen grondig aan te pakken.

Niemand beweert iets te hebben opgelost. Tegen de tijd dat u dit leest, kan er alweer een nieuw document zijn ontdekt, of een nieuw muzikaal inzicht bereikt, dat ons ertoe verplicht het hele plaatje te heroverwegen. Dit feit maakt duidelijk waarom het zo leuk is om te werken aan de canon van Josquin. Het onderzoek verplicht ons in dialoog te gaan met een zee van aanwijzingen, en de muziek te benaderen op een manier die veel verder gaat dan de verwezenlijkingen van één enkele muzikant. Het vereist ook dat we toegewijd werken om misleidende argumentaties, wishful thinking, en cirkelredeneringen te vermijden.

Er zijn veel onderzoekswaardige onderwerpen, van genre, notatie en uitvoeringspraktijk tot liturgie, politiek en nog veel meer; onderwerpen die het hele repertoire van polyfone muziek van ca. 1450 tot 1520 doorkruisen, waarbij individuele componisten grotendeels buiten beschouwing worden gelaten. Daarnaast is het belangrijk – en uiteindelijk erg productief – om zich te oriënteren op het belang van individuele componisten, of het nu gaat over Agricola, Brumel, Compère, Gaspar, Isaac, de la Rue of Obrecht, dan wel over minder bekende figuren zoals Ghiselin,

Programmaboek-LAUS21.indd 172 5/07/2021 11:26

de Orto, en Vaqueras. Elk onderzoek en elke uitvoering gewijd aan deze figuren brengt ons een stapje dichter bij een muzikale wereld die tot niet zo lang geleden onbereikbaar leek.

Wat Josquin betreft: zodra we wat verder staan met het afbakenen van de canon en het beoordelen van zijn composities tegen de context van de periode als geheel, komt hij meer dan ooit uit de verf als een ongewone componist. Zoals deze concerten ongetwijfeld zullen aantonen, is dat met de muziek niet anders.

Vertaling: Klaas Coulembier
Alle muziek die ergens aan Josquin wordt toegeschreven is beschikbaar via het Josquin Research Project: josquin.stanford.edu.

Confronting the Josquin canon

by Jesse Rodin

If you are a lover of early music, you are probably aware that the Josquin canon is, to put it mildly, problematic. You may have noticed question marks – or question marks in parentheses – next to pieces on concert programs or published recordings. You may have seen scholars and performers argue over works of questionable attribution. You may even have heard someone joke about the issue ("They'll end up deciding he wrote only three pieces!") or dismiss the subject as irrelevant ("Who even cares if Josquin composed it?!").

As these examples begin to suggest, when this topic comes up people tend to become emotional. Understandably, some feel robbed when

Programmaboek-LAUS21.indd 173 5/07/2021 11:26

a favorite piece is dropped from the canon. Proposed de-attributions can upset our sense of order, of what makes sense, or even of what's right. If we've built up an image in our mind of a composer who is great because of x, y, and z, it can be disheartening to have to accept that z may reflect the greatness of someone else. And if our textbooks and popular biographies and editions and concert programs and CD liner notes and newspaper articles and iTunes playlists have (more or less) agreed on a list of works, a large list that seems appropriate to Josquin's towering stature, it can be genuinely distressing to have to confront the possibility that that list is, to put it mildly, wrong.

Others tend to become emotional for a different reason. From the philosopher Roland Barthes, writing in the late 1960s, we have inherited a discourse about the so-called "death of the author." Taking Barthes's rather measured critique and running with it, some have become convinced that authorship is a kind of obsession from which we would do well to free ourselves. Instead, this line of thinking goes, we should focus on reception – on how the music of a composer such as Josquin was used and understood by others during his lifetime and after his death. Now this renewed interest in reception is all to the good. Particularly in Josquin's case, we should certainly want to know about, say, a published print of one of his polyphonic masses that, even if full of errors, was used by many more sixteenth-century musicians than a manuscript copy very possibly prepared under his supervision. For this and many other reasons, reception matters.

But here we encounter a paradox. Reception, at bottom, is also about authors and creators – just authors and creators other than the person without whom there would be no reception history. And so it seems extreme to go so far as to say that authorship doesn't matter at all. (Barthes himself never went this far; indeed the "death of the author" has since died its own scholarly death.) At a most basic level, we have evidence, in

Programmaboek-LAUS21.indd 174 5/07/2021 11:26

the case of Josquin des Prez, of a musical mind of truly historic subtlety and sophistication, of someone who produced fairly stable musical works that traveled across Europe (and, eventually, farther afield) and that were and still are performed and listened to and studied by many people, from professional musicians to enthusiastic amateurs. Just as it is unproductive to insist on an image of Josquin as the composer of every good piece to which his name can conceivably be attached, so too is it anti-intellectual to assert that the problem doesn't even merit our attention. It is not crazy to want to understand what music Josquin did and did not compose.

How we got into this mess

For any musician hoping to achieve international fame, the early sixteenth century was a good time to be alive. Josquin was around 50 years old when Ottaviano Petrucci in Venice began to publish small oblong prints of polyphonic music by the major composers of the day. Difficult though it is to be sure how famous Josquin was in the years leading up to this watershed moment, we know that by 1502 it seemed to Petrucci financially viable to issue the first-ever single-author music print, a book of five settings of the Mass Ordinary with a title that apparently could take the composer's fame for granted. It was called, simply, *Misse Josquin*.

From here the floodgates opened. Over the first two decades of the sixteenth century Petrucci printed a large amount of music, including dozens of pieces with attributions to Josquin. Petrucci's success sparked, above all from the 1530s and 40s, an explosion of polyphonic music printing, not just in Italy, but also in France and, even more, Germany, with attributions to Josquin appearing in publications by Antico (from 1516), Grimm & Wyrsung (1520), Attaingnant (from ca. 1529), Grapheus (from 1537), Petreius (from 1538), Susato (from 1545), Berg & Neuber (from 1558), and others. In both these printed collections and the still vibrant manuscript tradition Josquin loomed large – larger, indeed, than

Programmaboek-LAUS21.indd 175 5/07/2021 11:26

a dead composer ever had. The effect was compounded by the widespread dissemination of repertoire that became possible with print, a technological innovation whose significance can plausibly be analogized to the creation of the internet.

Now ascriptions, and not just in music, have always been subject to error. All too often the reasons are banal, the most common one being confusion between works with similar or identical titles. (No fewer than four settings of *De profundis clamavi*, for instance, were attributed to Josquin during the sixteenth century; the current thinking is that only one of these is genuine.) And sometimes copyists and printers were just sloppy, entering Josquin's name in an index one line above or below the real Josquin work, or becoming confused by an abbreviation in fact meant to indicate the name of another composer.

In the latter case we begin to see the effect of wishful thinking — a world in which Josquin's name carried so much weight that the idea of holding in one's hands a (perhaps previously unknown) work by the master was so tantalizing as to all but preclude a critical stance toward the reliability of the attribution. We also have reason to believe that some musicians, printers possibly included, were keen to foist their compositions on others as Josquin, whether for the sake of financial reward or personal fame. Taking all of these cases together, we find ourselves faced with a problem that is far from incidental. Misattributions to Josquin began to appear with some frequency ca. 1505-20, continued in the years after his death, and exploded in the 1530s and 40s. Indeed nearly two-thirds of the 345 works that somewhere bear Josquin's name do so only in posthumous sources.

Now we must fast-forward some 400 years and consider the plight of scholars renewing the study of Josquin in the nineteenth and twentieth centuries. We owe these writers, beginning most prominently with August

Programmaboek-LAUS21.indd 176 5/07/2021 11:26

Wilhelm Ambros, a great debt for bringing to light so much valuable material and laying the foundations for future research. And yet: these scholars, many of them Germans, could only work with the sources to which they had access. Getting hold of manuscript sources was difficult – and even when one could lay hands on the sources there was often very little basis for dating them or establishing their place of origin. What these scholars had in relative abundance were prints, above all late German prints, which by their very nature tended to survive in much greater numbers. A further wrinkle is that very few French sources from Josquin's lifetime survive, a circumstance that in the nineteenth century and most of the twentieth put outsized pressure on "peripheral" sources – the late German prints above all. These printed collections are in many cases handsomely produced, and give the appearance of authoritative versions. From the perspective of the 1860s or even the 1960s, how much difference could it really have made if the print dated from 1505 or 1550 and hailed from Venice or Nuremberg?

And so the scholarship pressed ahead, and a canon came gradually into being. In the 1920s the Dutch musicologist Albert Smijers, still significantly limited by a dearth of available sources, embarked on a critical edition that was completed only in 1969; in the early 1960s a two-volume life-and-works study was published by Helmuth Osthoff; and in 1971 a major international festival-conference was held in New York to mark the 450th anniversary of Josquin's death. The earliest wisps that something might be amiss would seem to date from an encyclopedia article by Osthoff published in 1958. But it took until the *New Josquin Edition* (*NJE*) had been in the planning stages for seventeen years for scholars to hold a conference on problems of attribution (Utrecht, 1986). Even then, approaches to the problem were generally characterized by incrementalism: there were some misattributions and conflicting attributions that needed sorting out, but the fundamentals were not at stake.

Programmaboek-LAUS21.indd 177 5/07/2021 11:26

One scholar dissented. In a paper delivered at the 1986 conference whose very subtitle – *Some Impolitic Observations* – made clear how hard it was even to broach the topic, Joshua Rifkin asked if the problem could run so deep as to make the doubts we would naturally bring to this or that work insufficient. He went on to suggest that the only sensible approach was to treat Josquin attributions more or less as guilty, or at least under suspicion, until proven innocent. Tragically, and because the *NJE* was then on the verge of publishing its first volume, it didn't seem possible to listen – or at least to put into effect Rifkin's proposed strategy for confronting the situation head-on.

Since then our knowledge of the sources has radically improved, along with our understanding of the music – not just Josquin's but also that of his contemporaries. With the *New Josquin Edition* complete as of 2017, with digital images of many manuscripts and prints available online, and with the benefit of now thousands of studies of music from this period, we find ourselves, in a sense for the first time, in a position to follow Rifkin's advice.

How we get out

In a forthcoming article in Early Music (November 2021) titled *The Josquin Canon at 500*, I update and amplify Rifkin's argument. The method begins by isolating, as a first step, a corpus of secure and relatively secure pieces – a core group – before moving outward in a comparative, open-ended manner. The article includes a comprehensive work list, produced in collaboration with Rifkin, that divides all the music into four groups in order of descending credibility. For present purposes I offer a sketch of the underlying methodology.

The core group

Let's begin with a piece that is about as secure as we can hope for: the *Missa L'homme armé super voces musicales*, copied into a Sistine Chapel

Programmaboek-LAUS21.indd 178 5/07/2021 11:26

choirbook ca. 1492-95, when Josquin was present or very shortly after his departure. If this scribe didn't know what was Josquin, pretty much nobody did. So on the testimony of one manuscript, we can feel quite safe about the work's authorship. As a matter of fact, the mass is also attributed to Josquin in several other early sources, including a manuscript from the 1490s now in Barcelona, a Ferrarese choirbook from around 1500, and in Petrucci's Misse Josquin (1502), so we can feel even more secure about accepting it.

To figure out which pieces belong with the *Missa L'homme armé super voces musicales* in the core group (Rifkin's and my category I), we turn a spotlight on the surviving musical sources.

I. Individual sources

For each source that carries an attribution, we begin by asking:

1) Where did the source originate? At a time and place close to the composer? Or someplace further afield? (You can see how our understanding of the biography and of individual sources, both of which have been developing steadily in recent decades, comes into play. At the time the NJE was getting going, knowledge of manuscript sources in particular was still patchy, and Josquin's early biography in particular looked very different from how it does now.) And if further afield, how much so? A manuscript copied in Italy in the 1490s is a very different beast from a book printed in Germany in the 1550s. With respect to the latter, it is not only the date but the context that turns out to be significant: whereas the manuscript originates in some kind of geographic and chronological proximity to Josquin, the German printed source fails on both counts.

2) Do the other works the source transmits give us reason to be confident in its attributions? Admittedly we have to watch out for circularity when

Programmaboek-LAUS21.indd 179 5/07/2021 11:26

addressing this question; each piece in a Renaissance source can have reached the compiler or compilers of that source through different paths – some trustworthy, some not. Still, if all or most of the attributions, whether to Josquin or other composers, can be corroborated (however we do that), we can feel fairly confident. If the attributions conflict with those in other, apparently more trustworthy sources (see no. 1, above), we should remain suspicious.

Only rarely are we able to rely on a single source. More often we will be able to consider a verdict of "not guilty" only on the basis of multiple attributions. But as we shall see, it is not merely the number of attributions that counts; under the wrong circumstances even ten would not be enough.

II. Relating the sources

On to the music, then – not to the fraught and unstable category of personal style, but rather to the constellation of musical readings. Here we ask: what story can we tell about how the piece was transmitted from the hands of the composer to the sources that happen to have come down to us?

Our aim is to reason on the basis of the roughly one percent of musical differences – chiefly pitches and rhythms, but sometimes also notational differences like clefs, ligatures, and coloration – that connect or separate a given pair of sources for a given piece. The goal is to understand where in a given piece's transmission the attribution(s) to Josquin appear. For a piece to make it into our securest category, it should carry an attribution in at least one source demonstrably so close to the composer as to be able to stand as an unimpeachable witness, or in at least two sources that can be shown to be independent of one another and that themselves give some reason for confidence on the basis of their places of origin, musical readings, and attributive track records. A common situation is

Programmaboek-LAUS21.indd 180 5/07/2021 11:26

a work with attributions in three or four reasonably early, reasonably central sources, none of them a slam dunk but all showing some independence. This independence suggests that the attribution goes back to an earlier stage of the piece's transmission than the surviving sources make apparent – perhaps all the way back to the archetype. In such a case the evidence is by no means absolute, but the sources collectively argue for the attribution. Applying this methodology yields a core group of fifty-four works.

You will notice that conflicting attributions have not yet entered the discussion. That is because they do not actually make much of a difference. To be sure, a piece that starts off "guilty" has a greater chance of staying that way if we come across a source attributing it with some degree of plausibility to someone else. (As a rule of thumb: the less famous the composer, the more we would believe the attribution.) But when beginning from a presumption of guilt, the lack of a conflicting attribution does not measurably increase the likelihood of Josquin's authorship. We still have to make the case on its own internal merits.

Style

With a core group established, we may move to the next stage of inquiry: examining the musical characteristics of the works that make it up, with the aim of setting parameters of Josquin's style – more precisely, his compositional language and technique. Because such evidence is inherently comparative, it can only be engaged at this juncture.

From the core corpus we can develop a sense of the kinds of things Josquin tends to do – and not. Some of the most useful features from the perspective of attributive research are compositional "fingerprints" unique to or at least typical of Josquin that are so mundane or given so little surface prominence as to make it hard to imagine anyone

Programmaboek-LAUS21.indd 181 5/07/2021 11:26

consciously copying them. (This point is important because many pieces transmitted in sources from ca. 1510 and later look like emulations of one kind or another.) These fingerprints include parameters such as dissonance treatment, mensural practice, and various contrapuntal habits, though we can also be on the lookout for larger things as well, some of them not always perfectly quantifiable but nevertheless potentially informative. Do successive duos go each their own way or form essentially identical pairs? Do melodies unfold "freely" à la, say, Ockeghem, or with repetitive patterning – although this in particular is, again, bringing us to the borderline of subjectivity? Equally important are compositional moves rarely or never encountered in our core group.

Taking all of this together, we can divide the music not included in our core group into three further categories: works whose attributions, on a mixture of source-based and stylistic evidence, seem plausible enough to merit at least provisional acceptance (category II; forty-nine pieces); problematic cases that tend to enter circulation before Josquin's death (category III; thirty-five pieces); and "the rest" (category IV; 204 pieces, plus three lost works). Thus we can securely or tentatively attribute to Josquin fully 103 compositions.

A mystery mass

To encapsulate the problems presented by so many works in categories III and IV, let us consider the imaginary *Missa Ave Maria … virgo incerta*. This setting survives in three sixteenth-century sources: two that carry attributions to Josquin (we'll call them x and y), and a third that preserves the piece anonymously (z).

Having evaluated the sources using the criteria described above, we can conclude that the two carrying attributions are, as is so often the case, a mixed bag. What we are calling x is a music print from Josquin's lifetime,

Programmaboek-LAUS21.indd 182 5/07/2021 11:26

but one published in Italy after he had retired to the North; our source y is late, and German. There is nothing to suggest that one or the other source is especially reliable, attribution-wise, but neither do we find obvious howlers. Source z, the one that fails to provide an attribution, is of indeterminate origin and datable only to the window 1515-25. Nothing, then, in the dates, provenance, or attributions helps very much. Still guilty – or at least not quite innocent – for now.

When we compare the musical readings for our mystery mass, we find that the source closest to the composer appears to be z. The lack of attribution in z isn't a problem per se, but neither does it allow us to connect Josquin's name to the piece's earliest transmission. Meanwhile, some digging reveals that y depends on x or a closely related source. As such its attribution effectively dissolves into thin air—leaving us only with x, whose reliability is unclear. This situation is in fact quite common. So, too, is a related case: a seemingly secure work whose multiple attributions to Josquin turn out to depend on a single, unreliable witness.

In terms of musical style: while our mass is generally in line with compositional trends of the early sixteenth century, and though on this basis it shares certain characteristics with pieces in our core group, it also includes two dissonance types otherwise unrepresented in category I. It features a melodic gesture that doesn't jibe, and a handful of contrapuntal situations nowhere to be found among Josquin's multifarious contrapuntal moves.

Where does this leave us? Because this piece carries an attribution in a source from Josquin's lifetime, and because the attribution is not utterly implausible, the *Missa Ave Maria…virgo incerta* probably belongs in category III: "Problematic, ranging from 'fat chance' to 'could be' – but are there really good reasons to believe it is?"

Programmaboek-LAUS21.indd 183 5/07/2021 11:26

A mass of masses

No fewer than thirty-three mass cycles are somewhere attributed to Josquin, of which only a fraction can possibly be by our composer. But our methodology offers a path forward – and indeed we quickly encounter a sharp dividing line between the secure works and the rest. Without getting too bogged down in the details, we can observe that only twelve masses survive with attributions that give reason for confidence. If we consider the earliest transmission of these works, that is, the first moment they turn up in the surviving sources, we encounter a fairly coherent picture:

Mass	Transmitted by	Geographical location
L'homme armé sexti toni	ca. 1490(?)[3]	Lviv(?), Ukraine (now in Poznań, Poland)
L'homme armé super voces musicales	ca. 1492-95	Sistine Chapel, Rome
Fortuna desperata	ca. 1492-97	Sistine Chapel, Rome
La sol fa re mi	ca. 1495[4]	Sistine Chapel, Rome
Gaudeamus	ca. 1500	southern Germany
Ave maris stella	1505	Habsburg-Burgundian Court and Petrucci print (Venice)
Hercules dux Ferrarie	1505	Habsburg-Burgundian Court and Petrucci print (Venice)
Malheur me bat	1505	Habsburg-Burgundian Court and Petrucci print (Venice)

3 The precise dating of the Lviv fragments is uncertain. The earliest attribution to Josquin appears ca. 1498-1502, in the Segovia manuscript and Petrucci's *Misse Josquin* (1502).

4 For this piece and the next, the earliest attributions are in *Misse Josquin*.

Programmaboek-LAUS21.indd 184 5/07/2021 11:26

De beata virgine	ca. 1507-8 (Gloria, Credo) / ca. 1510	Sistine Chapel, Rome / Cambrai
Faisant regretz	ca. 1508	Sistine Chapel, Rome
Sine nomine	1514	Petrucci print (Fossombrone)
Pange lingua	ca. 1515-17	Sistine Chapel, Rome / Habsburg-Burgundian court

All of these pieces circulate with attributions to Josquin not only in his lifetime, but also – and this is the crucial point – in multiple, extremely or at least reasonably reliable sources that show some independence from one another, thereby suggesting in most cases that the attribution goes back to a stage before those sources came into being. With respect to *L'homme armé super voces musicales* and *Fortuna desperata*, we are lucky enough to possess attributed copies made during or very soon after Josquin's tenure as a singer in the Sistine Chapel choir, which is to say that these attributions are about as good as we could hope for (and even these are corroborated by other sources). Close behind are *Ave maris stella*, *Hercules dux Ferrarie*, and *Malheur me bat*, which were copied into some of the earliest Habsburg-Burgundian choirbooks around the time Josquin returned to Condé-sur-l'Escaut (1504). But with respect to all twelve masses, the sources give us reason to feel confident.

The current thinking is that the chronology of these works more or less tracks the transmission. The *Missa L'homme armé sexti toni* is probably from ca. 1484-89; then come the three Roman masses (the two just mentioned plus *La sol fa re mi*); then a pair of works composed probably in the North in the years around 1500 (*Gaudeamus* and *Ave maris stella*); then the Ferrarese masses (*Hercules dux Ferrarie* and *Malheur me bat*); then two masses probably from the early Condé years (*De beata virgine* and *Faisant regretz*); and finally two late masses, probably datable to ca. 1510-15 (*Sine nomine* and *Pange lingua*). Although there are details here

Programmaboek-LAUS21.indd 185 5/07/2021 11:26

that could turn out to be wrong, the sources tell a fairly clear-cut story that is borne out by study of the music – "the music" being both other works by Josquin and a much wider corpus of polyphonic masses from the time.

Although not admissible into the core group, two further mass cycles merit serious consideration. The first is *L'ami Baudichon*, a work that bears many hallmarks of Josquin's style, even if it must date from – at the latest – the Milanese years (ca. 1484-89). The mass first turns up in Eastern and Italian sources by ca. 1490, but acquires an attribution to Josquin only in Petrucci's 1505 print (*Misse Josquin liber secundus*). The lack of a corroborating attribution prevents us from establishing anything with certainty. But taking into account everything we now know about Josquin's style, there are good reasons to provisionally accept this piece.

The same conclusion applies, if for different reasons, to the *Missa D'ung aultre amer*. The only attributions are Petrucci (1505) and a related source – but there is a wrinkle to the tale, because in this mass the securely attributed motet *Tu solus qui facis mirabilia* is sung in place of the Benedictus. Rifkin has demonstrated how the shared transmission of mass and motet points strongly to Josquin's authorship. He has further demonstrated how this otherwise oddball work – it is a true 'missa brevis' of a particularly Milanese stripe – only really makes sense if we date it, like *Tu solus* itself, to Josquin's Milanese period. So the probable work list stands at fourteen mass cycles: twelve plus two provisionally attributable masses from relatively early in Josquin's career.

If we now widen the lens to include the other nineteen masses under consideration, we drop off a cliff. In nine cases we find works almost certainly by other composers that somewhere or other acquired an attribution to Josquin: these can be dispensed with immediately. In five cases

Programmaboek-LAUS21.indd 186 5/07/2021 11:26

we find attributions to Josquin that enter the picture extremely late (from ca. 1548 to 1592) – and the music does nothing to increase one's confidence. Four further cases, comprising three masses attributed by Petrucci (*Ad fugam*, *Di dadi*, and *Mater patris*, in 1514) and one in a Habsburg-Burgundian source from the early 1520s (*Allez regretz I*) could at first blush seem more promising. But when the source situation is weak, the starting point is not good. And indeed: *Ad fugam* and *Allez regretz I* are stylistically too far from anything in the secure corpus to be plausibly attributable; and *Di dadi* and *Mater patris*, though in some ways characteristic, include an array of anomalies that together point toward imitators of Josquin's style.

This leaves one maddening case. As Rob Wegman has observed, the sources for the *Missa Une musque de Biscaye* would appear to carry significant authority: the mass survives with attributions in a German manuscript from the late 1490s, in Petrucci's second *Misse Josquin* (1505), and in a Habsburg-Burgundian source datable to ca. 1508-11. True, these three sources have errors in common that indicate they share a "common parent," that is, that they all derive from a single, somewhat corrupt source. But all else being equal this circumstance would merely point to category II rather than category I. Indeed on the basis of the sources the mass is a serious contender.

Then one turns to the music. Here we find virtually nothing that jibes with the secure corpus. We also encounter anomalies on practically every page, ranging from dissonances Josquin never otherwise writes to melodic gestures without precedent to totally unfamiliar contrapuntal procedures. If we think of the fifty-four pieces in the core group as links in a multi-colored but reasonably coherent chain necklace, this mass is an ankle bracelet.

As Rifkin recently put it to me, there was bound to be one work that chafed against our attributive methodology. But the *Missa Une musque*

Programmaboek-LAUS21.indd 187 5/07/2021 11:26

de Biscaye hardly chafes, really. We need only accept that in one and only one case, it is the sources we need to explain, not the music. Might we one day discover that Josquin really did compose this mass, as an altarboy in Cambrai in the mid 1460s? Perhaps. But that scenario implies a compositional evolution so dramatic – remember, the earliest works transmitted with Josquin's name in the 1480s are stylistically on target – as to stretch the limits of plausibility. Not surprisingly, therefore, this piece ends up as the only mass cycle in our "problematic" category. The rest are fairly straightforward to classify.

Last thoughts

The work list that will accompany the Early Music article was created after hundreds of hours spent sifting through sources and variant readings, and after studying and arguing sometimes fiercely about problematic and not-so-problematic passages with reference to the secure corpus, often using the digital search-and-analysis tools of the Josquin Research Project. Those hundreds of hours, in turn, were made possible by millions of hours of research on the sources, the biography, and the music that has been ongoing for decades by scholars across the globe – research that has fundamentally transformed the study of Josquin to the point that we are in a position to tackle this thorniest of problems from the ground up.

No one is claiming to have solved anything. Indeed by the time you read this a new document may have been discovered or a new musical insight reached that will cause us to rethink the whole picture. This circumstance points up why working on the Josquin canon is so much fun. Josquin research forces us to contend with an ocean of evidence, and to approach the music in ways that go well beyond the achievements of a single musician. It also demands that we work diligently to avoid special pleading, magical thinking, and circular reasoning.

Programmaboek-LAUS21.indd 188 5/07/2021 11:26

There are many worthwhile subjects, ranging from genre to notation to performance practice to liturgy to politics and beyond, that cut across the whole repertoire of polyphonic music from ca. 1450 to ca. 1520, leaving individual composers largely out of the equation. Alongside these it is important – and ultimately very productive – to try to home in on the contributions of individual composers, whether we are talking about Agricola, Brumel, Compere, Gaspar, Isaac, La Rue, or Obrecht, or lesser-known figures such as Ghiselin, de Orto, and Vaqueras. With each new study and performance devoted to these figures we step closer to inhabiting a musical world that until not long ago seemed hopelessly foreign.

As for Josquin: once we've made some headway in sorting out the canon and evaluating his compositions against the backdrop of the period as a whole, he emerges more clearly than ever as no ordinary composer. As these concerts will doubtless make clear, the music is like nothing else.

Programmaboek-LAUS21.indd 189 5/07/2021 11:26

Programmaboek-LAUS21.indd 190 5/07/2021 11:26

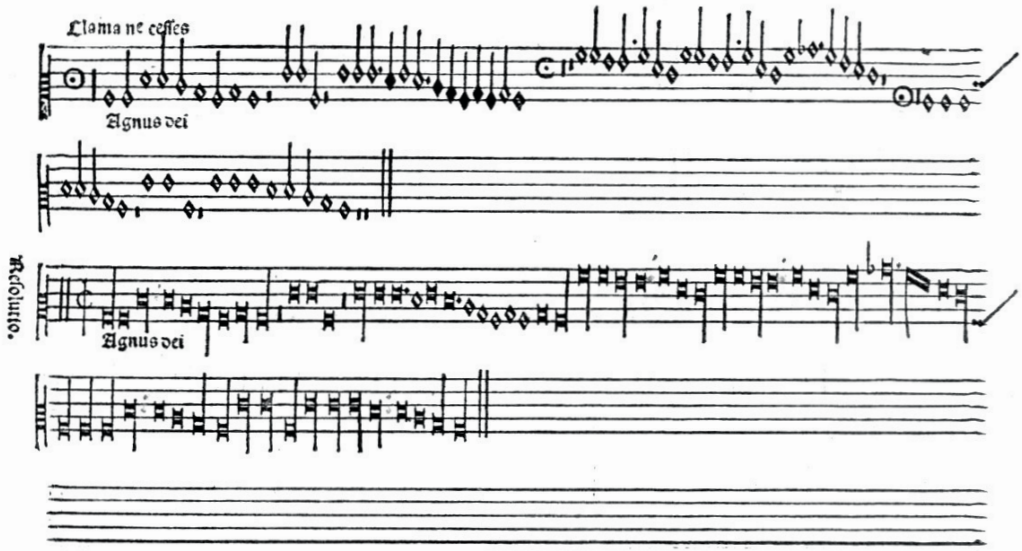

Laus Polyphonia @ YORK

Stile Antico

Ma 23.08.2021

Online op polyphonyconnects.com om 20.00 uur

Dit concert vindt plaats in de kathedraal van York, Groot-Brittannië.

Uitvoerders	
Helen Ashby	*sopraan soprano*
Kate Ashby	*sopraan soprano*
Rebecca Hickey	*sopraan soprano*
Emma Ashby	*alt alto*
Cara Curran	*alt alto*
Andrew Griffiths	*tenor tenor*
Jonathan Hanley	*tenor tenor*
Matthew Howard	*tenor tenor*
Benedict Hymas	*tenor tenor*
James Arthur	*bas bass*
Will Dawes	*bas bass*
Nathan Harrison	*bas bass*

Programmaboek-LAUS21.indd 191 5/07/2021 11:26

Missa Sine nomine: Kyrie	*Josquin des Prez (ca. 1450/55-1521)*
Alma redemptoris mater	*Johannes Ockeghem (ca. 1410-1497)*
Missa Sine nomine: Gloria	*Josquin des Prez*
Nymphes des bois / Requiem	*Josquin des Prez*
Missa Sine nomine: Credo	*Josquin des Prez*
Salve regina, à 5	*Josquin des Prez*
Missa Sine nomine: Sanctus	*Josquin des Prez*
O mors inevitabilis	*Hieronymus Vinders (fl. 1525-26)*
Missa Sine nomine: Agnus Dei	*Josquin des Prez*
Dum vastos Adriae	*Jacquet de Mantua (1483-1559)*

Programmaboek-LAUS21.indd 192 5/07/2021 11:26

Missa Sine nomine

In tegenstelling tot andere missen is deze mis niet gebaseerd op een bekende gregoriaanse melodie of chanson. Josquin heeft het melodische materiaal zelf gecomponeerd en doet daar sublieme dingen mee door het constant te verwerken in canons. Elke stem kan op verschillende momenten met een andere stem een canon aangaan. De mis is wellicht een later werk, waarin Josquin zijn meesterschap in de canontechniek bewijst. Ze kan ook als een hommage aan Johannes Ockeghem worden geïnterpreteerd, want op de tekst "Et incarnatus est" in het Credo, citeert Josquin zichzelf. Hij verwerkt er namelijk zijn chanson *Nymphes des bois* in, een elegie op de dood van Ockeghem in februari 1497.

Nymphes des bois, op tekst van Jean Molinet, heeft als cantus firmus het introïtus van de gregoriaanse dodenmis. Die melodie wordt in dermate lange notenwaarden gezongen, dat ze onopvallend aanwezig is in de dense vijfstemmige textuur. In de oudste manuscripten is het chanson in zwarte notatie overgeleverd, wat duidelijk de dood symboliseert. Daardoor ontstaat een symbiose tussen de tekst, het auditieve en het visuele, weliswaar enkel voor de zangers merkbaar.

Salve regina is eveneens voor vijf stemmen geschreven. In dit Mariamotet herhaalt de tenor voortdurend de vier noten van het oorspronkelijke antifoon, op twee verschillende toonhoogten en in lange notenwaarden. Ondanks de rigoureuze structuur klinkt het motet allesbehalve star, omdat de tenor het motief op onverwachte momenten inzet.

Componisten van latere generaties brachten hulde aan Josquin na diens overlijden. Hieronymus Vinders gebruikt in het motet *O mors inevitabilis* als tekst het epitaaf dat zich op Josquins portret bevond in de Sint-Goedelekerk in Brussel. Jacquet de Mantua verwerkt in het middendeel

Programmaboek-LAUS21.indd 193 5/07/2021 11:26

van zijn motet *Dum vastos Adriae* verschillende van Josquins werken: *Praeter rerum seriem*, *Stabat mater*, *Inviolata*, *Salve regina* en *Miserere mei*. Dat toont aan welk hoog aanzien Josquin genoot bij de componisten die zowel in de Lage Landen als in Italië werkzaam waren.

Missa Sine nomine

In contrast to other masses, this mass is not based on an existing Gregorian melody or chanson. Josquin composed the melodic material himself and turns it into something sublime by constantly incorporating it into canons. Every voice joins a canon with another voice at various points in the piece. This mass is probably a later work in which Josquin proves his mastery of the canon technique. It can also be interpreted as a tribute to Johannes Ockeghem, because Josquin quotes himself when the words "Et incarnatus est" are sung in the Credo. He does this by incorporating his chanson *Nymphes des bois*, an elegy written upon Ockeghem's death in February 1497.

Nymphes des bois, to a text by Jean Molinet, has the introit from the Gregorian mass for the dead as its cantus firmus. The melody is sung in such long notes that its presence is hardly noticeable in the dense, five-part texture. In the oldest manuscripts, the chanson is written in black notation, clearly symbolising death. That creates a symbiosis between the text, the auditory aspect and the visual aspect, although it is only perceptible to the singers.

Salve regina is also written for five voices. In this Marian motet, the tenor constantly repeats the four notes of the original antiphon at two different pitches and in long notes. Despite the rigorous structure, the motet sounds anything but stiff, because the tenor adds the motif at unexpected times.

Programmaboek-LAUS21.indd 194 5/07/2021 11:26

Composers of later generations paid tribute to Josquin after his death. Hieronymus Vinders used the epitaph above the portrait of Josquin in St. Gudula's Church in Brussels as the text for his motet *O mors inevitabilis*. Jacquet de Mantua incorporated several of Josquin's works into the middle section of his motet *Dum vastos Adriae*: *Praeter rerum seriem*, *Stabat mater*, *Inviolata*, *Salve regina* and *Miserere mei*. That shows the high regard in which Josquin was held among composers in both the Low Countries and Italy.

Dit is een productie van AMUZ i.s.m. York Early Music Festival, the National Centre for Early Music & Alamire Foundation.

Programmaboek-LAUS21.indd 195 5/07/2021 11:26

Kyrie
Voor de misdelen, zie p. 74-78

Alma redemptoris mater
Alma redemptoris mater,
Milde moeder van de Verlosser,
quae pervia coeli porta manes
gij die altijd open toegangspoort des hemels zijt
et stella mans, succurre cadenti
en ster der zee, kom het volk te hulp
surgere qui curat populo.
dat uit zijn zondeval poogt op te staan.
Tu quae genuisti natura mirante,
Gij die tot de verbazing van geheel de natuur
tuum sanctum genitorem,
uw heilige Schepper hebt voortgebracht
virgo prius ac posterius,
en maagd waart vóór en na,
Gabrielis ab ore sumens illud
gij die uit Gabriëls mond het Ave mocht vernemen,
Ave, peccatorum miserere.
heb medelijden met de zondaars.

Gloria
Voor de misdelen, zie p. 74-78

Nymphes des bois / Requiem
Nymphes des bois, deesses des fontaines,
Bosnimfen, watergodinnen,
chantres expers de toutes nations,
kundige zangers uit alle landen,

Programmaboek-LAUS21.indd 196 5/07/2021 11:26

changez vos vois fort cleres et hautaines
verruil uw heldere en luide stem
en cris tranchans et lamentations.
voor snerpende kreten en lamentaties.

Car d'Attropos les molestations
Want de verschrikkelijke Atropos
vostr'Ockeghem par sa rigueur attrappent
heeft uw Ockeghem gevangen in haar val;
le vray tresoir de musicque et chief d'oeuvre
die ware hoeder van muziek en meesterwerk
qui de Tropos desormais plus n'eschappe,
die Tropos nimmermeer zal ontsnappen,
dont grant doumaige est que la terre coevre.
hoe vreselijk is het dat hij nu is bedekt met aarde.

Acoutrez vous d'abitz de dueil,
Tooi u met rouwkleding,
Josquin, Brumel, Perchon, Compere,
Josquin, Brumel, Pierson, Compère,
et plorez grosses larmes de oeil:
en ween bittere tranen:
perdu avez vostre bon pere.
u hebt uw goede vader verloren.

Requiescat in pace. Amen.
Moge hij rusten in vrede. Amen.

Credo
Voor de misdelen, zie p. 74-78

Programmaboek-LAUS21.indd 197 5/07/2021 11:26

Salve regina

Salve regina mater misericordiae:
Gegroet koningin, moeder van erbarmen,
vita, dulcedo spes nostra salve.
ons leven, onze zoetheid, onze hoop, gegroet.
Ad te clamamus exsules filii Hevae.
U roepen wij aan, Eva's verbannen kinderen.
Ad te suspiramus gementes et flentes
Tot u verzuchten wij, klagend en wenend
in hac lacrimarum valle.
in dit dal van tranen.
Eia ergo advocata nostra
Welaan dan, onze voorspreekster,
illos tuos misericordes oculos ad nos converte.
keer uw lieve ogen vol erbarmen naar ons toe.
Et Iesum benedictum fructum ventris tui
En Jezus, de gezegende vrucht van uw schoot,
nobis post hoc exsilium ostende.
toon Hem na de ballingschap.
O clemens, o pia,
O milde, o liefderijke,
o dulcis virgo semper Maria, salve.
o zoete eeuwige maagd Maria, gegroet.

Sanctus

Voor de misdelen, zie p. 74-78

Programmaboek-LAUS21.indd 198 5/07/2021 11:26

O mors inevitabilis

O mors inevitabilis,
O onontkoombare dood,
mors amara, mors crudelis,
wrange dood, wrede dood,
Josquin des Prez dum necasti,
nu je Josquin des Prez om het leven hebt gebracht,
illum nobis abstulisti,
is ons een man ontnomen
qui suam per harmoniam
die de kerk met zijn muziek
illustravit ecclesiam.
heeft verheerlijkt.
Propterea tu musice
Jij musicus, zing dus nu,
dic requiescat in pace. Amen.
zodat hij in vrede mag rusten. Amen.

Tenor:

Requiem aeternam dona eis, Domine,
Geef hem eeuwige rust, o Heer
et lux perpetua luceat eis.
en laat het eeuwige licht op hem schijnen.

Agnus Dei

Voor de misdelen, zie p. 74-78

Dum vastos Adriae

Dum vastos Adriae fluctus,
Terwijl lacchus de woelige baren van de Adriatische Zee,

Programmaboek-LAUS21.indd 199 5/07/2021 11:26

rabiemque furentis gurgitis,
de razernij van de kolkende maalstroom, het geraas van
atque imis stagna agitatis vadis,
de onrustige wateren, de rots Scylla en de verterende
Scyllamque et rapidas Syrtes miratur
zandbanken van de beide Syrtes gadesloeg, temidden
lacchus monstraque non ullus cognita temporibus,
nooit eerder waargenomen wonderbare gebeurtenissen,
candida pampinea redimitus tempora fronde,
de slapen van zijn hoofd omkranst met zilverwitte wijn-
haec cecinit prisco carmina docta sono:
ranken, hief hij eminente gezangen aan met de klank
van weleer:

"Iosquini antiquos, Musae, memoremus amores,
"Muzes, laten we de oude geliefde liederen van Josquin
in herinnering brengen,
quorum iussa facit magna regnator Olympi aeternam
waarover de heerser van de Olympos belangrijke voor-
schriften had uitgevaardigd,
prater seriem et moderamina *rerum*,
verder reikend dan de eeuwigdurende aaneenschakeling
van de dingen en het besturen ervan
dum *stabat mater* miserans natumque decoris *inviolata*
in het bijzijn van de roemrijke, ongeschonden moeder
die bedroefd en in tranen haar zoon stond te bewenen,
manens lacrimis plorabat iniquo iudicio exstinctum.
de dood ingejaagd na een onrechtvaardig vonnis.
Salve, o sanctissima, *salve regina*,
Gegroet, o allerheiligste, gegroet koningin,

Programmaboek-LAUS21.indd 200 5/07/2021 11:26

et tu, summe *Deus, miserere*,
en U, allerhoogste God, heb mededogen,
quotannis cui vitulo
voor wie ik jaar na jaar het altaar zal overladen
et certis cumulabo altaria donis."
met een kalf en echte geschenken."

Dixerat. Argutae referebant omnia cannae,
Hij had gesproken. Het ruisende riet weergalmde alles,
Mincius et liquidis annuit amnis aquis.
en het stromende water van de machtige Mincio stemde toe.

Vertaling: Marianne Lambregts, Jan Gijsel,
Brigitte Hermans

Programmaboek-LAUS21.indd 201 5/07/2021 11:26

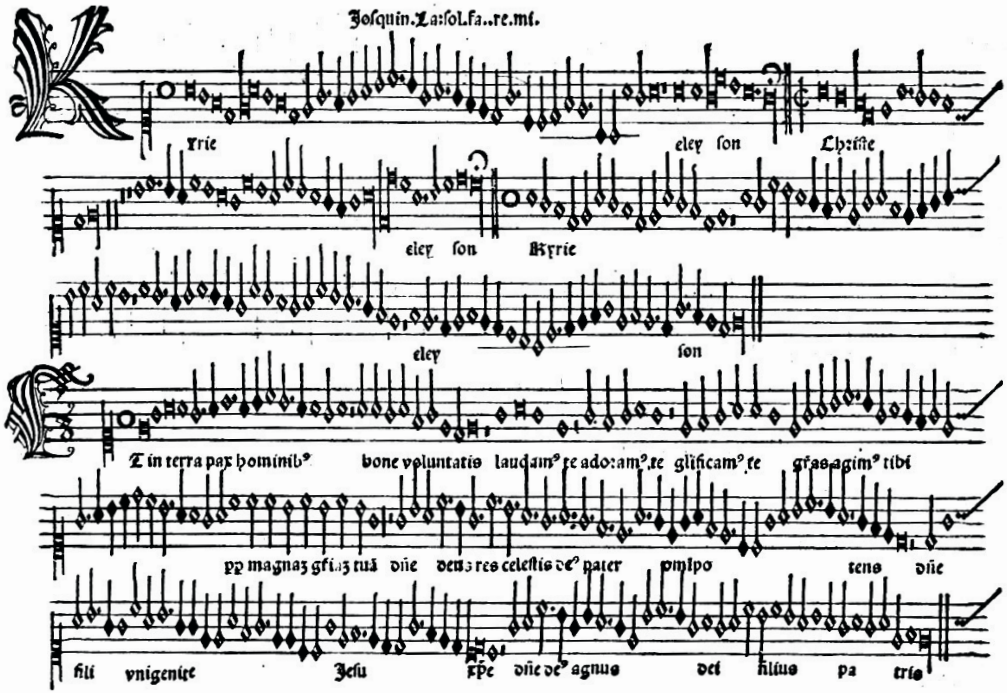

Programmaboek-LAUS21.indd 202 5/07/2021 11:26

Docu-concert 4

Missa Pange lingua

Josquin des Prez (ca. 1450/55-1521)

Di 24.08.2021

Online op polyphonyconnects.com vanaf 10.00 uur
Met medewerking van Alanna Ropchock Tierno & Stratton Bull

Cappella Pratensis

Stratton Bull	*artistieke leiding artistic direction*
Tim Braithwaite	*superius*
Stratton Bull	*superius*
Lior Leibovici	*altus*
Korneel Van Neste	*altus*
Pieter De Moor	*tenor*
Julian Podger	*tenor*
Grantley McDonald	*bassus*
Marc Busnel	*bassus*

Programmaboek-LAUS21.indd 203 5/07/2021 11:26

Josquins Missa Pange lingua

De mis is overgeleverd, volledig of gedeeltelijk, in 22 bronnen: vier drukken en achttien manuscripten. De belangrijkste bronnen zijn B-Br Ms. IV.922 (Occo-Codex), fol. 28v-41r (Koninklijke Bibliotheek, Brussel), D-Ju Ms. 21, fol. 1v-18r (Universitätsbibliothek, Jena) en V-CVbav Ms. Capp. Sist. 16, fol. 36v-46r (Biblioteca Apostolica Vaticana, Vaticaanstad). De nummering in *New Josquin Edition* is 4.3.

De cantus firmus van de *Missa Pange lingua* is de gelijknamige gregoriaanse hymne. De mis is vierstemmig.

The mass has been passed down, in full or in part, in 22 sources: four prints and eighteen manuscripts. The most important sources are B-Br Ms. IV.922 (Occo-Codex), fol. 28v-41r (Royal Library of Belgium, Brussels), D-Ju Ms. 21, fol. 1v-18r (Universitätsbibliothek, Jena) and V-CVbav Ms. Capp. Sist. 16, fol. 36v-46r (Biblioteca Apostolica Vaticana, Vatican City). The numbering in *New Josquin Edition* is 4.3.

The cantus firmus of the *Missa Pange lingua* is the Gregorian hymn of the same name. The mass is in four parts.

Dit is een productie van Alamire Foundation i.s.m. AMUZ.

Programmaboek-LAUS21.indd 204 5/07/2021 11:26

Kyrie
Gloria
Credo
Sanctus
Agnus Dei
Voor de misdelen, zie p. 74-78

Programmaboek-LAUS21.indd 205 5/07/2021 11:26

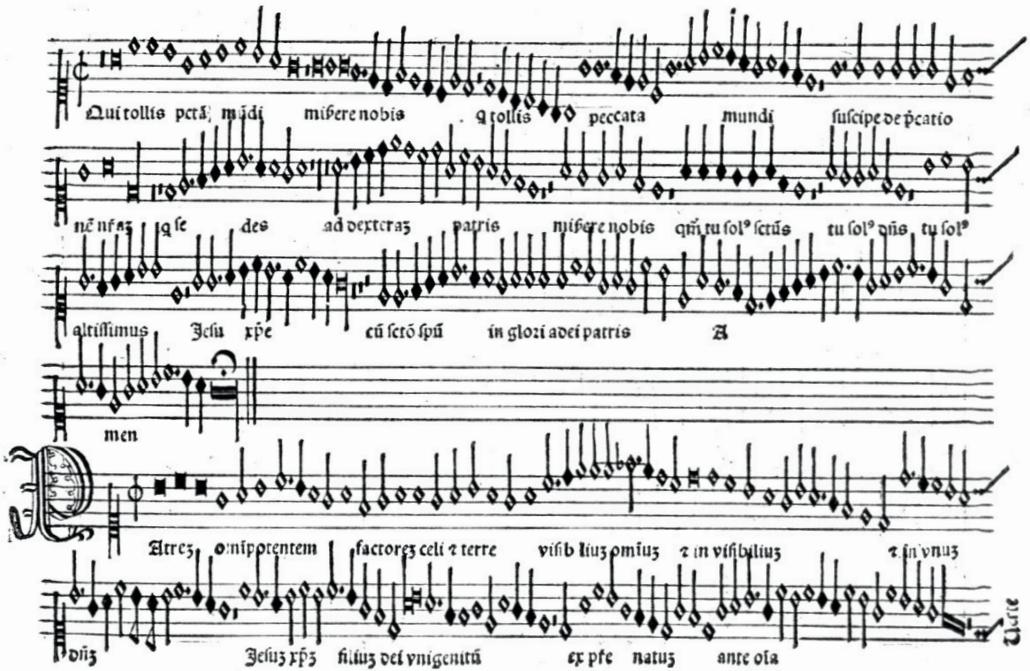
Qui tollis pctā mūdi miſere nobis q tollis peccata mundi ſuſcipe de p̄catio
nē nr̄az q ſe des ad dexteraz patris miſere nobis qm̄ tu ſol⁹ ſctūs tu ſol⁹ dn̄s tu ſol⁹
altiſſimus Jeſu xp̄e cū ſctō ſpū in glori adei patris A
men
Atrez omīpotentem factorez celi ⁊ terre viſib liuz omīuz ⁊ in viſibiliuz ⁊ in vnuz
dn̄z Jeſuz xp̄z filiuz dei vnigenitū ex pr̄e natuz ante oīa

Programmaboek-LAUS21.indd 206 5/07/2021 11:26

Concert IYAP 2021

EGERIA

Di 24.08.2021
Live @ AMUZ & online op polyphonyconnects.com om 12.00 uur

Uitvoerders

Lucía Martín-Maestro Verbo	*artistieke leiding & sopraan* *artistic direction & soprano*
Carmen Busquets Ferrer	*sopraan soprano*
Romina de la Fuente	*sopraan soprano*
María Martín del Río	*mezzosopraan mezzo-soprano*
Fabiana Sans Arcílagos	*alt & codirectie alto & co-conductor*

Programmaboek-LAUS21.indd 207 5/07/2021 11:26

Nostra phalanx (conductus/hymne)	*Ato episcopus Trencensis (fl. 1123-45)*
Ad superni (conductus)	*Albericus archiepiscopus Biturícensis (ca. 1085-1141)*
Iocundetur et laetetur (hymne)	*Guillelmo patriarcha Iherosolimitano (?-?)*
Alleluia Nativitas (organum)	*Perotinus (fl. ca. 1200)*
Pange melos lacrimosum (conductus)	*Anoniem (13de eeuw)*
Gaude felix Francia (conductus)	*Anoniem? (13de eeuw) / Perotinus?*
O gloriosa Dei genitrix (conductus)	*Anoniem (14de eeuw)*
Ave regina / Alma redemptoris / [Alma] (motet)	*Anoniem (14de eeuw)*
Mater patris et filia (conductus)	*Anoniem (14de eeuw)*
Belial vocatur / [tenura] (motet-conductus)	*Anoniem (14de eeuw)*

Programmaboek-LAUS21.indd 208 5/07/2021 11:26

Gaude felix Francia

Frankrijk was in de 12de en 13de eeuw een belangrijk Europees centrum op politiek, religieus en cultureel vlak. Stedelijke omgevingen breidden zich uit en werden rijke handelscentra. In Parijs werd bovendien een van Europa's oudste universiteiten opgericht, de Sorbonne. Aan deze universiteit werden muzikale traktaten geschreven. De Notre-Dame-kathedraal was niet alleen een religieus, maar ook muzikaal brandpunt, waar een nieuwe muziekstijl ontstond: polyfone muziek die tijdens missen en gebedsdiensten werd gezongen. Daarbij werd ook een nieuw notatie-systeem ontwikkeld dat het ritme en de toonhoogte duidelijk vastlegde. Die nieuwe klank verspreidde zich over de rest van Europa.

EGERIA zingt niet alleen muziek uit Franse bronnen, maar ook uit Spaanse, zoals de Codex Calixtinus, bewaard in de kathedraal van Santiago de Compostela, of de Codex Las Huelgas, bewaard in het cisterciënzerklooster Santa María la Real de Las Huelgas in Burgos.

Gaude felix Francia

In the 12th and 13th centuries, France was an important centre of politics, religion and culture in Europe. Urban environments expanded into wealthy hubs for trade. In Paris, furthermore, one of Europe's first universities was founded, the Sorbonne. Musical treatises were written at the university. Notre Dame Cathedral was a focal point for music as well as religion. It gave rise to a new musical style: the polyphonic music sung during masses and prayer services. A new notation system was also developed that clearly set down the rhythm and pitch.

Programmaboek-LAUS21.indd 209 5/07/2021 11:26

The new sound spread throughout Europe. Besides music from French sources, EGERIA also sings from Spanish texts such as the Codex Calixtinus, preserved at the Cathedral of Santiago de Compostela, or the Las Huelgas Codex, stored at the Cistercian Abbey of Santa María la Real de Las Huelgas in Burgos.

Dit is een productie van AMUZ i.s.m. Musica, Impulscentrum voor Muziek.

Programmaboek-LAUS21.indd 210 5/07/2021 11:26

Nostra phalanx

Nostra phalanx plaudat leta
Laat ons leger vrolijk jubelen
hac in die, qua athleta
op deze dag, waarop Christus'
Cristi gaudet sine meta
dappere strijder, Jacob,
Iacobus in gloria
zich verheugt in de roem
angelorum in curia.
te midden van de engelen.

Quem Herodes decollavit,
Herodes heeft hem onthoofd
et id circo coronavit
en daarom heeft Christus hem
illum Cristus et ditavit
gekroond en beloond
in celesti patria
in de hemel
angelorum in curia.
te midden van de engelen.

Cuius corpus tumulatur
Zijn lichaam is begraven
et a multis visitatur
en wordt door velen bezocht
et per illud eis datur
en is voor dat doel aan hen gegeven
salus in Gallecia
veilig in Gallicië

Programmaboek-LAUS21.indd 211 5/07/2021 11:26

angelorum in curia.
te midden van de engelen.

Ergo festum celebrantes,
Dus laten wij door feest te vieren,
eius melos decantantes
door zijn liederen te zingen
persolvamus venerantes
en door hem te vereren,
dulces laudes Domino
aan de Heer eer bewijzen
angelorum in curia.
te midden van de engelen.

Ad superni

Ad superni regis decus
Laten wij, ter ere van de hemelse Koning,
qui continet omnia,
die alles beheerst,
Celebremus leti tua, Iacobe, sollempnia.
vrolijk uw feest vieren, Jacob.
Secus litus galilee contempsisti propria.
Langs de kust van Galilea heeft u bezit gemeden.
Sequens Christum predicasti ipsius imperia.
Terwijl u Christus volgde, heeft u Zijn koninkrijk gepredikt.
Tu petisti iuxta Christum
U streefde er toen naar, onwetend,
tunc sedere nescius.
om naast Christus te zitten.
Sed nunc sedes in cohorte duodena alcius.
Maar nu zit u hoog tussen de twaalf apostelen.

Programmaboek-LAUS21.indd 212 5/07/2021 11:26

Prothomartir duodenus fuisti in patria.
U was de eerste martelaar van de apostelen in uw vaderland.
Primam sedem duodenam possides in gloria.
De eerste zetel van de twaalf houdt u in ere.
Fac nos ergo interesse polo absque termino
Dus zorg ervoor dat wij in de eeuwige hemel komen,
ut mens nostra regi regum
zodat onze geest aan de Koning der koningen,
benedicat Domino.
aan de Heer haar zegen kan geven.

Iocundetur et laetetur

Iocundetur et laetetur
Laat de gemeenschap van gelovigen
augmentetur
zich verheugen en blij zijn
fidelium concio.
en alsmaar groeien.
Sollempnizet,
Laat die gemeenschap feestvieren,
modulizet,
dansen in de maat
organizet
en muziek maken
spiritali gaudio.
met geestelijke vreugde.

In hac die,
Op deze dag,
in qua pie
waarop zij met een vrome

Programmaboek-LAUS21.indd 213 5/07/2021 11:26

melodie reddunt
melodie gepaste
laudes debitas.
eerbewijzen terruggeven.
Celebretur
Laat het feest van Jacob
decantetur
gevierd worden,
sublimetur
bezongen worden
Iacobi festivitas.
en opgetild worden.

Psallat fretus
Laat de zee,
celi cetus,
de hemel
orbis letus.
en de aarde vrolijke muziek maken.
Plaudat nostra concio.
Laat onze gemeenschap jubelen.
Set cantantis
Maar laat de toewijding zuiver zijn
auscultantis
van eenieder die zingt,
et laetantis
van eenieder die aandachtig luistert
pura sit devocio.
en van eenieder die vrolijk is.

Programmaboek-LAUS21.indd 214 5/07/2021 11:26

Promat melos
Laat ons liederen ten gehore brengen,
pandat celos
de hemel openen
tangat theos
en God ontroeren
cum sonoris vocibus.
met klinkende stemmen.
Terra sonet.
Laat de aarde klinken.
Grates donet.
Laat haar dank betuigen.
Celum tonet
Laat de hemel donderen
et resultet laudibus.
en met lof weerklinken.

Trinitati
Moge er eer en glorie zijn
Unitati Deitati
voor de Heilige Drie-eenheid,
sit decus et gloria
voor Degene die
triumphanti
triomfeert,
imperanti
heerst
ac regnanti
en regeert
in celesti patria. Amen.
in de hemel. Amen.

Programmaboek-LAUS21.indd 215 5/07/2021 11:26

Alleluia Nativitas

Alleluia. Nativitas gloriose virginis Marie
Halleluja. Glorieuze geboorte uit de maagd Maria,
ex semine Abrahe orta de tribu Juda
geboren uit het zaad van Abraham, uit de stam van Juda,
clara ex stripe David.
uit het beroemde geslacht van David.

Pange melos lacrimosum

Pange melos lacrimosum,
Dicht een klagend lied,
lacrimans elegia:
een droevige elegie;
tempus venit planctuosum,
de tijd van rouwen is gekomen,
tempus fraudans gaudia.
de tijd dat de vreugde afneemt.
Ad eclipsim nox meroris
Bij de eclips van droefgeestigheid
obliquat spectacula.
vervormt de nacht het schouwspel.
Regnet dolor, nam doloris
Dat smart de boventoon voert, want de
causa stat in specula.
oorzaak van de droefheid zit 'm in de top.

Rheni sidus in occasus
De ster van de Rijn stort
Latium precipitat;
Latium halsoverkop in de ondergang;

Programmaboek-LAUS21.indd 216 5/07/2021 11:26

stella cadit, stelle casus
de ster zinkt weg en de gevallen ster
terras umbra limitat.
houdt de wereld in duisternis.
Latet vere Latialis
De streek van Latium ligt
plaga, timens oculum,
verborgen, zij vreest te worden gezien,
nox est culpe socialis,
de nacht is de gezel van zedeloosheid,
crimen querit angulum.
misdaad zoekt de uithoek op.

O quam probans argumentum
O wat een duidelijk bewijs
que sit mundi falsitas!
dat de wereld een leugen is!
Quid sit mundus, per eventum
Dat de waarheid via de wederwaardigheid
syllogizat veritas:
bewijst hoe de wereld in mekaar zit:
ioculatur in iacturis,
ze schept behagen in beproevingen,
constans inconstantia:
is bestendig in inconsequentie;
mors, tremendi princeps iuris,
de dood, prins van dit sidderende recht,
regnat sine gratia.
heerst zonder genade.

Programmaboek-LAUS21.indd 217 5/07/2021 11:26

Gaude felix Francia

Gaude felix Francia,
Verheug je, gelukkig Frankrijk,
speciali gaudio!
met een speciale vreugde!
Felix es milicia,
Gelukkig ben je om je krijgskunst,
felix est et studio.
gelukkig ook om je inzet.
Set precellit omnia,
Maar de zalving van je koning overtreft alles.
tui regis uncio,
Die [zalving] is je gegeven
quam regnans in Gloria tibi donat,
door de Heer die heerst in glorie
qui solus in solio, regni tonat.
en als enige dondert op de troon van Zijn rijk.
Cuius miseracio in Misericordia te coronat.
Het medelijden van Zijn barmhartigheid kroont je.
Felix regnum Francie,
Gelukkig koninkrijk van Frankrijk,
cuius donat regibus rex glorie,
aan wiens koningen de Vorst van de glorie
qui tonat in nubibus oleum
– die dondert in de wolken – de olie van de blijdschap
leticie presuis consortibus.
heeft geschonken vóór al zijn lotgenoten.
Quam coronat hodie
Vandaag kroont Hij haar
in misericordie, miserationibus.
in het medelijden van Zijn barmhartigheid.

Programmaboek-LAUS21.indd 218 5/07/2021 11:26

O gloriosa Dei genitrix

O gloriosa Dei genitrix,
O roemrijke moeder van God,
virgo semper Maria,
Maria, altijd maagd
quae dominum omnium
die de verdienste heeft gehad
meruisti portare
om de Heer van alle mensen te dragen
et regem angelorum
en de Koning van de engelen
sola virgo lactare,
als maagd helemaal alleen te voeden.
nostri quaesumus
Wij verzoeken u, liefdevolle vrouw,
pia memorare
ons in herinnering te brengen
et pro nobis Christum deprecare
en voor ons te pleiten bij Christus,
ut tuis fulti patrociniis
opdat wij met uw bescherming
ad celestia regna,
verdiend in het hemelse rijk
mereamur pervenire
zouden mogen komen.

Ave regina / Alma redemptoris / Alma

Triplum

Ave, regina celorum,
Gegroet, koningin van de hemel,

Programmaboek-LAUS21.indd 219 5/07/2021 11:26

ave, Domina angelorum,
gegroet, meesteres van de engelen.
salve, radix sancta,
gegroet, heilige levensbron,
ex qua mundo lux est orta.
waaruit het licht van de hemel is voortgekomen.
Gaude, gloriosa, super omnes speciosa,
Verheug u, roemvolle, kostbaar boven alles,
vale, valde decora,
ten zeerste stralend schoon,
et pro nobis semper Christum exora.
en spreek voor ons altijd bij Christus ten beste.

Motetus
Alma redemptoris mater,
Milde moeder van de Verlosser,
que pervia celi porta manes
jij, die altijd open toegangspoort des hemels bent
et stella maris,
en ster der zee,
succure cadenti
kom het volk te hulp
surgere qui curat populo.
dat uit zijn zondeval poogt op te staan.
Tu, que genuisti, natura mirante,
Jij, die tot de verbazing van heel de natuur

tuum sanctum genitorem;
jouw heilige Schepper hebt voortgebracht
virgo prius ac posterius,
en maagd was vóór en na,

Programmaboek-LAUS21.indd 220 5/07/2021 11:26

Gabrielis ab ore
jij die uit Gabriëls mond
sumens illud "Ave":
het "Ave" mocht vernemen,
peccatorum miserere.
heb medelijden met de zondaars.

Tenor
Alma.
Milde.

Mater patris et filia
Mater patris et filia
Dochter en moeder van de Vader,
mulierum letitia
vreugde der vrouwen,
stella maris eximia
uitzonderlijk mooie ster van de zee,
audi nostra suspiria
aanhoor onze verzuchtingen,
regina poli curie
koningin van het hemelse hof,
mater misericordie
moeder van barmhartigheid,
in hac valle miserie
breng ons redding in dit tranendal,

sis nobis porta venie
wees voor ons de toegang tot de genade;
per tuum virgo filium
en draag bij tot onze redding, maagd,

Programmaboek-LAUS21.indd 221 5/07/2021 11:26

confer nobis remedium.
door bemiddeling met uw Zoon.
Bone fili prece matris
Goede Zoon, leid ons naar het rijk van Uw Vader
perduc nos ad regna patris.
door het gebed van Uw moeder.

Belial vocatur
Belial vocatur diffusa caliditas
Wijdverspreide list wordt Belial genoemd,
muse dominatur militantis novitas.
deze nieuwigheid van de strijdlustige muze woekert voort.
Benedictus exitus nesciens errorem.
Gezegend is wat naar buiten komt en geen fout bevat.
Decorus introitus conferens amorem.
Eervol is wat binnenkomt en liefde schenkt.
Mensus ulnis Simeonis
Hij die heerser is van alle dingen
dominatur omnium
werd opgenomen in de armen van Simeon:
miratur infusionis natura officium.
de natuur is verwonderd over de aard van deze infusie.
O benedicamus Domino.
O, laten wij de Heer prijzen.

Vertaling: Brigitte Hermans, Linguapolis

Programmaboek-LAUS21.indd 222 5/07/2021 11:26

Concert IYAP 2021

UnderStories

Di 24.08.2021

Live @ AMUZ & online op polyphonyconnects.com om 15.00 uur

Uitvoerders

Clara Pouvreau	*cello* cello
Bartolomeo Dandolo Marchesi	*cello* cello
Margherita Burratini	*harp* harp
Silvia De Rosso	*violone* violone
Gabriele Levi	*klavecimbel & orgel* harpsichord & organ

Programmaboek-LAUS21.indd 223 5/07/2021 11:26

Sonate in C voor 2 celli & basso continuo,
opus 1 nr. 4 *Giacobbe Basevi Cervetto (1680?-1783)*

Comodo
Adagio assai
Vivace

Triosonate nr. 2 in d, uit Livre III *Jean Barrière (1707-1747)*

Adagio
Allegro
Largo
Giga

Triosonata in c, opus 2 nr. 2 *Benedetto Marcello (1686-1739)*

Largo
Presto
Grave
Presto

Programmaboek-LAUS21.indd 224 5/07/2021 11:26

Sonaten voor twee cello's

In het begin van de 18de eeuw onderging de cello een kleine metamorfose. Kende het instrument in de 17de eeuw diverse verschijningsvormen, dan danken we de standaardvorm aan Antonio Stradivari. De legendarische instrumentenbouwer streefde namelijk naar het perfecte instrument. Ook op het gebied van repertoire kwamen de kaarten anders te liggen. De cello werd in de Italiaanse opera-orkesten het courante begeleidingsinstrument in de basso-continuogroep. Begeleiden was echter meer dan enkele eenvoudige gebroken akkoordjes spelen. Dat cellisten al te virtuoos improviseerden tijdens het begeleiden van vocale aria's, was bijvoorbeeld Benedetto Marcello niet ontgaan.

Het hoeft dan ook niet te verbazen dat in dezelfde periode een rijk kamermuziekrepertoire ontstond, waarin de cello kon schitteren als solo-instrument. De liefhebbers van het zachte basinstrument worden door UnderStories getrakteerd op sonaten voor niet één, maar twee solocello's. De reeds vermelde Marcello componeerde zes sonaten voor twee cello's, die hij in 1734 in Amsterdam uitbracht, al dateren ze wellicht van een veel vroegere datum. Giacobbe Basevi Cervetto emigreerde van Italië naar Engeland, waar hij de virtuoze cello aan het Londense publiek voorstelde. De Franse Jean Barrière vertoefde tussen 1726 en 1729 in Italië, waar hij de lokale compositiestijl onder de knie kreeg. Zodra hij terug in Frankrijk was, werd hij lid van de Académie Royale de Musique en werd hij geprezen voor zijn precieze speelstijl.

Sonatas for two cellos

Exciting things were happening to the cello at the beginning of the 18th century. Whereas the instrument had appeared in various formats in

Programmaboek-LAUS21.indd 225 5/07/2021 11:26

the 17th century, we have Antonio Stradivari to thank for the standard instrument. The legendary instrument maker was the one who perfected its form. There were great changes in repertoire as well. In Italian opera orchestras, the cello became the standard accompanying instrument in the basso continuo group. However accompaniment did not merely mean playing a few, simple broken chords. Cellists came up with all too virtuoso improvisations when accompanying vocal arias, a fact that did not escape composers such as Benedetto Marcello.

So it is no surprise that a rich repertoire of chamber music also emerged in the same period that allowed the cello to shine in a solo role. Understories will treat lovers of the soft bass instrument to sonatas for not one but two solo cellos. The Marcello mentioned above composed six sonatas for two cellos, which he published in Amsterdam in 1734, although they probably date from much earlier. Giacobbe Basevi Cervetto emigrated from Italy to England, where he presented the virtuoso cello to audiences in London. The Frenchman Jean Barrière lived in Italy between 1726 and 1729, mastering the local composition style. Back in France, he became a member of the Académie Royale de Musique and was praised for the precision of his playing.

Dit is een productie van AMUZ i.s.m. Musica, Impulscentrum voor Muziek.

Programmaboek-LAUS21.indd 226 5/07/2021 11:26

Laus Polyphoniae @ BOSTON

Blue Heron

Di 24.08.2021

Online op polyphonyconnects.com om 20.00 uur

Dit concert vindt plaats in Saint Paul Catholic Church in Cambridge / Boston, Verenigde Staten van Amerika.

Uitvoerders

Scott Metcalfe	*artistieke leiding artistic direction*
Kim Leeds	*mezzosopraan mezzo-soprano*
Sophie Michaux	*mezzosopraan mezzo-soprano*
Reginald Mobley	*contratenor countertenor*
Jason McStoots	*tenor tenor*
Aaron Sheehan	*tenor tenor*
Sumner Thompson	*tenor tenor*
Paul Guttry	*bas bass*
Steven Hrycelak	*bas bass*
David McFerrin	*bas bass*

Programmaboek-LAUS21.indd 227 5/07/2021 11:26

Fortuna desperata	*Anoniem*
Missa Fortuna desperata: Kyrie	*Josquin des Prez (ca. 1450/55-1521)*
Missa Fortuna desperata: Gloria	*Josquin des Prez*
Fama malum	*Josquin des Prez (?)*
Dulces exuviae	*Alexander Agricola (1445/46-1506)*
Dulces exuviae	*Johannes Ghiselin (fl. 1491-1507)*
Missa Fortuna desperata: Credo	*Josquin des Prez*
Dulces exuviae	*Marbriano de Orto (ca. 1460-1529)*
Dulces exuviae	*Pierre de la Rue (ca. 1452-1518)*
Missa Fortuna desperata: Sanctus	*Josquin des Prez*
Dulces exuviae	*Jean Mouton (voor 1459-1522)*
Dulces exuviae	*Josquin des Prez (?)*
Missa Fortuna desperata: Agnus Dei	*Josquin des Prez*

Programmaboek-LAUS21.indd 228 5/07/2021 11:26

Fortuna desperata

Het Italiaanse lied *Fortuna desperata* is een van de absolute hits uit de late middeleeuwen. De componist is onbekend, al wordt het lied over het noodlot in enkele bronnen toegeschreven aan Antoine Busnois. Het gevoel van onmacht en de zoektocht naar vrijheid moeten in tijden van oorlog en welig tierende pest velen hebben aangesproken. *Fortuna desperata* was dan ook 75 jaar lang een inspiratiebron voor andere componisten.

In het lied zijn alle drie de partijen melodieus uitgewerkt. Josquin heeft in zijn *Missa Fortuna desperata* niet alleen de tenorpartij, maar ook de andere partijen verwerkt. Josquins mis is een van de eerste voorbeelden waarin die zogenaamde parodietechniek is terug te vinden.

Het lot was niet alleen in de late middeleeuwen en renaissance, maar ook in de antieke oudheid een prominent thema. Josquin componeerde twee liederen op teksten van boek IV van Vergilius' *Aeneis*. In *Fama malum* wordt beschreven hoe snel het woord wordt verspreid. *Dulces exuviae* is de klaagzang die koningin Dido zingt, net voordat ze sterft. Aeneas wordt door Mercurius aangespoord om zijn geliefde Dido te verlaten. Uit verdriet bouwt Dido een brandstapel om alles wat aan Aeneas herinnert, te vernietigen. Daarbij valt ze op een dolk, die haar hart doorboort.

Niet alleen Josquin, ook zijn tijdgenoten hebben de tragische tekst op muziek gezet. Zou Josquin met zijn collega's over de tekst hebben gediscussieerd? Hij is alleszins met een aantal van hen op verschillende momenten in contact geweest. Josquin en Ghiselin kenden elkaar in Ferrara, en de Orto was ook lid van de pauselijke kapel. De kans bestaat dat Josquin aan het Franse hof Jean Mouton heeft leren kennen. De verschillende composities waren ook bekend aan het Habsburgs-

Programmaboek-LAUS21.indd 229 5/07/2021 11:26

Bourgondische hof, waar Agricola en de la Rue zangers waren. Ook in verschillende bronnen die te linken zijn aan dat hof komen de liederen voor, zoals in het chansonnier van Margareta van Oostenrijk (KBR Ms. 228) of het Alamire-manuscript voor Hendrik VIII dat in de British Library wordt bewaard.

Fortuna desperata

The Italian song *Fortuna desperata* was one of the biggest hits of the Late Middle Ages. Its composer is unknown, although some sources attribute this song about fate to Antoine Busnois. The sense of powerlessness and the search for freedom must have appealed to many in times of war and raging pestilence. *Fortuna desperata* was also a source of inspiration to other composers for 75 years.

In the song, all three parts are developed as melodies. Josquin incorporated the other parts besides the tenor into his *Missa Fortuna desperata*. His mass is one of the first examples in which the 'parody' technique can be found.

As well as in the Late Middle Ages and Renaissance, fate was a prominent theme in antiquity. Josquin composed two songs to texts from Book IV of Virgil's *Aeneid*. *Fama malum* recounts how quickly rumours spread. *Dulces exuviae* is the lament that Queen Dido sings just before she dies. Aeneas is encouraged by Mercury to leave his beloved Dido behind. The grieving Dido builds a pyre on which to destroy every memory of Aeneas. Then she falls on a dagger that pierces her heart.

Contemporaries of Josquin also set the tragic text to music. Might Josquin have discussed the text with his colleagues? At any rate, he was certainly in

Programmaboek-LAUS21.indd 230 5/07/2021 11:26

contact with several of them at various times. Josquin and Ghiselin knew each other in Ferrara, and de Orto was also a member of the Papal Chapel. There is a chance that Josquin met Jean Mouton at the French court. The different compositions were also known at the Habsburg-Burgundian court, where Agricola and de la Rue worked as singers. The songs are also found in the various sources that can be connected to that court, such as Margaret of Austria's chansonnier (KBR MS 228) or the manuscript Alamire produced for Henry VIII that is held by the British Library.

Dit is een productie van AMUZ i.s.m. Blue Heron & Alamire Foundation.

Programmaboek-LAUS21.indd 231 5/07/2021 11:26

Fortuna desperata
Fortuna desperata,
iniqua e maledecta,
Wanhopig, onrechtvaardig
en vervloekt lot,
che de tal dona electa
la fama hai denegrata.
die de faam van zo'n
uitzonderlijke dame heeft bevlekt.
Fortuna desperata.
Wanhopig lot.

0 morte dispietata,
inimica e crudele,
0 meedogenloze, wrede
en hatelijke dood,
che d'alto piû che stelle
tu l'hai cusi abassata.
die haar van hoger dan de sterren
zo hebt vernederd.
Fortuna desperata.
Wanhopig lot.

Kyrie
Gloria
Voor de misdelen, zie p. 74-78

Fama malum
Fama malum qua non aliud velocius ullum:
Geen enkel kwaad verspreidt zich sneller dan een
gerucht:

Programmaboek-LAUS21.indd 232 5/07/2021 11:26

mobilitate viget,
het put kracht uit zijn deining,
viresque adquirit eundo,
aanvankelijk uit beduchtheid nog onbeduidend,
parva metu primo
maar spoedig door de luchtstroom
mox sese attollit in auras,
meegevoerd ten hemel,
ingrediturque solo
op zijn eentje voortschrijdend,
et caput inter nubila condit.
de bron ervan ergens tussen de wolken.

Dulces exuviae

Dulces exuviae,
Zoete resten,
dum fata deusque sinebat,
zoet zolang het lot en de godheid het toelieten,
accipite hanc animam
neem mijn leven
meque his exsolvite curis.
en verlos mij van dit leed.
Vixi et quem dederat
Ik heb geleefd en de gang volbracht,
cursum fortuna peregi,
die het lot mij wees,
et nunc magna mei
en nu zal mijn schim in grootheid
sub terras ibit imago.
onder de aarde gaan.

Programmaboek-LAUS21.indd 233 5/07/2021 11:26

Credo
Voor de misdelen, zie p. 74-78

Dulces exuviae
Zie boven

Sanctus
Voor de misdelen, zie p. 74-78

Dulces exuviae
Zie boven

Agnus Dei
Voor de misdelen, zie p. 74-78

Vertaling: naar Brigitte Hermans

Programmaboek-LAUS21.indd 234 5/07/2021 11:26

Cursus

International Summer School

Van wo 25.08.2021 tot zo 29.08.2021
Onlinecursus op musica.be

Valerie Horst	*docent muzieknotatie* teacher notation
Stratton Bull	*docent & superius* teacher & superius
Andrew Hallock	*docent & superius* teacher & superius
Pieter De Moor	*docent & tenor* teacher & tenor
Korneel Van Neste	*contratenor* countertenor
Maté Bruckner	*bassus* bassus

Programmaboek-LAUS21.indd 235 5/07/2021 11:26

Josquin en de kunst van de polyfonie

Wat is polyfonie en hoe heeft die zich ontwikkeld? Wat is vandaag de juiste benadering? Welke uitdagingen en voordelen brengt de uitvoering van de originele notatie met zich mee? Wat ligt er zoal aan de basis van improviseren rond polyfonie? Een greep uit de vele vragen die aan bod komen in deze jaarlijkse summerschool met vocaal ensemble Cappella Pratensis.

De rode draad is de muziek van Josquin des Prez die we 500 jaar na zijn dood herdenken. In meerdere interactieve onlinesessies wordt er ingegaan op zijn repertoire en dat van zijn tijdgenoten. Experte Valerie Horst geeft lessen over mensurale notatie. De cursus wordt in het Engels gegeven.

Nadat de summerschool in 2020 succesvol online verliep, wordt dit concept voortgezet. Docenten Andrew Hallock, Pieter De Moor en Stratton Bull begeleiden de sessies samen met twee andere zangers van Cappella Pratensis. De deelnemers kunnen (digitaal) meezingen met dit vocale ensemble! De uitvoeringspraktijk van Josquins polyfonie wordt behandeld en er wordt uit de originele bronnen gezongen. Een aantal lesvideo's illustreren de verschillende aspecten van de mensurale notatie van de partituur, als aanvulling op het livewebinar via Zoom.

Voor meer informatie: www.musica.be

Josquin and the art of polyphony

What is polyphony and how did it develop? What is the correct approach today? What challenges and advantages does a performance of the original notation offer? What are the basic principles of improvising on

Programmaboek-LAUS21.indd 236 5/07/2021 11:26

polyphony? These are some of the many questions we will tackle in this annual summer school with the vocal ensemble Cappella Pratensis.

The underlying theme is the music of Josquin des Prez, whom we are commemorating 500 years after his death. We will explore his repertoire and that of his contemporaries in several interactive online sessions. The expert Valerie Horst will provide lessons on mensural notation. The course will be taught in English.

Following the success of the online summer school in 2020, this concept is being continued. The tutors Andrew Hallock, Pieter De Moor and Stratton Bull will coach the sessions, along with two other singers from Cappella Pratensis. The participants will be able to sing (digitally) with this vocal ensemble! The course will cover the performance practice of Josquin's polyphony, singing from the original sources. Several teaching videos will illustrate the different aspects of the mensural notation used in the scores as a complement to the live webinar held on Zoom.

For more information, see www.musica.be.

I.s.m. Musica, Impulscentrum voor Muziek & Cappella Pratensis

Programmaboek-LAUS21.indd 237 5/07/2021 11:26

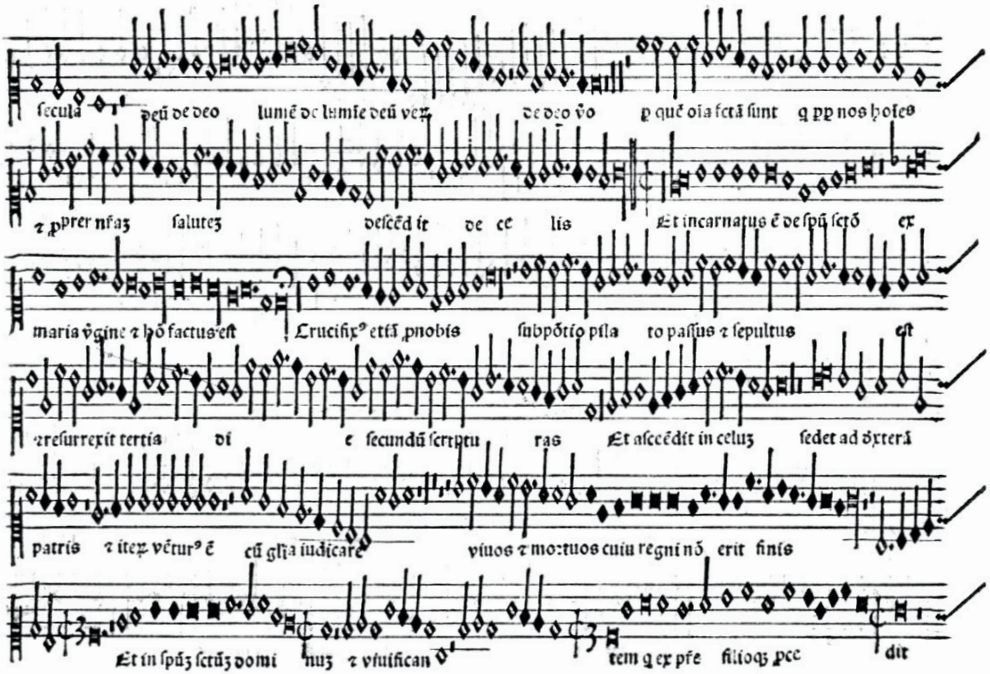
secula deū de deo lumē de lumīe deū vez de deo vo p quē oia fctā sunt q pp nos hoīes
z pprer nrāz salutez descēd it de cē lis Et incarnatus ē de spū scto ex
maria vgine z hō factus est Crucifix⁹ etiā pnobis subpōtio pīla to passus z sepultus est
zresurrexit tertia di e secundū scripturas Et ascēdit in celuz sedet ad dexterā
patris z iterū vēturus ē cū gīa iudicare vīuos z mortuos cuiu regni nō erit finis
Et in spūz scūz dominuz z vīuifican tem q ex pfe filioq; pcē dit

Cursus

Starterscursus muzieknotatie van renaissancepolyfonie

Van wo 25.08.2021 tot zo 29.08.2021
Onlinecursus op musica.be

Valerie Horst *docent muzieknotatie teacher notation*

Programmaboek-LAUS21.indd 239 5/07/2021 11:26

Muzieknotatie van renaissancepolyfonie

Dit jaar bieden we een starterscursus polyfonie aan voor zangers die interesse hebben in oudemuzieknotatie, maar zich op beginnersniveau bevinden. De cursus geeft een inleiding tot de basis. Wat is polyfonie en hoe heeft die zich ontwikkeld? Wat is vandaag de juiste benadering? Welke uitdagingen en voordelen brengt de uitvoering van de originele notatie met zich mee? Wat ligt er zoal aan de basis van improviseren rond polyfonie? Maar bovenal: hoe ontcijfer je die zogenaamde mensurale notatie van de renaissancepolyfonie, zodat je ze zelf kan zingen?

De rode draad is de muziek van Josquin des Prez, die we 500 jaar na zijn dood herdenken. De cursus wordt gegeven in het Engels. Naast een live-sessie met Valerie Horst krijgen deelnemers de toegang tot lesmateriaal van vocaal ensemble Cappella Pratensis. Tot slot krijgen ze een unieke blik achter de schermen van de parallel lopende online summerschool voor gevorderden.

Voor meer informatie: www.musica.be

Musical notation of Renaissance polyphony

This year, we are offering a beginners' course in polyphony for singers interested in early music notation who are still at a beginners' level. The course offers a basic introduction. What is polyphony and how did it develop? What is the correct approach today? What challenges and advantages does a performance of the original notation offer? What are the basic principles of improvising on polyphony? Most important of all: how do you decipher scores written in the 'mensural notation' of Renaissance polyphony so that you can sing them yourself?

Programmaboek-LAUS21.indd 240 5/07/2021 11:26

The underlying theme is the music of Josquin des Prez, whom we are commemorating 500 years after his death. The course will be taught in English. Besides a live session with Valerie Horst, participants will have access to teaching materials provided by the vocal ensemble Cappella Pratensis. Last but not least, they will get a unique glimpse of the parallel online summer school for advanced students.

For more information, see www.musica.be.

I.s.m. Musica, Impulscentrum voor Muziek & Cappella Pratensis

Programmaboek-LAUS21.indd 241 5/07/2021 11:26

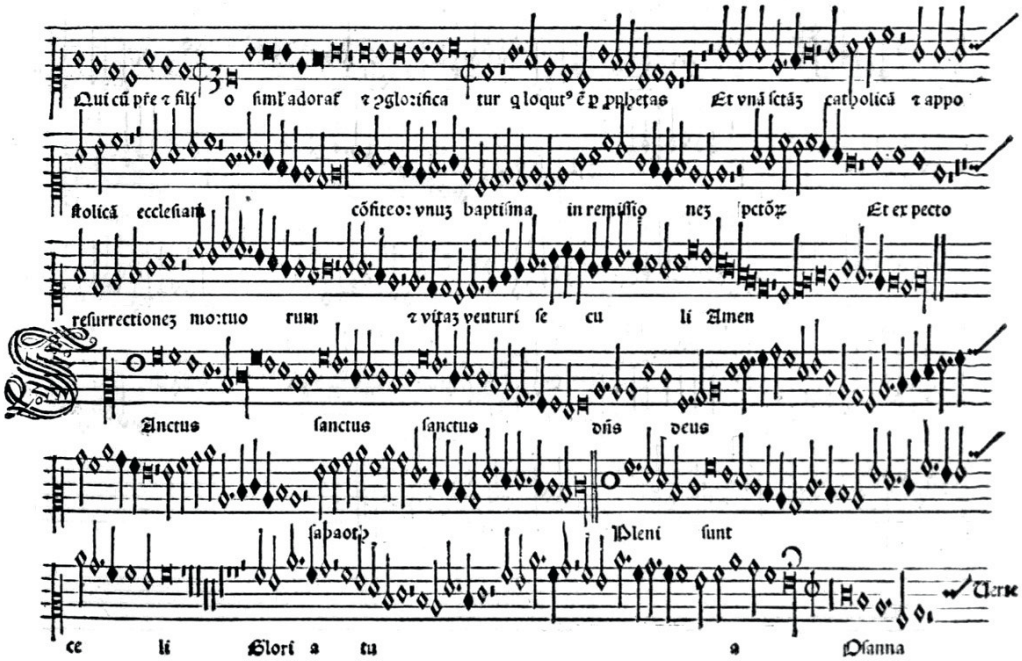

Programmaboek-LAUS21.indd 242 5/07/2021 11:26

Concert IYAP 2021

Sponte Sua

Wo 25.08.2021

Live @ AMUZ & online op polyphonyconnects.com om 12.00 uur

Uitvoerders

Pablo Sosa	*traverso traverso flute*
Asako Ueda	*teorbe theorbo*

Programmaboek-LAUS21.indd 243 5/07/2021 11:26

Suite in D, opus 2 nr. 1 *Jacques-Martin Hotteterre 'Le Romain' (1674-1763)*

Prélude
Allemande 'La Royalle'
Rondeau 'Le Duc d'Orleans'
Sarabande 'La d'Armagnac'
Gavotte 'La Meudon'

J'ay passé deux jours sans vous voir *Jacques-Martin Hotteterre*

Le beau berger Tircis *Jacques-Martin Hotteterre*

Suite nr. 3 voor traverso & basso continuo *Louis-Antoine Dornel (1680-1757)*

Prélude
Allemande tendre 'L'Angelique'
La gratieuse
Sarabande 'La Caron'
Gigue 'La Chauvigny'

Programmaboek-LAUS21.indd 244 5/07/2021 11:26

Pièces pour la flûte traversière

Jacques-Martin Hotteterre is de belangrijkste telg van de Franse familie van muzikanten en instrumentenbouwers. Hijzelf was fluitist, hoboïst en componist en werkte voor zowel de Franse koning als voor rijke adellijke families. Uit de catalogus van zijn persoonlijke bibliotheek blijkt dat hij mee was met de recentste trends uit het Europese muzieklandschap. Hij publiceerde verschillende bundels met sonaten en suites. Het traktaat *L'art de préluder sur la flûte traversière* ... (1719) geeft ons een inzicht in de muziekpraktijk van de vroege 18de eeuw. De *Première suite en ré majeur* publiceerde hij in 1708 en is opgedragen aan de Franse koning. De titels van de afzonderlijke suitedelen verwijzen naar adellijke personen als La Meudon of Le Duc d'Orléans. Hotteterre arrangeerde ook volksliederen voor fluit en begeleiding, zoals *J'ay passé deux jours sans vous voir* en *Le beau berger Tircis*.

Louis-Antoine Dornel is tegenwoordig minder bekend dan Hotteterre, maar in zijn eigen tijd genoot hij toch enige reputatie. Hij was vanaf 1706 organist aan de Sainte-Madeleine-en-la-Cité in Parijs (een post die Rameau had afgewezen wegens weinig interessante condities), tien jaar later werkte hij aan de abdij van Sainte-Geneviève en in 1725 werd hij maître de musique aan de Académie Française. Een van zijn opdrachten daar was het jaarlijks componeren van een motet ter ere van Saint-Louis op 25 augustus. In 1742 verloor hij zijn positie aan Jean-Féry Rebel, wellicht vanwege een intrige. Zijn religieuze werken zijn haast allemaal verloren gegaan, maar van zijn kamermuziek zijn wel sporen overgebleven.

Programmaboek-LAUS21.indd 245 5/07/2021 11:26

Pièces pour la flûte traversière

Jacques-Martin Hotteterre was the most important member of a French family of musicians and instrument makers. He was a flautist, oboist and composer who worked for both the French king and rich, aristocratic families. The catalogue of his personal library reveals that he kept up with the most recent trends in European music. He published several collections of sonatas and suites. The treatise *L'art de préluder sur la flûte traversière...* (1719) gives us insight into musical practice in the early 18th century. He published his first *Première suite en ré majeur*, dedicated to the King of France, in 1708. The titles of the individual parts of the suite refer to aristocratic figures such as La Meudon or Le Duc d'Orléans. Hotteterre also arranged folk songs for the flute and accompaniment, such as *J'ay passé deux jours sans vous voir* and *Le beau Berger Tircis*.

Louis-Antoine Dornel is not as well known as Hotteterre nowadays, but he had a considerable reputation in his own time. From 1706 onwards, he was the organist at Ste Madeleine-en-la-Cité in Paris (a position that Rameau had rejected for its unattractive rewards). Ten years later he worked at Sainte Geneviève Abbey and in 1725 he became the maître de musique at the Académie Française. One of his tasks there was to compose a motet each year in honour of Saint Louis on 25 August. He lost his position to Jean-Féry Rebel in 1742, probably as the result of an intrigue. His religious works have almost all been lost, but traces of his chamber music remain.

Dit is een productie van AMUZ i.s.m. Musica, Impulscentrum voor Muziek.

Programmaboek-LAUS21.indd 246 5/07/2021 11:26

Concert IYAP 2021

Ibera Auri

Wo 25.08.2021
Live @ AMUZ & online op polyphonyconnects.com om 15.00 uur

Uitvoerders

Gabriel Belkheiri García del Pozo	*blokfluit & tenor recorder & tenor*
Laia Blasco López	*blokfluit & sopraan recorder & soprano*
Jeremy Nastasi	*teorbe & gitaar theorbo & guitar*
Lidia Rodrigo Royo	*blokfluit & klavecimbel recorder & harpsichord*

Programmaboek-LAUS21.indd 247 5/07/2021 11:26

Por que llorax blanca niña	*Anoniem (Sefardisch)*
N'espérez plus, mes yeux	*Antoine Boësset (1587-1643)*
Frescos ayres del prado	*Antoine Boësset*
L'amour, le seul amour	*Michel Lambert (1610-1696)*
Souffrez beaux yeux	*Etienne Moulinié (ca. 1600-na 1669)*
Follias	*Andrea Falconieri (1585-1656)*
Sosieguen, descansen	*Sebastián Durón (1660-1716)*
Marizápalos	*Anoniem (17de eeuw)*

Programmaboek-LAUS21.indd 248 5/07/2021 11:26

Marizápalos op het balkon: 17de-eeuwse Spaanse muziek en haar invloed in Europa

Marizápalos was een beroemde actrice die in de eerste helft van de 17de eeuw in Madrid woonde. Ze was een maitresse van de Spaanse koning Filips IV, die haar uitnodigde om grootse feesten bij te wonen die plaatsvonden op de Plaza Mayor. Dat leidde echter tot jaloezie bij zijn echtgenote, koningin Elisabeth van Frankrijk, die eiste dat Marizápalos op een apart balkon zou zitten, ver van de koning.

Dit verhaal inspireerde Ibera Auri om een programma samen te stellen waarin muziek van verschillende regio's samenkomt. In de 17de eeuw was er een kruisbestuiving te merken tussen Spaanse en Franse stijlen. Aan het hof in Madrid weerklonken Spaanse cantada's, volksliederen en zarzuela's. Maar koningin Elisabeth (zus van de Franse koning Lodewijk XIII) zal ongetwijfeld vanuit Frankrijk haar vertrouwde muziek hebben meegebracht, zoals airs de cour. Die verschillende genres werden niet alleen in Spanje of Frankrijk uitgegeven en verspreid, maar ook in Engeland, de Republiek Venetië en Portugal.

Marizápalos on the balcony: a glimpse of 17th century Spanish music and its influences on Europe

Marizápalos was a famous actress who lived in Madrid in the first half of the 17th century. She was a mistress of the Spanish King Philip IV, who invited her to attend grand parties held on the Plaza Mayor. However this made his wife, Queen Elisabeth of France, jealous, and she demanded that Marizápalos sit on a separate balcony far away from the king.

This story has inspired Ibera Auri to compile a programme that brings

Programmaboek-LAUS21.indd 249 5/07/2021 11:26

together music from different regions. The 17th century saw an intermingling of Spanish and French styles. Spanish cantadas, folk songs and zarzuelas were heard at court in Madrid. Queen Elisabeth (the sister of the French King Louis XIII) doubtless brought her own familiar music with her from France, such as airs de cour. These different genres were not only published and distributed in Spain and France, but also in England, the Venetian Republic and Portugal.

Dit is een productie van AMUZ i.s.m. Musica, Impulscentrum voor Muziek.

Programmaboek-LAUS21.indd 250 5/07/2021 11:26

Por qué llorax blanca niña

Por qué llorax blanca niña,
Waarom huil je, mooi meisje,
por que llorax blanca flor?
waarom huil je, witte bloem?
Lloro por vos cavallero
Ik huil om u, mijn edele heer,
que vos vax y me dexax.
omdat u weggaat en mij achterlaat.
Me dexax niña y muchacha,
U laat mij, een meisje, een kind,
chica y de poca edad.
een meisje dat nog heel jong is, achter.
Tengo niños chiquiticos,
Ik heb kleine kinderen
lloran y demandan pan.
die wenen en om brood vragen.
Vendereix viñas y campos
U moet wijngaarden en akkers verkopen
desta parte de la ciudad.
die in dit deel van de stad liggen.
Vendereix viñas y campos
U moet wijngaarden en akkers verkopen
de la parte de la mar.
die bij de zee liggen.

N'esperez plus, mes yeux

N'esperez plus, mes yeux,
Hoop niet langer, ogen van mij,
de revoir en ces lieux
op deze plek de schoonheid

Programmaboek-LAUS21.indd 251 5/07/2021 11:26

la beauté que j'adore.
die ik aanbid weer te zien.

Les pleurs n'ont plus de lieu
Tranen vinden geen onthaal meer
dans le coeur de ce Dieu
in het hart van deze god,
dont le feu me devore.
wiens vuur mij verzwelgt.

Le ciel jaloux de mon bonheur
De hemel, afgunstig op mijn geluk,
a ravy ma naissante Aurore
heeft mijn prille Aurore weggenomen,
par sa rigueur.
door zijn wreedheid.

Frescos ayres del prado
Frescos ayres del prado que a
Koele briesjes van de velden,
Toledo vays
jullie die naar Toledo gaan
decid a mi dueño
vertel mijn heer en meester
homo me dexais.
hoe jullie mij achterlieten.
Pesares y en ojos
Verdriet, kommer en smart
me quitan el sueño.
beroven mij van de slaap.

Programmaboek-LAUS21.indd 252 5/07/2021 11:26

Do llegan pesares
Daar waar verdriet verschijnt,
va s'el descanso.
vertrekt de rust.

L'amour, le seul amour
L'amour, le seul amour est cose
De liefde, alleen de liefde maakt
que je néglige à mon tropeau.
dat ik mijn kudde verwaarloos.
Mais comme il est le moindre du hameau,
Maar omdat die de kleinste is van het dorp,
on dira que c'est peu de chose.
zal men wel zeggen dat dat niet erg is.

Ah! Quand j'aurais tous les moutons
Ach! Als ik alle schapen van de
de bergers de nos catons,
herders van onze streek had,
je les négligérai encore,
dan zou ik ze nog steeds verwaarlozen,
pour le berger que j'adore.
vanwege de herder die ik liefheb.

Souffrez beaux yeux
Souffrez beaux yeux pleins de charmes
Laat toe, schone ogen vol bekoringen,
qui me consommez le coeur,
jullie die mijn hart verteren,
que mes soupirs & mes larmes
dat mijn zuchten en mijn tranen

Programmaboek-LAUS21.indd 253 5/07/2021 11:26

flechissent vostre rigueur.
jullie hardvochtigheid doen zwichten.
– Espagnol je te supplie,
– Spanjaard, ik verzoek u
laisse-moy vivre en repos:
mij met rust te laten:
tes yeux pleurent de la suie,
uw ogen wenen tranen van roet,
tes soupirs sentent les aulx.
uw zuchten ruiken naar knoflook.
– Ce front couronné de gloire
– Dit voorhoofd dat met roem is gekroond
connu dans la cour des Roys:
en bekend is aan het hof van de koning;
Quoy? N'avez vous point memoire
Wat? Herinnert u zich dan niet meer
de l'avoir veu autrefois?
dat u het vroeger hebt gezien?
– Ouy, j'ay veu vostre visage,
– Ja, ik heb uw gezicht gezien;
il me souvient qu'a Paris
ik herinner me dat u, in Parijs,
vous sentiez plus le fourmage
meer naar kaas rook dan
que le Musc & Lambre gris.
naar muskus en amber.
– Moy qui suant sous les armes
– Ik die zwoegend onder de wapens
ay triomphé en tous lieux,
overal heb gezegevierd,

Programmaboek-LAUS21.indd 254 5/07/2021 11:26

invincible en tant d'alarmes,
onoverwinnelijk in zoveel moeilijke
je suis vaincu par vos yeux.
situaties, ben overwonnen door uw ogen.
– A pauvre seignor, don cancre,
– Ach, armzalige señor, Don armoedzaaier,
c'est plustot le desespoir
het is veeleer de wanhoop
qui vous fit suer de l'ancre:
die u inkt deed zweten,
car vostre linge est bien noir.
want uw linnengoed ziet erg zwart.
– Donc pour toute recompense,
– Dus, als beloning en prijs
et prix de mon amitié,
voor mijn vriendschap,
je vivray sans esperance,
moet ik leven zonder hoop
et vous vivrez sans pitié.
en leeft u zonder mededogen.
– Vostre amitié sans seconde,
– Uw onvergelijkelijke vriendschap
ressemblera le soleil,
zal zijn als de zon
qui fait tout le tour du monde
die om de wereld trekt
sans rencontrer son pareil.
zonder haar gelijke te ontmoeten.
– La France qui me possede,
– Frankrijk, dat over mij beschikt,

Programmaboek-LAUS21.indd 255 5/07/2021 11:26

dont tout le monde est jaloux:
– iets waar iedereen jaloers op is –
beaux yeux, à qui le jour cede,
behoudt mij slechts vanwege u,
ne me retient que pour vous.
schone ogen, waar het daglicht voor wijkt.
– A voir vostre contenance,
– Zo te zien aan uw uiterlijk
ce qui vous tient au collét
heeft iets u genoopt
vous à fait venir en France,
naar Frankrijk te komen
sans finance, & sans valét.
zonder geld en zonder knecht.
– Si vous rendez moins amere
– Als u de smart waarover ik me
la douleur dont je me plains,
beklaag minder bitter maakt voor mij,
l'Espagne qui me revere,
dan zal Spanje, dat mij vereert,
vous en baisera les mains.
u daarvoor de handen kussen.
– Le remede qu'on ordonne
De remedie die men voorschrijft
au mal qui vous fait mourir,
voor de kwaal die u langzaam doet sterven,
ce n'est pas moy qui le donne,
die geef ík u niet;
c'est au Roy de vous guerir.
het is aan de koning om u te genezen.

Programmaboek-LAUS21.indd 256 5/07/2021 11:26

Sosieguen, descansen

Tonada

Sosieguen, descansen las tímidas penas,
Kalm maar, rustig maar, kleine verdrietjes,
los tristes afanes y sirban los males
trieste verlangens, en laat het ongeluk
de alibio en los males.
maar dienen als verlichting van het ongeluk.
Sosieguen, descansen.
Kalm maar, rustig maar.

Coplas

No soy io aquel ciego boraz ençendido
Ben ik niet die blinde, vernietigende,
bolcán intratable en quien aún las mismas
gloeiende, onvermurwbare vulkaan,
eladas pabesas
waarin zelfs de afgekoelde vonken
o queman o arden?
weer gloeien en opvlammen?
Pues como es fácil que aia niebe
Hoe is het dan mogelijk
que apague el incendio
dat er sneeuw valt die het vuur
de tantos bolcanes?
van zoveel vulkanen dooft?
No soi quien al sacro dosel de los dioses
Ben ik niet degene die de heilige
desiço arrogante
troonhemel van de goden arrogant

Programmaboek-LAUS21.indd 257 5/07/2021 11:26

su púrpura ajando los fueros sagrados
van zijn purper ontdeed, de heilige privileges
de tantas deidades?
van zovele goden daarbij ontluisterend?
Pues como es fácil que en mi oprobio
Hoe is het dan mogelijk dat, tot mijn schande,
tirana sus leies mi culto profanen?
tirannen met hun wetten mijn cultus ontwijden?

Recitado
Pero ia que a la fatiga
Maar nu mijn hart
tan rendido el pecho iace
overvallen is door de slaap,
que un desaliento
en de moedeloosheid
palpita en cada temor que late
klopt bij iedere rillende vrees,
y ia que en el verde centro
en nu ik, in het groene middelpunt van een
de enmarañado boscaje
ondoordringbaar bos
que compone la frondosa
dat wordt gevormd door de ineengestrengelde
tenaçidad de los sauçes
takken van de wilgen,
seguro estoi de que puedan
er zeker van ben dat de woede
las cóleras alcanzarme
van Diana mij kan treffen,

Programmaboek-LAUS21.indd 258 5/07/2021 11:26

de Diana firmen treguas mis repetidos afanes
mogen dan nu mijn herhaalde
i en este risco a quien oi para que
inspanningen een wapenstilstand
sobre él descanse hizo el acaso
bewerkstelligen op deze rots die vandaag,
que siendo escollo
hoewel het een rots is, toch dient als bed,
sirba de catre.
zodat ik daarop kan uitrusten.
Entreguemos a esta dulçe lisonja de los mortales
Laten wij ons leven wijden aan deze zoete
la vida, pues a este efecto
vleierij van de stervelingen, want met dat
dijeron mis bozes antes:
doel heb ik hiervoor reeds gezegd:
Sosieguen, descansen ...
Kalm maar, rust maar uit.

Marizápalos

Marizápalos era mucacha,
Marizápalos was een meisje
enamoradita de Pedro Martín,
dat verliefd was op Pedro Martin,
por sobrina del cura estimada,
als nichtje van de pastoor was zij zeer gezien,
la gala del pueblo,
de mooiste van het dorp,
la flor del abril.
de bloesem van april.

Programmaboek-LAUS21.indd 259 5/07/2021 11:26

Marizápalos salió una tarde
Op een middag ging Marizápalos
al verde sotillo que va hacia Madrid
naar de groene bosweg die naar Madrid voert,
a coger con sus manos las flores,
om eigenhandig de bloemen te plukken,
teniendo más ella que mayo y abril.
waarbij ze aan méér dacht dan aan mei en april.

Merendaron los dos a la mesa
De twee aten aan de tafel die Marieta
que puso Marieta de su faldellín
op haar schoot had gedekt,
y Perico, mirando a lo verde,
en Perico, die zag hoe mooi en fris ze was,
comió con la salsa de su perejil.
raakte er zeer opgewonden van.

Cuando oyeron allá entre la ramas
Toen daar tussen de bomen het
las herradurillas de un fuerte rocín,
geluid van paardenhoeven weerklonk,
el Adonis se puso en huida
sloeg de adonis op de vlucht, uit vrees voor
temiendo los dientes de algún jabalí.
de slagtanden van een of ander everzwijn.

Y era el cura, que al soto venía,
Het was de pastoor die op de bosweg reed
que si un poco antes acierta a venir,
en als hij iets eerder was geweest,

Programmaboek-LAUS21.indd 260 5/07/2021 11:26

como sabe gramática el cura,
dan had hij hen op heterdaad betrapt,
podía cogerlos en un mal latín.
want de pastoor weet hoe het eraan toegaat.

Vertaling: Marianne Lambregts

Programmaboek-LAUS21.indd 261 5/07/2021 11:26

Programmaboek-LAUS21.indd 262 5/07/2021 11:26

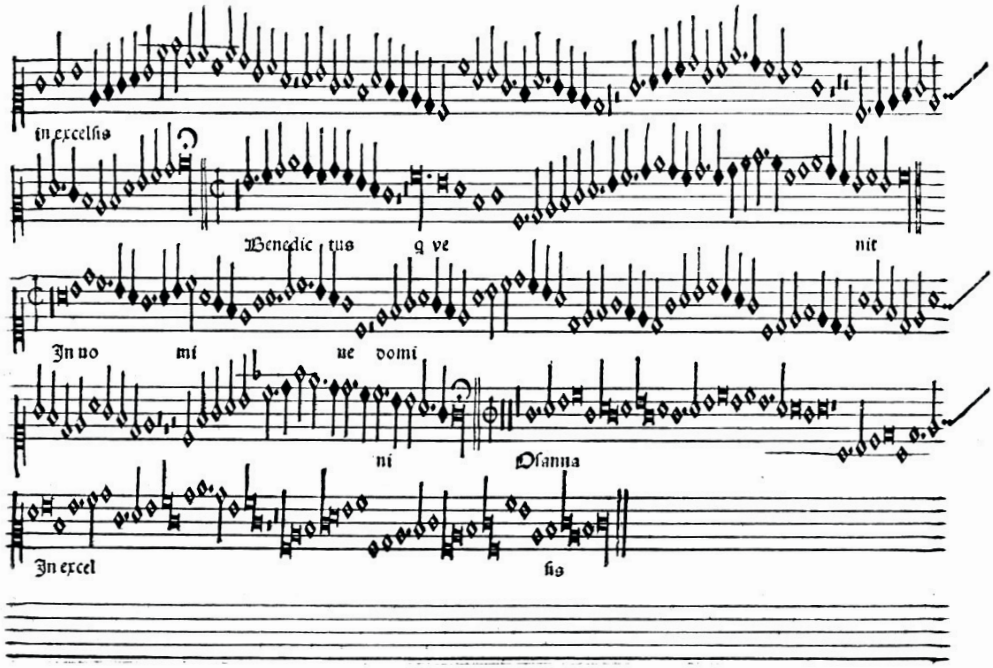

Liveconcert

Vox Luminis

Wo 25.08.2021
Live @ AMUZ & online op polyphonyconnects.com om 20.00 uur

Uitvoerders

Lionel Meunier	*artistieke leiding artistic direction*
Victoria Cassano	*superius*
Tessa Roos	*superius*
Barnabas Hegyi	*altus*
João Moreira	*altus*
Vincent Lièvre Picard	*altus*
Olivier Berten	*tenor*
Adriaan de Koster	*tenor*
Hidde Kleikamp	*tenor*
Sebastian Myrus	*tenor*
Lionel Meunier	*bassus*
Bart Vandewege	*bassus*
Pieter Stas	*bassus*

Programmaboek-LAUS21.indd 263 5/07/2021 11:26

Tu lumen, tu splendor Patris	*Josquin des Prez (ca. 1450/55-1521) (?)*
Tu solus qui facis mirabilia	*Josquin des Prez (?)*
Domine, non secundum peccata	*Josquin des Prez*
Usquequo, Domine, oblivisceris me (psalm 13)	*Josquin des Prez (?)*
Missa L'homme armé sexti toni: Kyrie	*Josquin des Prez*
Missa L'homme armé sexti toni: Gloria	*Josquin des Prez*
Missa L'homme armé sexti toni: Credo	*Josquin des Prez*
Missa L'homme armé sexti toni: Sanctus	*Josquin des Prez*
Missa L'homme armé sexti toni: Agnus Dei	*Josquin des Prez*

Programmaboek-LAUS21.indd 264 5/07/2021 11:26

Missa L'homme armé sexti toni

De Franse melodie *L'homme armé* is een van de meest fascinerende in de muziekgeschiedenis, met een eeuwenlange staat van dienst. Niet minder dan vijftig miscycli gebruiken de melodie als tenor tussen 1450 en het einde van de 17de eeuw. Waar de oorsprong precies ligt en wat de betekenis zou zijn, is voer voor discussie. Zo zou de melodie een link kunnen hebben met het Bourgondische hof en de orde van het Gulden Vlies. Sommige L'homme armé-missen komen ook voor in manuscripten met een onmiskenbare oproep voor een nieuwe kruistocht. Of werd de melodie gezongen om nieuwe soldaten te rekruteren? Los van alle speculaties blijkt het dankbaar melodisch materiaal om verder op te borduren. Josquin componeerde twee missen op het thema: *Missa L'homme armé super voces musicales* en *Missa L'homme armé sexti toni*. In die laatste komt de melodie voor in de zesde toon, of zesde modus (F). Hierdoor krijgt de mis een majeur-karakter. In het *Sanctus* en in *Agnus Dei III* toont Josquin zijn vakkundige beheersing van de canontechniek.

Een ander populair thema werd onttrokken uit *D'ung aultre amer*, een chanson van Johannes Ockeghem. Josquin gebruikt de superiusmelodie van het chanson in *Tu solus qui facis mirabilia*. Het motet dat in de liturgie kan worden gezongen tijdens de elevatie van de hostie, valt op door de homofone akkoorden. Gelijkaardige homofone passages komen ook voor in *Tu lumen, tu splendor Patris*, een motet dat na het tweede "hosanna" kan worden gezongen van de *Missa D'ung aultre amer*. *Domine non secundum peccata* heeft Josquin gecomponeerd voor de virtuoze zangers van de pauselijke kapel. Zo heeft de contratenor een grote ambitus van twee octaven. In de vorm van de compositie hield Josquin rekening met de handelingen die de paus moest uitvoeren, wanneer hij bijvoorbeeld zijn troon afdaalde, of zijn mijter moest afzetten. Muzikaal is er een afwisseling tussen ritmisch snelle en langzame passages.

Programmaboek-LAUS21.indd 265 5/07/2021 11:26

Missa L'homme armé sexti toni

The French melody *L'homme armé* is one of the most fascinating in music history, having been used and re-used for centuries. Between 1450 and the end of the 17th century, no fewer than fifty cyclic masses used the melody as the tenor. Where exactly the melody originates and what it means is open for debate. For example, the melody may be linked to the Burgundian court and the Order of the Golden Fleece. Some L'homme armé masses are also found in manuscripts with an unmistakeable call for a new crusade. Or might the melody have been sung to recruit new soldiers? All speculation aside, it remains rewarding melodic material for further elaboration. Josquin composed two masses on the theme, *Missa L'homme armé super voces musicales* and *Missa L'homme armé sexti toni*. In the latter, the melody is found in the sixth tone or sixth mode (F). This puts the mass in a major key. Josquin demonstrates his skilful mastery of the canon technique in the *Sanctus* and in the third stanza of the *Agnus Dei*.

Another popular theme is taken from *D'ung aultre amer*, a chanson by Johannes Ockeghem. Josquin uses the melody of the superius from the chanson in *Tu solus qui facis mirabilia*. The motet that can be sung in the liturgy during the elevation of the host is striking in its use of homophonic chords. Similar homophonic passages also occur in *Tu lumen, tu splendor Patris*, a motet that can be sung after the second "Hosanna" of the *Missa D'ung aultre amer*. Josquin composed *Domine non secundum peccata* for the virtuoso singers of the Papal Chapel. The countertenor part, for example, has a large range of two octaves. The form of Josquin's composition takes account of the actions the pope would carry out when he descended from his throne, for example, or removed his mitre. Musically speaking, there is an alternation between rhythmically fast and slow passages.

Programmaboek-LAUS21.indd 266 5/07/2021 11:26

Tu lumen, tu splendor Patris

Tu lumen, tu splendor Patris,
U, licht, U, sieraad van Uw Vader,
tu spes perennis omnium:
U, eeuwige hoop voor allen:
intende quas fundunt preces
richt U op de gebeden die
tui per orbem famuli.
Uw dienaren over de wereld voor U laten klinken.

Tu solus qui facis mirabilia

Tu solus qui facis mirabilia,
U alleen, die wonderen verricht,
tu solus creator, qui creasti nos,
U alleen, Schepper, die ons heeft geschapen,
tu solus redemptor, qui redemisti nos.
U alleen, Verlosser, die ons heeft verlost.
Ad te solum confugimus,
Tot U alleen nemen wij onze toevlucht,
in te solum confidimus,
in U alleen stellen wij ons vertrouwen,
nec alium adoramus, Jesu Christe.
geen ander aanbidden wij, Jezus Christus.
Ad te preces effundimus,
Tot U laten wij onze gebeden klinken,
exaudi quod supplicamus,
luister goed naar wat wij smeken
et concede quod petimus, rex benigne.
en geef wat wij vragen, goedgunstige Koning.

Programmaboek-LAUS21.indd 267 5/07/2021 11:26

D'ung aultre amer nobis esset falacia.
D'ung aultre amer [Een ander liefhebben]
zou voor ons bedrog zijn.
D'ung aultre amer magna esset stultitia et peccatum.
D'ung aultre amer [Een ander liefhebben]
zou een grote dwaasheid en zonde zijn.
Audi nostra suspiria,
Hoor onze zuchten,
reple nos tua gratia, o rex regum,
vervul ons met Uw genade, o Koning der koningen,
ut ad tua servitia sistamus cum letitia in eternum.
opdat wij tot in de eeuwigheid met blijdschap
tot Uw dienst blijven staan.

Domine, non secundum peccata
Domine, non secundum peccata nostra
Heer, moge U niet vanwege onze zonden
quae fecimus nos,
die wij hebben begaan,
neque secundum iniquitates nostras retribuas nobis.
noch vanwege ons onrecht, ons vergelden.
Domine, ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum.
Heer, vergeet onze vroegere misstappen.
Cito anticipent nos misericordiae tuae
Laat Uw mededogen ons snel opnemen,
quia pauperes facti sumus nimis.
omdat wij al te armzalig zijn geworden.

Adiuva nos, Deus salutaris noster:
Help ons, Heer, onze redder

Programmaboek-LAUS21.indd 268 5/07/2021 11:26

et propter gloriam nominis tui,
en op grond van de glorie van Uw naam,
Domine, libera nos.
Heer, bevrijd ons.
Et propitius esto peccatis nostris
En wees genadig ten opzichte van onze zonden
propter nomen tuum.
op grond van Uw naam.

Usquequo, Domine, oblivisceris me (psalm 13)
Usquequo, Domine, oblivisceris me in finem?
Hoelang nog, Heer, zult Gij mij blijven vergeten?
Usquequo avertis faciem tuam a me?
Hoelang nog wendt Gij Uw gelaat van mij af?
Quamdiu ponam consilia in anima mea;
Hoelang moet ik vruchteloos bij mezelf te rade gaan
dolorem in corde meo per diem?
en verkrop ik dag aan dag mijn smart?
Usquequo exaltabitur inimicus meus super me?
Hoelang nog zal mijn vijand juichen over mij?
Respice, et exaudi me, Domine Deus meus.
Zie naar mij om, aanhoor mij, Heer, God van mij.
Illumina oculos meos,
Verlicht mijn ogen,
ne umquam obdormiam in morte;
dat ik niet inslaap ten dode,
nequando dicat inimicus meus:
opdat mijn vijand niet zegt:
Prævalui adversus eum.
Ik heb hem overwonnen.

Programmaboek-LAUS21.indd 269 5/07/2021 11:26

Qui tribulant me exsultabunt si motus fuero;
Zij die mij belagen, zullen juichen als ik wankel,
ego autem in misericordia tua speravi.
maar mijn hoop is gevestigd op Uw erbarmen.
Exsultabit cor meum in salutari tuo.
Mijn hart zal juichen om Uw heil.
Cantabo Domino qui bona tribuit mihi;
Ik zal zingen voor de Heer
die mij Zijn gaven heeft geschonken
et psallam nomini Domini altissimi.
en ik zal lof verkondigen aan de Allerhoogste.

Kyrie
Gloria
Credo
Sanctus
Agnus Dei
Voor de misdelen, zie p. 74-78

Vertaling: Linguapolis

Programmaboek-LAUS21.indd 270 5/07/2021 11:27

Docu-concert 5

Missa Faisant regretz

Josquin des Prez (ca. 1450/55-1521)

Do 26.08.2021
Online op polyphonyconnects.com vanaf 10.00 uur
Met medewerking van Fabrice Fitch & Paul Van Nevel

Huelgas Ensemble

Paul Van Nevel	*artistieke leiding artistic direction*
Maria Valdmaa	*cantus*
Dorothea Jakob	*cantus*
Sabine Lutzenberger	*cantus*
Helen Cassano	*cantus*
Paul Bentley-Angell	*tenor*
Vojtěch Semerád	*tenor*
Olivier Coiffet	*tenor*
Adriaan De Koster	*tenor*
Matthew Vine	*tenor*
Tom Phillips	*tenor*
Tim Scott Whiteley	*bassus*
Guillaume Olry	*bassus*

Programmaboek-LAUS21.indd 271 5/07/2021 11:27

Josquins Missa Faisant regretz

De mis is overgeleverd, volledig of gedeeltelijk, in dertien bronnen: vier drukken en negen manuscripten. De belangrijkste bronnen zijn *Missarum Josquin liber tertius* (Ottaviano Petrucci, Fossombrone, 1514); V-CVbav Ms. Capp. Sist. 23, fol. 118v-128r (Biblioteca Apostolica Vaticana, Vaticaanstad) en A-Wn Mus.Hs. 15495 (Maximilian Codex), fol. 33v-47r (Österreichische Nationalbibliothek, Wenen). De nummering in *New Josquin Edition* is 8.1.

Het muzikale materiaal van de *Missa Faisant regretz* is gebaseerd op het polyfone chanson *Tout a par moy* (Anoniem? Walter Frye? Gilles Binchois?). De mis is vierstemmig.

The mass has been passed down, in full or in part, in thirteen sources: four prints and nine manuscripts. The most important sources are the *Missarum Josquin liber tertius* (Ottaviano Petrucci, Fossombrone, 1514); V-CVbav Ms. Capp. Sist. 23, fol. 118v-128r (Biblioteca Apostolica Vaticana, Vatican City) and A-Wn Mus.Hs. 15495 (Maximilian Codex), fol. 33v-47r (Österreichische Nationalbibliothek, Vienna). The numbering in *New Josquin Edition* is 8.1.

The musical material of the *Missa Faisant regretz* is based on the polyphonic chanson *Tout a par moy* (Anonymous? Walter Frye? Gilles Binchois?). The mass is in four parts.

Dit is een productie van Alamire Foundation i.s.m. AMUZ.

Programmaboek-LAUS21.indd 272 5/07/2021 11:27

Kyrie
Gloria
Credo
Sanctus
Agnus Dei
Voor de misdelen, zie p. 74-78

Programmaboek-LAUS21.indd 273 5/07/2021 11:27

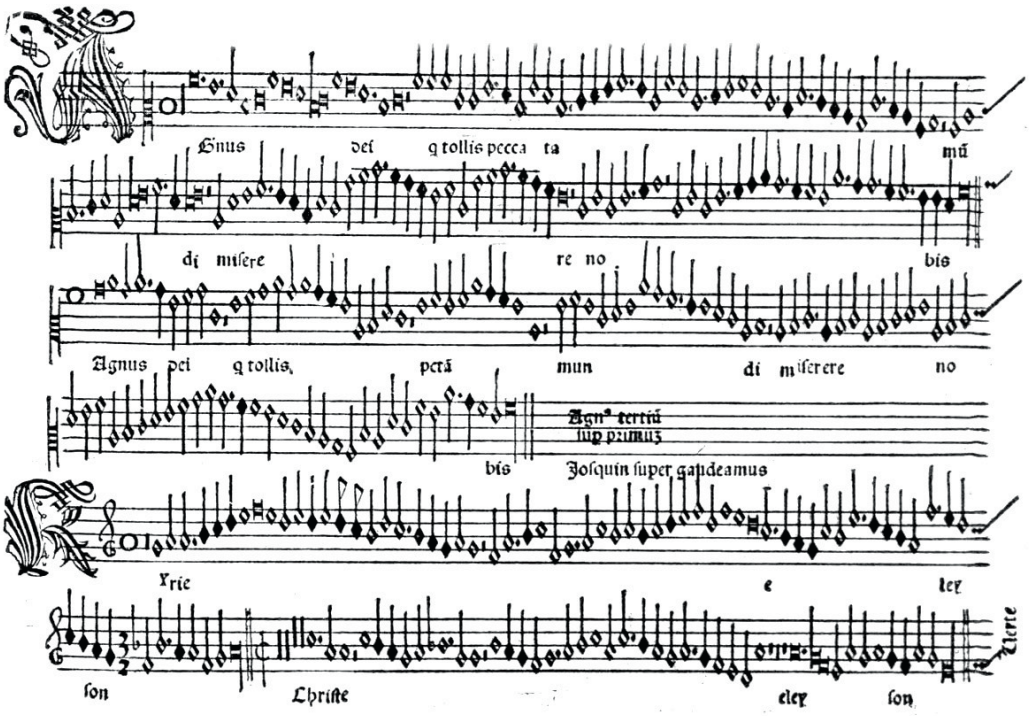

Programmaboek-LAUS21.indd 274 5/07/2021 11:27

Familievoorstelling

Theater De Spiegel

Do 26.08.2021 t.e.m. zo 29.08.2021
Live @ De Studio om 10.00, 14.00 & 16.00 uur

Uitvoerders

Isabel Voets	*concept* concept
Astrid Bossuyt	*spel & concept* performer & concept
Zoë Bossuyt	*spel & concept* performer & concept
Anne Marie Honggokoesoemo	*spel* performer
Adrian Lenski	*composities* composer
Wim Van de Vyver	*decorontwerp* set design
Alain Ongenaet	*decorontwerp* set design
Karel Van Ransbeek	*decorontwerp* set design
Evelyne Meersschaut	*kostuum- & decorontwerp* costume and set design

Programmaboek-LAUS21.indd 275 5/07/2021 11:27

OORT, de meerstemmige wereld van voor onze geboorte
een voorstelling voor kinderen van 0 tot 14 maanden en hun ouders

Het gehoor is ons eerste ontwikkelde zintuig. Nog voor onze geboorte, voor we proeven, voelen of zien, horen we de buitenwereld door het borrelen en bonzen van het lichaam van onze moeder heen. Vanuit die gedachte vertrokken Isabel Voets en Astrid en Zoë Bossuyt vier jaar geleden met een artistiek onderzoek.

Ze zochten uit wat er wetenschappelijk is onderzocht en ontdekt over wat en hoe we horen voor onze geboorte, naar de impact van die auditieve ervaring (en de herinnering eraan, bewust of onderbewust). Dat materiaal diende als inspiratie voor een geluidsvoorstelling voor baby's en hun ouders of verzorgers. Deze toeschouwers nemen plaats in negen rijdende installaties, waarrond én waarmee de drie spelers geluidslagen creëren. Het is het instrumentarium waarmee ze suggereren wat er te horen is voor onze geboorte: een hartslag, bloedsomloop, het kolken en ruisen van lichaamssappen, de stemmen en omgevingsgeluiden die door de buikwand te horen zijn. De installaties doen je gedurende de voorstelling telkens op een andere manier luisteren: soms is het geluid allesomvattend en immersief, soms eerder voelbaar dan hoorbaar, soms intiem en prikkelend enz.

De muzikanten creëren de geluiden live, maar spelen er ook op in of ontdekken ze samen met het publiek. Er komen steeds geluidslagen bij, waardoor het klankenpalet alsmaar rijker wordt. De drie speelsters binden alles muzikaal aan elkaar aan de hand van een hedendaagse muziekcompositie voor drie stemmen en twee strijkers. Deze compositie is geïnspireerd door de Vlaamse polyfonie.

De stem – en vooral de stem van de moeder – is een belangrijk element in het geluidsdecor van voor de geboorte. Die stem is een van de eerste

Programmaboek-LAUS21.indd 276 5/07/2021 11:27

geluiden die een foetus hoort, bovendien hoort hij ze helderder en rijker (meer frequenties) dan alle andere geluiden van buitenaf, omdat die stem ook via beengeleiding wordt waargenomen (via het bekken van de moeder). Andere stemmen die zich rechtstreeks richten tot de moeder (of haar buik) trekken ook de aandacht van een ongeboren kind. Meerstemmigheid maakt dus deel uit van onze elementaire ontwikkeling.

Daarnaast wordt er gekozen voor strijkers, omdat de klank van een strijkinstrument erg nauw aanleunt bij een stemgeluid. Meerstemmigheid maakt ook deel uit van de ontwikkeling van de Vlaamse muziek, met name de Vlaamse polyfonie. Dit is zeer pure muziek, die vanuit erg eenvoudige lijnen toch een complex geheel kan vormen en een groot dramatisch potentieel heeft. Ook de sacrale sfeer van de muziek sluit mooi aan bij *OORT*.

Vanuit die gelaagdheid gaf componist Adrian Lenski een hedendaags antwoord op de polyfone traditie. Lenski is vertrouwd met polyfonie, maar heeft er een hedendaagse én erg toegankelijke kijk op. Hij schreef eerder al muziek voor meerdere vrouwenstemmen en ook voor producties voor de allerjongsten. Dat maakt hem de ideale componist om de link te leggen tussen de traditie van Vlaamse polyfonie en de innovatie van hedendaagse muziek.

OORT, the polyphonic world of before our birth
a production for babies aged 0 to 14 months and their parents

Hearing is the first sense we develop. Even before our birth, before we can taste, feel or see, we hear the outside world in the rumbling and thumping of our mother's body around us. This idea inspired Isabel Voets and Astrid and Zoë Bossuyt to embark on artistic research four years ago.

Programmaboek-LAUS21.indd 277 5/07/2021 11:27

They investigated the scientific research and discoveries about what and how we hear before our birth, as well as the impact of that auditory experience (and the memory of it, whether conscious or unconscious). That material served as an inspiration for a sound production for babies and their parents or carers. This audience is seated in nine moving installations, around and in which the three players create layers of sound. This is the set of instruments with which they suggest what we hear before we are born: a heartbeat, blood circulation, the bubbling and flowing of body fluids, the voices and surrounding sounds that can be heard through the wall of the abdomen. The installations make you listen in many different ways throughout the show: sometimes the sound is all-encompassing and immersive, sometimes you feel it rather than hear it, and at other times it is intimate and tingling.

The musicians create the sounds live, but also respond to them or discover them along with the audience. New layers of sound are constantly added, creating an increasingly rich palette of sounds. The three players weave everything together musically with a contemporary music composition for three voices and two strings. This composition is inspired by Flemish polyphony.

The voice – and above all the voice of the mother – is an important element in the sound that surrounds us before birth. That voice is one of the first sounds a foetus hears. What is more, they hear it more clearly and richly (on more frequencies) than all the other sounds from outside, because that voice is perceived by bone conduction, through the mother's pelvis. Other voices speaking directly to the mother (or her bump) also draw an unborn child's attention. So the polyphony of different voices is part of our elementary development.

The choice was also made to use strings because the sound of a string instrument comes very close to the sound of a voice. Multiple voices

Programmaboek-LAUS21.indd 278 5/07/2021 11:27

are also part of the development of Flemish music, specifically Flemish polyphony. This is very pure music that can use very simple lines to create a complex whole with great dramatic potential. The sacred atmosphere of the music also fits in well with *OORT*.

With these layers of meaning in mind, the composer Adrian Lensky offers a present-day response to the polyphonic tradition. Lenski is familiar with polyphony, but his vision of it is contemporary and very accessible. He has written music in the past for several female voices, and also for productions for very young children. That makes him the ideal composer to link the tradition of Flemish polyphony with the innovation of contemporary music.

Dit is een productie van Isabel Voets, Astrid en Zoë Bossuyt. Coproducent: Theater De Spiegel i.s.m. AMUZ, Concertgebouw Brugge, Muziekcentrum De Bijloke, De Veerman, De Studio, Stichting 2TurvenHoog, Perpodium en KinderKinder e.V.

Programmaboek-LAUS21.indd 279 5/07/2021 11:27

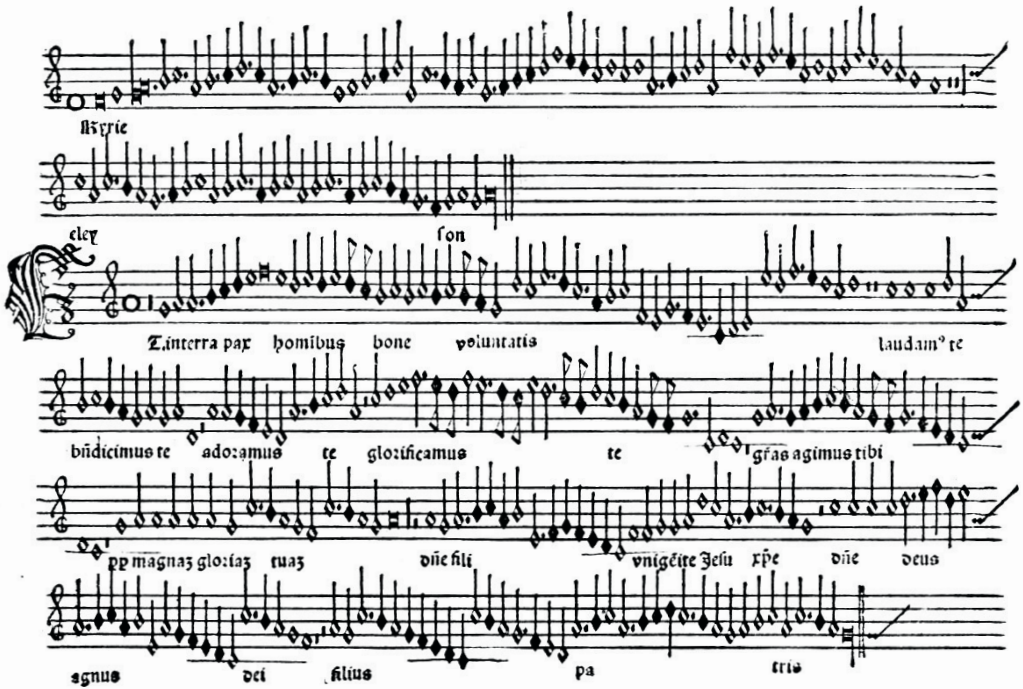

Programmaboek-LAUS21.indd 280 5/07/2021 11:27

Laus Polyphoniae @ TOKIO

Vocal Ensemble Cappella

Do 26.08.2021
Online op polyphonyconnects.com om 20.00 uur
Dit concert vindt plaats in de St. Mary kathedraal in Tokio, Japan.

Uitvoerders	
Tetsuro Hanai	*artistieke leiding artistic direction*
Naomi Hanai	*superius*
Aya Kaburaki	*superius*
Mikae Natsuyama	*superius*
Genki Sakurai	*contratenor*
Yasunari Tomimoto	*contratenor*
Kenichiro Watanabe	*contratenor*
Ichiro Negishi	*tenor*
Yutaka Oikawa	*tenor*
Yoshiki Tamimoto	*bassus*
Tetsuro Hanai	*bassus*

Programmaboek-LAUS21.indd 281 5/07/2021 11:27

Gaudeamus omnes in Domino (Introitus)	*gregoriaans*
Missa De beata virgine: Kyrie	*Josquin des Prez (ca. 1450/55-1521)*
Missa De beata virgine: Gloria	*Josquin des Prez*
Assumpta est Maria (Alleluia)	*gregoriaans*
Missa De beata virgine: Credo	*Josquin des Prez*
Gaude virgo, mater Christi	*Josquin des Prez*
Per omnia saecula saeculorum (Praefatio)	*gregoriaans*
Missa De beata virgine: Sanctus	*Josquin des Prez*
Missa De beata virgine: Agnus Dei	*Josquin des Prez*
Optimam partem (Communio)	*gregoriaans*
Ite missa	*gregoriaans*
Alma redemptoris mater / Ave regina caelorum	*Josquin des Prez*

Programmaboek-LAUS21.indd 282 5/07/2021 11:27

Missa De beata virgine

Omstreeks 1500 kende de Mariaverering een hoogtepunt. In zijn *Missa De beata virgine* heeft Josquin verschillende gregoriaanse gezangen verwerkt uit het *Missale Romanum*, die tijdens Mariafeesten werden gezongen. Een gevolg hiervan is dat in de afzonderlijke misdelen van de polyfone zetting verschillende modi voorkomen. Vermoedelijk konden de misdelen ook apart worden uitgevoerd – wat ook blijkt uit de overlevering, want in vele bronnen zijn slechts enkele misdelen opgenomen. Opvallend is daarnaast dat het *Kyrie* en *Gloria* een vierstemmige textuur hebben, terwijl *Credo*, *Sanctus* en *Agnus Dei* vijfstemmig zijn.

De gregoriaanse gezangen worden geparafraseerd door de mis heen en de vijfstemmige misdelen blinken uit door virtuoze canontechnieken. Aan de hand van cryptische beschrijvingen moet tenor 1 ontcijferen hoe hij zich moet verhouden tot tenor 2 (bv. "Le premier va devant" en "Le devant va derrière" in het *Credo*, of "Vous jeunerez les quatre temps" in het *Sanctus* en *Agnus Dei*). De complexiteit wordt in het *Credo* opgevoerd, wanneer in de passage 'Qui cum patre' de andere stemmen, melodieën in een drieledig ritme zingen, rondom de canon.

Het motet *Gaude virgo, mater Christi* vertelt over de belangrijke momenten in het leven van Maria, van de annunciatie tot de tenhemelopneming. Het motet is opgebouwd volgens strenge imitatie en beweegt naar een homofone climax toe. In het motet *Alma redemptoris mater / Ave regina caelorum* integreert Josquin twee gregoriaanse Maria-antifonen: *Alma redemptoris mater* dat wordt gezongen vanaf de eerste zondag van de Advent tot Maria-Lichtmis; en *Ave regina caelorum*, gezongen vanaf Maria-Lichtmis tot Witte Donderdag. In die antifonen wordt de heilige maagd respectievelijk om ontferming gesmeekt en geëerd als koningin. In Josquins motet zingen de superius en de bas het materiaal van het

Programmaboek-LAUS21.indd 283 5/07/2021 11:27

eerste antifoon, terwijl de alt en tenor materiaal van het tweede antifoon zingen. Vocal Ensemble Cappella alterneert de polyfonie met gregoriaans, waaronder het introïtus *Gaudeamus omnes in Domino* dat lof zingt over de annunciatie, en *Assumpta est Maria* over de tenhemelopneming.

Missa De beata virgine

The Marian Devotions reached their height around the year 1500. Josquin incorporated several Gregorian chants from the *Missale Romanum*, sung during feasts of the Virgin Mary, into his *Missa De beata virgine*. A consequence of this is that different modes occur in the different parts of the mass in a polyphonic setting. Presumably the parts of the mass could also be performed separately – and this is borne out by the sources, many of which only contain some parts of the mass. It is also striking that the *Kyrie* and *Gloria* have a four-voice texture, whereas the *Credo*, *Sanctus* and *Agnus Dei* are written for five voices.

The Gregorian chants are paraphrased throughout the mass, and the five-voice parts of the mass stand out thanks to their virtuoso canon techniques. There are cryptic instructions explaining the relationship between tenor 1 and tenor 2 (e.g. "Le premier va devant" and "Le devant va derrière" in the *Credo*, or "Vous jeunerez les quatre temps" in the *Sanctus* and *Agnus Dei*). The complexity increases in the *Credo*, when the other voices sing melodies in a triple rhythm around the canon in the passage 'Qui cum patre'.

The motet *Gaude virgo, mater Christi* recounts the important occasions in Mary's life, from the Annunciation to the Assumption. The motet is constructed according to a strict principle of imitation and moves towards a homophonic climax. Josquin integrates two Gregorian Marian

Programmaboek-LAUS21.indd 284 5/07/2021 11:27

antiphons into the motet *Alma redemptoris mater / Ave regina caelorum*: *Alma redemptoris mater*, which is sung from the first Sunday of Advent until Candlemas, and *Ave regina caelorum*, sung from Candlemas until Maundy Thursday. In these two antiphons, the Holy Virgin is respectively begged for her compassion and honoured as a queen. In Josquin's motet, the superius and bassus sing the material from the first antiphon, with the altus and tenor singing material from the second antiphon. Vocal Ensemble Cappella alternates the polyphony with Gregorian chants, including the introit *Gaudeamus omnes in Domino* in praise of the Annunciation, and *Assumpta est* about the Assumption.

Dit is een productie van AMUZ i.s.m. Vocal Ensemble Cappella & Alamire Foundation.

Programmaboek-LAUS21.indd 285 5/07/2021 11:27

Gaudeamus omnes in Domine

Gaudeamus omnes in Domino,
Laten wij ons allen verheugen in de Heer,
diem festum celebrantes sub honore Mariae virginis
en de feestdag vieren ter ere van de maagd Maria,
de cuius Assumptione gaudent angeli
et collaudant Filium Dei.
om haar Hemelvaart verheugen zich de engelen
en loven ze de Zoon van God.
Eructavit cor meum verbum bonum,
dico ego opera mea Regi.
Mijn hart heeft een voortreffelijk woord gesproken:
ik zeg mijn dienst aan de koning toe.
Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto,
Eer aan de Vader en de Zoon en de Heilige Geest,
sicut erat in principio et nunc et semper,
et in saecula saeculorum. Amen.
zoals het was in het begin, en nu, en altijd
en in de eeuwen der eeuwen. Amen.

Kyrie

Voor de misdelen, zie p. 74-78

Gloria

Gloria in excelsis Deo,
Eer aan God in den hoge
et in terra pax hominibus bonae voluntatis.
en vrede op aarde aan de mensen van goede wil.
Laudamus te, benedicimus te,
Wij loven U, wij prijzen

Programmaboek-LAUS21.indd 286 5/07/2021 11:27

adoramus te, glorificamus te.
en aanbidden U, wij verheerlijken U
Gratias agimus tibi propter magnam gloriam tuam,
en zeggen u dank voor Uw grote heerlijkheid,
Domine Deus, Rex caelestis,
Heer God, hemelse Koning,
Deus, Pater omnipotens,
God, almachtige Vader,
Domine Fili unigenite, Jesu Christe.
Heer, eniggeboren Zoon, Jezus Christus.
Spiritus et alme orphanorum Paraclite.
Geest en milde Trooster van wezen.
Domine Deus, Agnus Dei, Filius Patris,
Heer God, Lam Gods, Zoon van de Vader,
Primogenitus Mariae Virginis Matris.
Eerstgeborene van Maria, maagdelijke moeder.
qui tollis peccata mundi,
Gij die wegneemt de zonden der wereld,
miserere nobis,
ontferm u over ons,
qui tollis peccata mundi,
gij die wegneemt de zonden der wereld,
suscipe deprecationem nostram ad Mariae gloriam.
aanvaard ons gebed ter ere van Maria.
Qui sedes ad dexteram Patris,
Gij die zit aan de rechterhand van de Vader,
miserere nobis,
ontferm u over ons,
quoniam tu solus sanctus, Mariam sanctificans.
want gij alleen zijt de Heilige, gij zegent Maria,

Programmaboek-LAUS21.indd 287 5/07/2021 11:27

tu solus Dominus, Mariam gubernans.
gij alleen de Heer, gij leidt Maria,
tu solus altissimus, Mariam coronans,
gij alleen de allerhoogste, gij kroont Maria,
Jesu Christe.
Jezus Christus.
Cum sancto spiritu in gloria Dei Patris.
Met de Heilige Geest in de heerlijkheid van God de Vader.
Amen.
Amen.

Assumpta est Maria

Alleluia. Assumpta est Maria in caelum:
gaudet exercitus Angelorum. Alleluia.
Halleluja. Maria is in de hemel opgenomen,
de koren van de engelen verheugen zich. Halleluja.

Credo

Voor de misdelen, zie p. 74-78

Gaude virgo, mater Christi

Gaude virgo, mater Christi,
Verheug u, maagd, moeder van Christus,
quae per aurem concepisti
Gabriele nuntio.
gij die ontvangen hebt via het oor
Gabriël als boodschapper.

Gaude, quia Deo plena
Verheug u, want vervuld met godheid

Programmaboek-LAUS21.indd 288 5/07/2021 11:27

peperisti sine poena
cum pudoris lilio.
hebt gij gebaard zonder pijn
met de lelie van de kuisheid.

Gaude, quia tui Nati,
Verheug u, want uw Zoon,
quem dolebas mortem pati
fulget resurrectio.
om wiens dood gij hebt getreurd,
schittert nu in verrijzenis.

Gaude, Christo ascendente
Verheug u, Christus rijst omhoog;
et in coelum te vidente,
motu fertur proprio.
onder uw ogen vaart Hij
door eigen kracht ten hemel.

Gaude, quae post ipsum scandis
Verheug u, na Hem vaart ook gij ten hemel,
et est honor tibi grandis
in coeli palatio.
daar ontvangt gij grote eer
in het hemelse paleis.

Ubi fructus ventris tui
Het weze ons gegund, door uw hulp
per te detur nobis frui
de vrucht van uw schoot te genieten

Programmaboek-LAUS21.indd 289 5/07/2021 11:27

in perenni gaudio. Alleluia.
in eeuwige vreugde. Halleluja.

Per omnia saecula saeculorum
Per omnia saecula saeculorum. Amen.
Door alle eeuwen der eeuwen. Amen.
Dominus vobiscum. Et cum spiritu tuo.
De Heer zij met u. En met uw geest.
Sursum corda. Habemus ad Dominum.
Verhef uw harten. Wij zijn met ons hart dicht bij de Heer.
Gratias agimus Domino Deo nostro.
Laten we de Heer onze God dankzeggen.
Dignum et justum est.
Dat is waardig en juist.
Vere dignum et justum est,
Het is inderdaad passend en billijk,
aequum et salutare, nos tibi semper
verdiend en gegrond, gunstig en heilzaam
et ubique gratias agere:
dat wij U altijd en overal dankbaar zijn,
Domine sancte, Pater omnipotens, aeterne Deus:
Heilige Heer, almachtige Vader, eeuwige God,

et te in assumptione beatae
Mariae semper Virginis
collaudare, benedicere, et praedicare.
en dat wij U lof toezingen, U prijzen en U bekend maken,
Gij Zoon van de gelukzalige Maria,
die voor altijd maagd is.
Quae et Unigenitum tuum Sancti Spiritus
Zij die U, haar enige Zoon, heeft ontvangen

Programmaboek-LAUS21.indd 290 5/07/2021 11:27

obumbratione concepit:
door overschaduwing van de Heilige Geest:
et virginitatis gloria permanente,
en door de blijvende roem van haar maagdelijkheid
lumen aeternum mundo effudit,
rijkelijk het eeuwige licht in de wereld heeft verspreid,
Jesum Christum Dominum nostrum.
Jezus Christus onze Heer.
Per quem majestatem tuam laudant Angeli,
Door wie de Engelen Uw waardigheid gelukkig prijzen,
adorant dominationes, tremunt potestates
de heerschappijen bewonderen en sidderen voor de macht
caeli, caelorumque virtutes,
van de hemel en de hemelse krachten,
ac beata seraphim, socia exsultatione concelebrant.
en U in gezamenlijk gejubel samen met de gezegende
Serafim onder grote belangstelling vieren.
Cum quibus et nostras voces,
Met wie wij smeken dat U ervoor zou zorgen
ut admitti jubeas, deprecamur,
dat onze stemmen worden gehoord,
supplici confessione dicentes.
terwijl we in woorden in ons gebed om voorspraak vragen.

Sanctus
Agnus Dei
Voor de misdelen, zie p. 74-78

Beatam me dicent
Optimam partem elegit sibi Maria,
Maria heeft voor zichzelf het beste deel uitgekozen,

Programmaboek-LAUS21.indd 291 5/07/2021 11:27

quae non auferetur ab ea in aeternum.
wat haar in eeuwigheid niet meer zal worden ontnomen.

Ite missa
Dominus vobiscum.
De Heer is met u.
Et cum spiritu tuo.
En met uw geest.
Ite missa est.
Ga. De mis is gedaan.
Deo gratias.
God zij dankgezegd.

Alma redemptoris mater / Salve regina
Superius & bassus
Alma redemptoris mater,
Hoogverheven moeder van de Verlosser,
quae pervia caeli porta manes,
steeds open deur voor de hemel,
et stella maris, succure cadenti
en sterre der zee, komt het volk te hulp
surgere qui curat populo.
dat valt en poogt op te staan.

Tu quae genuisti, natura mirante,
Gij, die tot verbazing van de natuur
tuum sanctum Genitorem.
uw Heilige Schepper hebt gebaard.
Virgo prius ac posterius,
Maagd, zowel voor als nadat

Programmaboek-LAUS21.indd 292 5/07/2021 11:27

Gabrielis ab ore sumens illud Ave,
Gabriël u het 'Ave' bracht,
peccatorum miserere.
onferm u over de zondaars.

Contratenor & tenor
Ave Regina caelorum,
Gegroet, koningin der hemelen,
ave Domina Angelorum,
gegroet, meesteres der engelen,
salve, radix sancta
heil u, wortelstam, heil u, poort
ex qua mundo lux est orta.
waaruit het licht van de wereld is ontsproten.
Gaude, Virgo gloriosa,
Verheug u, hoogverheven maagd,
super omnes speciosa;
schitterend boven alle anderen;
vale, valde decora,
heil u, o allerschoonste,
et pro nobis semper Christum exora.
wees altijd onze voorspreekster bij Christus.

Vertaling: Jan Gijsel, Brigitte Hermans

Programmaboek-LAUS21.indd 293 5/07/2021 11:27

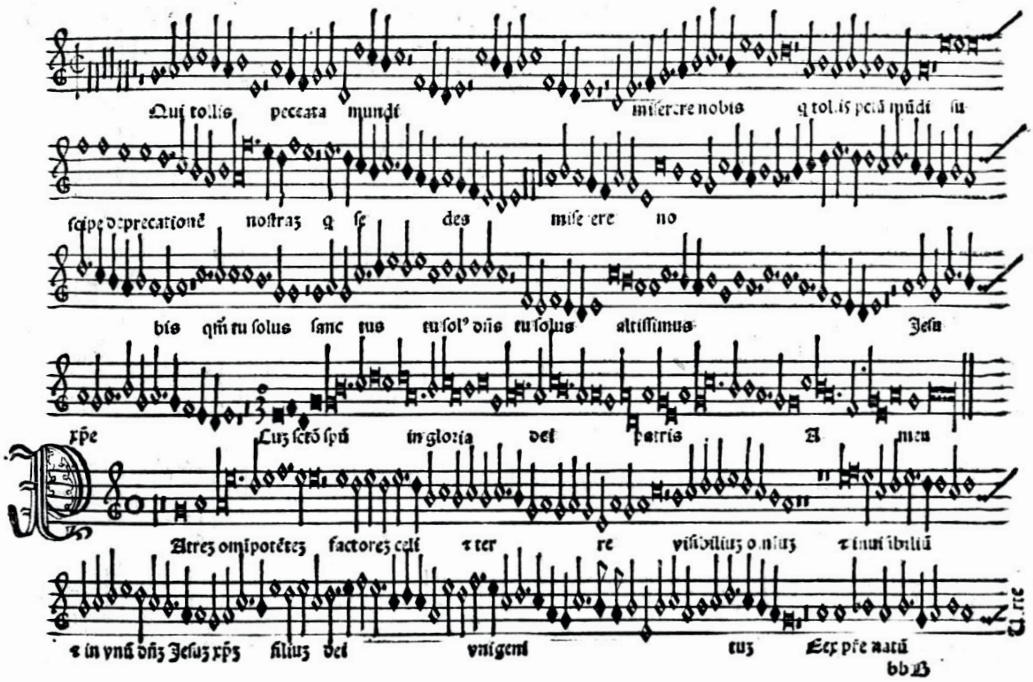

Programmaboek-LAUS21.indd 294 5/07/2021 11:27

27.08.2021

JOSQUIN-dag

Vandaag is het exact 500 jaar geleden dat Josquin stierf in Condé-sur-l'Escaut, een stadje dat momenteel in Noord-Frankrijk ligt. Als een VIP werd hij begraven voor het hoogaltaar van de Notre-Dame de Condé. Op zijn grafsteen was een gedicht gebeiteld:

Chy gist Sire Josse depres	Hier ligt meester Josse Depres,
Prevost de cheens fut jadis	die voorheen proost was van deze plaats.
Priez Dieu pour les trepassés	Bid God voor de overledenen,
Qui leur donne son paradis	dat Hij hun Zijn paradijs verleent.
Trepassa l'an 1521 le 27 d'aoust	Hij overleed in het jaar 1521 op 27 augustus.
Spes mea semper fuisti	Gij zijt altijd mijn hoop geweest.

We brengen hulde aan de componist, in AMUZ, 150 kilometer de Schelde stroomafwaarts van Condé-sur-l'Escaut, en bij u thuis. Het Belgische ensemble Vox Luminis zingt virtueel de *Missa L'homme armé super voces musicales*, die u kan volgen op polyphonyconnects.com. De misdelen worden uitgezonden om 10, 11, 12 en 13 uur. Klara zendt

Programmaboek-LAUS21.indd 295 5/07/2021 11:27

van 14 tot 16 uur het programma *De zomer van Klara* uit vanuit AMUZ, evenals de concerten van Cappella Pratensis en Huelgas Ensemble om 16 en 20 uur. Cappella Pratensis presenteert muziek van Josquin des Prez in relatie tot de kunst van de retorica en Huelgas Ensemble eert de toondichter met het programma *In memoriam Josquin des Prez*, met onder andere een wereldcreatie van Jörg Schnepel, ter herinnering aan Josquin.

JOSQUIN day

It is exactly 500 years ago today since Josquin died in Condé-sur-l'Escaut, a town that is now in northern France. He was given a VIP burial in front of the high altar of Notre-Dame de Condé. A poem was carved on his gravestone:

Chy gist Sire Josse depres	Here lies Master Josse Despres,
Prevost de cheens fut jadis	who was formerly provost of this place.
Priez Dieu pour les trepassés	Pray to God for the deceased,
Qui leur donne son paradis	that He give them His paradise.
Trepassa l'an 1521 le 27 d'aoust	He died in the year 1521 on 27 August.
Spes mea semper fuisti	You have always been my hope.

We will pay tribute to the composer at AMUZ, 150 kilometres further downstream from Condé-sur-L'Escaut along the River Schelt, and in your own home. The Belgian ensemble Vox Luminis will sing the *Missa L'homme armé super voces musicales* in a streamed concert. The parts of the mass can be watched online on polyphonyconnects.com at 10:00, 11:00, 12:00 and 13:00. Klara will broadcast the radio show *De zomer van Klara* live from AMUZ between 14:00 and 16:00, as well as the concerts by Cappella Pratensis and Huelgas Ensemble. Cappella Praten-

Programmaboek-LAUS21.indd 296 5/07/2021 11:27

sis's concert at 16:00 illustrates Josquin's music and the art of rhetoric. Huelgas Ensemble will take to the stage at 20:00, performing works that include a world premiere by Jörg Schnepel in memory of Josquin.

Deze JOSQUIN-dag is een realisatie van AMUZ i.s.m. Klara.

Programmaboek-LAUS21.indd 297 5/07/2021 11:27

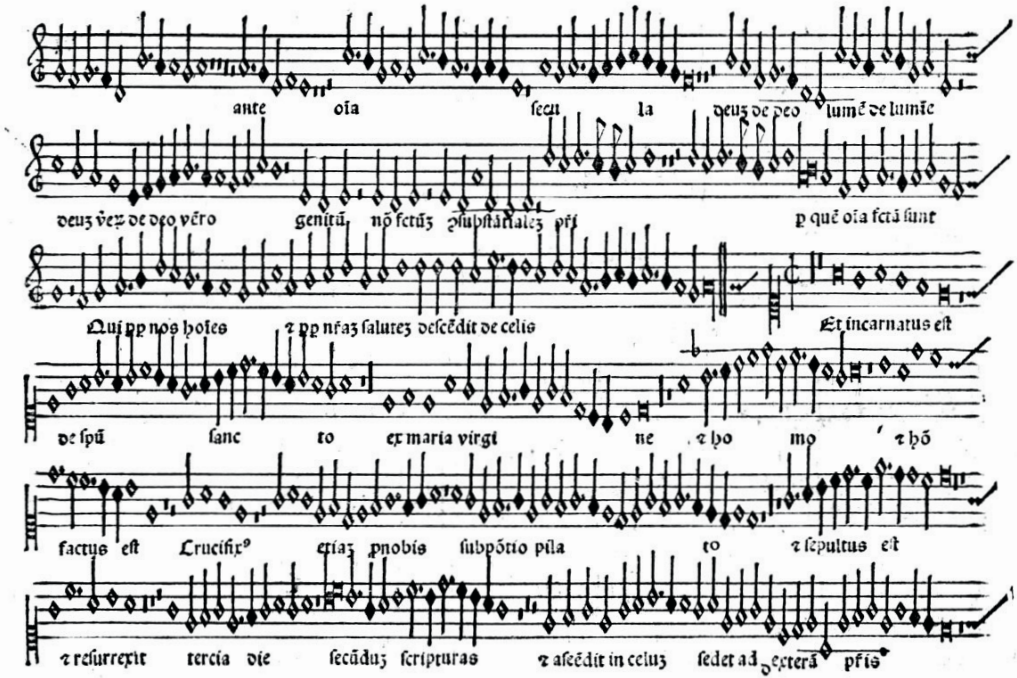

Programmaboek-LAUS21.indd 298 5/07/2021 11:27

Concert

Vox Luminis

Vr 27.08.2021

Online op polyphonyconnects.com om 10.00, 11.00, 12.00 & 13.00 uur

Een opname in AMUZ, Antwerpen.

Uitvoerders

Lionel Meunier	*artistieke leiding artistic direction*
Victoria Cassano	*superius*
Alexander Chance	*superius*
João Moreira	*altus*
Vojtěch Semerád	*altus*
Adriaan De Koster	*tenor*
Jacob Lawrence	*tenor*
Lionel Meunier	*bassus*
Pieter Stas	*bassus*

Programmaboek-LAUS21.indd 299 5/07/2021 11:27

Missa L'homme armé super voces musicales — *Josquin des Prez (ca. 1450/55-1521)*

10.00 uur: Kyrie & Gloria

11.00 uur: Credo

12.00 uur: Sanctus

13.00 uur: Agnus Dei

Programmaboek-LAUS21.indd 300 5/07/2021 11:27

Missa L'homme armé super voces musicales

De *Missa L'homme armé super voces musicales* is de tweede mis die Josquin componeerde op basis van de beroemde *L'homme armé*-melodie. Net als de *Missa L'homme armé sexti toni* (die Vox Luminis op 25 augustus uitvoert), is de *Missa L'homme armé super voces musicales* ontstaan in de jaren 1489-1495. In die periode was Josquin als zanger verbonden aan de pauselijke kapel in Rome.

De *L'homme armé*-melodie gebruikt Josquin als een cantus firmus in de tenorpartij van alle misdelen, met uitzondering van het *Agnus Dei III*. In dat deel is de melodie in de superius te horen. De mis is in de dorische toonaard gecomponeerd, maar Josquin doet iets opmerkelijks met de cantus firmus. De cantus-firmusmelodie wordt telkens een trapje hoger gezongen, op een andere toonhoogte ('voces musicales'). Dat gebeurt volgens de noten van het 'hexachordum naturale': een toonladder van zes tonen op do. Concreet betekent dit dat de cantus firmus in het *Kyrie* op c te horen is, in het *Gloria* op d, in het *Credo* op e, in het *Sanctus* op f, in het *Agnus Dei I* op g en in het *Agnus Dei III* op a. De combinatie van de dorische toonaard met de variabele toonhoogte van de cantus firmus zou tot enkele bizarre wendingen kunnen leiden, maar Josquin voorkomt onorthodoxe dissonanten door de melodie later in te zetten, wanneer de andere stemmen reeds een polyfoon weefsel construeren, of door de cantus-firmusmelodie niet te laten eindigen in de slotcadens.

Niet alleen de kunstige verwerking van de *L'homme armé*-melodie maakt van deze mis een intellectueel-muzikale voltreffer. Josquin bedient zich ook naarstig van de canontechniek om de aandachtige luisteraar te epateren. Zo bestaat het *Agnus Dei II* (wanneer de *L'homme armé*-melodie niet als cantus firmus wordt gebruikt) uit een proportiecanon tussen de drie stemmen. Superius, alt en bas zingen eenzelfde muzikale

Programmaboek-LAUS21.indd 301 5/07/2021 11:27

zin in een andere maatsoort (waarbij de alt dat materiaal nog eens transponeert). Gelijkaardige proportiecanons komen ook in andere misdelen voor, zoals in het *Sanctus* (passages op "Benedictus", "Qui venit" en "In nomine").

Missa L'homme armé super voces musicales

The *Missa L'homme armé super voces musicales* is the second mass that Josquin composed using the famous melody *L'homme armé*. Like the *Missa L'homme armé sexti toni* (that Vox Luminis will perform on 25 August), the *Missa L'homme armé super voces musicales* was written around 1489-1495. In that period, Josquin was working as a singer at the Papal Chapel in Rome.

He uses the *L'homme armé* melody as a cantus firmus in the tenor part of all the parts of the mass, except for the third stanza of the *Agnus Dei*. There the melody is heard in the superius. The mass is composed in the Dorian mode, but Josquin does something unusual with the cantus firmus. The cantus firmus melody is sung one step higher each time, on a different pitch ('voces musicales'). That is done according to the notes of the 'hexachordum naturale': a scale of six pitches beginning on C. Specifically that means that the cantus firmus in the *Kyrie* is on C, in the *Gloria* on D, in the *Credo* on E, *Sanctus* on F, in the first stanza of the *Agnus Dei* on G and in the third stanza of the *Agnus Dei* on A. The combination of the Dorian mode with the variable pitch of the cantus firmus could end up sounding quite peculiar, but Josquin avoids unorthodox dissonances by beginning the melody later, when the other voices are already constructing a polyphonic fabric, or by not allowing the cantus firmus melody to end in the final cadenza.

Programmaboek-LAUS21.indd 302 5/07/2021 11:27

However it is more than just the skilful incorporation of the *L'homme armé* melody that makes this mass an intellectual and musical hit. Josquin also makes enthusiastic use of the canon technique to astonish the attentive listener. For example, the second stanza of the *Agnus Dei* (where the *L'homme armé* melody is not used as the cantus firmus) consists of a prolation canon between the three voices. The superius, alto and bass all sing the same musical phrase in a different time signature (with the alto transposing the material as well). Similar prolation canons also occur in other parts of the mass, such as the *Sanctus* (the passages set to "Benedictus", "Qui venit" and "In nomine").

Programmaboek-LAUS21.indd 303 5/07/2021 11:27

Kyrie
Gloria
Credo
Sanctus
Agnus Dei
Voor de misdelen, zie p. 74-78

Programmaboek-LAUS21.indd 304 5/07/2021 11:27

Radio-uitzending

De zomer van Klara @ Laus Polyphoniae

Vr 27.08.2021
Live op Klara van 14.00 tot 16.00 uur

Nicole Van Opstal	*presentatie radio host*
Renate Weytjens	*radioproducer producer*

Programmaboek-LAUS21.indd 305 5/07/2021 11:27

Dag op dag 500 jaar na het overlijden van Josquin des Prez strijkt Klara neer in AMUZ om live vanop het festival een radionamiddag te wijden aan deze "prins van de polyfonie" (dixit Philippe Herreweghe). Nicole Van Opstal praat o.a. met musicologen Eric Jas en Willem Elders over de populariteit van Josquins muziek in de renaissance en zijn impact op de verdere ontwikkeling van de Europese muziek. Aansluitend op het radioprogramma wordt het festivalconcert van Cappella Pratensis rechtstreeks uitgezonden. Ook het avondconcert door Huelgas Ensemble zal op deze sterfdag van Josquin live te beluisteren zijn op Klara.

500 years to the day after the death of Josquin des Prez, Klara is coming to AMUZ to dedicate an afternoon of live radio broadcasts from the festival to this "Prince of Polyphony" (as Philippe Herreweghe calls him). Nicole Van Opstal will be talking to guests including the musicologists Eric Jas and Willem Elders about the popularity of Josquin's music in the Renaissance and his impact on the further development of European music. The festival concert by Cappella Pratensis will be broadcast live immediately after the radio programme. You can also listen live on Klara to the evening concert by Huelgas Ensemble on this anniversary of Josquin's death.

I.s.m. Klara

Programmaboek-LAUS21.indd 306 5/07/2021 11:27

Liveconcert

Cappella Pratensis

Vr 27.08.2021
Live @ AMUZ & Klara & online op polyphonyconnects.com
om 16.00 uur

Uitvoerders

Stratton Bull	*artistieke leiding artistic direction*
Stratton Bull	*superius*
Andrew Hallock	*superius*
Timothy Braithwaite	*superius*
Lior Leibovici	*contratenor*
Korneel Van Neste	*contratenor*
Peter de Laurentiis	*tenor*
Pieter De Moor	*tenor*
Marc Busnel	*bassus*
Máté Bruckner	*bassus*
Marco Beasley	*redenaar speaker*

Programmaboek-LAUS21.indd 307 5/07/2021 11:27

Memor esto verbi tui	*Josquin des Prez (ca. 1450/55-1521)*
Aeneis, boek IV (fragment) *	*Vergilius (70-19 v.Chr.)*
Dulces exuviae	*Josquin des Prez (?)*
O virgo prudentissima *	*Angelo Poliziano (1454-1494)*
O virgo prudentissima / Beata mater	*Josquin des Prez*
Huc me sydereo *	*Maffeo Vegio (1407-1458)*
Huc me sydereo / Plangent eum	*Josquin des Prez*
Infelix ego (fragment) *	*Girolamo Savonarola (1452-1498)*
Miserere mei, Deus (psalm 51)	*Josquin des Prez*

* Deze teksten worden gereciteerd door Marco Beasley.

Programmaboek-LAUS21.indd 308 5/07/2021 11:27

Josquin en de kunst van de retorica

Vanaf het begin van de 16de eeuw hing de roem van een componist ook af van zijn bekwaamheid om de inhoud en emoties van de teksten in muziek te vertalen. Door zijn contact met het humanisme tijdens zijn jaren in Italië, wordt Josquin vaak genoemd als een van de eerste meesters van de muzikale retorica. Josquins uitzonderlijke kunde in het toepassen van muzikaal-retorische gebaren wordt hier getoond aan de hand van motetten waarbij hij enkele krachtige teksten op muziek heeft gezet.

Dankzij zijn tewerkstelling aan het hof van de familie d'Este in Ferrara heeft Josquin wellicht kennisgemaakt met Pietro Bembo, een van de belangrijkste geleerden en dichters van die tijd. Bembo beïnvloedde de ontwikkeling van het Toscaanse dialect als kunsttaal en hij wakkerde bij velen een interesse aan voor de teksten van de antieke oudheid. Zo zette Josquin bijvoorbeeld een fragment uit Vergilius' *Aeneis* op muziek. In *Dulces exuviae* horen we de klaagzang van koningin Dido die ze zingt nadat Aeneas haar heeft verlaten en voor ze zelfmoord pleegt. De artistieke en intellectuele kring in Ferrara moet ongetwijfeld ook in de ban zijn geweest van dichters als Poliziano (Agnolo Ambrogini) en Maffeo Vegio, auteurs van de teksten van respectievelijk *O virgo prudentissima / Beata mater* en *Huc me sydereo / Plangent eum*. In de tekst van het laatste motet hanteert Vegio het elegische distichon, een Oud-Griekse strofevorm.

In Ferrara componeerde Josquin muziek op de bijbelse psalm 51 (*Miserere mei, Deus*), een tekst waarop Girolamo Savonarola een meditatie (*Infelix ego*) schreef tijdens zijn gevangenschap, wachtend op zijn executie. Van Savonarola, beroemd vanwege zijn virulente redevoeringen, werd deze tekst ingelezen door Marco Beasley.

Programmaboek-LAUS21.indd 309 5/07/2021 11:27

Memor esto verbi tui is een motet met als tekst een fragment uit psalm 118. Volgens de legende, overgeleverd door muziektheoreticus Glareanus, was dit motet van Josquin bedoeld om koning Lodewijk XI te herinneren aan een beloofde, maar nooit uitbetaalde beneficie.

Josquin and the art of eloquence

From the beginning of the 16th century onwards, a composer's fame also depended on his ability to convey the content and emotions of the texts in music. Due to his contact with humanism during his stay in Italy, Josquin is often cited as one of the first masters of musical rhetoric. Josquin's exceptional skill in applying rhetorical musical gestures is demonstrated here with motets in which he has set powerful texts to music.

Josquin probably met Pietro Bembo, one of the most important scholars and poets of the time, through his employment with the d'Este family in Ferrara. Bembo influenced the development of the Tuscan dialect as a language of the arts and awakened many people's interest in the texts of antiquity. For example, Josquin set an excerpt from Virgil's *Aeneid* to music. In *Dulces exuviae*, we hear Queen Dido's lament that she sings when Aeneas leaves her, before she commits suicide. The artistic and intellectual scene in Ferrara must surely also have been captivated by poets such as Poliziano (Agnolo Ambrogini) and Maffeo Vegio, the respective authors of *O virgo prudentissima / Beata mater* and *Huc me sydereo / Plangent eum*. In the text of the latter motet, Vegio uses the elegaic distich, an Ancient Greek verse form.

In Ferrara, Josquin composed music to Psalm 51 (*Miserere mei, Deus*) from the Bible, a text on which Girolamo Savonarola wrote a meditation (*Infelix ego*) during his incarceration while awaiting execution. This text by Savon-

Programmaboek-LAUS21.indd 310 5/07/2021 11:27

arola, who was famous for his virulent speeches, will be heard in a recorded reading by Marco Beasley.

Memor esto verbi tui is a motet with an excerpt from Psalm 118 as its text. According to the legend passed down by the music theorist Glareanus, this motet by Josquin was intended to remind King Louis XI of a promised reward that was never paid.

Programmaboek-LAUS21.indd 311 5/07/2021 11:27

Memor esto

Memor esto verbi tui servo tuo,
Wees indachtig Uw woord aan Uw dienaar,
in quo mihi spem dedisti.
waarmee U mij hoop hebt gegeven.
Haec me consolata est
Dit heeft me hoop gegeven
in humilitate mea:
in mijn dagen van vernedering:
quia eloquium tuum vivifi cavit me.
Uw woord heeft me levend gemaakt.
Superbi inique agebant usquequaque:
Te allen tijde hebben hoogmoedigen onbillijk gehandeld:
a lege autem tua non declinavi.
ik echter ben niet van Uw wet afgeweken.
Memor fui iudiciorum tuorum a saeculo:
Heer, ik heb gedacht aan Uw oordeel van
Domine et consolatus sum.
in het verleden: en ik ben getroost.
Defectio tenuit me, pro peccatoribus,
Twijfel had me gegrepen, voor zondaars,
derelinquentibus legem tuam.
zij die Uw wet in de steek laten.
Cantabiles mihi erant iustifi cationes tuae,
Uw rechtvaardigingen heb ik bezongen,
in loco peregrinationis meae.
op de plaats van mijn bedevaart.
Memor fui nocte nominis tui Domine,
's Nachts was ik Uw naam indachtig, Heer,
et custodivi legem tuam.
en hield ik Uw wet in acht.

Programmaboek-LAUS21.indd 312 5/07/2021 11:27

Haec facta est mihi
Dit is mij gebeurd,
quia iustifi cationes tuas exquisivi.
omdat ik Uw rechtvaardigingen heb onderzocht.
Portio mea Domine dixi
Het is mijn deel, o Heer, zoals ik heb gezegd,
custodire legem tuam.
Uw wet in acht te nemen.
Deprecatus sum faciem tuam
Ik heb voor Uw aangezicht gesmeekt
in toto corde meo:
met heel mijn hart:
miserere mei secundum eloquium tuum.
ontferm U over mij volgens Uw woord.
Cogitavi vias meas,
Ik heb over mijn wegen nagedacht,
et converti pedes meos in testimonia tua.
en mijn schreden gericht naar Uw getuigenis.
Paratus sum et non sum turbatus:
Ik ben er klaar voor en aarzel niet
ut custodiam mandata tua.
om Uw bevelen in acht te nemen.
Funes peccatorum circumplexi sunt me:
De touwen van de zondaars hebben mij omspannen
et legem tuam non sum oblitus.
en toch ben ik Uw wet niet vergeten.
Media nocte surgebam
In het midden van de nacht ben ik opgestaan
ad confi tendum tibi,
om voor U te biechten,

Programmaboek-LAUS21.indd 313 5/07/2021 11:27

super iudicia iustifi cationis tuae.
naar het oordeel van Uw rechtvaardiging.
Particeps ego sum omnium timentium te,
Ik ben een van al diegenen die U vrezen
et custodientium mandata tua.
en Uw geboden in acht nemen.
Misericordia tua Domine plena est terra:
Heer, de aarde is vol van Uw genade,
iustifi cationes tuas doce me.
leer me Uw rechtvaardigingen.
Gloria Patri et Filio
Eer aan de Vader, de Zoon
et Spiritui Sancto.
en de Heilige Geest.
Memor esto verbi tui servo tuo,
Wees indachtig Uw woord aan Uw dienaar,
in quo mihi spem dedisti.
waarmee U mij hoop hebt gegeven.

Aeneis, boek IV (fragment)

At trepida et coeptis immanibus effera Dido
Maar Dido, gejaagd en buiten zichzelf, één been in haar
sanguineam uoluens aciem, maculisque trementis
graf, stormt, rollend haar bloeddoorlopen ogen, haar
interfusa genas et pallida morte futura,
bevende wangen gevlekt, bleek van de naderende dood,
interiora domus inrumpit limina et altos
het binnenste van haar paleis in, en beklimt
conscendit furibunda rogos ensemque recludit
buiten zinnen de brandstapel en trekt dan het zwaard

Programmaboek-LAUS21.indd 314 5/07/2021 11:27

Dardanium, non hos quaesitum munus in usus.
van Aeneas, zijn geschenk, niet gevraagd voor zo'n gebruik.
Hic, postquam Iliacas uestis notumque cubile
Dan, als zij de Trojaanse kleren en het vertrouwde rustbed
conspexit, paulum lacrimis et mente morata
ziet, draalt zij even, met tranen en gemijmer stort ze zich
incubuitque toro dixitque nouissima uerba:
op het bed en spreekt deze – haar laatste – woorden:
"Dulces exuviae, dum fata deusque sinebat,
"Uitrusting, dierbaar zolang het lot en de godheid dat
accipite hanc animam
toestonden, neemt dit, mijn leven nu aan
meque his exsoluite curis.
en verlos mij van mijn verdriet.
Vixi et quem dederat cursum Fortuna peregi,
Mijn leven ligt achter mij en gedaan is de tocht die Fortuna
et nunc magna mei sub terras ibit imago.
mij gaf, en nu zal mijn statige schim onder de aarde afdalen.
Urbem praeclaram statui,
Een pracht van een stad heb ik gesticht,
mea moenia uidi,
de muren ervan nog aanschouwd, gewroken heb ik
ulta uirum poenas inimico a fratre recepi,
mijn man door mijn broer en vijand te straffen,
felix, heu nimium felix, si litora tantum
gelukkig, ach al te gelukkig, als maar nooit die schepen
numquam Dardaniae tetigissent nostra carinae."
Dardaniërs onze kusten hadden bereikt."
Dixit, et os impressa toro
Na deze woorden smoorde ze haar stem in het kussen:

Programmaboek-LAUS21.indd 315 5/07/2021 11:27

"Moriemur inultae,
"Ik sterf ongewroken,
sed moriamur" ait.
maar toch verkies ik de dood."
"Sic, sic iuuat ire sub umbras.
"Zo, zo verkies ik het schimmenrijk binnen te gaan.
Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Ik hoop dat die wrede Dardaner vanaf zee met eigen ogen
Dardanus, et nostrae secum ferat omina mortis."
dit vuur ziet en de tekens van mijn dood altijd met zich meedraagt."

Dulces exuviae

Dulces exuviae,
Uitrusting,
dum fata deusque sinebat,
dierbaar zolang het lot en de godheid het toelieten,
accipite hanc animam
neem mijn leven
meque his exsolvite curis.
en verlos mij van dit leed.
Vixi et quem dederat
Ik heb geleefd en de gang volbracht,
cursum fortuna peregi,
die het lot mij wees,
et nunc magna mei
en nu zal mijn schim in grootheid
sub terras ibit imago.
onder de aarde gaan.

Programmaboek-LAUS21.indd 316 5/07/2021 11:27

O virgo prudentissima

O virgo prudentissima,
O maagd van hoge wijsheid,
quam caelo missus Gabriel
de engel Gabriël gezonden uit de hemel,
superni Regis nuntius
bode van de hoge koning
plenam testatur gratia.
getuigt u "vol genade".

Te sponsam factor omnium,
De Schepper van het al noemt u Zijn bruid,
te matrem Dei Filius,
de Zoon van God noemt u Zijn moeder,
te vocat habitaculum
de Heilige Geest noemt u
suum beatus Spiritus.
Zijn woonplaats.

Tu stella maris diceris,
Voor ons heet gij de ster der zee,
semper nos inter scopulos,
die ons door klippen heen,

inter obscuros turbines,
door donkere orkanen heen,
portum salutis indicas.
de koers wijst naar de haven van de redding.
Per te de tetro carcere
Gij voert de oude vaderen

Programmaboek-LAUS21.indd 317 5/07/2021 11:27

antiqui patres exeunt,
uit akelige kerkers weg,
per te nobis astriferae
gij stelt ons de toegang open tot het hemelhof,
panduntur aulae lumina.
door sterren rijk bezaaid.

Audi, Virgo puerpera,
Aanhoor, o moedermaagd
tu sola mater integra;
en enige pure moeder,
audi precantes quaesumus
aanhoor, zo smeken wij, Maria,
tuos Maria famulos.
de gebeden van uw kleine dienaren.

Beata mater et innupta virgo,
Zalige moeder, zuivere maagd,
repelle mentis tenebras,
ban uit onze geest de duisternis,
disrumpe cordis glaciem
en breek de kilte van ons hart.
gloriosa Regina mundi
Glorierijke koningin van de wereld,
nos sub tuum praesidium
tot uw bescherming
confugientes quaesumus:
wenden wij ons en smeken:
intercede pro nobis. Alleluia.
spreek voor ons ten beste bij de Heer. Halleluja.

Programmaboek-LAUS21.indd 318 5/07/2021 11:27

Cantus firmus
Beata mater et innupta virgo,
Zalige moeder, zuivere maagd,
Gloriosa Regina mundi,
heerlijke vorstin der wereld,
intercede pro nobis ad Dominum.
spreek voor ons ten beste bij de Heer.

Huc me sydereo
Huc me sydereo
Tot dit punt heeft de liefde me bewogen
descendere jussit Olympo
van de stralende Olympus neer te dalen,
hic me crudeli vulnere fixit amor.
en dan heeft ze me een vreselijke wonde toegebracht.
Langueo nec quisquam parcenti malis
Ik lijd en kwijn weg,
nostro succurrit amori
maar er is niemand die onze liefde te hulp kan komen,
quem nequeunt dure frangere jura crucis.
deze liefde die de wetten van het wrede kruis niet kan breken.

Pungentem capiti Dominum
Het is die sterke liefde die de Heer
gestare coronam fortis amor docuit
een pijnlijke kroon op het hoofd doet dragen:
verbera tanta pati.
die Hem zoveel zweepslagen doet dulden.
Felle sitim magni regis
Met bitter venijn heeft ze de dorst

Programmaboek-LAUS21.indd 319 5/07/2021 11:27

satiavit amaro
van de grote Koning gelest,
pectus ut hauriret lancea fecit amor.
maakte ze dat Zijn borst met een lans werd doorboord.

De me solus amor
Enkel de liefde om mij
potuit perferre triumphum
heeft de overwinning kunnen volbrengen,
ille pedes clavis fixit et ille manus.
zij is het die voeten en handen heeft vastgenageld.
Si cupis ergo animi mihi
Als je me deze tekenen bijgevolg
signa rependere grati
dankbaar wil vergelden,
dilige pro tantis
acht me dan hoog voor dit alles,
sat mihi solus amor.
alleen de liefde volstaat voor mij.

Tenor
Plangent eum quasi unigenitum quia
Zij zullen om Hem treuren als om de enige Zoon,
innocens Dominus occisus est.
omdat de onschuldige Heer is omgebracht.

Infelix ego
Infelix ego omnium auxilio destitutus,
Ongelukkig ben ik, verstoken van ieders bijstand,
qui caelum terramque offendi,
ik die de hemel en de aarde heb beledigd,

Programmaboek-LAUS21.indd 320 5/07/2021 11:27

quo ibo? Quo me vertam?
waarheen zal ik gaan? Waarheen moet ik me wenden?
Ad quem confugiam?
Naar wie moet ik vluchten?
Quis mei miserebitur?
Wie zal zich om mij bekommeren?
Ad caelum oculos levare non audeo,
Ik durf mijn ogen niet naar de hemel te richten
quia ei graviter peccavi.
omdat ik ernstig heb gezondigd.
In terra refugium non invenio,
Ik vind geen toevluchtsoord op aarde
quia ei scandalum feci.
omdat ik iets schandaligs heb gedaan.
Quid igitur faciam? Desperabo?
Wat moet ik dan doen? Zal ik de hoop opgeven?
Absit.
Moge dat me bespaard blijven.
Misericors est Deus;
De Heer is erbarmen;
pius est Salvator meus.
Hij is mijn genadige Redder.
Solus igitur Deus refugium meum;
Alleen de Heer is mijn toevluchtsoord,
ipse non despiciet opus suum,
Hij zal niet neerkijken op Zijn werk,
non repellet imaginem suam.
Hij zal niet Zijn evenbeeld verjagen.
Ad te igitur, piissime Deus,
Tot U dus, meest genadige Heer,

Programmaboek-LAUS21.indd 321 5/07/2021 11:27

tristis ac merens venio;
kom ik bedroefd en schuldig,
quoniam tu solus spes mea,
aangezien U alleen mijn hoop bent,
tu solus refugium meum.
U alleen mijn toevluchtsoord.
Quid autem dicam tibi cum oculos elevare non audeam?
Maar wat moet ik tegen U zeggen, als ik mijn ogen niet durf op te richten?
Verba doloris effundam,
Ik zal woorden van verdriet uitstorten,
misericordiam tuam implorabo.
ik zal smeken om Uw erbarmen.
Dicam:
Ik zal zeggen:
Miserere mei, Deus,
Heer, heb erbarmen met mij
secundum magnam misericordiam tuam.
volgens Uw groot medelijden.

Miserere mei, Deus (psalm 51)
Miserere mei, Deus,
Heb erbarmen met mij, Heer,
secundum magnam misericordiam tuam.
volgens Uw groot medelijden.
Et secundum multitudinem miserationum tuarum,
Veeg mijn onrecht uit, volgens de overvloed
dele iniquitatem meam.
van Uw daden van vergiffenis.
Amplius lava me ab iniquitate mea:
Zuiver mij helemaal van mijn onrecht

Programmaboek-LAUS21.indd 322 5/07/2021 11:27

et a peccato meo munda me.
en reinig mij van mijn zonde.
Quoniam iniquitatem meam ego cognosco:
Want ik erken dat ik onrecht heb begaan,
et peccatum meum contra me est semper.
en mijn zonde klaagt mij aan.
Tibi soli peccavi,
Alleen tegenover U heb ik gezondigd
et malum coram te feci:
en voor Uw aanschijn heb ik kwaad gedaan,
ut iustifi ceris in sermonibus tuis,
dus is Uw vonnis gerechtvaardigd
et vincas cum iudicaris.
en treft het de juiste beslissing.
Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum:
Voorwaar, in ongerechtigheid ben ik verwekt
et in peccatis concepit me mater mea.
en in zonde heeft mijn moeder mij ontvangen.
Ecce enim veritatem dilexisti:
Gij daarentegen hebt steeds de waarheid bemind,
incerta et occulta
Gij hebt mij geopenbaard wat in de diepte
sapientiae tuae manifestasti mihi.
van Uw wijsheid verborgen ligt.
Asperges me hyssopo,
Gij zult mij besprenkelen met hysop
et mundabor.
en ik zal worden gereinigd.
Lavabis me,
Gij zult mij wassen

Programmaboek-LAUS21.indd 323 5/07/2021 11:27

et super nivem de albador.
en ik zal witter zijn dan sneeuw.
Auditui meo dabis gaudium et laetitiam:
Aan mijn luisterend oor schenkt Gij vreugde en blijdschap
et exsultabunt ossa humiliata.
en mijn vernederd gebeente zal opspringen.
Averte faciem tuam a peccatis meis:
Wend Uw aangezicht af van mijn zonden
et omnes iniquitates meas dele.
en al mijn ongerechtigheden, wis ze uit.
Cor mundum crea in me, Deus:
Doe in mij een zuiver hart ontstaan, Heer,
et spiritum rectum innova in visceribus meis.
en herstel de juiste geest in mijn binnenste.
Ne projicias me a facie tua:
Verban mij niet uit Uw aanschijn,
et Spiritum Sanctum tuum ne auferas a me.
houd Uw Heilige Geest niet van mij weg.
Redde mihi laetitiam salutaris tui:
Schenk mij de vreugde van Uw heil
et spiritu principali confirma me.
en bemoedig mij met de vrijmoedigheid van Uw geest.
Docebo iniquos vias tuas
Aan hen die onrecht plegen, zal ik Uw wegen leren kennen
et impii ad te convertentur.
en de goddelozen zullen zich tot U bekeren.
Libera me de sanguinibus, Deus,
Verlos me van de bloedschuld,
Deus salutis meae:
God van mijn heil,

Programmaboek-LAUS21.indd 324 5/07/2021 11:27

et exsultabit lingua mea justitiam tuam.
en mijn tong zal Uw rechtvaardigheid uitjubelen.
Domine, labia mea aperies:
Heer, Gij zult mijn lippen openen
et os meum annutiabit laudem tuam.
en mijn mond zal Uw roem verkondigen.
Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique:
Ik weet het: mocht Gij offers wensen, ik zou ze brengen,
holocaustis non delectaberis.
maar aan brandoffers zult Gij Uw vreugde niet hebben.
Sacrificium Deo spiritus contribulatus:
Mijn offer aan God is de geest van rouwmoedigheid,

cor contritum, et humiliatum,
een gebroken en deemoedig hart zult Gij,
Deus, non despicies.
God, niet afwijzen.
Benigne fac, Domine, in bona voluntate tua Sion:
Wees, Heer, de weldoener van Sion volgens Uw juiste
ut aedificentur muri Jerusalem.
wilsbeschikking, opdat de wallen van Jeruzalem worden
heropgebouwd.
Tunc acceptabis sacrificium iustitiae,
Gij zult het offer van de rechtvaardigheid aannemen:
oblationes, et holocausta:
gaven en brandoffers;
tunc imponnent super altare tuum vitulos.
dan zal men kalfjes op Uw altaar plaatsen.

Vertaling: Brigitte Hermans, Joannes Bergsma, Cappella Pratensis, Linguapolis

Programmaboek-LAUS21.indd 325 5/07/2021 11:27

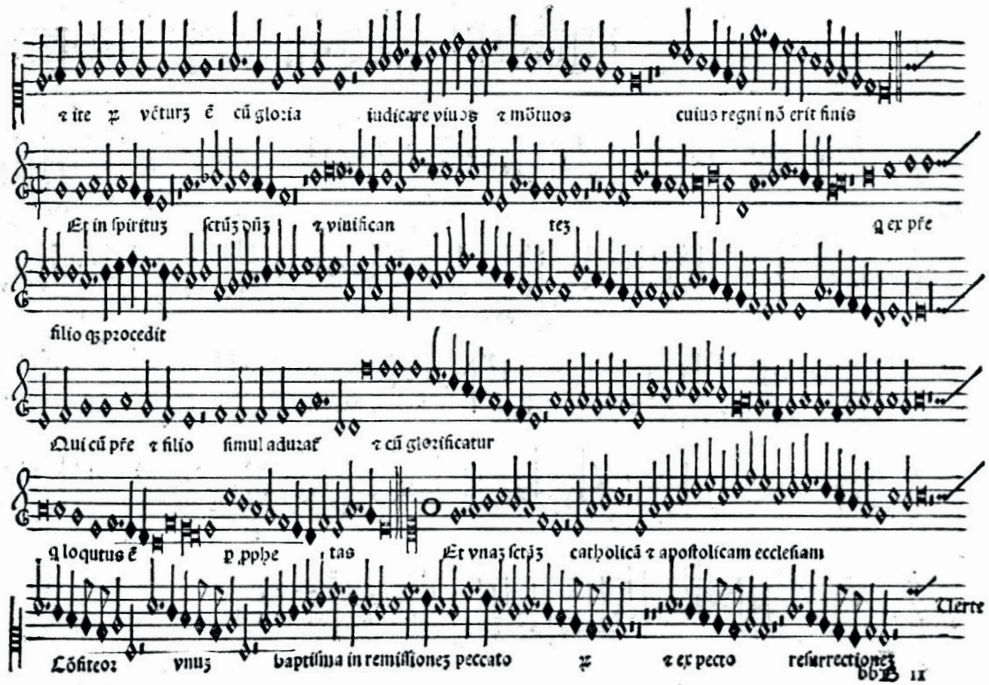

Programmaboek-LAUS21.indd 326 5/07/2021 11:27

Toonmoment

Muziekvakantie voor kinderen

Vr 27.08.2021
Live @ Sint-Andrieskerk om 16.00 uur

Emma Van Dobben	*docent Musica teacher Musica*
Maï Calon	*docent J.E.F. teacher J.E.F.*

Programmaboek-LAUS21.indd 327 5/07/2021 11:27

Van canon tot kikkerperspectief

Kinderen van 6 tot 14 jaar gaan tijdens deze vijfdaagse workshop (van maandag 23 t.e.m vrijdag 27 augustus) aan de slag met muziek en multimedia. Enerzijds is de meerstemmige muziek van Josquin des Prez de inspiratiebron. Als echte componisten bouwen de deelnemers klanken en melodieën in lagen op elkaar. Anderzijds experimenteren ze met beelden en projecties en zetten ze hun eerste stappen als (beeld)regisseur. Muziek en beeld worden verweven tot één geheel. Van zichtbare muziek tot hoorbaar beeld. Van uitgesponnen melodie tot close-up. Bij dit alles worden ze begeleid door muziekdocenten van Musica en beelddocenten van jeugdfilmfestival J.E.F.

From the canon to the frog's eye view

Children aged 6 to 14 get to grips with music and multimedia at this five-day workshop (From Monday 23 until Friday 27 August). The participants will use the polyphonic music of Josquin des Prez as a source of inspiration, building up layers of sounds and melodies just like real composers. What is more, they will also experiment with images and projections, taking their first steps as directors (of images). Music and pictures will be interwoven to create a single work: from visible music to audible images, long, spun-out melodies to close-up photos. The children will be coached throughout by Musica's music workshop leaders and image coaches from the youth film festival J.E.F.

I.s.m. Musica, Impulscentrum voor Muziek & J.E.F.

Programmaboek-LAUS21.indd 328 5/07/2021 11:27

Liveconcert

Huelgas Ensemble

Vr 27.08.2021

Live @ AMUZ & Klara & online op polyphonyconnects.com om 20.00 uur

Uitvoerders

Paul Van Nevel	*artistieke leiding artistic direction*
Axelle Bernage	*cantus*
Maria Valdmaa	*cantus*
Dorothea Jakob	*cantus*
Helen Cassano	*cantus*
Olivier Coiffet	*tenor*
Paul Bentley-Angell	*tenor*
Achim Schulz	*tenor*
Loïc Paulin	*tenor*
Tom Phillips	*tenor*
Matthew Vine	*tenor*
Frederik Sjollema	*baritonans*
Romain Bockler	*bassus*
Guillaume Olry	*bassus*

Programmaboek-LAUS21.indd 329 5/07/2021 11:27

Triste départ m'avoit, à 5 *Nicolas Gombert (ca. 1495-ca. 1560)*

Missa Faisant regretz, à 4: Sanctus *Josquin des Prez (ca. 1450/55-1521)*

Inviolata, integra et casta es, à 5 *Josquin des Prez*

Bergerette savoysienne, à 4 *Josquin des Prez*

Missa Berzerette Savoyenne, à 4: Agnus Dei *Antoine Brumel (ca. 1460-1512)*

Et trop penser, à 3 *Josquin des Prez (?)*

Ut Phebi radiis / Ut re mi fa sol la, à 4 *Josquin des Prez*

O mors inevitabilis, Lamentatio nova super morte Josquin des Prez, à 6
– WERELDPREMIERE – *Jörg Schnepel (°1963)*

Se congié prens, à 6 *Josquin des Prez*

Missa L'homme armé super voces musicales, à 4: Sanctus *Josquin des Prez*

Missa L'homme armé super voces musicales, à 4: Agnus Dei *Josquin des Prez*

Programmaboek-LAUS21.indd 330 5/07/2021 11:27

In memoriam Josquin des Prez

Hoe kan je iemand herdenken? Hoe ga je om met verlies van een geliefde? Wat doe je als een artistiek icoon overleden is? Niet alleen vandaag, maar ook in Josquins tijd hield de dood kunstenaars en componisten bezig.

In chansons is de liefde een alomtegenwoordig topic. Is de liefde in *Bergerette savoysienne* nog naïef, dan wordt die al complexer in *Et trop penser*. Daar wil de protagonist voor eeuwig bij zijn geliefde blijven. In *Se congié prens* is het afscheid hartbrekend. In de *Missa Faisant regretz* schemert het afscheid in de muziek door. De mis is gebaseerd op een fragment van het chanson *Tout a par moy*, dat aan Walter Frye of Gilles Binchois wordt toegeschreven en waarin een protagonist zijn rouw beschrijft. Het leed overvalt ook de protagonist in Gomberts chanson *Triste départ m'avoit*. Is het chanson een imaginair afscheid van Gombert aan de componist Josquin? Muzikaal is het alleszins een eerbetoon, aangezien Gombert de stijl van zijn leermeester imiteert.

Dat Josquin een meester was in het opbouwen van complexe structuren, blijkt uit composities als de *Missa L'homme armé super voces musicales* en het motet *Ut Phebi radiis / Ut re mi fa sol la*. In de mis verwerkt hij op een virtuoze manier het bekende middeleeuwse strijdlied en in het motet baseert hij de structuur op het hexachord, een opeenvolging van zes tonen. Het zijn technieken die ook componisten van vandaag inspireren. Jörg Schnepel eert de meester in zijn elegie *O mors inevitabilis*, een hedendaags motet waarin de echo van Josquins muziek weerklinkt. De tekst is dezelfde als van het gelijknamige motet van Hieronymus Vinders dat Stile Antico tijdens dit festival zingt.

Programmaboek-LAUS21.indd 331 5/07/2021 11:27

In memoriam Josquin des Prez

How can you commemorate someone? How do you deal with the loss of a loved one? What do you do when an artistic icon dies? In Josquin's time, as in our own, artists and composers were preoccupied with death.

In chansons, love is an ever-present theme. Where the love in *Bergerette savoysienne* is still naïve, it becomes more complex in *Et trop penser*, in which the protagonist wants to stay with his beloved forever. *Se congié prens* contains a heart-breaking farewell. That farewell permeates the music of the *Missa Faisant regretz*. The mass is based on a fragment of the chanson *Tout a par moy*, attributed to Walter Frye or Gilles Binchois, in which a protagonist describes his grief. Sorrow also overwhelms the protagonist of Gombert's chanson *Triste départ m'avoit*. Might the chanson be Gombert's imaginary farewell to the composer Josquin? In terms of the music it is certainly a tribute, since Gombert imitates his teacher's style.

Compositions such as the *Missa L'homme armé super voces musicales* and the motet *Ut Phebi radiis / Ut re mi fa sol la* make it clear that Josquin was a master of complex structures. He integrates the famous mediaeval military song into the mass with virtuoso skill, and the structure of his motet is based on the hexachord, a sequence of six tones. These are techniques that also inspire composers today. Jörg Schnepel pays homage to the master in his elegy *O mors inevitabilis*, a contemporary motet with echoes of Josquin's music. The text is the same as that in the motet of the same name by Hieronymus Vinders, which Stile Antico will sing at this festival.

Programmaboek-LAUS21.indd 332 5/07/2021 11:27

Triste départ m'avoit

Triste départ m'avoit mis en douleur,
Een triest vertrek heeft mij smart bezorgd,
mon corps estoit plus froit qui n'est le marbre,
mijn lichaam was kouder dan het marmer;
transi de dueil et sechant comm'ung arbre,
ik was verkleumd door de rouw en verdord als een boom,
ma face'avoit perdu toute couleur.
mijn gezicht had alle kleur verloren.

Sanctus

Voor de misdelen, zie p. 74-78

Inviolata, integra et casta es

Inviolata, integra et casta es Maria
Ongeschonden, onbevlekt en puur zijt gij, Maria,
quae es effecta fulgida caeli porta.
gij die de stralende hemelpoort zijt.
O mater alma Christi carissima
O heilige en dierbare moeder van Christus,
suscipe pia laudum praeconia.
aanvaard onze vrome lofzangen.
Nostra ut pura pectora sint et corpora:
Tot u roepen onze harten en monden:
quae nunc flagitant devota corda et ora.
mogen onze zielen en lichamen zuiver zijn.
Tua per precata dulcisona
Door de zoete klank van uw gebeden,
nobis perpetua frui vita.
schenk ons voor eeuwig het genot van het leven.

Programmaboek-LAUS21.indd 333 5/07/2021 11:27

O benigna, o Regina, o Maria!
O genadige, o koningin, o Maria!
Quae sola inviolata permansisti.
Gij alleen blijft ongeschonden.

Bergerette savoysienne
Bergerette savoysienne,
Herderinnetje uit Savoie,
qui gardez moutons aux praz.
jij die schapen hoedt in de weiden,
Dy moy si vieulx estre myenne,
zeg me of je de mijne wil zijn:
je te donray uns soulas
ik zal je genot schenken
et ung petit chaperon.
en een klein hoedje.
Dy moy se tu m'aymeras
Zeg me of je me zal liefhebben,
ou par la merande ou non.
al dan niet gedurende het middageten.

Agnus Dei
Voor de misdelen, zie p. 74-78

Et trop penser
Et trop penser me font amours,
Te veel gedachten, door de liefde,
dormir ne puis
ik kan niet slapen
si je ne voy mes amours
als ik niet iedere nacht

Programmaboek-LAUS21.indd 334 5/07/2021 11:27

toutes les nuits.
mijn liefje zie.

"Comment parleray je à vous
"Hoe kan ik tot u spreken,
fin franc cuer doulx?"
mijn lieve, zoete hartje?"
"Vous y parlerez assez
"U kunt veel tegen haar zeggen,
mon amy doulx.
mijn lieve vriend.
Vous viendrez à la fenestre à la minuit
U komt om middernacht naar het venster,
quant mon pere dormira
als mijn vader slaapt,
j'ouvriray l'uys."
open ik de deur."

Le gallant n'oublia pas
De minnaar vergat niet
ce qu'on luy dist,
wat hem was gezegd
de venir à la fenestre à la minuit.
om naar het venster te komen om middernacht.
La fille ne dormoit pas,
Het meisje lag niet te slapen
tantoust l'oyst
en zodra zij hem hoorde,
toute nue en sa chemise
deed ze, naakt op haar hemd na,

Programmaboek-LAUS21.indd 335 5/07/2021 11:27

el' luy ouvrit.
voor hem open.

"Mon amy, la nuit s'en va
"Mijn lieve vriend, de nacht trekt weg,
et le jour vient.
de dag breekt aan.
Despartir de noz amours
Het is gepast
il nous covient.
elkaar nu te verlaten."
"Baisons nous, acollons nous,
"Laat ons elkaar liefhebben,
mon amy gent,
mijn bekoorlijke vriend,
comme font vrays amoureux secretement."
zoals echte geliefden doen in het geheim."

Et trop penser me font amours,
Te veel gedachten, door de liefde,
dormir ne puis
ik kan niet slapen
si je ne voy mes amours
als ik niet iedere nacht
toutes les nuits.
mijn liefje zie.

Programmaboek-LAUS21.indd 336 5/07/2021 11:27

Ut Phebi radiis / Ut re mi fa sol la

Ut Phebi radiis
Zoals de zus van Apollo, de maan,
soror obvia sidera luna,
met haar stralen de sterren op haar pad regeert,
ut reges Salomon
zoals Salomon uit naam van de wijze
sapientis nomine cunctos,
alle koningen regeert,
ut remi pontum
zoals de roeiriemen van degenen die op zoek zijn
quaerentum velleris aurum,
naar het Gulden Vlies regeren over de zee,
ut remi faber instar habens
zoals de uitvinder met vleugels
super aera pennas,
als een roeiriem over de hemel regeert,
ut remi fas solvaces
zoals het de roeiriem betaamt
traducere merces,
om koopwaar te vervoeren,
ut re mi fas sola Petri
zoals de roeiriem van Petrus bestemd is
currere prora,
om op één schip koers te houden,
sic super omne quod est regnas,
zo regeert u over alles wat er is,
o virgo Maria.
o maagd Maria.

Programmaboek-LAUS21.indd 337 5/07/2021 11:27

Latius in numerum canit id quoque cœlica turba,
Ook de hemelse schare zingt dit wijd en zijd in de maat.
lasso lege ferens aeterna munera mundo,
volgens de wet eeuwige geschenken brengend voor een vermoeide wereld:
la sol fa ta mi na clara prælustris in umbra,
een zeer schitterende zon in een beroemde schaduw,
la sol fa mi ta na de matre recentior ortus,
een zon, onlangs geboren uit de moeder,
la sol fa mi re ta quidem na non violata,
een zon, uit een moeder die inderdaad niet bevlekt is,
la sol fa mi re ut rore ta na Gedeon quo,
uit een ongeschonden vlies, zoals Gideons (gulden) vlies met dauw bedekt,
Rex o Christe Jesu, nostri Deus alte memento.
O Koning, Jezus Christus, houd ons hoog in herinnering.

O mors inevitabilis

O mors inevitabilis, o mors amara, o mors crudelis
O onvermijdelijke dood, o bittere dood, o wrede dood,
Josquin des Prez dum necasti, illum nobis abstulisti
toen u Josquin des Prez heeft gedood,
heeft u hem aan ons ontrukt,
qui suam per harmoniam illustravit ecclesiam.
die met zijn muziek de kerk heeft gesierd.
Propterea tu musice, dic,
Zegt u daarom, muzikant:
requiem aeternam dona eis Domine.
geef hun eeuwige rust, Heer.
Requiescat Josquin des Prez in pace. Amen.
Moge Josquin des Prez rusten in vrede. Amen.

Programmaboek-LAUS21.indd 338 5/07/2021 11:27

Se congié prens

Se congié prens de mes belles amours
Als ik afscheid neem van mijn schone geliefde,
vray amoureulx ne me vueillez blasmer,
berisp mij daar dan niet voor, ware minnaars;
jen ay souffert de plus griefves douleurs
ik heb door de liefde meer pijn geleden
quel ne font ceulx qui naigent en la mer,
dan mensen die in zee zwemmen, moeten doorstaan,
car tant laymer mest tousjours tant amer
want haar zozeer liefhebben, is steeds zo hardvochtig
qu'avoir ne puis d'elle ung tout seul regard,
voor mij, daar ik van haar geen enkele blik krijg,
fors que rigueur pour mon cueur entamer
behalve een onbarmhartige, om mijn hart te verwonden;
si prens congié avant quil soit plus tard.
dus neem ik afscheid vóór het te laat is.

Sanctus

Agnus Dei

Voor de misdelen, zie p. 74-78

Vertaling: Marianne Lambregts, Linguapolis

Programmaboek-LAUS21.indd 339 5/07/2021 11:27

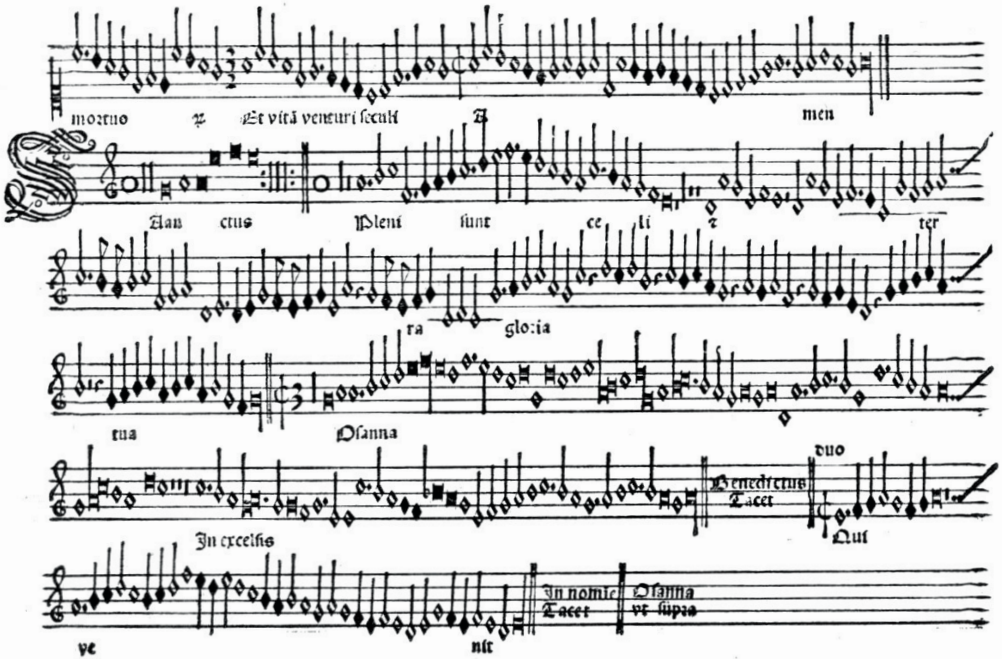

Programmaboek-LAUS21.indd 340 5/07/2021 11:27

Docu-concert 6

Missa Gaudeamus

Josquin des Prez (ca. 1450/55-1521)

Za 28.08.2021

Online op polyphonyconnects.com vanaf 10.00 uur

Met medewerking van David Fallows en Vojtěch Semerád

Cappella Mariana

Vojtěch Semerád	*artistieke leiding artistic direction*
Hana Blažiková	*sopraan soprano*
Barbora Kabátková	*sopraan soprano*
Ondřej Holub	*tenor tenor*
Vojtěch Semerád	*tenor tenor*
Tomáš Lajtkep	*tenor tenor*
Filip Dámec	*tenor tenor*
Martin Schicketanz	*bas bass*
Jaromír Nosek	*bas bass*

Programmaboek-LAUS21.indd 341 5/07/2021 11:27

Josquins Missa Gaudeamus

De mis is overgeleverd, volledig of gedeeltelijk, in zestien bronnen: zeven drukken en negen manuscripten. De belangrijkste bronnen zijn *Liber primus missarum Josquin* (Ottaviano Petrucci, Venetië, 1502); F-CA Ms. 18 (20), fol. 82v-97r (Le Labo (voorheen Médiathèque d'agglomération de Cambrai, en Bibliothèque Municipale/Bibliothèque Communale), Cambrai) en D-Ju Ms. 32, fol. 200v-219r (Universitätsbibliothek, Jena). De nummering in *New Josquin Edition* is 4.2.

De cantus firmus van de *Missa Gaudeamus* is gebaseerd op het gregoriaanse introïtus *Gaudeamus omnes*. De mis is vierstemmig.

The mass has been passed down, in full or in part, in sixteen sources: seven prints and nine manuscripts. The most important sources are the *Liber primus missarum Josquin* (Ottaviano Petrucci, Venice, 1502); F-CA Ms. 18 (20), fol. 82v-97r (Le Labo (previously Médiathèque d'agglomération de Cambrai, and Bibliothèque Municipale/Bibliothèque Communale), Cambrai) and D-Ju Ms. 32, fol. 200v-219r (Universitätsbibliothek, Jena). The numbering in *New Josquin Edition* is 4.2.

The cantus firmus of the *Missa Gaudeamus* is based on the Gregorian introit *Gaudeamus omnes*. The mass is in four parts.

Dit is een productie van Alamire Foundation i.s.m. AMUZ.

Programmaboek-LAUS21.indd 342 5/07/2021 11:27

Kyrie
Gloria
Credo
Sanctus
Agnus Dei
Voor de misdelen, zie p. 74-78

Programmaboek-LAUS21.indd 343 5/07/2021 11:27

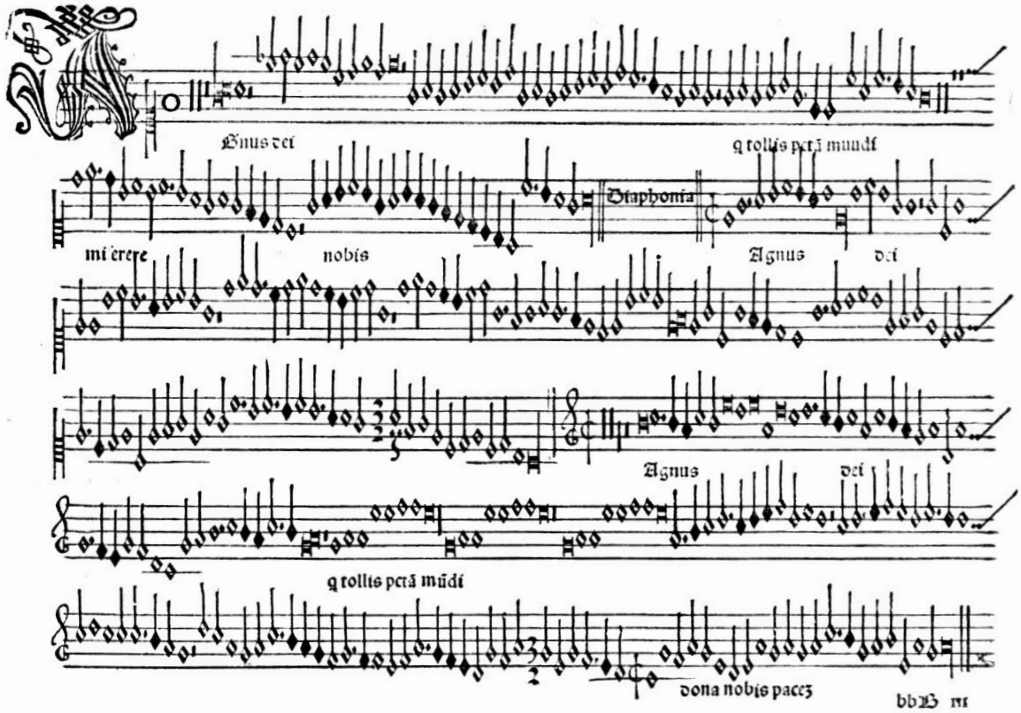

Programmaboek-LAUS21.indd 344 5/07/2021 11:27

Liveconcert

Utopia

Za 28.08.2021

Live @ AMUZ & online op polyphonyconnects.com om 20.00 uur

Uitvoerders

Michaela Riener	*mezzosopraan mezzo-soprano*
Bart Uvyn	*contratenor countertenor*
Olivier Coiffet	*tenor tenor*
Adriaan De Koster	*tenor tenor*
Lieven Termont	*bariton baritone*
Guillaume Olry	*bas bass*

Programmaboek-LAUS21.indd 345 5/07/2021 11:27

Pater noster / Ave Maria, à 6 (prima pars)	*Josquin des Prez (ca. 1450/55-1521)*
Requiem, à 6: Introitus	*Jean Richafort (ca. 1480-ca. 1547)*
Requiem, à 6: Kyrie	*Jean Richafort*
Liber generationis Jesu Christi (prima pars)	*Josquin des Prez*
Musae Jovis, à 4	*Benedictus Appenzeller (ca. 1480/88-na 1558)*
Faulte d'argent	*Josquin des Prez*
Missa D'ung aultre amer: Sanctus	*Josquin des Prez (?)*
Victime paschali laudes, à 4	*Josquin des Prez*
De profundis clamavi, à 5	*Josquin des Prez*
Musae Jovis, à 6	*Nicolas Gombert (ca. 1495-ca. 1560)*
Requiem, à 6: Agnus Dei	*Jean Richafort*
Requiem, à 6: Lux aeterna	*Jean Richafort*
Pater noster / Ave Maria, à 6 (secunda pars)	*Josquin des Prez*

Programmaboek-LAUS21.indd 346 5/07/2021 11:27

Lux aeterna

Waar komen we vandaan en waar gaan we naartoe? Dat de dood op de loer ligt, is een besef dat de mens tijdens zijn leven moet torsen.

Liber generationis Jesu Christi traceert de stamboom van Christus. De voorvaderen worden met naam opgesomd in een motet dat werd gezongen tijdens de metten van Kerstmis. Het is een vrij gecomponeerde compositie waarin Josquin geen gebruikmaakt van reeds bestaande gezangen. Dat doet hij wel in de paas-sequentia *Victime paschali laudes*, een ingenieus werk waarin de oorspronkelijke gregoriaanse melodie wordt geparafraseerd in de alt-, tenor- en baspartijen, en de superiuspartij twee bekende chansons uit die tijd parafraseert: *D'ung aultre amer* van Johannes Ockeghem en *De tous biens playne* van Hayne van Ghizeghem. Het vijfstemmige *De profundis clamavi* is wellicht geschreven voor de begrafenis van koning Lodewijk XII in 1515 of een andere koninklijke begrafenis, zoals die van Filips de Schone (1506) of Anne van Bretagne (1514). Het rouwen van de drie standen (geestelijken, adel, boeren en burgerij) wordt gesymboliseerd door een canon in de tenor, eerste contratenor en superius.

Josquin was zich bewust van zijn eigen einde. Nog voor zijn overlijden had hij de wens geuit dat na zijn dood processies halt zouden houden bij zijn woning en dat daar zijn *Pater noster* zou worden gezongen. Wellicht ter herdenking van Josquins overlijden heeft Jean Richafort een requiemmis gecomponeerd. Richafort is stilistisch een volgeling van Josquin en in zijn *Requiem* heeft hij ook rechtstreeks naar Josquin verwezen. Hij gebruikt het gregoriaanse *Circumdederunt me* als cantus firmus – een gezang dat voor de metten van de dodenmis werd gezongen en dat Josquin ook in zijn chanson *Nimphes nappés* had gebruikt. Daarnaast integreert Richafort ook Josquins chanson *Faulte d'argent* in de herdenkingsmis. Dat laatste

Programmaboek-LAUS21.indd 347 5/07/2021 11:27

chanson is Josquins vijfstemmige herwerking van een reeds bestaand lied van volkse aard.

Zowel Appenzeller als Gombert zetten *Musae Jovis* op muziek, een tekst van Gerard Avidius. Het zijn ingetogen herinneringen aan hun spirituele leermeester Josquin.

Lux aeterna

Where do we come from and where are we going? That death is lying in wait for us is a realisation that human beings must bear throughout their lives.

Liber generationis Jesu Christi traces Christ's family tree. The names of the ancestors are listed in a motet that is sung at Christmas matins. It is a freely composed piece for which Josquin does not use existing hymns. However he does do so in the Easter sequence *Victime paschali laudes*, an ingenious work where the original Gregorian melody is paraphrased in the alto, tenor and bass parts, while the superius paraphrases two well-known chansons of the time: *D'ung aultre amer* by Johannes Ockeghem and *De tous biens playne* by Hayne van Ghizeghem. The five-part *De profundis clamavi* was probably written for the funeral of King Louis XII in 1515 or another royal funeral such as that of Philip the Fair (1506) or Anne of Brittany (1514). The three orders of society in mourning (clerics, nobility, and peasants and citizenry) are symbolised by a canon in the tenor, first countertenor and superius.

Josquin was aware of his own end. Before he died, he expressed the wish that processions would halt at his home after his death and that his *Pater noster* would be sung there. It was probably in honour of Josquin's death

Programmaboek-LAUS21.indd 348 5/07/2021 11:27

that Jean Richafort composed a requiem mass. Richafort is a stylistic follower of Josquin, and his *Requiem* also refers to Josquin directly. He uses the Gregorian *Circumdederunt me* as the cantus firmus: a hymn that was sung at matins in the mass for the dead, and which Josquin had also used in his chanson *Nimphes nappés*. Richafort also integrates Josquin's chanson *Faulte d'argent* into the commemorative mass. This chanson is a five part setting by Josquin of an existing profane song.

Both Appenzeller and Gombert wrote music to *Musae Jovis*, a text by Gerard Avidius. These are restrained pieces in remembrance of their spiritual teacher Josquin.

Programmaboek-LAUS21.indd 349 5/07/2021 11:27

Pater noster / Ave Maria (prima pars)

Pater noster, qui es in caelis,
Onze Vader die in de hemel zijt,
sanctificetur nomen tuum.
Uw naam worde geheiligd.
Adveniat regnum tuum.
Uw rijk kome.
Fiat voluntas tua sicut
Uw wil geschiede op aarde
in caelo et in terra.
zoals in de hemel.
Panem nostrum quotidianum
Geef ons heden ons dagelijks brood
da nobis hodie, et dimitte nobis
en vergeef ons onze schulden,
debita nostra, sicut et nos
zoals ook wij vergeven
dimittimus debitoribus nostris.
aan onze schuldenaren.
Et ne nos inducas in tentationem
En breng ons niet in beproeving,
sed libera nos a malo.
maar verlos ons van het kwade.

Requiem: Introitus

Requiem aeternam dona eis, Domine,
Geef hun eeuwige rust, o Heer
et lux perpetua luceat eis.
en laat het eeuwige licht op hen schijnen.
Te decet hymnus, Deus, in Sion,
Een lofzang, o God, ontvangt U in Zion

Programmaboek-LAUS21.indd 350 5/07/2021 11:27

et tibi reddetur votum in Jerusalem.
en een gelofte zal U worden betaald in Jeruzalem.
Exaudi orationem meam,
Verhoor mijn gebed,
ad te omnis caro veniet.
alle vlees zal voor U komen.

Tenor 1 & 2
Circumdederunt me gemitus mortis
De smarten van de dood sloten me rondom rond in,
dolores inferni, circumdederunt me.
de kwellingen van de onderwereld omcirkelden me.

Kyrie
Voor de misdelen, zie p. 74-78

Liber generationis Jesu Christi
Liber generationis Jesu Christi
Afstamming van Jezus Christus,
filii David filii Abraham.
zoon van David, zoon van Abraham.
Abraham autem genuit Isaac, Isaac autem genuit Iacob,
Abraham was de vader van Isaak, Isaak van Jakob,
Iacob autem genuit Iudam, et fratres ejus.
Jakob van Juda en zijn broers.
Iudas autem genuit Phares,
Juda was de vader van Peres en Zerach
et Zaram de Thamar.
en Tamar was hun moeder.
Phares autem genuit Esrom,
Peres was de vader van Chesron,

Programmaboek-LAUS21.indd 351 5/07/2021 11:27

Esrom autem genuit Aram, Aram autem genuit Aminadab,
Chesron van Aram, Aram van Amminadab,
Aminadab autem genuit Naasson, Naasson autem genuit Salmon.
Amminadab van Nachson, Nachson van Salmon.
Salmon autem genuit Booz de Rahab,
Salmon was de vader van Boaz en Rachab was zijn moeder.
Booz autem genuit Obed ex Ruth,
Boaz was de vader van Obed en Ruth was zijn moeder.
Obed autem genuit Jesse,
Obed was de vader van Isaï,
Jesse autem genuit David regem.
Isaï van koning David.
David autem rex genuit Salomonem
David was de vader van Salomon
ex ea quae fuit Uriae.
en de vrouw van Uria was zijn moeder.

Musae Jovis

Musae Jovis ter maximi
Muzen, zoetgevooisde kroost van Jupiter,
proles, canora plangite,
de allerhoogste, jammert luid,
comas cypressus comprimat:
dat de cypres zijn takken neerwaarts hange,
Josquinus ille occidit,
want de grote Josquin is heengegaan,
templorum decus
de trots der tempels,
et vestrum decus.
de roem van jullie, muzen.

Programmaboek-LAUS21.indd 352 5/07/2021 11:27

Saevera mors et improba,
Wrede, niets ontziende dood,
quae templa dulcibus sonis
die tempels en paleizen
privat, et aulas principum,
van zoete klank berooft,
malum tibi quod imprecer
ik wens u alle kwaad toe,
tollenti bonos,
gij die de goeden wegmaait
parcenti malis.
en de slechten spaart.

Faulte d'argent

Faulte d'argent c'est douleur non pareille.
Zonder geld, dat is een kwelling als geen ander.
Se je le dis, las je sçay bien pourquoy.
Als ik dit zeg, weet ik helaas waarom.
Sans de quibus il se fault tenir quoy:
Zonder duiten moet men zich stilletjes houden:
femme qui dort, pour argent se resveille.
Een vrouw die slaapt, wordt alleen door geld gewekt!

Sanctus

Voor de misdelen, zie p. 74-78

Victimae paschali laudes

Victimae paschali laudes immolent Christiani.
Dat de christenen een offer brengen
Agnus redemit oves:
aan het Paaslam; dat de schapen heeft verlost:

Programmaboek-LAUS21.indd 353 5/07/2021 11:27

Christus innocens patri reconciliavit
Christus, onbevlekt, heeft de zondaars met de Vader
peccatores.
verzoend.
Mors et vita duello
Dood en leven waren verwikkeld
conflixere mirando,
in een wonderbaarlijke strijd:
Dux vite mortuus
de Heer van het leven die was gestorven,
regnat vivus.
regeert levend.

Dic nobis Maria, quid vidisti in via?
Zeg ons, Maria, wat heb jij onderweg gezien?
Sepulcrum Christi viventis
Het graf van Jezus die leeft, heb ik gezien,
et gloriam vidi resurgentis,
en de glorie van Hem die is opgestaan.
Angelicos testes,
De engelen waren getuigen,
sudarium et vestes.
de zweetdoek en de gewaden.
Surrexit Christus spes mea,
Christus, mijn hoop, is verrezen:
precedet suos in Galilaeam.
Hij gaat de Zijnen voor naar Galilea.
Credendum est magis soli Mariae veraci
Meer geloof moet worden gegeven aan de betrouwbare
quam Judaeorum turbae falaci.
Maria alleen, dan aan de bedrieglijke menigte der Joden.

Programmaboek-LAUS21.indd 354 5/07/2021 11:27

Scimus Christum surrexisse ex mortuis vere:
Wij weten dat Christus waarlijk is verrezen uit de doden;
tu nobis Christe rex, miserere.
Gij, overwinnaar en koning, ontferm U over ons.
Alleluia.
Halleluja.

De profundis clamavi
De profundis clamavi ad te, Domine.
Uit de diepten heb ik tot U geroepen, Heer.
Domine exaudi vocem meam.
Heer, aanhoor mijn gebed.
Fiant aures tuae intendentes
Mogen Uw oren openstaan
in vocem deprecationis meae.
als mijn smeekbede weerklinkt.
Si iniquitates observabis, Domine,
Als Gij mijn zwakheden aanschouwt,
Domine, quis sustinebit?
ach Heer, wie zal mij dan steunen?
Quia apud te propitiatio est,
Want bij U is de verzoening
et propter legem tuam sustinui te, Domine.
en omwille van Uw wet zijt Gij mijn steun, Heer.
Sustinuit anima mea in verbum eius,
Mijn ziel steunde op Zijn woord:
speravit anima mea in Domino.
mijn ziel hoopte op de Heer.
A custodia matutina usque ad noctem
Van het ochtendgloren tot 's nachts

Programmaboek-LAUS21.indd 355 5/07/2021 11:27

speret Israel in Domino.
vestigt Israël zijn hoop in de Heer.
Quia apud Dominum misericordia
Want bij de Heer is barmhartigheid
et copiosa apud eum redemptio,
en bij Hem is de verlossing in overvloed.
et ipse redimet Israel
En Hij zal Israël bevrijden
ex omnibus iniquitatibus eius.
uit al zijn zwakheden.
Requiem aeternam dona eis, Domine.
Geef hun, Heer, de eeuwige rust
Et lux perpetua luceat eis.
en moge Uw licht altijd over hen schijnen.

Kyrie eleison.
Heer, ontferm U over ons.
Christe eleison.
Christus, ontferm U over ons.
Kyrie eleison.
Heer, ontferm U over ons.
Pater noster.
Onze Vader.

Musae Jovis
Musae Jovis ter maximi
Muzen, zoetgevooisde kroost van Jupiter,
proles, canora plangite,
de allerhoogste, jammert luid,
comas cypressus comprimat:
dat de cypres zijn takken neerwaarts hange,

Programmaboek-LAUS21.indd 356 5/07/2021 11:27

Josquinus ille occidit,
want de grote Josquin is heengegaan,
templorum decus
de trots der tempels,
et vestrum decus.
de roem van jullie, muzen.

Saevera mors et improba,
Wrede, niets ontziende dood,
quae templa dulcibus sonis
die tempels en paleizen
privat, et aulas principum,
van zoete klank berooft,
malum tibi quod imprecer
ik wens u alle kwaad toe,
tollenti bonos,
gij die de goeden wegmaait
parcenti malis.
en de slechten spaart.

Apollo sed neccem tibi
Maar Apollo dreigt je om te brengen,
minatur, heus, mors pessima:
o meest vreselijke dood,
musas hortatur addere
en spoort de muzen aan mee te doen;
instructus arcu et spiculis
hij is behendig met pijl en boog,
musasque ut addent commonet
dringt aan dat de muzen meedoen,

Programmaboek-LAUS21.indd 357 5/07/2021 11:27

et laurum comis et aurum comis.
en heeft laurier in zijn haar en goud in zijn haar.

Josquinus inquit optimo
Josquin, verwelkomd onder
et maximo gratus Jovi,
Jupiters beste en grootste,
triumphat inter coelites
triomfeert onder de hemelbewoners
et dulce carmen concinit,
en zingt een zoet lied,
templorum decus,
als opschik van de tempel,
musarum decus.
als sieraad van de muzen.

Tenor
Circumdederunt me gemitus mortis
De smarten van de dood sloten me rondom rond in,
dolores inferni circumdederunt me.
de kwellingen van de onderwereld omcirkelden me.

Agnus Dei
Voor de misdelen, zie p. 74-78

Tenor 1 & 2:
Circumdederunt me
Rondom rond sloten
gemitus mortis
de smarten van de dood me in,

Programmaboek-LAUS21.indd 358 5/07/2021 11:27

dolores inferni circumdederunt me.
de kwellingen van de onderwereld omcirkelden me.

Lux aeterna
Lux aeterna luceat eis, Domine,
Het eeuwige licht verschijne, Heer:
cum sanctis in aeternum:
met Uw heiligen in eeuwigheid,
quia pius es.
omdat Gij goed zijt.
Requiem aeternam dona eis, Domine,
Geef hun, Heer, de eeuwige rust
et lux perpetua luceat eis,
en moge Uw licht altijd over hen schijnen
cum sanctis in aeternum quia pius es.
met Uw heiligen in eeuwigheid, omdat Gij goed zijt.
Tenor:
Circumdederunt me.
Ze omcirkelden me.

Pater noster / Ave Maria (secunda pars)
Ave Maria, gratia plena,
Wees gegroet, Maria, vol van genade,
Dominus tecum:
de Heer is met u.
benedicta tu in mulieribus,
Gij zijt de gezegende onder de vrouwen
et benedictus fructus ventris tui Iesus.
en gezegend is Jezus, de vrucht van uw schoot.
Sancta Maria, regina caeli,
Heilige Maria, koningin van de hemel,

Programmaboek-LAUS21.indd 359 5/07/2021 11:27

dulcis et pia,
lief en vroom,
o mater Dei,
o moeder Gods,
ora pro nobis peccatoribus,
bid voor ons, zondaars,
ut cum electis te videamus.
dat we, samen met de uitverkorenen, u mogen aanschouwen.

Vertaling: naar Brigitte Hermans, Jan Gijsel

Programmaboek-LAUS21.indd 360 5/07/2021 11:27

Docu-concert 7

Missa L'homme armé super voces musicales

Josquin des Prez (ca. 1450/55-1521)

Zo 29.08.2021
Online op polyphonyconnects.com vanaf 10.00 uur
Met medewerking van Jesse Rodin & Paul Van Nevel

Huelgas Ensemble

Paul Van Nevel	*artistieke leiding artistic direction*
Maria Valdmaa	*cantus*
Dorothea Jakob	*cantus*
Sabine Lutzenberger	*cantus*
Helen Cassano	*cantus*
Paul Bentley-Angell	*tenor*
Vojtěch Semerád	*tenor*
Olivier Coiffet	*tenor*
Adriaan De Koster	*tenor*
Matthew Vine	*tenor*
Tom Phillips	*tenor*
Tim Scott Whiteley	*bassus*
Guillaume Olry	*bassus*

Programmaboek-LAUS21.indd 361 5/07/2021 11:27

Josquins L'homme armé super voces musicales

De mis is overgeleverd, volledig of gedeeltelijk, in 37 bronnen: vijftien drukken en 22 manuscripten. De belangrijkste zijn *Liber primus missarum Josquin* (Ottaviano Petrucci, Venetië, 1502), *Liber quindecim Missarum, a praestantissimis Musicis compositarum* [...] (Johann Petreius, Nürnberg, 1539); V-CVbav Ms. Capp. Sist. 197, fol. 1v-12r (Biblioteca Apostolica Vaticana, Vaticaanstad). De nummering in *New Josquin Edition* is 6.3.

De cantus firmus van de *Missa L'homme armé super voces musicales* is gebaseerd op het monofone Franse lied *L'homme armé*. De mis is vierstemmig.

The mass has been passed down, in full or in part, in 37 sources: fifteen prints and 22 manuscripts. The most important of these are the *Liber primus missarum Josquin* (Ottaviano Petrucci, Venice, 1502); *Liber quindecim Missarum, a praestantissimis Musicis compositarum* [...] (Johann Petreius, Nuremberg, 1539); V-CVbav Ms. Capp. Sist. 197, fol. 1v-12r (Biblioteca Apostolica Vaticana, Vatican City). The numbering in *New Josquin Edition* is 6.3.

The cantus firmus of the *Missa L'homme armé super voces musicales* is based on the monophonic Franse song *L'homme armé*. The mass is in four parts.

Dit is een productie van Alamire Foundation i.s.m. AMUZ.

Programmaboek-LAUS21.indd 362 5/07/2021 11:27

Kyrie
Gloria
Credo
Sanctus
Agnus Dei
Voor de misdelen, zie p. 74-78

Programmaboek-LAUS21.indd 363 5/07/2021 11:27

Programmaboek-LAUS21.indd 364 5/07/2021 11:27

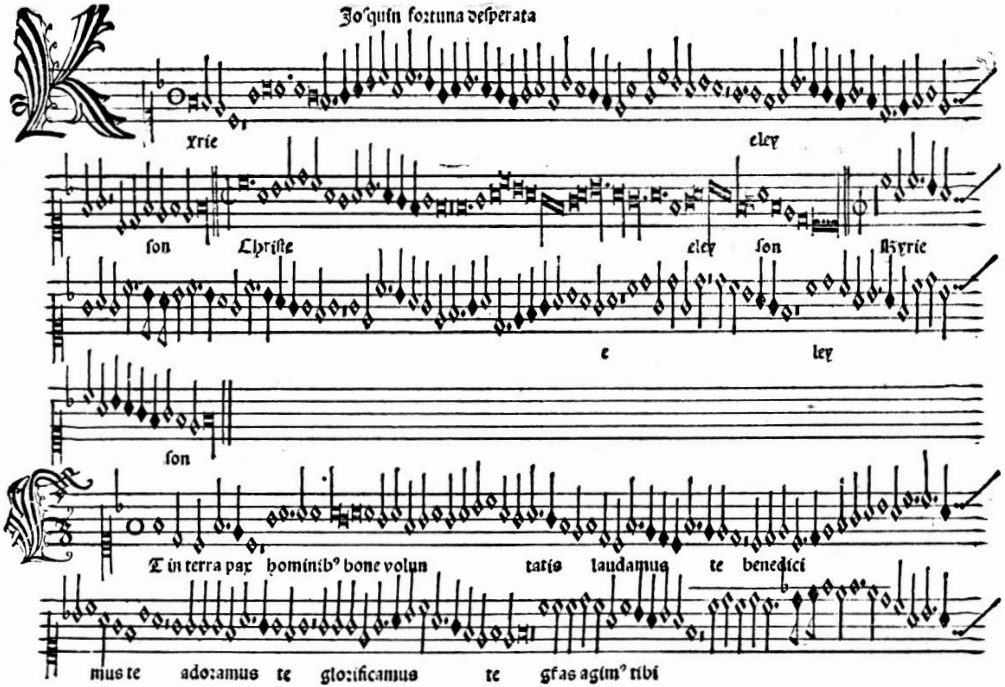

Liveconcert

Ratas del viejo Mundo

Zo 29.08.2021
Live @ AMUZ & online op polyphonyconnects.com om 20.00 uur

Uitvoerders

Floris De Rycker	*artistieke leiding artistic direction*
Michaela Riener	*sopraan soprano*
Soetkin Baptist	*mezzosopraan mezzo-soprano*
Anne Rindahl Karlsen	*alt alto*
Tetiana Hordiichuk	*bandura bandura*
Floris De Rycker	*luiten & cister lutes & cittern*

Programmaboek-LAUS21.indd 365 5/07/2021 11:27

Circumdederunt	*Josquin des Prez (ca. 1450/55-1521) / Simon Gintzler (fl. 1547)*
Obsecro te Domina	*Josquin des Prez (?) / Enríquez de Valderrábano (fl. 1547)*
Missa L'ami Baudichon: Gloria	*Josquin des Prez (?)*
Fecit potentiam (Duo de Josquin)	*Miguel de Fuenllana (fl. 1553-78)*
Mon mary m'a diffamée	*Josquin des Prez (?)*
Ave verum corpus	*Josquin des Prez*
Через поле широкеє	*traditioneel Oekraïens*
Je ne me puis tenir d'aimer	*Josquin des Prez (?)*
La Bernardina	*Josquin des Prez / Francesco Spinacino (fl. 1507)*
Tenez moy en voz bras	*Josquin des Prez (?)*
Qui habitat in adiutorio altissimi	*Josquin des Prez / Bálint Bakfark (1526/30-1576)*
Непорушне і чисте мистецтво (Inviolata, integra et casta es, à 5)	*Josquin des Prez*

Programmaboek-LAUS21.indd 366 5/07/2021 11:27

Stem van een stomme

Voordat Oekraïne bij Rusland werd gevoegd als gevolg van de Pools-Russische Oorlog (1654-1667), was het land bekend met West-Europese polyfonie door zijn verbintenis met Polen. Reeds in het 15de-eeuwse Polen werden Josquins missen verspreid en een eeuw later schittert een groot aantal bewerkingen van zijn motetten en chansons in de tabulaturen van organist Jan z Lublina of luitist Bálint Bakfark, hofmuzikant bij de koning van Polen en grootvorst van Litouwen.

Onder het Oekraïense palindroom o, гомін німого (*Stem van een stomme*) onderzoekt Ratas del viejo Mundo de link tussen Josquin en Oekraïne. Daarbij laten de 'ratten' zich maar wat graag inspireren door 15de- en 16de-eeuwse instrumentale bewerkingen, die ook in Spaanse bronnen te vinden zijn. Het onbekende *Obsecro te, Domina* komt voor in het *Libro de musica de vihuela* van Enríquez de Valderrábano en bewerkingen van motetten en misdelen komen voor in de bundel *Orphenica lyra* van de blinde Miguel de Fuenllana. Van tijd tot tijd zijn deze 'hommages' het enige spoor naar verdwenen composities. Welke trukendoos haalt een instrumentalist boven om vocaliteit te verbeelden? Hoe verberg je dat je niet kan zingen? Stom bent?

Voor deze queeste spannen de ratten samen met hét Oekraïense instrument bij uitstek: de bandura. Dit instrument – verwant aan de aartsluit – herbergt een rijk register en kan even furieus als feeërieks uit de hoek komen. De bandura was ook het instrument van de kobzar, de mystieke – vaak blinde – Oekraïense zwerver-troubadour.

Dit concert illustreert hoe Josquin een inspiratiebron was voor musici en componisten tot vandaag. Dit slotconcert is een prima opstap naar Laus Polyphoniae 2022 | CONTRAPUNT van het leven (19-28 augustus 2022).

Programmaboek-LAUS21.indd 367 5/07/2021 11:27

Voice of a mute

Before the Ukraine was ceded to Russia after the Russo-Polish War (1654-1667), the country was familiar with Western European polyphony through its links with Poland. Josquin's masses were already widespread in 15th century Poland, and a century later many of his motets and chansons were gorgeously arranged in tablatures by the organist Jan z Lublina and lute player Bálint Bakfark, a court musician to the King of Poland and Grand Duke of Lithuania.

Ratas del viejo Mundo explore the link between Josquin and the Ukraine through the Ukrainian palindrome о, гомін німого (*Voice of a mute*).Here the 'rats' draw eager inspiration from 15th and 16th century instrumental arrangements, which can also be found in Spanish sources. The unknown *Obsecro te, Domina* is found in the *Libro de musica de vihuela* by Enríquez de Valderrábano and adaptations of motets and parts of masses are found in the collection *Orphenica lyra* by the blind musician Miguel de Fuenllana. It sometimes happens that such 'tributes' are the only remaining traces of lost compositions. What magic tricks do instrumentalists use to evoke the voice? How do you disguise the fact that you can't sing? Or that you are mute?

On this quest, the rats team up with the quintessential Ukrainian instrument, the bandura. This instrument – related to the archlute – has a rich register and can sound both furious and enchanting. The bandura was also the instrument played by the kobzar, the mystic, often blind Ukrainian vagabond troubadour.

This concert illustrates how Josquin inspired and inspires musicians and composers up to today. The closing concert of this year's festival is a fine upbeat to Laus Polyphoniae 2022 | POLYPHONY of life (19-28 August 2022).

Programmaboek-LAUS21.indd 368 5/07/2021 11:27

Gloria
Voor de misdelen, zie p. 74-78

Mon mary m'a diffamée
Mon mary m'a diffamée
Mijn man heeft me vervloekt
pour l'amour de mon amy,
vanwege mijn liefde voor mijn vriend;
pour la longe demourée
omdat ik zo lang
que j'ay faict avecque luy.
bij hem ben gebleven.
En despit de mon mary
In weerwil van mijn man
qui me va tout jour batant,
die mij steeds slaat,
j'en feray pis que devant.
ga ik ergere dingen doen dan voorheen.

Ave verum corpus
Ave verum corpus
Gegroet, waarlijk lichaam,
natum ex Maria Virgine:
gesproten uit de maagd Maria,
vere passum, immolatum
dat waarachtig heeft geleden, is geslachtofferd
in cruce pro homine:
op het kruis voor het mensdom,
cuius latus perforatum
wiens zijde werd doorboord,

Programmaboek-LAUS21.indd 369 5/07/2021 11:27

unda fluxit sanguine.
zodat er water met bloed uit vloeide.
Esto nobis praegustatum,
Wees onze voorspraak
mortis in examine.
wanneer de ziel het lichaam verlaat.
O dulcis, o pie,
O zoete, o genadige,
o Jesu Fili Virginis Mariae.
o Jezus, Zoon van de maagd Maria.

Через поле широкеє

Через поле широкеє,
Door een veld daar, onmetelijk wijd,
Та через море глибокеє,
en door de zee, onmetelijk diep,
Туди йшла Пречистая,
daar liep ze, de reinste van iedereen,
Та Пречистая, Божа Мати.
de meest pure van al, moeder van God.

Де Христа взяли,
Waar Christus was gevangengenomen,
На хрест розпняли,
op het kruis was gekruisigd;
Гвоздями руки -
ze rekten Zijn handen open
Прибивали.
en sloegen er nagels doorheen.

Programmaboek-LAUS21.indd 370 5/07/2021 11:27

Славімо Тебе,
Wij verheerlijken U,
Сине Божий,
o Zoon van God,
Най Твоя ласка
Uw welwillendheid
Нам допоможе.
zal ons helpen.

Je ne me puis tenir d'aimer

Je ne me puis tenir d'aimer
Ik kan me er niet van weerhouden
celle qui point ne m'aime.
de vrouw lief te hebben die mij niet bemint.
Je me doibz bien desconforter
Ik kan niet anders dan verdrietig worden,
car j'é perdu ma peine.
want mijn inspanningen zijn vergeefs geweest.
Ma dame souveraine,
Mijn uitnemende vrouwe,
recepvez vostr'amy
laat uw vriend toch toe,
par vostre bonté pleine
uit uw grote goedheid,
ou mort est a demy.
anders sterft hij half.

Tenez moy en vos bras

Tenez moy en vos bras mon amy
Houd me in uw armen, m'n lief,

Programmaboek-LAUS21.indd 371 5/07/2021 11:27

ie suis malade
ik ben ziek;
vostre'amour me guerira.
uw liefde zal me genezen.
Cest a Paris or pardela
In of voorbij Parijs
ou unge clere fontaine ya.
is een heldere waterbron.
Tenez moy en vos bras mon amy
Houd me in uw armen, m'n lief,
ie suis malade
ik ben ziek;
vostre'amour me guerira.
uw liefde zal me genezen.

Непорушною і цнотливою є (Inviolata, integra et casta es)
Непорушною і цнотливою є Марія;
Inviolata, integra et casta es Maria
Ongeschonden, onbevlekt en puur zijt gij, Maria,
Що таке сяюче небо.
quae es effecta fulgida caeli porta.
Maria, gij die de stralende hemelpoort zijt.
Найдорожча мати Христа
O mater alma Christi carissima
O heilige en dierbare moeder van Christus,
Візьміть вірні гімни похвали.
suscipe pia laudum praeconia.
aanvaard onze vrome lofzangen.
Ми тепер наші серця і роти;
Nostra ut pura pectora sint et corpora:
Tot u roepen onze harten en monden:

Programmaboek-LAUS21.indd 372 5/07/2021 11:27

Це як чисті серця і тіла.
quae nunc flagitant devota corda et ora.
mogen onze zielen en lichamen zuiver zijn.
Ваші молитви 'солодкі
Tua per precata dulcisona
Door de zoete klank van uw gebeden,
Ми прощаємо назавжди.
nobis perpetua frui vita.
schenk ons voor eeuwig het genot van het leven.
О люб'язно О королева! О!
O benigna, o regina, o!
O genadige, o koningin, o!
Поодинці залишаються непорушними.
Quae sola inviolata permansisti.
Gij alleen blijft ongeschonden.

Vertaling: Marianne Lambregts, Brigitte Hermans,
Ratas del viejo Mundo

Programmaboek-LAUS21.indd 373 5/07/2021 11:27

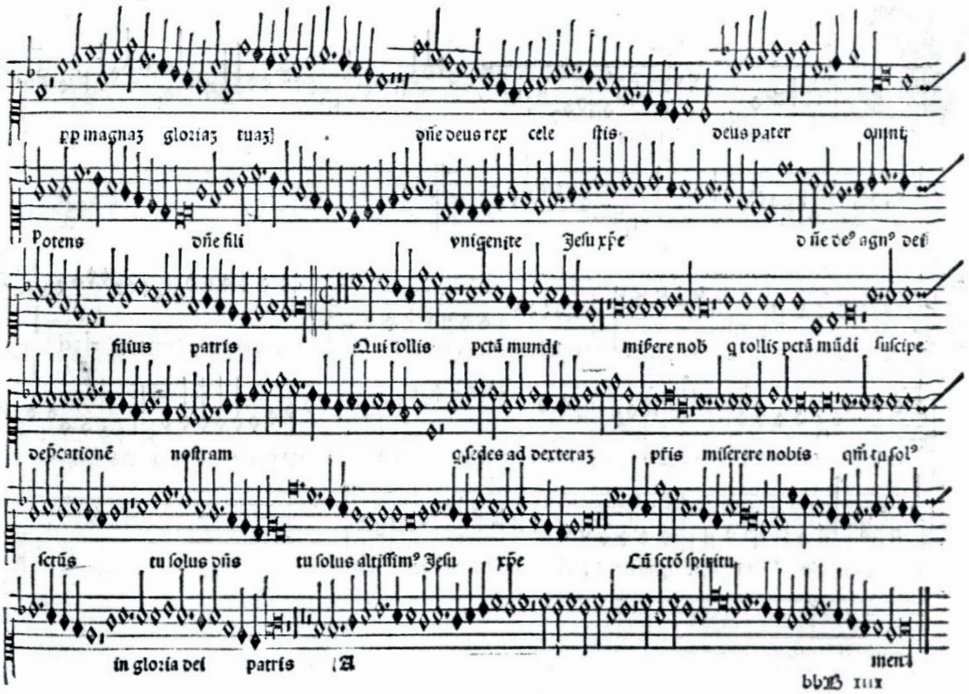

Programmaboek-LAUS21.indd 374 5/07/2021 11:27

Docu-concert 8

Missa Fortuna desperata

Josquin des Prez (ca. 1450/55-1521)

Dit najaar online
Met medewerking van Honey Meconi & Scott Metcalfe

Blue Heron

Scott Metcalfe	*artistieke leiding artistic direction*
Kim Leeds	*mezzosopraan mezzo-soprano*
Sophie Michaux	*mezzosopraan mezzo-soprano*
Reginald Mobley	*contratenor countertenor*
Jason McStoots	*tenor tenor*
Aaron Sheehan	*tenor tenor*
Sumner Thompson	*tenor tenor*
Paul Guttry	*bas bass*
Steven Hrycelak	*bas bass*
David McFerrin	*bas bass*

Programmaboek-LAUS21.indd 375 5/07/2021 11:27

Josquins Missa Fortuna desperata

De mis is overgeleverd, volledig of gedeeltelijk, in zestien bronnen: negen drukken en zeven manuscripten. De belangrijkste zijn *Liber primus missarum Josquin* (Ottaviano Petrucci, Venetië, 1502); V-CVbav Ms. Capp. Sist. 41, fol. 50v-61r (Biblioteca Apostolica Vaticana, Vaticaanstad) en E-Boc Ms. 5, fol. 1r-10v (Documentation Center of the Orfeo Català (CEDOC) [voorheen: Biblioteca de l'Orfeó Català], Barcelona). De nummering in *New Josquin Edition* is 8.2.

De *Missa Fortuna desperata* is gebaseerd op het driestemmige Italiaanse lied *Fortuna desperata* (Anoniem? Antoine Busnois? Felice di Giovanni Martini?). De mis is vierstemmig.

The mass has been passed down, in full or in part, in sixteen sources: nine prints and seven manuscripts. The most important are the *Liber primus missarum Josquin* (Ottaviano Petrucci, Venice, 1502); V-CVbav Ms. Capp. Sist. 41, fol. 50v-61r (Biblioteca Apostolica Vaticana, Vatican City) and E-Boc Ms. 5, fol. 1r-10v (Documentation Center of the Orfeo Català (CEDOC) [previously: Biblioteca de l'Orfeó Català], Barcelona). The numbering in *New Josquin Edition* is 8.2.

The *Missa Fortuna desperata* is based on the three-part Italian song *Fortuna desperata* (Anonymous? Antoine Busnois? Felice di Giovanni Martini?). The mass is in four parts.

Dit is een productie van Alamire Foundation i.s.m. AMUZ.

Programmaboek-LAUS21.indd 376 5/07/2021 11:27

Kyrie
Gloria
Credo
Sanctus
Agnus Dei
Voor de misdelen, zie p. 74-78

Programmaboek-LAUS21.indd 377 5/07/2021 11:27

Programmaboek-LAUS21.indd 378 5/07/2021 11:27

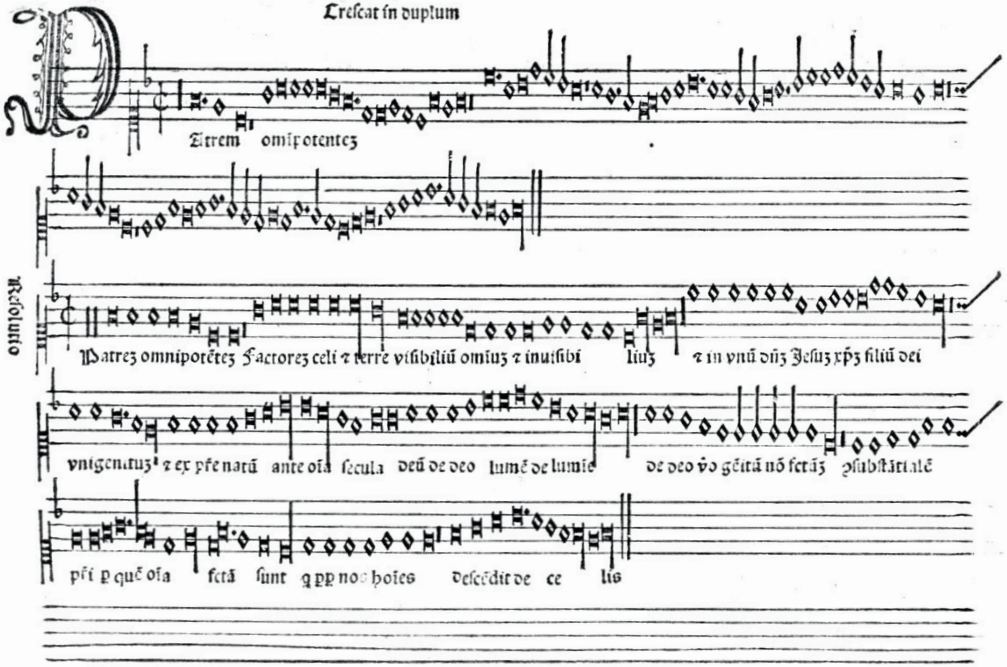

Docu-concert 9

Missa Sine nomine

Josquin des Prez (ca. 1450/55-1521)

Dit najaar online
Met medewerking van Jennifer Bloxam & Stile Antico

Stile Antico

Helen Ashby	*sopraan soprano*
Kate Ashby	*sopraan soprano*
Rebecca Hickey	*sopraan soprano*
Emma Ashby	*alt alto*
Cara Curran	*alt alto*
Andrew Griffiths	*tenor tenor*
Jonathan Hanley	*tenor tenor*
Matthew Howard	*tenor tenor*
Benedict Hymas	*tenor tenor*
James Arthur	*bas bass*
Will Dawes	*bas bass*
Nathan Harrison	*bas bass*

Programmaboek-LAUS21.indd 379 5/07/2021 11:27

Josquins Missa Sine nomine

De mis is overgeleverd, volledig of gedeeltelijk, in twaalf bronnen: zes drukken en zes manuscripten. De belangrijkste bronnen zijn *Missarum Josquin liber tertius* (Ottaviano Petrucci, Fossombrone, 1514); D-Ju Ms. 3, fol. 105v-115r (Universitätsbibliothek, Jena) en A-Wn Cod. 4809 Han, fol. 109v-122r (Österreichische Nationalbibliothek, Wenen). De nummering in *New Josquin Edition* is 12.2.

De *Missa Sine nomine* is een canonmis. Of er reeds bestaand muzikaal materiaal aan de grondslag ligt, is onbekend. De mis is vierstemmig.

The mass has been passed down, in full or in part, in twelve sources: six prints and six manuscripts. The most important sources are the *Missarum Josquin liber tertius* (Ottaviano Petrucci, Fossombrone, 1514); D-Ju Ms. 3, fol. 105v-115r (Universitätsbibliothek, Jena) and A-Wn Cod. 4809 Han, fol. 109v-122r (Österreichische Nationalbibliothek, Vienna). The numbering in *New Josquin Edition* is 12.2.

The *Missa Sine nomine* is a mass in canon form. It is not known whether it is based on existing musical material. The mass is in four parts.

Dit is een productie van Alamire Foundation i.s.m. AMUZ.

Programmaboek-LAUS21.indd 380 5/07/2021 11:27

Kyrie
Gloria
Credo
Sanctus
Agnus Dei
Voor de misdelen, zie p. 74-78

Programmaboek-LAUS21.indd 381 5/07/2021 11:27

Programmaboek-LAUS21.indd 382

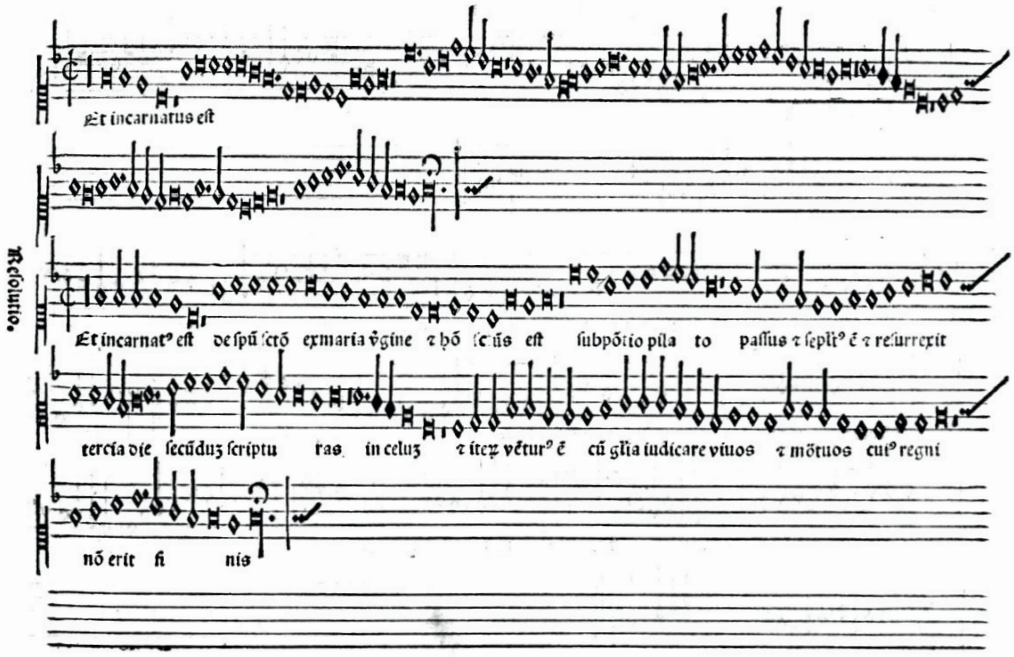

5/07/2021 11:27

Docu-concert 10

Missa L'homme armé sexti toni

Josquin des Prez (ca. 1450/55-1521)

Dit najaar online
Met medewerking van Anne-Emmanuelle Ceulemans & Lionel Meunier

Vox Luminis

Lionel Meunier	*artistieke leiding artistic direction*
Victoria Cassano	*superius*
Tessa Roos	*superius*
Barnabas Hegyi	*altus*
João Moreira	*altus*
Vincent Lièvre Picard	*altus*
Olivier Berten	*tenor*
Adriaan de Koster	*tenor*
Hidde Kleikamp	*tenor*
Sebastian Myrus	*tenor*
Lionel Meunier	*bassus*
Bart Vandewege	*bassus*
Pieter Stas	*bassus*

Programmaboek-LAUS21.indd 383 5/07/2021 11:27

Josquins Missa L'homme armé sexti toni

De mis is overgeleverd, volledig of gedeeltelijk, in 21 bronnen: acht drukken en dertien manuscripten. De belangrijkste zijn *Liber primus missarum Josquin* (Ottaviano Petrucci, Venetië, 1502); PL-Pu 7022 (Lviv fragments) (Biblioteka Uniwersytecka im. Adama Michiewicza, Poznań), V-CVbav Ms. Chigi C.VIII.234 (Chigi Codex), fol. 191v-199r en V-CVbav Ms. Capp. Sist. 41, fol. 27v-37r (Biblioteca Apostolica Vaticana, Vaticaanstad). De nummering in *New Josquin Edition* is 6.2.

De *Missa L'homme armé sexti toni* is gebaseerd op het monofone Franse lied *L'homme armé*. De mis is vierstemmig, maar het *Agnus Dei III* is zesstemmig.

The mass has been passed down, in full or in part, in 21 sources: eight prints and thirteen manuscripts. The most important are the *Liber primus missarum Josquin* (Ottaviano Petrucci, Venice, 1502); PL-Pu 7022 (Lviv fragments) (Biblioteka Uniwersytecka im. Adama Michiewicza, Poznań), V-CVbav Ms. Chigi C.VIII.234 (Chigi Codex), fol. 191v-199r and V-CVbav Ms. Capp. Sist. 41, fol. 27v-37r (Biblioteca Apostolica Vaticana, Vatican City). The numbering in *New Josquin Edition* is 6.2.

The *Missa L'homme armé sexti toni* is based on the monophonic French song *L'homme armé*. The mass is in four parts, but the *Agnus Dei III* is in six parts.

Dit is een productie van Alamire Foundation i.s.m. AMUZ.

Programmaboek-LAUS21.indd 384 5/07/2021 11:27

Kyrie
Gloria
Credo
Sanctus
Agnus Dei
Voor de misdelen, zie p. 74-78

Programmaboek-LAUS21.indd 385 5/07/2021 11:27

Programmaboek-LAUS21.indd 386 5/07/2021 11:27

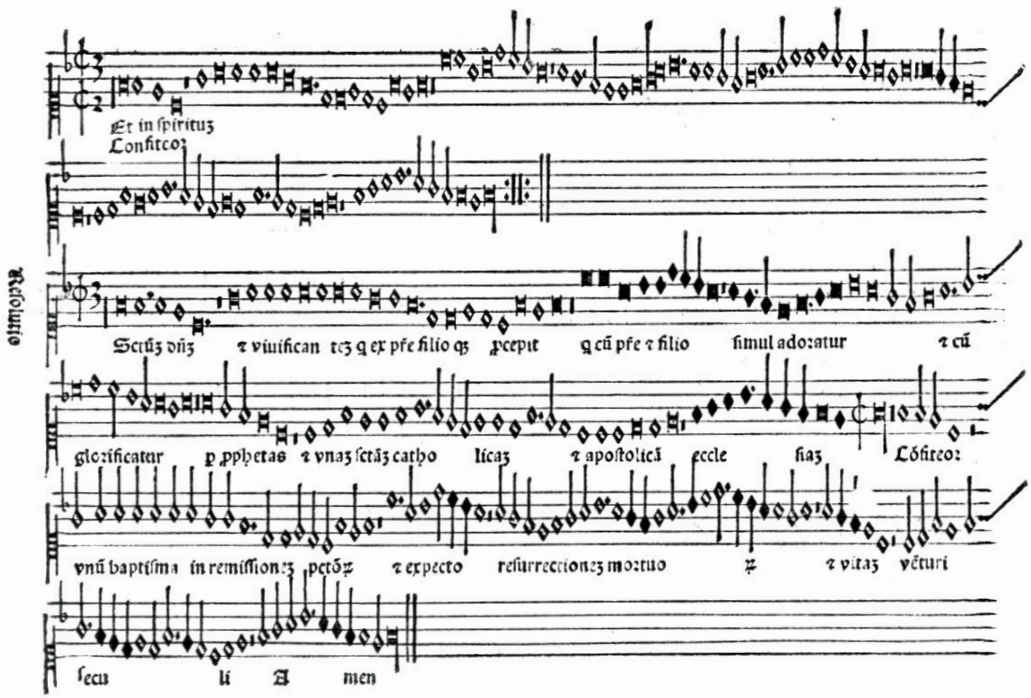

Docu-concert 11

Missa
La sol fa re mi

Josquin des Prez (ca. 1450/55-1521)

Dit najaar online
Met medewerking van Michael Meyer & Vojtěch Semerád

Cappella Mariana

Vojtěch Semerád	*artistieke leiding artistic direction*
Barbora Kabátková	*superius*
Vojtěch Semerád	*tenor*
Tomáš Lajtkep	*tenor*
Jaromír Nosek	*bassus*

Programmaboek-LAUS21.indd 387 5/07/2021 11:27

Josquins Missa La sol fa re mi

De mis is overgeleverd, volledig of gedeeltelijk, in twintig bronnen: vijf drukken en vijftien manuscripten. De belangrijkste bronnen zijn *Liber primus missarum Josquin* (Ottaviano Petrucci, Venetië, 1502); D-B Ms. Mus. 40091, fol. 138v-157r (Staatsbibliothek zu Berlin - Preußischer Kulturbesitz) en V-CVbav Ms. Capp. Sist. 41, fol. 38v-49r (Biblioteca Apostolica Vaticana, Vaticaanstad). De nummering in *New Josquin Edition* is 11.2.

Het muzikale materiaal van de *Missa La sol fa re mi* is gebaseerd op de notenreeks la sol fa re mi. De mis is vierstemmig.

The mass has been passed down, in full or in part, in twenty sources: five prints and fifteen manuscripts. The most important sources are the *Liber primus missarum Josquin* (Ottaviano Petrucci, Venice, 1502); D-B Ms. Mus. 40091, fol. 138v-157r (Staatsbibliothek zu Berlin - Preußischer Kulturbesitz) and V-CVbav Ms. Capp. Sist. 41, fol. 38v-49r (Biblioteca Apostolica Vaticana, Vatican City). The numbering in *New Josquin Edition* is 11.2.

The musical material of the *Missa La sol fa re mi* is based on the sequence of pitches la sol fa re mi (A G F D E). The mass is in four parts.

Dit is een productie van Alamire Foundation i.s.m. AMUZ.

Programmaboek-LAUS21.indd 388 5/07/2021 11:27

Kyrie
Gloria
Credo
Sanctus
Agnus Dei
Voor de misdelen, zie p. 74-78

Programmaboek-LAUS21.indd 389 5/07/2021 11:27

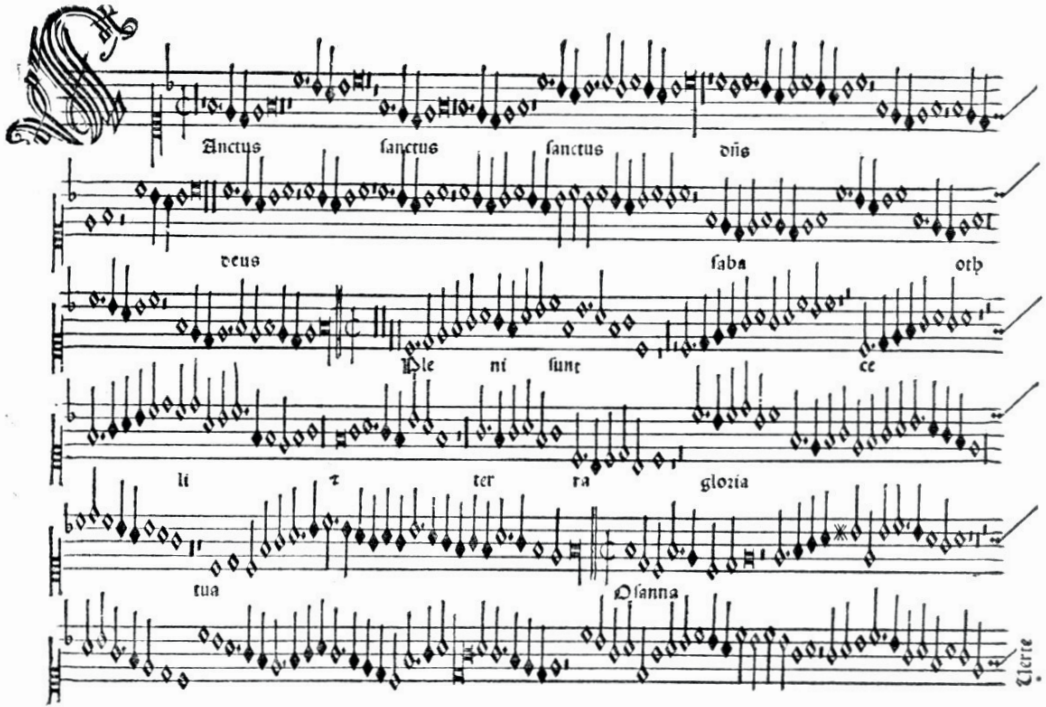

Programmaboek-LAUS21.indd 390 5/07/2021 11:27

Docu-concert 12

Missa
De beata virgine

Josquin des Prez (ca. 1450/55-1521)

Dit najaar online
Met medewerking van Christiane Wiesenfeldt & Vocal Ensemble Cappella

Vocal Ensemble Cappella

Tetsuro Hanai	*artistieke leiding artistic direction*
Naomi Hanai	*superius*
Aya Kaburaki	*superius*
Mikae Natsuyama	*superius*
Genki Sakurai	*contratenor*
Yasunari Tomimoto	*contratenor*
Kenichiro Watanabe	*contratenor*
Ichiro Negishi	*tenor*
Yutaka Oikawa	*tenor*
Yoshiki Tanimoto	*bassus*
Tetsuro Hanai	*bassus*

Programmaboek-LAUS21.indd 391 5/07/2021 11:27

Josquins Missa De beata virgine

De mis is overgeleverd, volledig of gedeeltelijk, in 54 bronnen: negen drukken en 45 manuscripten. De belangrijkste zijn *Missarum Josquin liber tertius* (Ottaviano Petrucci, Fossombrone, 1514); V-CVbav Ms. Capp. Sist. 160, fol. 33r-48r (Biblioteca Apostolica Vaticana, Vaticaanstad), V-CVbav Ms. Capp. Sist. 45, fol. 1v-17r (Biblioteca Apostolica Vaticana, Vaticaanstad), en F-CA Ms. 18 (20), fol. 200v-218r (Le Labo (voorheen Médiathèque d'agglomération de Cambrai, en Bibliothèque Municipale/Bibliothèque Communale), Cambrai). De nummering in *New Josquin Edition* is 3.3.

Het bijzondere aan de *Missa De beata virgine* is dat Josquin gebruik maakt van meerdere gregoriaanse gezangen uit het *Missale Romanum*, waaronder melodieën uit de *Missa In festis B. Mariae virginis* en de *Missa In festis duplicibus*. In Josquins mis zijn *Kyrie* en *Gloria* vierstemmig, *Credo*, *Sanctus* en *Agnus Dei* zijn vijfstemmig.

The mass has been passed down, in full or in part, in 54 sources: nine prints and 45 manuscripts. The most important are the *Missarum Josquin liber tertius* (Ottaviano Petrucci, Fossombrone, 1514); V-CVbav Ms. Capp. Sist. 160, fol. 33r-48r (Biblioteca Apostolica Vaticana, Vatican City), V-CVbav Ms. Capp. Sist. 45, fol. 1v-17r (Biblioteca Apostolica Vaticana, Vatican City) and F-CA Ms. 18 (20), fol. 200v-218r (Le Labo (previously Médiathèque d'agglomération de Cambrai, and Bibliothèque Municipale/Bibliothèque Communale), Cambrai). The numbering in *New Josquin Edition* is 3.3.

It's notable that Josquin based his *Missa De beata virgine* on various Gregorian chants from the *Missale Romanum*, among which *Missa In festis B. Mariae virginis* and *Missa In festis duplicibus*. In Josquin's mass, the *Kyrie* and *Gloria* are in four parts, and the *Credo*, *Sanctus* and *Agnus Dei* in five parts.

Dit is een productie van Alamire Foundation i.s.m. AMUZ.

Programmaboek-LAUS21.indd 392 5/07/2021 11:27

Kyrie
Gloria
Credo
Sanctus
Agnus Dei
Voor de misdelen, zie p. 74-78

Programmaboek-LAUS21.indd 393 5/07/2021 11:27

Programmaboek-LAUS21.indd 394 5/07/2021 11:27

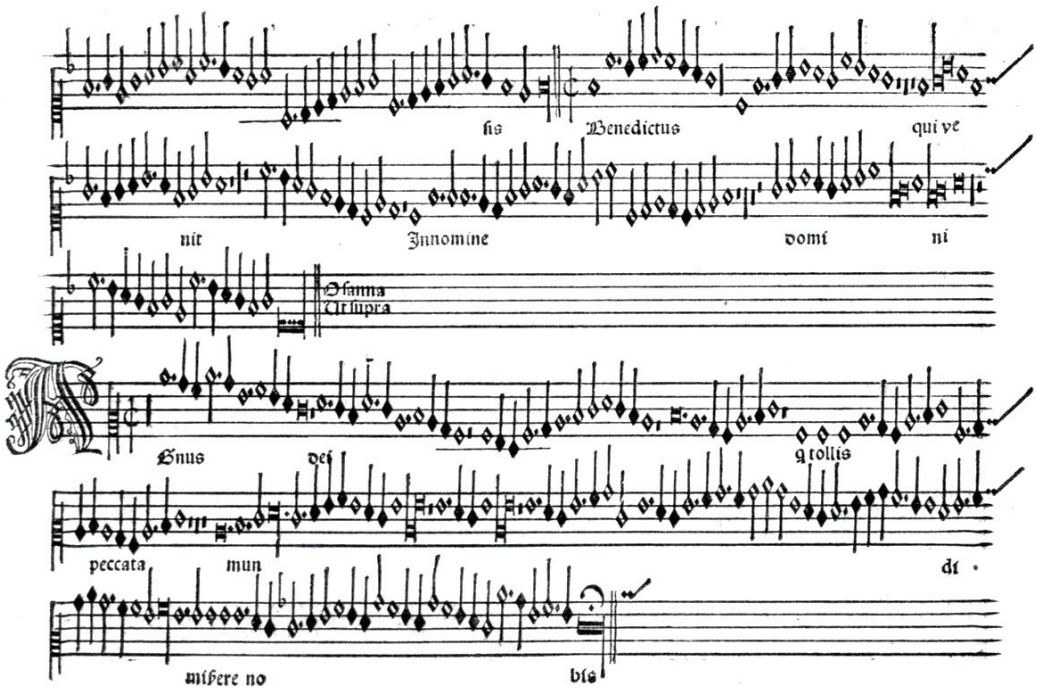

Verklarende woordenlijst

A cappella. Het zingen zonder instrumentale begeleiding.
Acrostichon. Naamdicht waarvan de eerste letters van de opeenvolgende regels of strofen een naam, een woord of een zinsnede vormen.
Ambitus. Het bereik van een partij of de toonomvang (afstand tussen de laagste en hoogste toon) van een melodie.
Ambrosiaans. Het eenstemmige repertoire van de katholieke kerk in Milaan en omstreken, en genoemd naar kerkvader en bisschop Ambrosius van Milaan (333-397). Wijkt vaak sterk af van het officiële gregoriaans.
Antifoon. Gregoriaanse melodie die voor of na een psalm wordt gezongen; ook bepaalde liturgische gezangen voor Maria worden met deze term aangeduid.
Ballade. Een Frans wereldlijk lied met drie strofen met een gelijk metrisch patroon en rijmschema, en eindigend op hetzelfde refrein. De muziek voor elke strofe volgt de structuur A-A-B.
Basso continuo. Doorlopende instrumentale baslijn als fundament van de harmonie in composities vanaf de vroegbarok.
Beneficie. Kerkelijke inkomsten of inkomsten uit kerkelijke goederen.
Cadens. Afsluitende formule van een muzikale zin of van een compositie, waarbij de muziek 'neervalt' (het Latijnse werkwoord 'cadere' betekent: vallen).
Canon. (1) De meest consequente vorm van imitatie, waarbij alle partijen dezelfde melodie ongewijzigd uitvoeren, maar op een verschillend tijdstip inzetten.
(2) Verzameling van feiten, gebeurtenissen en kunstwerken die in een cultuur als waardevol worden erkend en in de bestudering van die cultuur als referentiepunt dienen.

Programmaboek-LAUS21.indd 395 5/07/2021 11:27

Cantus firmus. Vaste, terugkerende, meestal ontleende melodie (bv. geput uit het gregoriaanse repertoire) die dient als basis voor een polyfoon werk en waarmee nieuw gecomponeerde contrapuntische partijen worden gecombineerd.

Cantus prius factus. Eerder gemaakt lied.

Chanson. Meerstemmige compositie op Franse tekst.

Chansonnier. Een muzikale bron met voornamelijk profane, Franstalige liederen.

Consonant. Welluidende samenklank of interval. Wat als welluidend werd ervaren, veranderde in de loop der eeuwen.

Conductus. Middeleeuws gezang met Latijnse, meestal religieuze tekst in versstructuur, meestal voor twee of drie stemmen. Vooral populair in Noord-Frankrijk in de 12de en 13de eeuw, daarna geleidelijk aan verdrongen door het motet.

Contrapunt. Compositietechniek waarbij meerdere melodische lijnen, die alle een zelfstandig verloop kennen, worden gecombineerd.

Dissonant. Samenklank die of interval dat een spanning opwekt (en oplost in een consonant).

Folio. Een blad in een manuscript of boek dat niet per bladzijde is genummerd; voor- en achterzijde worden aangeduid als recto en verso.

Formes fixes. De typische 'vaste vormen' (ballade, rondeau, virelai), op basis van strikte poëtische versschema's, van de profane muziek in Frankrijk, in de 14de en 15de eeuw.

Gregoriaans. Algemene term voor de eenstemmige muziek van de rooms-katholieke kerk die zich in de loop van de 9de eeuw over West-Europa verspreidde als de officiële liturgische zang – genoemd naar paus Gregorius de Grote (540-604).

Hexachord. Reeks van zes tonen, gebruikelijk in de middeleeuwen (ut-re-mi-fa-sol-la).

Homofoon (homofonie). Meerstemmige compositietechniek, waarbij alle partijen op hetzelfde ritme musiceren of een tekst declameren.

Programmaboek-LAUS21.indd 396 5/07/2021 11:27

Hymne. Loflied met strofen.
Imitatie. Letterlijk: nabootsing – compositietechniek waarbij verschillende partijen dezelfde melodie voordragen met een klein tijdsverschil en met wijziging van de melodie in het verdere verloop.
Introïtus. Het eerste gezang van het misproprium. Het wordt gezongen bij het binnenkomen van de celebrant en zijn misdienaars aan het begin van de mis.
Liturgie. Het geheel van handelingen en gebeden tijdens de officiële godsdienstplechtigheden.
Madrigaal. Meerstemmige compositie op een Italiaanse, poëtische tekst van eerder hoog niveau (bv. Petrarca).
Missa brevis. In de 15de en 16de eeuw, een korte mis waarvan de ordinariumdelen beknopt op muziek zijn gezet.
Mensurale notatie. Muzieknotatiesysteem dat omstreeks 1250 werd uitgewerkt door Franco van Keulen en dat werd gebruikt tot ca. 1600; hierbij hadden alle vormen van noten en rusten specifieke tijdswaarden gekregen in tegenstelling tot het modale systeem van de voorgaande eeuwen. Basis voor het moderne notenschrift.
Modus. Kerktoonaard of kerktoonladder, gebruikelijk in het gregoriaans en de polyfonie, waarbij de opeenvolging van tonen afwijkt van de latere tonaliteiten door de wisselende ligging van hele en halve tonen.
Motet. Een polyfone compositie uit de renaissance op Latijnse tekst, meestal – zij het niet exclusief – religieus van inspiratie.
Officie. Het geheel van gebedsdiensten op vaste uren buiten de mis. In volgorde van het dagverloop: metten, lauden, kleine uren (priem – terts – sext – none), vespers, completen.
Ordinarium. Het 'gewone' van de mis, de terugkerende delen op dezelfde tekst (Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus/Benedictus, Agnus Dei), in tegenstelling tot het proprium (zie 'Proprium').
Organum. Een vroege vorm van meerstemmigheid (ca. 900-1200) waarbij een bestaande melodie wordt gestoffeerd met één, twee of drie

Programmaboek-LAUS21.indd 397 5/07/2021 11:27

andere stemmen die vaak parallel meebewegen.

Ostinato. Een constant herhaalde, doorgaans korte melodische formule.

Parafrase. Het ornamenteren van een ontleende melodie, meestal uit het gregoriaans, door toevoegen van noten of versieringen, zoals het opvullen van grotere intervallen met de tussenliggende noten en melodische uitbreiding.

Parodie. Compositietechniek waarbij een meerstemmige compositie als uitgangspunt dient voor een nieuw werk.

Proportiecanon/mensuratiecanon. Polyfone compositie waarbij de stemmen dezelfde melodie uitvoeren, maar in een andere maatsoort. De ene stem lijkt hierdoor sneller te bewegen dan de andere.

Proprium. Het 'eigene' van de mis, de delen die in elke misviering van tekst verschillen, al naargelang van het feest.

Polyfonie. Meerstemmigheid; compositietechniek waarbij onderling verschillende partijen worden gecombineerd.

Psalm. Een van de 150 gezangen uit het *Oud Testament*, toegeschreven aan koning David, die worden gereciteerd tijdens het officie.

Requiem(mis). Mis voor de overledenen (missa pro defunctis), genoemd naar het eerste woord van de intredezang: 'Requiem aeternam, dona eis Domine'.

Rondeau. Frans wereldlijk lied met vier coupletten. Het eerste couplet, ook refrein genoemd, wordt op het einde herhaald. Muzikaal bevat het rondeau twee secties.

Sonate. Meerdelige, instrumentale compositie, voor één of enkele uitvoerders.

Tonaliteit. De organisatie van tonen rond een centrale toon, waar de andere tonen hiërarchisch aan refereren.

Trope/troperen. Het toevoegen van nieuwe tekst in een bestaande compositie, vaak toegepast in het gregoriaans.

Virelai. Een Frans wereldlijk lied met meestal drie strofen en een refrein dat voor de eerste strofe wordt gezongen en opnieuw na elke andere

Programmaboek-LAUS21.indd 398 5/07/2021 11:27

strofe. Elke strofe volgt het patroon AbbaA, waarbij A staat voor het herhaalde refrein, a voor een vers op de melodie van het refrein, en b voor de overblijvende verzen op andere muziek.

Programmaboek-LAUS21.indd 399 5/07/2021 11:27

Programmaboek-LAUS21.indd 400 5/07/2021 11:27

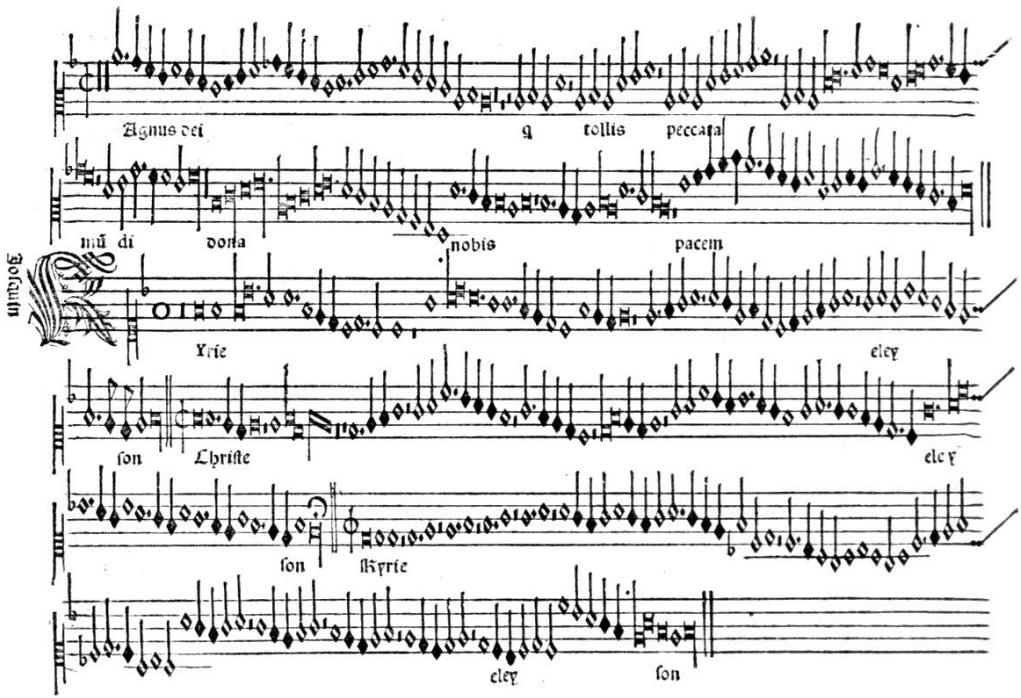

Biografieën

Amaconsort

Amaconsort werd in 2017 opgericht door enkele Duitse en IJslandse musici die studeerden aan de conservatoria van Bazel en Den Haag. Het ensemble legt zich voornamelijk toe op barokmuziek uit de 17de eeuw, was reeds te horen in de Fabulous Fringe-concertreeks tijdens het Oude Muziek Festival Utrecht in 2019, en was in 2019-2020 in residentie in het kasteel van Rheinsberg in Duitsland. Hun eerste cd *Round thy coast* bevat composities van Carolus Hacqart, Philippe van Wichel, Gottfried Finger en Henry Purcell.

Andueza, Raquel

Na haar muziekopleiding in haar thuisstad Pamplona studeerde sopraan Raquel Andueza aan de Guildhall School of Music and Drama in Londen. Ze werkte reeds samen met ensembles als L'Arpeggiata, Gli Incogniti, B'Rock, La Tempestad, Al Ayre Español, Orquesta Barroca de Sevilla, El Concierto Español, Private Musicke, La Real Cámara, Hippocampus en Orphénica Lyra. Sinds 2003 maakt ze deel uit van het vocale kwartet La Colombina. Met teorbespeler Jesús Fernández Baena vormt ze La Galanía, dat zich toelegt op het 17de-eeuwse Italiaanse repertoire. Raquel Andueza geeft geregeld zangcursussen aan het Teatro Real in Madrid en aan de conservatoria van Burgos en Alcalá de Henares.

Beasley, Marco

De Brits-Italiaanse zanger Marco Beasley studeerde muziek en theater aan de universiteit van Bologna en specialiseerde zich in de literatuur van de 16de en 17de eeuw, het 'recitar cantando', en de sacrale en profane polyfonie. Omstreeks deze tijd ontmoette hij ook zangeres Cathy Berberian, bij wie hij

Programmaboek-LAUS21.indd 401 5/07/2021 11:27

enige tijd zangles volgde. Zijn interesse gaat eveneens uit naar de populaire muziek van Zuid-Italië. Van 1984 tot 2014 was hij lid van het ensemble Accordone, dat hij mee oprichtte.

Bloxam, Jennifer

Jennifer Bloxam doceert sinds 1986 aan Williams College, Massachusetts. Haar projecten richten zich op de religieuze muziek in het christelijke Westen van voor de reformatie, en vooral op de rituele context in sacrale polyfonie, de interactie tussen gregoriaans en polyfonie in missen en motetten en strategieën van verhalen en exegese in sacrale muziek en kunst. Ze publiceerde over Vlaamse en Franse componisten van omstreeks 1500 en werkt geregeld samen met het ensemble Cappella Pratensis aan multimediaprojecten die het rituele kader van de muziek uit de late middeleeuwen en renaissance reconstrueren.

Blue Heron

Het Amerikaanse ensemble Blue Heron werd in 1999 opgericht en zingt een breed repertoire van gregoriaans tot hedendaagse muziek, met een focus op 15de-eeuwse Franco-Vlaamse polyfonie en Engelse religieuze muziek uit de vroege 16de eeuw. Hun gelauwerde cd-opnamen omvatten o.a. muziek uit de kathedraal van Canterbury, madrigalen van Cipriano de Rore, motetten van Guillaume Du Fay en liederen van Johannes Ockeghem.

Bull, Stratton

Contratenor Stratton Bull studeerde zang aan het conservatorium van zijn geboortestad Toronto, aan het conservatorium in Den Haag bij tenor Marius Van Altena en bij bariton Max van Egmond in Amsterdam. Hij trad op met toonaangevende ensembles als Tafelmusik Toronto, Hesperion XXI, Cantus Cölln en Capilla Flamenca, en met dirigenten als Andrew Parrott, Sigiswald Kuijken en Bernard Labadie. Zijn interesse gaat in het bijzonder uit naar de vertolking van renaissancemuziek vanuit de bron, en naar de interpretatie van oudemuzieknotatie. Deze voorliefde kan hij botvieren met de ensembles

Programmaboek-LAUS21.indd 402 5/07/2021 11:27

Cappella Pratensis en Thamyris, waarin hij zowel de rol van zanger als van dirigent op zich neemt. Stratton Bull is stafmedewerker bij Alamire Foundation en docent van cursussen renaissancemuziek.

Burn, David J.

David J. Burn is hoogleraar Musicologie en hoofd onderzoeksgroep oude muziek aan KU Leuven. Zijn onderzoek richt zich voornamelijk op de latere 15de en 16de eeuw, en in het bijzonder op Heinrich Isaac en zijn tijdgenoten; verbanden tussen polyfonie, gregoriaans en liturgie in de latere middeleeuwen en renaissance; 15de- en 16de-eeuwse muziek en instellingen in keizerlijke landen; bronnenstudies en tekstkritiek en analyse van de oude muziek. Samen met Sarah Ann Long is hij co-editor van Journal of the Alamire Foundation en met Bart Demuyt co-editor van Leuven Library of Music in Facsimile.

Calon, Maï

Maï Calon is filmmaker en illustrator. In haar audiovisueel werk legt ze vaak de focus op klank en ritme. Maï studeerde in 2018 af aan het KASK met een master in de Audiovisuele kunsten: Animatiefilm. Momenteel werkt ze aan een nieuwe kortfilm. Daarnaast is ze workshopbegeleider bij J.E.F., waar ze kinderen en jongeren inspireert met film.

Cappella Mariana

Het in 2008 opgerichte Tsjechische Cappella Mariana specialiseert zich in de Engelse, Italiaanse en Vlaamse barokmuziek. Het ensemble bestaat uit internationale artiesten en was te gast op de meeste festivals voor oude muziek. Cappella Mariana werkte samen met onder andere Bach Collegium Japan, Collegium Vocale Gent en Collegium 1704.

Cappella Pratensis

Het vocale ensemble Cappella Pratensis specialiseert zich in de uitvoering van de 15de- en 16de-eeuwse polyfonie. Zoals gebruikelijk in die tijd voeren

Programmaboek-LAUS21.indd 403 5/07/2021 11:27

de zangers de muziek uit terwijl ze samen rond een gemeenschappelijke muziekstaander staan, waarbij ze zingen uit grote koorboeken met mensurale notatie. Cappella Pratensis geeft de verworven inzichten over de uitvoering van vocale polyfonie vanuit de originele notatie door aan professionelen en amateurs door middel van cursussen, presentaties en masterclasses.

Ceulemans, Anne-Emmanuelle

Anne-Emmanuelle Ceulemans is doctor in de Musicologie aan de Université Catholique de Louvain, waar zij in 1996 haar proefschrift over Josquin verdedigde. Momenteel is zij conservator van de Europese snaarinstrumenten aan het Muziekinstrumentenmuseum (MIM) in Brussel. Ze doceert tevens aan de UCLouvain en aan het Institut Royal de Musique et de Pédagogie (IMEP) in Namen. Haar onderzoek en onderwijs spitsen zich toe op de theorie en analyse van de renaissancepolyfonie, organologie en muziekiconografie.

de Beun, Dimos

Dimos de Beun studeerde blokfluit aan het conservatorium van Brussel, klavecimbel aan de conservatoria van Antwerpen en Brussel en orgel in Brugge en Antwerpen. Als blokfluitist of continuospeler werkte hij samen met onder meer La Petite Bande, Ricercar Consort, Currende, il Gardellino, Akademie für alte Musik Berlin en dansgezelschap Rosas. Hij is verbonden aan de muziekacademies van Brugge, Blankenberge en Waregem.

De Cat, Marnix

De Belgische contratenor Marnix De Cat was een van de kernleden van het gerenommeerde Capilla Flamenca. Sindsdien zingt hij bij o.a. Huelgas Ensemble, Currende, Collegium Vocale Gent, is hij vast lid van het Gesualdo Consort Amsterdam en werkte hij samen met BL!NDMANsaxofoonkwartet. Marnix De Cat is eveneens actief als organist, dirigent en componist. In 2010 richtte hij Pluto-ensemble op.

Programmaboek-LAUS21.indd 404 5/07/2021 11:27

De Moor, Pieter

De Belgische tenor Pieter De Moor studeerde zang, traverso en klavecimbel aan het Lemmensinstituut in Leuven. Hij werkte als ensemblezanger samen met o.a. Currende, Vox Luminis, Cappella Pratensis, Ex Tempore en Vlaams Radiokoor. Als solist was hij te horen als evangelist in Bachs *Weihnachtsoratorium* en in uitvoeringen van cantaten van verschillende componisten. Pieter De Moor dirigeert ook De Sangghesellen uit Beersel en Happy Art in Kortenberg.

De Rycker, Floris

Floris De Rycker studeerde luit, vihuela en teorbe aan de conservatoria van Brussel en Gent, aan het Lemmensinstituut en aan de Civica Scuola di Musica in Milaan. Hij bespeelt verschillende vroege tokkelinstrumenten in het internationale ensemble Ratas del viejo Mundo waarvan hij eveneens artistiek en zakelijk leider is. Daarnaast speelt hij ook met ensembles als graindelavoix, ClubMediéval, Hathor Consort, RedHerring, Pluto-ensemble en was hij te zien en te horen in familievoorstellingen van figurentheater FroeFroe. Floris De Rycker is gastprofessor aan de LUCA School of Arts [Lemmensinstituut].

Devaere, Hannelore

De Belgische harpiste en musicologe Hannelore Devaere studeerde historische harp aan de Akademie für alte Musik Bremen bij Andrew Lawrence-King. Ze legde er zich met name toe op het repertoire uit de renaissance en de barok uit Spanje en Italië. Ze werkte samen met ensembles als Hespèrion XXI, Oltremontano, B'Rock, Zefiro Torna en Cappella Mediterranea. Ze geeft masterclasses historische harp o.a. aan de conservatoria van Brussel, Gent, Antwerpen, Berlijn en Toulouse.

EGERIA

Het ensemble EGERIA is een van de weinige oudemuziekgroepen in Spanje dat uit vrouwen bestaat en zich uitsluitend toelegt op muziek uit de middeleeuwen. Uniek is ook dat de zangeressen een musicologische opleiding

Programmaboek-LAUS21.indd 405 5/07/2021 11:27

genoten en studeerden bij specialisten voor middeleeuwse muziek in Spanje, Frankrijk en de Verenigde Staten, onder wie Brigitte Lesne, Katarina Livljanic, Benjamin Bagby, Marc Mauillon en Mauricio Molina. EGERIA, dat drie jaar geleden werd opgericht, was te gast op talrijke muziekfestivals in Spanje, toerde door Portugal en trad op aan de Sorbonne in Parijs.

Elders, Willem

Willem Elders volgde een muziekopleiding aan het Nederlands Instituut voor Katholieke Kerkmuziek en vervolgens muziekwetenschap aan de Universiteit Utrecht. Hij behaalde in 1968 een doctoraat over *Studien zur Symbolik in der Musik der alten Niederländer*. Van 1972 tot 1992 doceerde hij als hoogleraar over de muziek van voor 1600 aan de Universiteit Utrecht. Van 1987 tot 2017 was Elders de hoofdredacteur van de *New Josquin Edition*. Omwille van zijn verdienste op het gebied van de muziekgeschiedenis in Nederland, ontving hij in 1989 de medaille van de Koninklijke Vereniging voor Nederlandse Muziekgeschiedenis.

Fair Oriana

De Britse sopranen Angela Hicks en Penelope Appleyard vonden elkaar in hun liefde voor oude muziek – maar even goed voor jazz en folk – en hun wil om op een nieuwe manier creatief met historisch repertoire aan de slag te gaan. Dit resulteerde in 2018 in de oprichting van hun ensemble Fair Oriana, waarmee ze programma's uitwerkten als *Trials & triumphs of Oriana* en *Silver Baroque*. In januari 2020 debuteerden ze in het Konzerthaus Wien met *Thou shalt not steal*, een folk-geïnspireerd programma rond de figuur van Robin Hood. Recent namen ze Thomas Morleys *Canzonets for two voices* op.

Fallows, David

Musicoloog David Fallows studeerde aan Jesus College in Cambridge, King's College, Londen en University of California, Berkeley. Van 1976 tot 2010 doceerde hij aan de University of Manchester. Zijn publicaties handelen bijna

Programmaboek-LAUS21.indd 406 5/07/2021 11:27

allemaal over de 'lange' 15de eeuw, met o.a. boeken over Du Fay en Josquin, en een catalogus van het 15de-eeuwse liedrepertoire in alle Europese talen. Recent heeft hij zijn focus meer gericht op Engelse muziek uit die periode met o.a. een belangrijke Musica Britannica-uitgave van *Secular polyphony, 1380-1480*. Hij werd onderscheiden met de titel Chevalier de l'Ordre des Arts et Lettres (République Française) in 1994, verkozen als Fellow in de British Academy in 1997 en van 2002 tot 2007 was hij voorzitter van de International Musicological Society.

Fitch, Fabrice

Fabrice Fitch is componist en musicoloog, gespecialiseerd in renaissancepolyfonie en de uitvoering ervan. Zijn monografie *Johannes Ockeghem: Masses and models* blijft de enige Engelstalige monografie over de componist. Fitch heeft uitgebreid gepubliceerd over Obrecht, Agricola en andere componisten van die generatie, evenals over het Eton Choirbook. Zijn composities werden uitgevoerd door bekende solisten en kamermuziekensembles, waaronder Fretwork, en werden internationaal op de radio uitgezonden. Reeds 25 jaar lang is Fabrice Fitch recensent bij het muziekmagazine Gramophone. Hij is momenteel Senior Research Fellow aan het conservatorium van Schotland.

Hallock, Andrew

Andrew Hallock studeerde compositie aan de universiteit van Texas en zang aan het conservatorium van Den Haag. Hij zingt in verschillende ensembles waaronder graindelavoix en Sollazzo Ensemble. Sinds 2010 is hij een kernlid van Cappella Pratensis en sinds 2015 een van de docenten van hun jaarlijkse summerschool. Andrew Hallock ontwikkelt digitale tools om polyfonie beschikbaar en toegankelijk te maken voor een ruimer publiek van toehoorders én uitvoerders.

Hanai, Tetsuro

Tetsuro Hanai is de oprichter en artistiek leider van Vocal Ensemble Cappella,

Programmaboek-LAUS21.indd 407 5/07/2021 11:27

dat al meer dan twintig jaar gregoriaans en renaissancemuziek uitvoert in Japan. Hij leidt eveneens het ensemble Contraponto, dat zich toelegt op religieuze muziek uit de barokperiode, en Choeur Fons Floris dat zich dan weer specialiseert in Franse religieuze barokmuziek. Tetsuro Hanai organiseert het Haramura Early Music Festival in Japan. Hij is eveneens actief als docent en dirigent in Tokio, Nagoya en Osaka.

Horst, Valerie

Musicologe Valerie Horst was betrokken bij de oprichting van Early Music America en werd er later voorzitter van. Ze is eredirecteur van Amherst Early Music, een non-profitorganisatie die de appreciatie, het onderricht en de uitvoeringen van oude muziek stimuleert. Ze was vele jaren ondervoorzitter van de American Recorder Society. Sinds 1982 is ze lid van de faculteit Historical Performance van het Mannes College of Music, ze was er jarenlang programmator van concerten oude muziek. In 2003 ontving Valerie Horst de Distinguished Achievement Award van de American Recorder Society voor haar jarenlange carrière in en bijdragen tot het oudemuzieklandschap.

Huelgas Ensemble

Huelgas Ensemble werd in 1970 opgericht door Paul Van Nevel en is uitgegroeid tot een begrip in de internationale muziekwereld. Vanuit een focus op de middeleeuwse en renaissancepolyfonie weet het ensemble steeds weer te verbluffen met zijn originele programmering, historisch geïnspireerde en vanuit de bronnen gestuurde interpretaties, een opmerkelijke vocale zuiverheid, technische virtuositeit en spontane levendigheid.

Ibera Auri

Ibera Auri ontstond in 2017 uit een fascinatie voor 17de-eeuws vocaal en instrumentaal repertoire met Spaanse invloeden of van Spaanse oorsprong. Het ensemble presenteert programma's met een heel spectrum van genres en stijlen, van Franse airs de cour tot Portugese en Spaanse liederen, dansen

Programmaboek-LAUS21.indd 408 5/07/2021 11:27

en aria's uit 17de-eeuwse zarzuela's. De musici van Ibera Auri studeerden aan conservatoria in Amsterdam, Münster, Milaan en Lyon bij o.a. Rolf Lislevand, François Fernandez, Michael Form Jonathan Alvarado en Marta Almajano. Het ensemble was te horen op meerdere festivals in Nederland en Spanje en won in 2018 de eerste prijs en de publieksprijs van het internationale oudemuziek-concours in Gijón.

Jas, Eric

Eric Jas is als universitair docent verbonden aan de opleiding Muziekweten-schap van de Universiteit Utrecht. Zijn belangrijkste onderzoeksgebied is dat van de Franco-Vlaamse muziek van de 15de en 16de eeuw. Als lid van de editorial board was hij nauw betrokken bij de wetenschappelijke uitgave van het complete oeuvre van Josquin des Prez (*New Josquin Edition*). Zijn weten-schappelijke artikels verschenen in o.a. Grove Music Online, Early Music, Early Music History en in Tijdschrift van de Koninklijke Vereniging voor Nederlandse Muziekgeschiedenis.

Macey, Patrick

Patrick Macey is emeritus hoogleraar Musicologie aan de Eastman School of Music, University of Rochester. Zijn onderzoek richt zich op motetten van Josquin, waaronder *Psalm 50*, *Miserere mei, Deus*, gecomponeerd op vraag van hertog Hercules van Ferrara. Hij bestudeerde de muzikale retoriek in dat motet (*The Josquin Companion*) en verkende de contacten van de hertog met broeder Girolamo Savonarola in Firenze (*Bonfire songs: Savonarola's musical legacy*). Hij heeft drie volumes uitgegeven van de *New Josquin Edition*: psalm-motetten, wereldlijke werken voor vijf stemmen en voor zes stemmen.

Martín-Maestro Verbo, Lucía

Sopraan en musicologe Lucía Martín-Maestro Verbo studeerde aan het conservatorium van Madrid. Ze legde zich toe op middeleeuwse muziek bij o.a. Benjamin Bagby en José Pizarro. Momenteel specialiseert ze zich in

Programmaboek-LAUS21.indd 409 5/07/2021 11:27

middeleeuwse zang aan de Sorbonne in Parijs bij Katarina Livljanic, Brigitte Lesne en Marc Mauillon. Ze leidt het ensemble EGERIA, waarbij ze zingt en waarvoor ze research doet als musicoloog. Daarnaast zingt ze bij het muziekproject Na rota do peregrino o.l.v. Mauricio Molina.

Meconi, Honey

Honey Meconi is professor aan University of Rochester en hoogleraar Musicologie aan de Eastman School of Music. Ze publiceerde boeken en wetenschappelijke uitgaven over o.a. Pierre de la Rue, Hildegard von Bingen, het Mechels Koorboek en middeleeuwse muziek. Van de American Musicological Society ontving ze de Noah Greenberg Award voor haar aanzienlijke bijdrage tot de studie en uitvoering van oude muziek. Haar muziekblog www.thechoralsingerscompanion.com wordt wereldwijd geapprecieerd.

Meunier, Lionel

Na zijn blokfluitstudies in Frankrijk studeerde Lionel Meunier zang bij Rita Dams en Peter Kooij aan het conservatorium van Den Haag. Hij zong bij ensembles als Collegium Vocale, Ex Tempore, Cappella Pratensis, I Favoriti de la Fenice en werkte samen met specialisten als Ton Koopman, Christophe Rousset, Gustav Leonhardt, Paul Dombrecht, Rinaldo Alessandrini en Jean-Claude Malgoire. Samen met Francis Penning stichtte hij in 2004 het vocale ensemble Vox Luminis, waarvan hij de artistieke leiding waarneemt.

Metcalfe, Scott

Scott Metcalfe deed onderzoek naar de uitvoeringspraktijk van vocale muziek van de 14de tot de 17de eeuw, en werkt aan de wetenschappelijke uitgaven van o.a. liederen van Gilles Binchois en liederen uit het Leuven Chansonnier. Hij gaf les aan de universiteiten van Boston en Harvard en de conservatoria van New England en Oberlin. Hij richtte in 1999 het ensemble Blue Heron op dat hij sindsdien leidt. Daarnaast is hij actief als barokviolist.

Programmaboek-LAUS21.indd 410 5/07/2021 11:27

Meyer, Michael

Sinds april 2021 is Michael Meyer professor Musicologie aan de Staatliche Hochschule für Musik in Trossingen. Hij studeerde musicologie en orgel in Zürich, schreef een dissertatie over de receptie van Josquin des Prez in 16de-eeuws Duitsland, en onderzocht eveneens de muziekgeschiedenis-cultuur in Wenen omstreeks 1900. Zijn interessegebied richt zich op de muziekgeschiedenis van de renaissance en van de 19de en 20ste eeuw. Naast muziekwetenschapper is hij organist aan de Guthirt-kirche in Zürich.

Pluto-ensemble

Het Belgische Pluto-ensemble is een vocaal ensemble met een breed repertoire: 14de-eeuwse ars nova en ars subtilior, renaissancepolyfonie van Vlaanderen tot Italië, barokmuziek en hedendaagse polyfonie, waaronder ook minimal music. Het ensemble werd in 2010 opgericht door zanger Marnix De Cat en werkt ook geregeld samen met Hathor Consort van Romina Lischka.

Ratas del viejo Mundo

Het ensemble Ratas del viejo Mundo werd in 2017 opgericht door Floris De Rycker en richt zich op instrumentale muziek, chansons en profane polyfonie van voor 1600. Het gaat daarbij niet alleen om de neergeschreven vocale en instrumentale muziek, ook de rijke bronnen van de traditionele, volkse, etnische, anonieme of oraal overgeleverde muziek worden ontgonnen. Het ensemble nam ondertussen de cd's *Rions Noir*, *Chansons à boire et à danser: Airs de cours* op en madrigalen en chansons van Philippus De Monte.

Rodin, Jesse

Jesse Rodin is associate professor voor Muziek aan Stanford University. Hij schreef *Josquin's Rome: hearing and composing in the Sistine Chapel*, en is uitgever van een volume met *L'homme armé*-missen voor de *New Josquin Edition*. Momenteel werkt hij aan een monografie over muzikale vormen in

Programmaboek-LAUS21.indd 411 5/07/2021 11:27

Josquins tijd en leidt hij het Josquin Research Project, een digitale tool om een breed spectrum aan renaissancemuziek te onderzoeken. Hij is artistiek leider van het ensemble Cut Circle en geeft tevens een cursus over laatmiddeleeuwse feesten die kunst, poëzie, politiek en muziek verenigt met een praktijkgerichte kookles.

Ropchock Tierno, Alanna

Alanna Ropchock Tierno behaalde een doctoraat in de Musicologie aan Case Western Reserve University en doceert momenteel Muziekgeschiedenis aan Shenandoah University. Ze bestudeert de christelijke liturgische muziek, met een bijzondere interesse in Centraal Europa. Momenteel werkt ze aan een monografie over de polyfone mis in de vroeg-Lutherse liturgie en is ze co-uitgever van *Musik und Reformation im deutschen Sprachgebiet: Klangräume – Repertoires – Jubiläen*.

Semerád, Vojtěch

Vojtěch Semerád studeerde altviool aan het conservatorium van Praag en trok vervolgens naar het conservatorium van Parijs om er barokviool te studeren. Hij legde zich er volledig op toe en werd in 2011 finalist van de Telemann-Wettbewerb. Later studeerde hij ook zang aan het Parijse conservatorium. Semerád is leider van Cappella Mariana en zingt ook geregeld met andere vocale ensembles, waaronder Huelgas Ensemble.

Sponte Sua

Traversospeler Pablo Sosa en teorbespeelster/luitiste Asako Ueda studeerden aan het conservatorium van Den Haag toen ze in 2018 het duo Sponte Sua oprichtten. Hun repertoire omvat muziek van de renaissance tot de romantiek, waaruit ze composities selecteren die hun beider instrumenten optimaal laten samenklinken en de mogelijkheid bieden alle facetten van intieme kamermuziek te exploreren. Het ensemble was te gast op meerdere festivals, waaronder MA Festival, Wonderfeel, en het Festival Oude Muziek Utrecht.

Programmaboek-LAUS21.indd 412 5/07/2021 11:27

Stile Antico

Het Britse ensemble Stile Antico legt zich toe op vocale muziek uit de renaissance en vroege barok, met een bijzondere interesse voor de muziek uit de Tudorperiode. Sinds de oprichting in 2001 koos de groep ervoor om zonder dirigent te musiceren. De zangers worden geprezen voor hun toewijding, levendige uitvoeringen en expressieve tekstbehandeling. De cd-opnamen van Stile Antico wisten meerdere prijzen in de wacht te slepen en de masterclasses en workshops van het ensemble kennen veel succes. Hun meest recente cd is *The Golden Renaissance: Josquin des Prez*.

Taes, Sofie

Sofie Taes studeerde Musicologie aan de KU Leuven. Ze werkte als wetenschappelijk medewerker aan de onderzoekseenheid Musicologie van de KU Leuven, was o.a. als muziekdramaturg werkzaam bij AMUZ en Anima Eterna. Momenteel maakt ze deel uit van de onderzoeksgroep Algemene Literatuurwetenschap en Culturele Studies aan de KU Leuven. Daarnaast verzorgt zij als freelancer programmateksten, artikels, concertinleidingen en interviews voor diverse ensembles, concerthuizen en festivals, en recenseert ze concerten en cd-opnamen voor De Standaard.

Theater De Spiegel

Het Antwerpse Theater De Spiegel maakt muziektheater voor de allerjongsten. Acteurs en muzikanten spelen met figuren, ruimte, muziek én publiek. Dit heerlijke samenspel leidt tot knusse en hartverwarmende voorstellingen. Theater De Spiegel stimuleert de nieuwsgierigheid, verwondering en fantasie van zowel kinderen als volwassenen, en is een graag geziene gast in binnen- en buitenlandse theaters en op festivals.

UnderStories

Het ensemble UnderStories ontstond uit de zin van Clara Pouvreau en Bartolomeo Dandolo Marchesi om het 18de-eeuwse repertoire van de cello als

Programmaboek-LAUS21.indd 413 5/07/2021 11:27

opkomend solistisch instrument te verkennen. Deze cellisten leerden elkaar kennen aan de Hochschule für Musik in Frankfurt en omringden zich met muzikanten die studeerden aan andere prestigieuze conservatoria, zoals het Mozarteum in Salzburg, het conservatorium van Den Haag en de Schola Cantorum in Bazel. In 2019 won UnderStories de publieksprijs van het oude-muziekconcours Val de Loire in Frankrijk.

Utopia

Vernoemd naar het befaamde boek uit 1516 van Thomas More richt het zangersensemble Utopia zich, met de Vlaamse polyfone traditie in de genen, op de meerstemmige muziek uit voornamelijk de 16de eeuw. Gepokt en gemazeld in oudemuziekensembles als Collegium Vocale Gent, Capilla Flamenca en Huelgas Ensemble waagt het zangerscollectief zich ook sporadisch aan ouder repertoire. Ondertussen bracht het reeds twee cd's uit: de *Lamentaties* van Cristobal de Morales en *Luther, the noble art of music*, met muziek van Josquin des Prez, Balduin Hoyoul en Michael Praetorius.

van Dobben, Emma

Emma van Dobben is een muzikale verhalenverteller en speelt onder andere piano, accordeon, draailier en rebec. Zij studeerde muziek in Utrecht en aan het Kodaly-instituut in Kecskemét, Hongarije. Voor Emma is muziek een verhaal in de breedte, van de vluchtelingenkampen op het eiland Lesbos tot Musicaklassen en Eersteklasconcerten.

Van Heyghen, Peter

Peter Van Heyghen studeerde blokfluit en zang aan het conservatorium van Gent. Hij concerteert wereldwijd als solist, met zijn kamermuziekensemble More Maiorum en blokfluitconsort Mezzaluna en als dirigent van het barokorkest Les Muffatti. Peter Van Heyghen is ook actief als onderzoeker, publicist, referent en docent aan de conservatoria van Brussel en Den Haag. Daarnaast verzorgt hij wereldwijd masterclasses, workshops, lezingen en gastcolleges.

Programmaboek-LAUS21.indd 414 5/07/2021 11:27

Sinds enkele jaren legt hij zich eveneens toe op het barokke operarepertoire. Samen met regisseuse en choreografe Sigrid T'Hooft leidde hij meermaals de operaworkshop van de Händel-Akademie in Karlsruhe. Peter Van Heyghen was met Les Muffatti ensemble in residentie bij AMUZ van 2006 tot 2009.

Van Nevel, Paul

Paul Van Nevel richtte in 1970 Huelgas Ensemble op, dat internationale faam verwierf. Met zijn interpretaties betracht hij een accurate weergave van de tijdsgeest van het repertoire, en dat vanuit de kennis van historische uitspraak, voordrachtattitudes, tijdservaring en tempo, geïmproviseerd contrapunt enz. In 2018 verscheen zijn boek *Het landschap van de polyfonisten. De wereld van de Franco-Flamands (1400-1600)* waarin hij de hypothese naar voren schuift dat de imitatieve en melancholische stijl van deze componisten is ontstaan door de natuur van de landschappen (de stilte, de geborgenheid, de melancholie) waarin de Franco-Flamands hun kindertijd hebben doorgebracht.

Van Opstal, Nicole

Nicole Van Opstal studeerde Musicologie en Media- en Informatiekunde aan de KU Leuven. Ze is presentator bij Klara en werkte in het verleden mee aan programma's als Polyfolie, Palladio, Café Zimmermann en Klara wakker. Momenteel is ze een van de stemmen van Klara Live en het Klarafestival.

Van Ransbeeck, Karel

Karel Van Ransbeeck volgde een professionele opleiding aan het Nationaal Poppentheater in Boedapest en aan de Hogeschool voor Theater, Film en Televisie in Brussel. Hij engageerde zich bij verschillende Belgische poppentheatergezelschappen, zoals Taptoe, De Maan, Welle, Vlinders en Co, Froe Froe. Sinds 1994 is Karel Van Ransbeeck artistiek leider bij Theater De Spiegel. Op zijn artistieke tocht gaat hij steeds weer op zoek naar een symbiose tussen figuren, objecten, muziek, geluid en tekst om zo een theatertaal te ontwikkelen voor een groot publiek.

Programmaboek-LAUS21.indd 415 5/07/2021 11:27

Vocal Ensemble Cappella

Het Japanse Vocal Ensemble Cappella werd in 1997 opgericht en zingt gregoriaans en religieuze muziek van de Franco-Vlaamse polyfonieschool. Voor hen komt deze muziek het best tot zijn recht in het kader van een mis- of vesperdienst. Vandaar dat ze polyfone missen en motetten afwisselen met gregoriaans, en dat ze staande rond één muziekstaander zingen vanuit koorboeken, zoals dat toen gebruikelijk was. Het ensemble nam dertien cd's op, waaronder de complete missen van Josquin des Prez.

Vox Luminis

Het in Namen gevestigde vocale ensemble Vox Luminis werd opgericht in 2004 en legt zich toe op het repertoire van de 16de tot de 18de eeuw. Het wordt geprezen om zijn heldere en homogene ensembleklank, maar evenzeer om de kwaliteiten van zijn individuele zangers in solistische passages. Het gezelschap bracht meer dan twintig cd's uit – met muziek van o.a. Domenico Scarlatti, Samuel Scheidt, Heinrich Schütz, de Bach-familie en Henry Purcell – die in de internationale vakpers op veel bijval konden rekenen. Hun opname van Buxtehudes *Abendmusiken* werd gelauwerd als Choral disc of 2019 door het internationale muziekblad Gramophone.

Wiesenfeldt, Christiane

Christiane Wiesenfeldt promoveerde aan de universiteit van Kiel en behaalde een 'Habilitation' aan de universiteit van Münster met een studie over de Mariamis in de 16de eeuw. Ze doceerde aan de Hochschule für Musik Franz Liszt Weimar en de universiteit van Jena, en is momenteel algemeen directeur van het musicologisch seminarie aan de universiteit van Heidelberg. Centraal in haar onderzoek en publicaties staan muziek, geloof en liturgie in de vroegmoderne tijd, muziekgeschiedenis als receptiegeschiedenis, muzikale romantische en heimatconcepten, en fenomenen als het werkbegrip en zelfreflectie in de muziek.

Programmaboek-LAUS21.indd 416 5/07/2021 11:27

Uitgevoerde werken

Agricola, Alexander (1445/46-1506)
Dulces exuviae 227

a Kempis, Nicolaus (ca. 1600-1676)
Symphonia 2 137

Albericus archiepiscopus Bituricensis (ca. 1085-1141)
Ad superni 207

Anoniem
Ave regina / Alma redemptoris / [Alma] 207
Belial vocatur / [tenura] 207
Fortuna desperata 227
Gaude felix Francia 207
O gloriosa Dei genitrix 207
Marizápalos 247
Mater, patris et filia 207
Pange melos lacrimosum 207
Por que llorax blanca niña 247

Appenzeller, Benedictus (ca. 1480/88-na 1558)
Musae Jovis 345

Ato episcopus Trencensis (fl. 1123-45)
Nostra phalanx 207

Programmaboek-LAUS21.indd 417 5/07/2021 11:27

Bakfark, Bálint (1526/30-1576)
Qui habitat in adiutorio altissimi 365

Barrière, Jean (1707-1747)
Triosonate nr. 2 in d, uit Livre III 223

Bennett, John (1575-1614)
All creatures now 141

Boësset, Antoine (1587-1643)
Frescos ayres del prado 247
N'espérez plus, mes yeux 247

Brumel, Antoine (ca. 1460-1512)
Missa Berzerette Savoyenne 329

Cervetto, Giacobbe Basevi (1680?-1783)
Sonate in C voor 2 celli & basso continuo, opus 1 nr. 4 223

dall'Aquila, Marco (ca. 1480-na 1538)
Plus nulz regretz 121

Daser, Ludwig (1526-1589)
Missa Praeter rerum seriem 85

de Fuenllana, Miguel (fl. 1553-78)
Fecit potentiam 365

de Mantua, Jacquet (1483-1559)
Dum vastos Adriae 191

Programmaboek-LAUS21.indd 418 5/07/2021 11:27

de la Rue, Pierre (ca. 1452-1518)
Dulces exuviae 227

de Orto, Marbriano (ca. 1460-1529)
Dulces exuviae 227

des Prez, Josquin (ca. 1450/55-1521)
Adieu mes amours / Adieu mes amours 121
Alma redemptoris mater / Ave regina caelorum 281
Ave verum corpus 365
Benedicta es, caelorum regina 105
Bergerette savoysienne 329
Cela sans plus 121
Comment peult avoir joye 85
Cueur langoreulx 121
De profundis clamavi 345
Domine, non secundum peccata 263
Ecce Maria genuit 105
Entré je suis 121
Entrée suis en grant pensée 121
Faulte d'argent 121, 345
Fortuna d'un gran tempo 121
Gaude virgo, mater Christi 281
Germinavit radix Jesse 105
Huc me sydereo / Plangent eum 85, 307
Ile fantazies de Joskin 121
Illibata Dei virgo nutrix / La mi la 85
Inviolata, integra et casta es, à 5 105, 329, 365
La Bernardina 121, 365
La plus des plus 85
Liber generationis Jesu Christi 345

Programmaboek-LAUS21.indd 419 5/07/2021 11:27

Madame helas	121
Memor esto verbi tui	307
Miserere mei, deus	307
Missa Ave maris stella	71
Missa De beata virgine	281, 391
Missa Faisant regretz	329, 271
Missa Fortuna desperata	227, 375
Missa Gaudeamus	341
Missa Hercules dux Ferrarie	105, 117
Missa L'homme armé sexti toni	263, 383
Missa L'homme armé super voces musicales	329, 299, 361
Missa La sol fa re mi	387
Missa Malheur me bat	85, 101
Missa Pange lingua	203
Missa Sine nomine	191, 379
Nimphes, nappés / Circumdederunt me	121, 365
Nymphes des bois / Requiem	191
O admirabile commercium	105
O virgo prudentissima / Beata mater	307
Pater noster / Ave Maria	345
Plus nulz regretz	121
Praeter rerum seriem	85
Quando natus est	105
Que vous madame / In pace	121
Qui habitat in adiutorio altissimi	365
Rubum quem viderat Moyses	105
Salve regina, à 5	191
Scaramella	121
Se congié prens	329
Si j'ay perdu mon amy	121
Ut Phebi radiis / Ut re mi fa sol la	329

Programmaboek-LAUS21.indd 420 5/07/2021 11:27

Victime paschali laudes 345
Virgo salutiferi / Ave Maria 105
Vive le roy 121

des Prez, Josquin (ca. 1450/55-1521) ?
Dulces exuviae 307, 227
Et trop penser 329
Fama malum 227
In te Domine speravi 85
Inviolata, integra et casta es, à 12 85
Je ne me puis tenir d'aimer 365
La belle se siet 85
Missa D'ung aultre amer 345
Missa L'ami Baudichon 365
Mon mary m'a diffamée 365
Obsecro te Domina 365
Tenez moy en voz bras 365
Tu lumen, tu splendor Patris 263
Tu solus qui facis mirabilia 263
Usquequo Domine oblivisceris me 263

de Valderrábano, Enríquez (fl. 1547)
Obsecro te Domina 365

Dornel, Louis-Antoine (1680-1757)
Suite nr. 3 voor traverso & basso continuo 243

Dowland, John (1563-1626)
Come away, come sweet love 141
Dear if you change 141

Programmaboek-LAUS21.indd 421 5/07/2021 11:27

Durón, Sebastián (1660-1716)
Sosieguen, descansen 247

Falconieri, Andrea (1585-1656)
Follias 247

Fogliano, Ludovico (ca. 1475-1542)
Fortuna d'un gran tempo 121

Ghiselin, Johannes (fl. 1491-1507)
Dulces exuviae 227

Gintzler, Simon (fl. 1547)
Circumdederunt 365

Gombert, Nicolas (ca.1495-ca. 1560)
Musae Jovis 345
Triste départ 329

gregoriaans
Assumpta est Maria 281
Optimam partem 281
Gaudeamus omnes in Domino 281
Ite missa 281
Per omnia saecula saeculorum 281

Guillelmo patriarcha Iherosolimitano (?-?)
Iocundetur et laetetur 207

Hacquart, Carolus (1640-ca. 1701)
Sonata settima, à 3 137

Programmaboek-LAUS21.indd 422 5/07/2021 11:27

Hotteterre, Jacques-Martin 'Le Romain' (1674-1763)
J'ay passé deux jours sans vous voir 243
Le beau berger Tircis 243
Suite in D, opus 2 nr. 1 243

Hume, Tobias (1569-1645)
Love's farewell 141

I.H. (fl. 17de eeuw?)
Prins Robberts Masco 137

Kist, Cornelis (fl. 17de eeuw)
Almande 137
Cloris quand je vois ton visage 137
Faut atacquer la Loreyne 137

Lambert, Michel (1610-1696)
L'amour, le seul amour 247

Marcello, Benedetto (1686-1739)
Triosonata in c, opus 2 nr. 2 223

Martini, Johannes (ca. 1430/30-1497)
Fortuna d'un gran tempo 121

Morley, Thomas (1557-1602)
Go ye my canzonets 141

Moulinié, Etienne (ca. 1600-na 1669)
Souffrez beaux yeux 247

Programmaboek-LAUS21.indd 423 5/07/2021 11:27

Mouton, Jean (voor 1459-1522)
Dulces exuviae 227

Mundy, John (1555-1630)
Lightly she whipped o'er the dales 141

Ockeghem, Johannes (ca. 1410-1497)
Alma redemptoris mater 191

Perotinus (fl. ca. 1200)
Alleluia Nativitas 207
Gaude felix Francia 207

Richafort, Jean (ca. 1480-ca.1547)
C'est douleurs non pareille 121
Requiem 121, 345

Schnepel, Jörg (°1963)
O mors inevitabilis 329

Spinacino, Francesco (fl. 1507)
Adieu mes amours / Adieu mes amours 121
La Bernardina 121, 365

Traditioneel Oekraïens
Через поле широкее 365

van Wichel, Philippe (1614-1675)
La Ciagogna 137
Sonata sesta 137

Programmaboek-LAUS21.indd 424 5/07/2021 11:27

Vinders, Hieronymus (fl. 1525-26)
O mors inevitabilis 191

Wilson, Fraser (°1984)
On monsieur's departure 141
Psalm 118 141

Programmaboek-LAUS21.indd 425 5/07/2021 11:27

Programmaboek-LAUS21.indd 426 5/07/2021 11:27

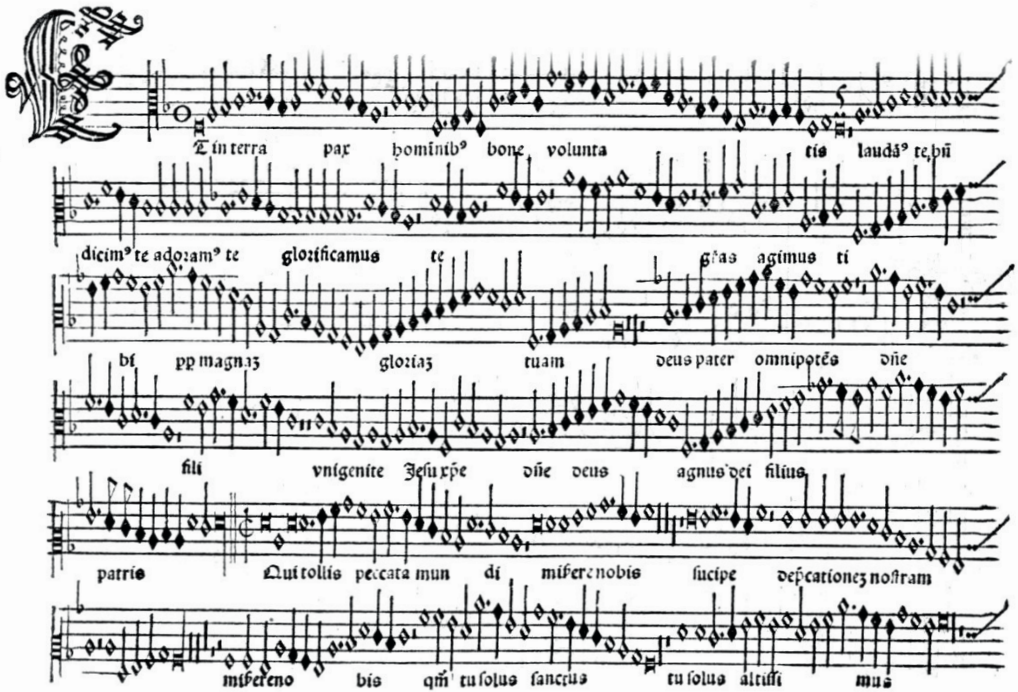

Alle praktische info,
concertstreamings
en docu-concerten
van Laus Polyphoniae 2021
kan u vinden op
www.polyphonyconnects.com

Programmaboek-LAUS21.indd 427 5/07/2021 11:27

Organisatie AMUZ

Erevoorzitter ***Honorary president***
Philip Heylen

Bestuur ***Board***
Kevin Vereecken, voorzitter *president* | Mark Lambrechts, ondervoorzitter *vice president* | Jan Rombouts, penningmeester *treasurer* | Katrijn Vervloet, secretaris *secretary* | Hans Gooris | Madeleine Manderyck | Erwin Pairon | Reinder Pols | Greet Schamp | Viviane Spiessens | Hannelore Van den Abeele | Manuela Van Werde

Algemene vergadering ***General Assembly***
Laura Delmas | Axel De Schrijver | André Gantman | Michaël Goris | Mieke Janssens | Luk Lemmens | Karel Moens | Luc Muylaert | Ramsey Nasr | Dirk Renard | Els Van Doesburg | Jo Vermeulen
De leden van het Bestuur maken ook deel uit van de Algemene vergadering.

Medewerkers ***Staff***
Bart Demuyt, algemene & artistieke directie *general and artistic director* | Veerle Braem, zakelijke directie *executive director* | Els Vrints, assistentie directie *assistant to the directors* | Tine Hubrechts, assistentie zakelijk beleid *business management assistant* | Robin Steins, assistentie programmering & educatie *programming & educational assistant* | Frederic Delmotte, assistentie programmering & dramaturgie *programming & dramaturgical assistant* | Julie Hendrickx, public relations *public relations* | Greet Coenegrachts, communicatie *communication* | Tine Clevers, eindredactie & ticketing *final editing & ticketing* | Sarah van Loon, productiecoördinatie *production coor-*

Programmaboek-LAUS21.indd 428 5/07/2021 11:27

dinator | Evelyne Van Mieghem, productie & zaalhuur *business & events* | Jan Tambuyser, productie & techniek *production & technician* | Bart Tambuyser, techniek & gebouwbeheer *technician & facility management*

Vrijwilligers *Volunteers*

Chris Bruynincx | Herman Ceulemans | Lieve Claus | Chris Coutreel | Siegfried Crabbe | Veerle De Laet | Yvonne De Roose | Seppe Dessein | Jean Foesier | Inne Helsen | Rita Hey | Els Maesschalk | Raf Meukens | Maria Mertens-De Bie | Gerd Portocarero | Tine Soete | Jan Theuns | Gert Van Den Bergh | Lea Van Hoecke | Paul Van Mechelen | Marleen Van Pottelberge | Paul Van Schoors | Anne Vercauteren | Heidi Verstockt | Vera Vuylsteker

Programmaboek-LAUS21.indd 429 5/07/2021 11:27

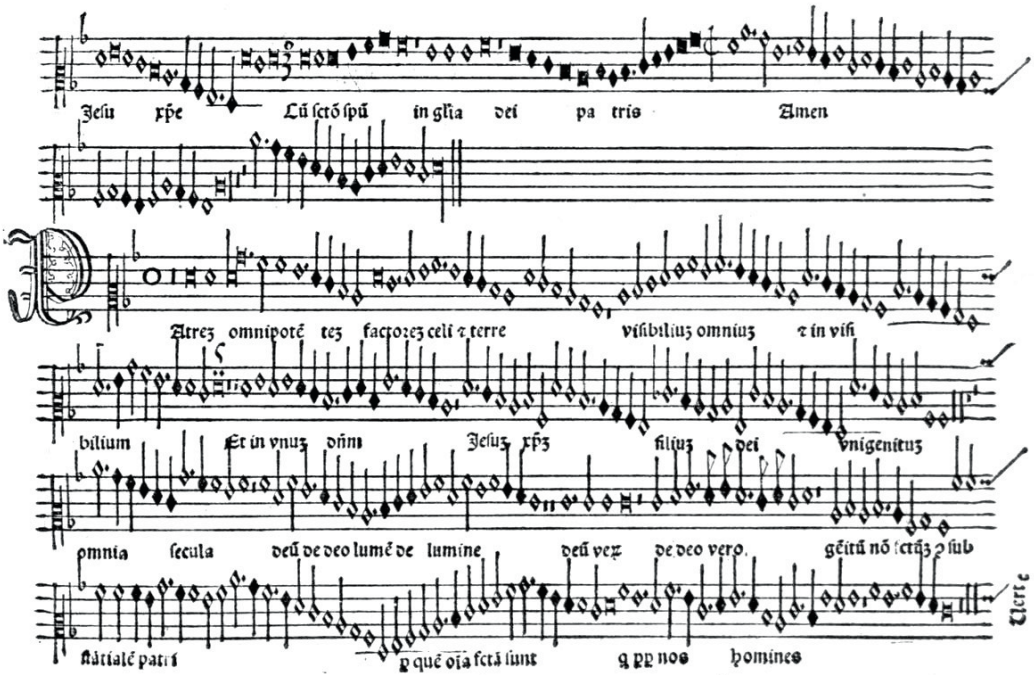

Programmaboek-LAUS21.indd 430 5/07/2021 11:27

MET DE STEUN VAN

MET DANK AAN

Programmaboek-LAUS21.indd 431 5/07/2021 11:28

Colofon

Concept & samenstelling
Frederic Delmotte | Bart Demuyt | Robin Steins

Eindredactie
Tine Clevers | Frederic Delmotte | Bart Demuyt | Robin Steins

Redactie
Tine Clevers | Greet Coenegrachts | Frederic Delmotte | Bart Demuyt | Julie Hendrickx | Robin Steins

Auteurs
Stratton Bull | Peter de Laurentiis | Marnix De Cat | Floris De Rycker | Frederic Delmotte | Bart Demuyt | David Fallows | Jesse Rodin | Robin Steins | Sofie Taes | Kevin Vereecken | Isabel Voets

Vertalingen
Joannes Bergsma | Rob Borst | Cappella Pratensis | Ike Cialona | Klaas Coulembier | Jeannine De Landtsheer | Walter Geerts | Jan Gijsel | Brigitte Hermans | Marianne Lambregts | Linguapolis | Pieter Mannaerts | Robin Steins | Helen White

Met dank aan
Alamire Foundation | Alte Aula Universität Heidelberg (Anorte Opladen) | Biblioteca Apostolica Vaticana| Bonnie Blackburn | Jennifer Bloxam | Stratton Bull | David Burn | Anne-Emmanuelle Ceulemans | Lieze Depuydt | Herman Dewinné | Willem Elders | Fabrice Fitch | David Fallows | Keith Forman | Tetsuro Hanai | Eric Jas | Ann Kelders | Oren Kirschenbaum | Kuhn Organ Builders | Sara Lammens | Library of Voices | Patrick Macey | Honey Meconi | Scott Metcalfe | Lionel Meunier | Michael Meyer | Museum Plantin-Moretus Antwerpen (Odette Peterink) | Muziekinstrumenten-museum Brussel (MIM) | Österreichische Nationalbibliothek | Joachim Ott | Klaartje Proesmans | Peter Prokop | Dominik Rau | Jesse Rodin | Alanna Ropchock Tierno | Vojtěch Semerád | Koen Soete | St. Andrew the Apostle Catholic Church, Virginia | St. Mary Cathedral Tokyo | St. Paul Catholic Church Cambridge | Stanford Memorial Church | Anouk Stulens | The National Centre of Early Music | The Royal Conser-

Programmaboek-LAUS21.indd 432 5/07/2021 11:28

vatoire of Scotland | Thompson Memorial Chapel Williams College | Thüringer Universitäts- und Landesbibliothek | Trustees' Room Boston Athenaeum | Martin Turner | Aletheia Vanackere | Laurent Vanderstokken | Paul Van Nevel | Waalse Kerk Amsterdam (Jasper Bartlema) | Welles-Brown Room University of Rochester | Richard Wells | Christiane Wiesenfeldt | Chris Willshaw | Kathy Wittman | York Early Music Festival (Delma Tomlin) | York Minster

Afbeeldingen
Cover: portret van Josquin des Prez, gedrukt in: Van Opmeer, Pieter, *Opvs chronographicvm orbis vniversi a mvndi exordio vsque ad annvm M.DC.XI continens historiam, icones, et elogia, svmmorvm pontificvm, iperatorvm, regvm, ac virorvm illvstrivm, in duos tomos diuisum,* ex typographeio Hieronymi Verdvssii, Antwerpen, 1611, p. 440: Lebrecht Music & Arts / Alamy Stock Photo | Overige afbeeldingen: pagina's uit het stemboekje de superiuspartij, in: Josquin des Prez, *Liber primus Missarum Josquin*, 2de uitgave, Ottaviano Petrucci, Venetië, 1506, collectie Muziek-afdeling Österreichische Nationalbibliothek. (Superiuspartij van *Missa L'homme armé super voces musicales*: p. 65, 70, 82, 100, 104, 116, 120 & 190; superiuspartij van *Missa La sol fa re mi*: p. 202, 206, 238, 242, 262 & 274; superiuspartij van *Missa Gaudeamus*: p. 274, 280, 294, 298, 328, 340 & 344; superiuspartij van *Missa Fortuna desperata*: p. 364, 374, 387, 382, 386, 390, 394 & 400; superiuspartij van *Missa L'homme armé sexti toni*: p. 400, 426, 430, 434, 436, 438 & 440; openingspagina van Petrucci's *Liber prima Missarum Josquin*: p. 442)

Grafisch ontwerp
Yellow Submarine

Druk
Drukkerij Gijsemberg, Opglabbeek

Wettelijk depot
D/2020/0306/66

Programmaboek-LAUS21.indd 433 5/07/2021 11:28

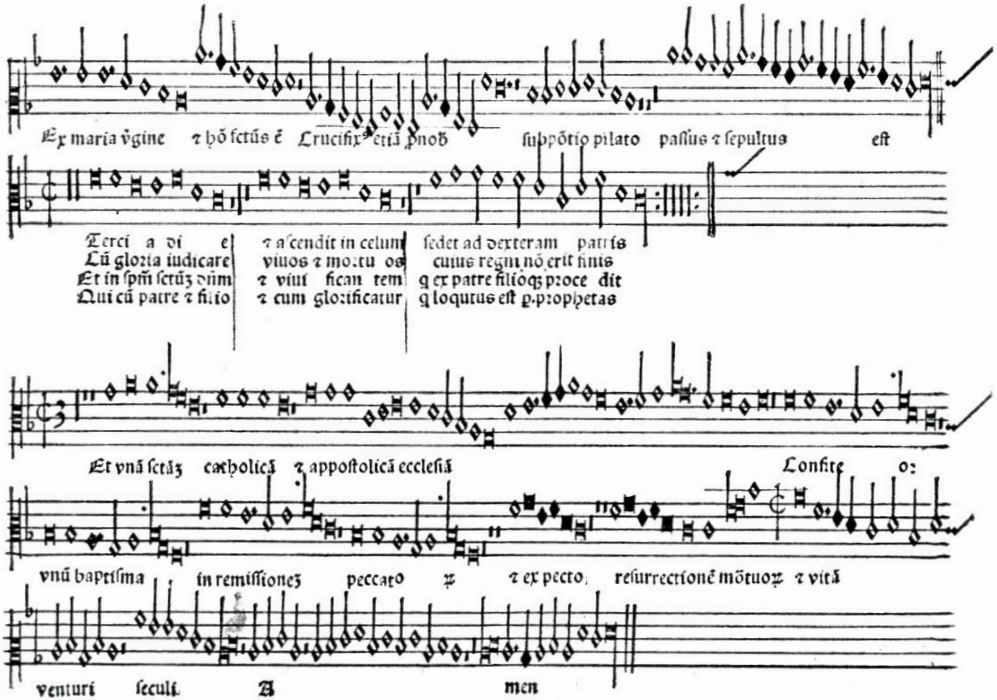

Programmaboek-LAUS21.indd 434 5/07/2021 11:28

JOSQUIN DES PREZ

An Anthology of
Mass Movements and Motets
for Four Voices

12 Famous Pieces
selected and introduced by Willem Elders

Now available to the large circle of performers of Renaissance music
https://www.kvnm.nl/en/webshop

Programmaboek-LAUS21.indd 436 5/07/2021 11:28

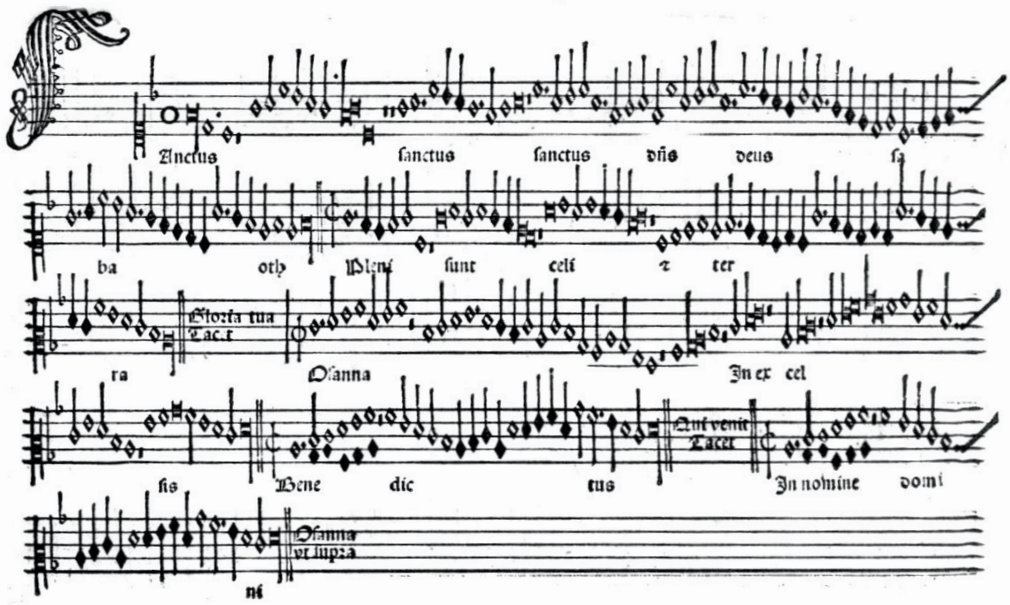

Haal deze prachtig uitgegeven reeks Leuven Library of Music in Facsimile in huis!

De reeks *Leuven Library of Music in Facsimile*, onder eindredactie van David J. Burn en Bart Demuyt, presenteert kwaliteitsvolle reproducties van muziekhandschriften van uitzonderlijk esthetische, historische en culturele waarde. De serie bevat zowel monofone als polyfone muziek, vocaal en instrumentaal, uit de middeleeuwen, de renaissance en latere tijden. Elke **facsimile** is uitgegeven in kleur en op oorspronkelijk formaat, vergezeld van een uitgebreide **studie** door leiddinggevende experten!

Het Mechels Koorboek is de derde uitgave in de reeks, geredigeerd door David J. Burn en Honey Meconi.

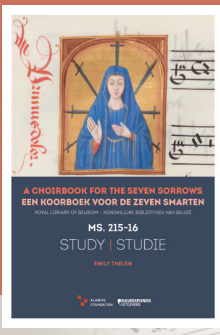

Leuven Chansonnier
ISBN 9789059089068 – red. David J. Burn

Een koorboek voor de Zeven Smarten (BR 215-216)
ISBN 9789059089853 – red. David J. Burn & Emily Thelen

Het Mechels Koorboek
ISBN 9789059089631 – red. David J. Burn & Honey Meconi

Meer info en bestellen op:
www.alamirefoundation.org/nl/llmf

ALAMIRE FOUNDATION

Programmaboek-LAUS21.indd 437 5/07/2021 11:28

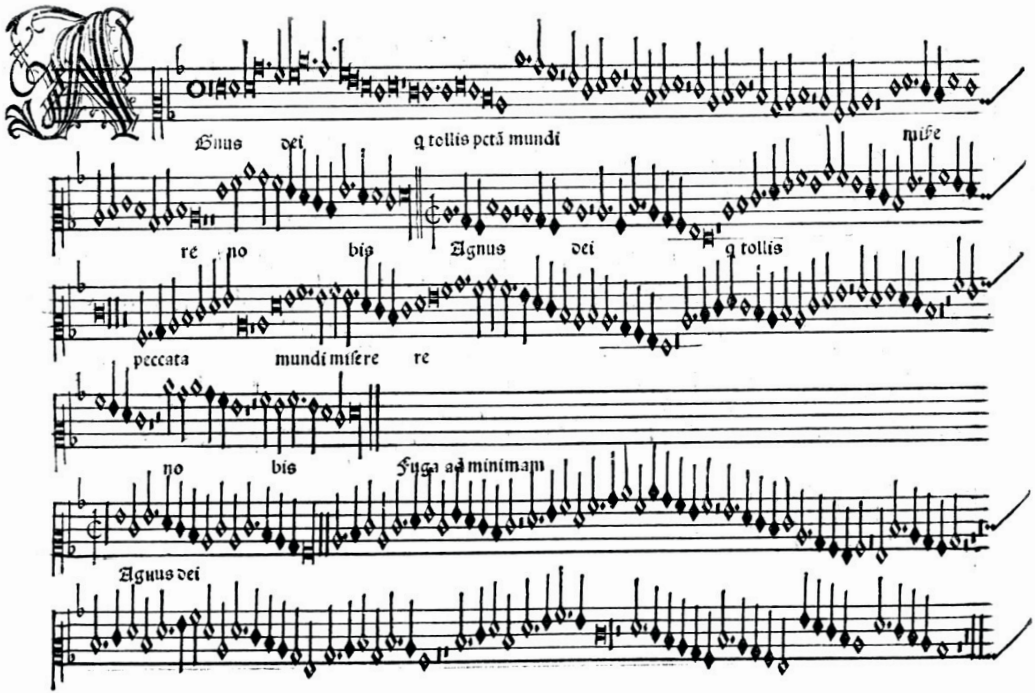

Programmaboek-LAUS21.indd 438 5/07/2021 11:28

Nu beschikbaar

Meer info op
borgerhoff-lamberigts.be

BORGERHOFF & LAMBERIGTS

Klara

Programmaboek-LAUS21.indd 439 5/07/2021 11:28

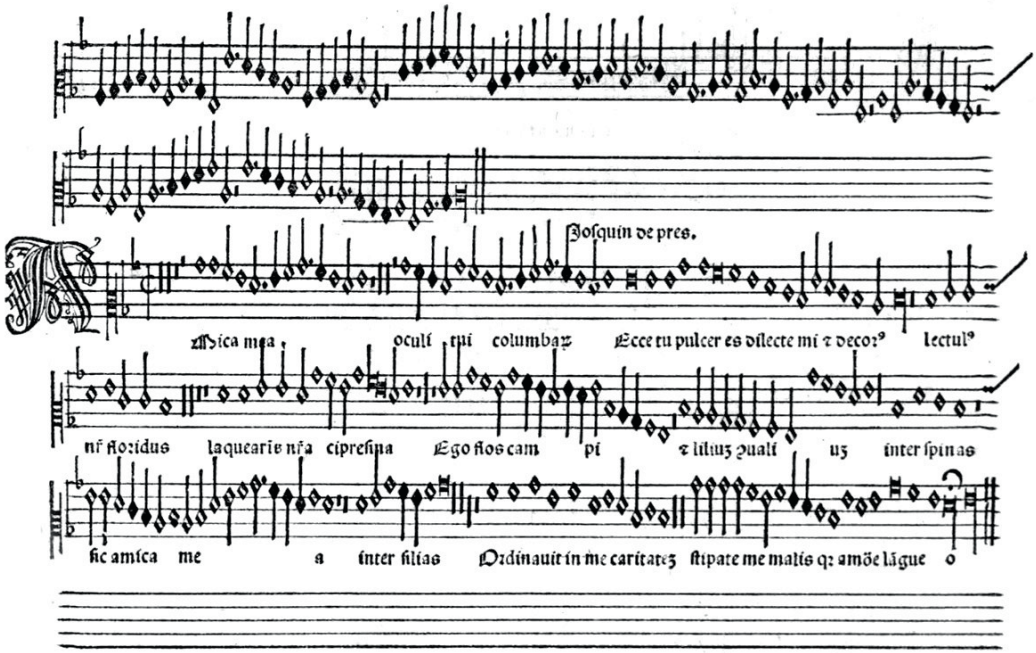

Programmaboek-LAUS21.indd 440 5/07/2021 11:28

Open Monumenten-dag

Zondag 12 sept. 2021

openmonumentendag.be

volg ons op en #OMD2021

OPEN MONUMENTEN

HERITA

Vlaanderen

Agentschap Onroerend Erfgoed

vu Matthias Francken, Herita vzw, Oude Beurs 27, 2000 Antwerpen, Vrij van dagaf, art. 198

Programmaboek-LAUS21.indd 441 5/07/2021 11:28

Liber primus Missaꝝ Josquin
Lõme arme. Sup voces musicales
La. sol. fa. re. mi.
Gaudeamus.
Fortuna desperata
Lõme arme. Sexti toni.

Programmaboek-LAUS21.indd 442 5/07/2021 11:28

FESTIVAL VAN VLAANDEREN KEMPEN

MUSICA DIVINA

Een kleine eeuwigheid

Van 16 september
tot 3 oktober 2021

Vox Luminis	TONGERLO
Graindelavoix	TURNHOUT
Peltomaa Fraanje Perkola	GEEL
Raquel Andueza & La Galanía	HEIST-OP-DEN-BERG
Cappella Mariana	AVERBODE
Lore Binon	POSTEL
Sjaella	HERENTALS
Currende	MOL
Michel Godard	LIER
BL!NDMAN [sax]	HOOGSTRATEN

www.musica-divina.be

Programmaboek-LAUS21.indd 443 5/07/2021 11:28

Programmaboek-LAUS21.indd 444 5/07/2021 11:28

Ontdek Oude Muziek
in De Bijloke
De
Bijloke
Muziekcentrum
Tickets en info:
www.debijloke.be
KLARA
gent: UNESCO Creative City of Music
Vlaanderen verbeelding werkt
Nationale Loterij

Programmaboek-LAUS21.indd 446 5/07/2021 11:28

Universiteit Antwerpen

ONTDEK.UANTWERPEN.BE

MOZ**ART**
ART BASEL
HANS H**ART**UNG
ARTHOUSE FILMS
M**ART** STAM
ART SPIEGELMAN
M**ART**IN MARGIELA
STREET **ART**
ARVO P**ÄRT**
ANTONIN **ART**AUD
ARTEMISIA GENTILESCHI
POP **ART**
WILLIAM HOG**ART**H
HENRI C**ART**IER-BRESSON
CHRISTOPH M**ART**HALER
D**ART**H VADER
ARTIFICIËLE INTELLIGENTIE
M**ART**HA NUSSBAUM
ART TATUM

KLARA **BLIJF VERWONDERD.**

Programmaboek-LAUS21.indd 448 5/07/2021 11:28